

e-ISSN: 2602-2923

TURKISH ACADEMIC RESEARCH REVIEW

Türk Akademik Araştırmalar Dergisi

TARR®
TURKISH ACADEMIC RESEARCH REVIEW

Cilt/Volume: 4 - Sayı/Issue: 1
Mart Özel Sayı/March Special Issue 2019

TURKISH ACADEMIC RESEARCH REVIEW

An Online International Periodical for the Social Sciences and Humanities
Türk Akademik Araştırmalar Dergisi [TARR]

Cilt/Volume: 4

Sayı/Issue: 1

Mart Özel Sayı/March Special Issue 2019

e-ISSN: 2602-2923

Sahibi/Owner

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şahin

Baş Editör/Editor in Chief

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şahin

Sayı Editörü

Doç. Dr. Fatih Koca

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Mustafa Erdoğan (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. İhsan Çapcıoğlu (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Çazim Hadžimejlić (Academy of Fine Art, Sarajevo University)
Doç. Dr. Rifat Atay (Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Ömer Bozkurt (Mardin Artuklu Üniversitesi)
Doç. Dr. Ali Cin (Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Orhan Gürsu (Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Bahset Karslı (Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. Yasin Pişgin (Akdeniz Üniversitesi)
Doç. Dr. İmad ElMerzouk (Université Sultan Moulay Slimane/Mağrib)
Doç. Dr. Zaynabidin ACİMAMATOV (Osh Devlet Üniversitesi, Kırgızistan)
Dr. Öğr. Üyesi Şeref Göküş (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şahin (Akdeniz Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Yeşilyurt (Akdeniz Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Musa Rahimi (Allameh Tabataba'i Üniversitesi)
Arş. Gör. Turan Bahşi (Akdeniz Üniversitesi)
Ar. Gör. Tunahan Erdoğan (Akdeniz Üniversitesi)
Öğr. Gör. Mustafa Mukadder İnce (Akdeniz Üniversitesi)

Dış Temsilciler Koordinatörü/General Coordinator of Foreign Editors

Dr. Öğr. Üyesi Tahyr ASHYROV - Rusça (Bülent Ecevit Üniversitesi)
Öğ. Gör. Khaled İsam AZİZ - Arapça (Akdeniz Üniversitesi)
Okutman Ümmü Seher GÖKÜŞ - Fransızca (Akdeniz Üniversitesi)
Ar. Gör. Emine ŞALI - İngilizce (Akdeniz Üniversitesi)

Sekreteryas/Secreteriat

Ar. Gör. Ayşe Gül Öz (Akdeniz Üniversitesi)
ayseguloz@akdeniz.edu.tr
Ar. Gör. Nazife Göksu (Akdeniz Üniversitesi)
nazifesucu@gmail.com
Ar. Gör. Turan Bahşi (Akdeniz Üniversitesi)
turanbahsi@gmail.com

Telefon Numarası/Phone Number

0242 2274458
0533 0569174

Adres/Adress

Akdeniz Üniversitesi Dumlupınar Bulvarı 07058 Konyaaltı – Antalya / TÜRKİYE
e-posta: turkisharr@gmail.com

[Tarr] Academic Keys, Bielefeld Academic Search Engine (BASE), CiteFactor, DRJI, Index Copernicus, İSAM, İzor, İdea-
lonline, Journals Directory, ResearchBib, ROAD, Scientific World Index, Scientific Indexing Services, J-Gate ve Ulakbim
DergiPark tarafından indekslenmektedir.

"Turkish Academic Research Review- Türk Akademik Araştırmalar Dergisi [TARR] yılda iki kez yayınlanan hakemli,
akademik uluslararası bir dergidir. TARR'da yayınlanan yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir. Yayın
dili Türkçe olmakla beraber diğer dillerde yapılan çalışmalar da yayınlanmaktadır. Dergide yer alan yazıların bütün
yayın hakları TARR'a ait olup, yayıncının izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik
ortama taşınmaz. Kişileri ayrıştırıcı, kin ve nefrete sürükleyici, din karşıtı yazılar dergiye kabul edilmemektedir. Yazıların
yayımlanıp yayınlanmamasından yayın kurulu sorumludur."

Bilim Kurulu/Scientific Advisory Board

Prof. Dr. Metin AKİS (Kilis 7 Aralık Üniversitesi)	Prof. Dr. Raşit KÜÇÜK (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Başkanı)	Doç. Dr. Ersen ERSOY (Dumlupınar Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet AKKUŞ (Ankara Üniversitesi)	Prof. Dr. Dzemal LATİÇ (Saraybosna Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Saraybosna, Bosna Hersek)	Doç. Dr. Hassen Abdullah GÜNEYMAN (Kral Suud Üniversitesi, Suudi Arabistan)
Prof. Dr. Ahmet AKSOY (Akdeniz Üniversitesi)	Prof. Dr. Oliver LEAMAN (Kentucky University, ABD)	Doç. Dr. Orhan GÜRSU (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Nurullah ALTAŞ (Marmara Üniversitesi)	Prof. Dr. Ahmet MERMER (Gazi Üniversitesi)	Doç. Dr. Bahset KARSLI (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Musa Kazım ARICAN (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)	Prof. Dr. Ebrahim Moosa (Notre Dame University, ABD)	Doç. Dr. Abdulhakim KOÇİN (Türkiye Büyük Millet Meclisi)
Prof. Dr. Numan ARUÇ (Makedonya Bilim ve Sanatlar Akademisi, Makedonya)	Prof. Dr. Abdullah MUTAWA (Kral Suud Üniversitesi, Suudi Arabistan)	Doç. Dr. Oksana KOSHULKO (Polotsk State University, Belarus)
Prof. Dr. Safi ARPAGUŞ (Marmara Üniversitesi)	Prof. Dr. Rıfat OKUDAN (Süleyman Demirel Üniversitesi)	Doç. Dr. Memli KRASNIĞI (Institute of Albanology, Kosova)
Prof. Dr. Lütviyye ASGERZADE (Milli Bilimler Üniversitesi, Azerbaycan)	Prof. Dr. Muhiddin OKUMUŞLAR (Necmettin Erbakan Üniversitesi)	Doç. Dr. Thomas KUEHN (Simon Fraser University/CANADA)
Prof. Dr. Ahmet AYHAN (Akdeniz Üniversitesi)	Prof. Dr. Ahmet ÖGKE (Akdeniz Üniversitesi)	Doç. Dr. Hasan Tefvik MARULCU (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Prof. Dr. Sabina BAKŞIÇ (Saraybosna Üniversitesi, Bosna-Hersek)	Prof. Dr. Yıldırım ÖZBEK (Akdeniz Üniversitesi)	Doç. Dr. Abdulaziz Süleyman el-MUKBİL (Kassim Üniversitesi, Suudi Arabistan)
Prof. Dr. Leyla BLİLİ (Manuba Üniversitesi, Tunus)	Prof. Dr. Gülay ÖZBİLİM (Akdeniz Üniversitesi)	Doç. Dr. Harun SAVUT (Bülent Ecevit Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet CANBULAT (Akdeniz Üniversitesi)	Prof. Dr. Kadir ÖZKÖSE (Bozok Üniversitesi)	Doç. Dr. Abdullah ÖZBOLAT (Çukurova Üniversitesi)
Prof. Dr. İhsan ÇAPÇIOĞLU (Ankara Üniversitesi)	Prof. Dr. İbrahim SADAVİ (Tunus Üniversitesi, Tunus)	Doç. Dr. Ömer ÖZPINAR (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK (Erciyes Üniversitesi)	Prof. Dr. Suheyl SAPAN (Kral Suud Üniversitesi, Suudi Arabistan)	Doç. Dr. Nadia YASEEN (Bagdad University, Irak)
Prof. Dr. Beykan ÇİZEL (Akdeniz Üniversitesi)	Prof. Dr. Hüseyin SARIOĞLU (İstanbul Üniversitesi)	Yrd. Doç. Dr. Musa RAHİMİ (Allameh Tabataba'i Üniversitesi, Tahrán, İran)
Prof. Dr. Mehmet DALKILIÇ (İstanbul Üniversitesi)	Prof. Dr. Redzep SKRİJELJ (Novi Pazar Devlet Üniversitesi, Sırbistan)	Dr. Öğr. Üyesi Eyyup AKDAĞ (Kastamonu Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa ERDOĞAN (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)	Prof. Dr. Kemal TIMUR (Dicle Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Tuncay AKGÜN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Kenan ERDOĞAN (Celal Bayar Üniversitesi)	Prof. Dr. Şevket TOPAL (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Tahyr ASHYROV (Bülent Ecevit Üniversitesi)
Prof. Dr. Yusuf DOĞAN (Cumhuriyet Üniversitesi)	Prof. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Birgül BOZKURT (Mardin Artuklu Üniversitesi)
Prof. Dr. Recai DOĞAN (Ankara Üniversitesi)	Prof. Dr. Erdal TOPRAKYARAN (Universität Tübingen, Almanya)	Dr. Öğr. Üyesi Camelia Elena CĂLIN (Spiru Haret Üniversitesi, Romanya)
Prof. Dr. Mehmet Emin AY (Uludağ Üniversitesi)	Prof. Dr. Ayhan TOPUZ (Akdeniz Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Mustafa DEMİRCİ (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
Prof. Dr. Ivan BALTA (Osijek Üniversitesi, Hırvatistan)	Prof. Dr. Cemal TOSUN (Ankara Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Fatih DUMAN (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Hayri ERTEN (Necmettin Erbakan Üniversitesi)	Prof. Dr. Kaplan ÜSTÜNER (Harran Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Selçuk ERİNÇİK (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Şakir GÖZÜTOK (Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesi)	Prof. Dr. Hüseyin YILMAZ (Cumhuriyet Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Şeref GÖKÜŞ (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Osman GÜMÜŞÇÜ (Çankırı Karatekin Üniversitesi)	Doç. Dr. Zaynabidin ACIMAMATOV (Osh Devlet Üniversitesi, Kırgızistan)	Dr. Öğr. Üyesi Hamza KARCIC (University of Sarajevo, Bosna-Hersek)
Prof. Dr. Ali GÜNEŞ (Karabük Üniversitesi)	Doç. Dr. Abdurrahman ADEMİ (Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Şemsettin KIRIŞ (Kastamonu Üniversitesi)
Prof. Dr. Zülfikar GÜNGÖR (Ankara Üniversitesi)	Doç. Dr. Şahin AHMETOĞLU (Kırıkkale Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Ercan Ömirbayev (Ahmet Yesevi Üniversitesi, Kazakistan)
Prof. Dr. Cazım HADZIMEJLIÇ (Saraybosna Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Saraybosna, Bosna Hersek)	Doç. Dr. Rıfat ATAY (Akdeniz Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Yasin PİŞGİN (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Said HAŞİMİ (Umman Tarih Cemiyeti Başkanı, Umman)	Doç. Dr. Liliana Elena BOŞCAN (University of Bucharest, Romanya)	Dr. Öğr. Üyesi Qoşqar SELİMLİ (Bakü Devlet Üniversitesi, Azerbaycan)
Prof. Dr. Aleksandar KADJEVIĆ (University of Belgrade, Sırbistan)	Doç. Dr. Ömer BOZKURT (Mardin Artuklu Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Ebubekir Sıddık ŞAHİN (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Davut KARAYEL (Akdeniz Üniversitesi)	Doç. Dr. Bilal ÇAKICI (Ankara Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ŞAHİN (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ (Uludağ Üniversitesi)	Doç. Dr. Halil ÇELTİK (Gazi Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Lamiye VAGİFKIZI (Azerbaycan Bilimler Akademisi)
Prof. Dr. Ulvi KESER (Girne Amerikan Üniversitesi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti)	Doç. Dr. Bekir DİREKÇİ (Akdeniz Üniversitesi)	Dr. Hatem CABBARLI (Azerbaycan Parlamentosu, Azerbaycan)
Prof. Dr. Turan KOÇ (Sabahattin Zaim Üniversitesi)	Doç. Dr. Ahmet DOĞAN (Ahi Evran Üniversitesi)	Dr. Öğr. Üyesi Muhammet YEŞİLYURT (Akdeniz Üniversitesi)
Prof. Dr. Osman KÖSE (Polis Akademisi)	Doç. Dr. Nihada Delibegović DZANIĆ (Tuzla Üniversitesi, Bosna Hersek)	Dr. Amina Şiljak JESENKOVIĆ (Saraybosna Üniversitesi Saraybosna Şarkiyat Enstitüsü, Saraybosna, Bosna Hersek)

Sayı Hakemleri/Issue Referees

Prof. Dr. Mustafa Alıcı
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet Çakır
Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Prof. Dr. S. Dilek Yalçın Çelik
Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Reşat Öngören
İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Ömer Faruk Teber
Akdeniz Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet Hakkı Turabi
Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Necdet Tosun
Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. Hüseyin Akpınar
Harran Üniversitesi

Doç. Dr. Rifat Atay
Akdeniz Üniversitesi

Doç. Dr. Orhan Gürsu
Akdeniz Üniversitesi

Doç. Dr. Eldar Hasanoğlu
İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Doç. Dr. Fatih Koca
Ankara Üniversitesi

Doç. Dr. Mahmut Öztürk
Harran Üniversitesi

Doç. Dr. Haru Savut
Bülent Ecevit Üniversitesi

Doç. Dr. Ubeydullah Sezikli
İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet Tıraşçı
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Turgut Akyüz
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Serbülend Arpa
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Demirci
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hülya Çetin
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Şeref Göküş
Akdeniz Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Turan Güler
Muş Alparslan Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Ubeydullah Sezikli
İstanbul Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Yeşilyurt
Atatürk Üniversitesi

Öğr. Gör. İbrahim Odabaşı
Akdeniz Üniversitesi

İçindekiler / Contents

- 7 **Editör / Editor**
- 11/22 **Kandil Gecelerinde Okunan İlahiler ve Bazı Formların Listesi**
List of Hymns and Some Forms of Recitation in Blessed Nights in Islam
Fatih Koca
- 23/34 **Artuklular'dan Günümüze Mardin'de Mûsikî Kültürü ve Mûsikîşinaslar**
From The Artuks To The Present Music Culture and Musician Mardin
Hüseyin Akpınar
- 35/88 **Abdurrahman Mevlidi**
Abdurrahman's Mevlid
Mehmet Sait Mermutlu
- 89/110 **Bir Türk Din Mûsikîsi Formu Olarak Kâmet**
İqama As a Form of Turkish Music
Ayşe Başak Harmancı - Hasan Kemal Bıyık
- 111/120 **Louis Jacobs'ın Kutsal Kitap ve Vahiy Görüşü**
The View of Louis Jacobs on Bible and Revelation
Ayşe Ambaroğlu
- 121/134 **Bir Din Âlimi Olarak Hasan Hüsnü Erdem ve Enfâl Suresinin Altmışınıcı Ayeti Hakkındaki Yorumu**
Hasan Hüsnü Erdem as a Religious Scholar and His Commentary on The Sixtieth Verse of The al-Anfal
Yasin Pişgin
- 135/166 **Bir Aidiyet Tartışması: Süleyman Hilmi Tunahan ve Muhammed İhsan Oğuz Arasında Üç Kitap**
A Disagreement of Ownership: Three Books Between Sulayman Hilmi Tunahan and Muhammed İhsan Oğuz
Tunahan Erdoğan
- 167/194 **Kâhin Vanga'nın Din Felsefesi Üzerine**
On Baba Vanga's Philosophy of Religion
Rifat Atay - Süleyman Pingov
- 195/206 **Bosna'da Dini Çoğulculuk**
Religious Pluralism In Bosnia
Ayşe Ambaroğlu
- 207/220 **Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur Romanında Biten Korkular**
Ending Fears In Ahmet Hamdi Tanpınar's Novel Of Peace
Ali Algül
- 221/234 **Öğretmen Adaylarının Müzik Dinleme Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi (Kütahya İli Örneği)**
Evaluating Student Teachers Music Listening Habits: Simple of Kütahya
M. Ulaş Atasoy

Editör/Editor

/ MAKALELER /ARTICLES

Cilt/Volume: 4 Sayı/Issue: 1, Mart Özel Sayı/March Special Issue 2019

Kandil Gecelerinde Okunan İlâhiler ve Bazı Formların Listesi

Fatih Koca¹

Öz

İbadet vaktinin geldiğini bildirmek, toplu ibadete davet etmek için okunan ve dinî mûsikî formlarından biri olan ezanın düzenli olarak icrâ edilmesi ile birlikte İslam yaygınlaşmaya başlamış, mûsikî ibadetlerdeki vazgeçilmez yerini Hz. Peygamber hayatta iken almaya başlamıştır. Sadece ezan değil; dinî mûsikî icrasında kullanılan pek çok cami kıraat formları da Hz. Peygamberin yaşadığı dönemde icra edilmeye başlanmıştır. Ancak günümüzde özel gün ve gecelerde yapılan ibadetlerde icra edilen dinî mûsikî formlarından bazıları Hz. Peygamberin vefatından sonraki döneme tekabül eder. Bu nedenle İslam coğrafyasında birbirinden farklı uygulamalar yapılmaktadır ve bu uygulamalar sistematik olmayan bir görünüm arz etmektedir. Biz bu çalışmamızda Türkiye’de İslam ibadet geleneğinde kandil geceleri olarak ifade edilen beş mübarek gecede icrâ edilen ilâhi ya da farklı formda bestelenmiş eserlerin listesini oluşturmaya çalıştık.

Kandil Geceleri, Mübarek Geceler, İlâhi, Tesbihât, Dinî Mûsikî Formları

List of Hymns and Some Forms of Recitation in Blessed Nights in Islam

Abstract

In this study, we have tried to list of the works, composed in the form of divine or different forms, which have been performed on five blessed nights (Mawlid Kandili, Regaip Kandili, Miraj Kandili, Berat Kandili and Qadr night), which are called in the Islamic tradition of worship in Turkey as Kandil nights. On the other hand, the article is not a study describing the nature of the blessed nights, but contains a list of the works that are recited/performed only for special nights. However, we would like to publish the musical notes of these works included in this list in another study, especially performed by all person in mosque, because they are large enough for this article.

Blessed Nights, Sacred Nights, Hymn, Tasbihat, Religious Music Forms

¹ Doç. Dr. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk Din Musikisi Anabilim Dalı,
e-mail: fkoca@ankara.edu.tr, neyzenfatihkoca@yahoo.com

Giriş

Müslümanların başta Kadir Gecesi olmak üzere kutsal zaman dilimleri olarak bilinen kandil gecelerinde yapılan kulluk vazifelerine yılın diğer gün ve gecelerinde yapılan ibadetlere nazaran daha fazla ihtimam gösterdikleri bilinen bir gerçektir. Dinî gereklilik ve yasaklar bakımından yaptıkları hataların o gecelerde affolunacağına inanan müslümanlar özellikle bu gecelerde ibadete daha fazla yönelir ve Allah'tan af dilerler. Bu gecelerde camilere cemaatle namaz kılmaya giden müslümanlar, ibadetlerini yaptıktan sonra camide icrâ edilen mevlîd ve benzeri bazı dinî mûsikî formlarını dinleyerek manevî huzura erişmenin yollarını ararlar. Bu icrâlar, başta mevlîd olmak üzere mevlîd aralarında okunan tekbîr, salavât, tevşih, şügl, ilâhi, mîrâciyye, regâibiyye, temcîd ve münâcât gibi içerisinde salavât, tesbîhât ve duanın da bulunduğu bazı formlardır. İcrâ edilen bu formlara genellikle cami cemaati de iştirak eder ve bu sevaptan nasıpdâr olmaya gayret ederler. İlâhiler bu formlar arasında en çok ilgi gören ve cemaat tarafından iştirakî sağlanan formdur. Bu ilâhiler nesilden nesile okunarak günümüze kadar gelmiş ve bu gecelerde yapılan ibadetlerin önemli bir parçası olarak görülmüştür.

Osmanlı padişahlarından II. Selim (1566-1574) döneminde camilerin aydınlatılıp, kandiller yakıldığı için yıl içerisinde özel olarak bilinen bu beş geceye Kandil Geceleri denilmiştir.² Mevlîd Kandili, hicrî takvime göre rebîu'l-evvel ayının onikinci gününe tekabül eden gecedir. Bu gece Hz. Peygamber'in doğduğu gecedir ve adı "doğum" anlamına gelen "Mevlîd Gecesi"dir. Bu gecenin müslümanlar için önemli olmasının sebebi ise, Hz. Peygamber'in dünyaya gelişinin tazeliğini korumak ve o anı canlı tutmaktır.³ Regâib Kandili, Kamerî aylardan Recep ayının ilk Cuma gecesidir. Hz. Peygamber'in ana rahmine düştüğü gece olarak inanılmasından dolayı müslümanlar bu geceye özel bir ihtimam göstermektedirler.⁴ Mirâc Kandili, Kamerî aylardan Recep ayının yirmi yedinci gecesine tekabül etmektedir. Bu gecede İsrâ ve Mirâc mucizesi vuku bulmuştur. Özellikle namazın farz kılındığı ve Allah'ın rahmetinin genişliğine inanıldığı bir gece olması sebebiyle inananlar tarafından benimsenen, makbul görülen bir gecedir.⁵ Berat Kandili, Kamerî aylardan Recep ayının ondördüncü gecesidir. Müslümanlar bu gecede Allah'ın bağışlamasının sonsuz olduğuna ve kaderlerinin bu gecede yazıldığına inanmaktadırlar.⁶ Kadir Gecesi, Kamerî aylardan Ramazan ayının son on gününde bulunan bir gecedir ve yaygın olan anlayış çerçevesinde bu ayın yirmi yedinci gecesine kabul edilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de bulunan Kadir sûresinde "Bin aydan daha hayırlı gece.." olarak nitelendirilen bu gecenin ehemmiyetine inananlar diğer gecelere nazaran daha fazla özen göstermektedirler. Diğer gecelerde kullanılan "Kandil" ifadesi halk tarafından "Kadir Kandili" olarak değil; "Kadir Gecesi" olarak nitelen-

2 Nebi Bozkurt, "Kandil", *DİA*, İstanbul 2001, XXIV, 300-301.

3 Ahmet Özel, "Mevlid", *DİA*, İstanbul 2004, XXIX, 475-479; Halide Aslan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Mübarek Gün ve Gecelerden Kandiller", *İstem*, Yıl:7, Sayı:13, Konya 2009, s. 201.

4 Fatih Koca, "Salâhi Dede'nin Regâibiyyesi'nin Yeniden Bestelenmesi", *Turkish Studies*, Volume 13/2, Winter Ankara 2018, s. 543. Ss. 543-572.

5 Aslan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Mübarek Gün ve Gecelerden Kandiller", s. 201.

6 Halit Ünal, "Berat Gecesi", *DİA*, İstanbul 1992, V, 475-476.

dirilmiş ve “Kadir Gecesi” ifadesi kabul görmüştür. Bize göre bu ayrıştırmanın en önemli sebebi, gecenin diğer dört mübarek geceden daha üstün olduğuna dikkat çekmek amacını taşımaktadır.

Müslümanlar yıl içerisinde hususi önem atfettikleri kandil gecelerinde daha fazla ibadete yönelirler ve özellikle camilerde bu gecelere mahsus özel merasimler yaparlar. Bu merasimlerin başında Süleyman Çelebi'nin “*Vesiletü'n-Necât*” isimli mevlid nazmının besteli⁷ ya da irticâlen okunan bahirleri günümüze kadar okunagelmiştir. Yanısıra bu bahirler arasında okunması için salavât metinleri ve ilâhiler yazılarak bestelenmiştir. Ayrıca bu ilâhiler dışında camide icrâ edilmesi için dinî mûsikînin diğer formlarından da eserler yazılmış ve bestelenmiştir. Özellikle camilerde bu formları icrâ eden okuyuculara kolaylık sağlaması, okunan eserlerin gecelerin muhtevasına uygunluk arzemesi ve geleneksel icrânın varlığını sürdürmesine katkı yapması için bu eserler listesini hazırlamış bulunmaktayız. Eserlere dair listede sadece başlıkta adı geçen geceye nispeten yazılmış eserler yer almaktadır. Bu liste, TRT müzik repertuarı, Klasik Devlet Koroları repertuarı, Aytaç Ergen Özel Arşivi, Mehmet Kemiksiz Özel Arşivi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi mûsikî arşivi ve diğer özel arşivler taranarak ortaya çıkarılmıştır. Hacmi büyük olduğu için bu eserlerin notalarını başka bir çalışma vesilesi ile yayınlamayı düşünmekteyiz.

Kandil Gecelerinde Okunan Eserlerin Kimlik Listesi

Mevlîd Kandili'nde En Çok Okunan Eserler Listesi⁸

Eserin İlk Sözleri	Makamı	Usûlü	Güftekârı	Bestekârı	Formu
Doğmazdı Kalbe İman İnmezdi Arza Kur'an	Rast	Düyek	Ali Ulvi Kurucu	Sadettin Kaynak	İlahi
Hüdâ Namıyla Başla Mevlid-i Fahri Cihandır Bu	Hüzzam	Evsat	?	Hacı Faik Bey	İlahi
Ey Resül-i Mir'ât-i Hak Uşşâka Mevlidin Sebâk	Sabâ	Evsat	?	Rifat Bey	İlahi
Ya Bende Mevlit Şerbeti	Eviç	Raks Aksağı	Aşık Şenlik	Barış Demir	İlahi
Ey Hüdâ'dan Lutf-u İhsan İsteyen	Uşşak	Düyek	Nefeszâde Abdurrahman Efendi	Zekâi Dede	İlahi
Ey Hüdâ'dan Lutf-u İhsan İsteyen	Rast	Devr-i Hindi	Nefeszâde Abdurrahman Efendi	Kani Karaca	İlahi
Ey Hüdâ'dan Lutf-u İhsan İsteyen	Sabâ	Müsemmen	Nefeszâde Abdurrahman Efendi	Turhan Topper	İlahi
Âlemler Nûra Gark Oldu	Gerdâniye	Yürük Semâi	Yunus Emre	Mehmet Kemiksiz	İlahi

7 Hem Anadolu'da hem de özellikle Balkanlarda halen besteli mevlid okumaları mevcuttur.

8 Bu liste sadece Hz. Peygamber'in doğumuna işaret eden ya da doğumuna binâen yazılmış eserler listesidir.

14 Kandil Gecelerinde Okunan İlahiler ve Bazı Formların Listesi

Âlemler Nûra Gark Oldu	Hicaz	Sofyan	Yunus Emre	Necip Gülses	İlahi
Âlemler Nûra Gark Oldu	Rast	Evsat	Yunus Emre	Çalakkzâde Mustafa Efendi	Tevşih
Âlemler Nûra Gark Oldu	Rast	Düyek	Yunus Emre	Hüseyin Tolan	İlahi
Âlemler Nûra Gark Oldu	Rast	Curcuna	Yunus Emre	Selahattin Gürer	İlahi
Âlemler Nûra Gark Oldu	Segâh	Sofyan	Yunus Emre	Osman Nuri Özpekel	Tevşih
Âlemler Nûra Gark Oldu	Hüseyini	Sofyan	Yunus Emre	?	İlahi
Âlemler Nûra Gark Oldu	Hüseyini	Sofyan	Yunus Emre	?	İlahi
Âlemler Nûra Gark Oldu	Hüseyini	Sofyan	Yunus Emre	?	İlahi
Âlemler Nûra Gark Oldu	Hüzzam	Sofyan	Yunus Emre	?	İlahi
Âlemler Nûra Gark Oldu	Muhayyer	Özel	Yunus Emre	?	İlahi
Âlemler Nûra Gark Oldu	Sabâ	Raks Aksağı	Yunus Emre	?	İlahi
Âlemler Nûra Gark Oldu	Segâh	Sofyan	Yunus Emre	?	Tevşih
Âlemler Nûra Gark Oldu	Uşşak	Sofyan	Yunus Emre	?	İlahi
Âlemler Nûra Gark Oldu	Uşşak	Yürük Semâi	Yunus Emre	?	İlahi
İki Cihan Sultanının Doğduğu Ay Geldi	Çargâh	Evsat	Aziz Mahmud Hüdai	Muallim İsmail Hakkı Bey	İlahi
İki Cihan Sultanının Doğduğu Ay Geldi	Hicaz	Sofyan	Aziz Mahmud Hüdai	Hüseyin Şemsi Güneren	İlahi
İki Cihan Sultanının Doğduğu Ay Geldi	Mahur	Düyek	Aziz Mahmud Hüdai	Ahmet Kadri Rizeli	İlahi
Şâh-ı İklim-i Risâlet Doğdu	Hüseyini	Devr-i Hindi	Ulvi	Rifat Bey	İlahi
Doğdu Ol Sadr-ı Risâlet	Beste Isfahân	Düyek	Niyazi Mısri	Nüzhet Şerif	Tevşih
Doğdu Ol Sadr-ı Risâlet	Hüzzâm	Devr-i Hindi	Niyazi Mısri	Abdülkadir Töre	İlahi
Doğdu Ol Sadr-ı Risâlet	Irak	Sofyan	Niyazi Mısri	Münir Efendi	Tevşih
Doğdu Ol Sadr-ı Risâlet	Isfahân	Yürük Semâi	Niyazi Mısri	Osman Efendi	İlahi
Doğdu Ol Sadr-ı Risâlet	Nevâ	Sofyan	Niyazi Mısri	Ali Şirugani Dede	Tevşih
Doğdu Ol Sadr-ı Risâlet	Rast (Tebriz)	Düyek	Niyazi Mısri	Ahmet Efendi	İlahi
Doğdu Ol Sadr-ı Risâlet	Şevkutarab	Düyek	Niyazi Mısri	Abdülkadir Töre	Tevşih
Bu Şeb Hurşid-i Evreng-i Risâlet	Rast	Sofyan	Abdurrahman Refia Efendi	Ahmet Efendi	Tevşih
Ziver-i Tâc-ı Saâdet Doğduğu Şebdir	Yegâh	Düyek	Arif Hikmet Gököğlü	Cahit Öney	İlahi
Muhammed Dünyaya Geldi	Uşşak	Düyek	?	?	İlahi
Ya Rabbi Şükür Doğdu Muhammed	Hüseyini	Düyek	?	?	İlahi
Doğdu Nurun Âleme Verdi Ziyâ	Mahur	Devr-i Revân	İsmail Hakkı Bursevi	?	İlahi
Doğdu Nurun Âleme Verdi Ziyâ	Şehnâz	Düyek	Hasan Fehmi Tezdoğan	Barış Demir	İlahi
Doğdu Ol Şems-i Hakikat Burc-ı Vahdet'ten Bu Şeb	Rast	Evsat	?	Latif Ağa	İlahi
Doğdu Ol Şems-i Hakikat Burc-ı Vahdet'ten Bu Şeb	Rast	Sofyan	?	Muallim İsmail Hakkı Bey	Tevşih

Bir Seher Vakti İdi Doğdu	Tebriz	Müsemmen	?	Hüseyin Tolan	İlahi
Ümm-i Arz Mekke'de Doğdu	Uşşak	Düyek	Hadi	Dursun Çakmak	İlahi
Alemlere Rahmet Olarak Geldin	Hüzzam	Sofyan	Ünal Ensari	Ünal Ensari	İlahi
Kudümün Rahmeti Zevk-u Safâdır	İsfahan	Devr-i Hindi	Aziz Mahmud Hüdai	İsmail Özses	İlahi
Kudümün Rahmeti Zevk-u Safâdır	Sabâ	Düyek	Aziz Mahmud Hüdai	Erdoğan Çelikkol	İlahi
Kudümün Rahmeti Zevk-u Safâdır	Uşşak	Sofyan	Aziz Mahmud Hüdai	Ahmet Kadri Rizeli	İlahi
Gülyüzünü Rüyamızda Görelim Yâ Resûlallah	Hicaz	Sofyan	Konyalı Hacı Kişi	Ahmet Hakkı Turabi	İlahi
Gülyüzünü Rüyamızda Görelim Yâ Resûlallah	Rast	Düyek	Konyalı Hacı Kişi	Hüseyin Sebilci	İlahi
Canım Kurban Olsun Senin Yoluna	Eviç	Sofyan	Yunus Emre	Muzaffer Ozak	İlahi
Canım Kurban Olsun Senin Yoluna	Ferahnâk	Düyek	Yunus Emre	?	İlahi
Canım Kurban Olsun Senin Yoluna	Hüseyni	Yürük Semâi	Yunus Emre	Zeki Altun	İlahi
Canım Kurban Olsun Senin Yoluna	Hüseyni	Sofyan	Yunus Emre	?	İlahi
Canım Kurban Olsun Senin Yoluna	Hüseyni	Düyek	Yunus Emre	Ali Rıza Şengel	İlahi
Canım Kurban Olsun Senin Yoluna	Irak	Sofyan	Yunus Emre	?	İlahi
Canım Kurban Olsun Senin Yoluna	Mahur	Sofyan	Yunus Emre	?	İlahi
Canım Kurban Olsun Senin Yoluna	Segâh	Sofyan	Yunus Emre	Amir Ateş	İlahi
Canım Kurban Olsun Senin Yoluna	Sûzinâk	Sofyan	Yunus Emre	Muzaffer Ozak	İlahi
Buldu Hep Durdine Dermanını Canlar Bu Gece	Hüseyni	Aksak	Ali Ulvi Kurucu	Murat Özkan	İlahi
Buldu Hep Durdine Dermanını Canlar Bu Gece	Rast	Aksak	Ali Ulvi Kurucu	Hasan Şentürk	İlahi
Buldu Hep Durdine Dermanını Canlar Bu Gece	Sabâ	Düyek	Ali Ulvi Kurucu	Amir Ateş	İlahi
Buldu Hep Durdine Dermanını Canlar Bu Gece	Sabâ	Yürük Semâi	Ali Ulvi Kurucu	Zeki Altun	İlahi
Hu Kuşu Bu Gece İledi Durdu	Uşşak	Sofyan	Yaşar Fersahoğlu	Mustafa Demirci	İlahi
Hu Kuşu Bu Gece İledi Durdu	Segâh	Sofyan	Yaşar Fersahoğlu	Kerim Öztürk	İlahi
Ondört Asır Evvel Yine Böyle Bir Geceydi	Büselik	Sofyan	Mehmet Akif Ersoy	Mehmet Kemiksiz	İlahi
Doğmuştu O Gül Bir Gecenin Şafağında	Segâh	Sofyan	Nuri Baş	Zeki Altun	İlahi
Şeref Vermekle Dünyaya Nebiyyi Server	Mahur	Sofyan	İzzettin Hümâyi	Tahir Karagöz	İlahi
Merhabâ Ey Pertev-i Zât-ı Hüdâ	Beyâti	Devr-i Hindi	Mehmed Nasûhi Efendi	Mehmet Kemiksiz	İlahi

16 Kandil Gecelerinde Okunan İlahiler ve Bazı Formların Listesi

Hüdâ'nın Nür-i Pâkinden	Rast	Düyek	?	Mehmet Kemiksiz	Tevşih
Muhammed Dünyaya Geldi	Hüzzam	Sofyan	?	Mehmet Kemiksiz	İlahi
Merhaba Ey Şüle i Âyine i Sırrı Hüdâ	Hüseyni	Düyek	Nakşi	Mehmet Kemiksiz	Tevşih
Doğdu Ol Sadr-ı Risâlet	Rast	Sofyan	Niyazi Mısri	Mehmet Kemiksiz	Tevşih
Eriştik Mâh-ı Mevlüde	Uşşak	Sofyan	Üsküdarlı Fenâyî Cennet Mehmed	Mehmet Kemiksiz	İlahi
Muhammed Doğduğu Gece	Büselik	Sofyan	Abdullah Nazırlı	Mehmet Kemiksiz	İlahi
Nasıl Bir Mübarek Geceydi	Uşşak	Sofyan	Osman Kemâli	Hasan Lütfi Ramazanoğlu	İlahi
Vücûdun Pertev-i Nür i Hüdâdır	Hüseyni	Devr i Hindi	Üsküdarlı Fenâyî Cennet Mehmed	Mehmet Kemiksiz	Tevşih
Aman Yâ Fahr i Âlem	Rast	Sofyan	Ali Vecdi Bilgöl	Mehmet Kemiksiz	Tevşih
Sensin Aleme Rahmet Varlığa Can Efendim	Karcıgar	Sofyan	Mustafa Necati Bursalı	İlhan Tok	İlahi
Müjdeler Olsun Size Yâ Mü'minin	Rast (Değişmeli Makamlar)	Ağır Devr-i Hindi	Behcet Efendi	Rakım El-Kutlu	Tevşih
İlahi Bir Güneşin Nüruna	Beyati	Düyek	Ali Ulvi Kurucu	Amir Ateş	İlahi
Candan Açılan Ellere	Düğah	Sofyan	Yasin Hatipoğlu	Amir Ateş	İlahi
Fahr-i Âlem Enbiyanın Zâtı	Rast	Devr-i Hindi	?	Amir Ateş	İlahi
Sen Geldin Akşam Bize	Rast	Sofyan	Yasin Hatipoğlu	Amir Ateş	İlahi
Rabîu'l-Evveldir Velâdet Mâhı	Segah	Sofyan	Yunus Emre	Amir Ateş	İlahi
Merhaba Ey Fahr-i Âlem	Uşşak	Düyek	Amir Ateş	Amir Ateş	İlahi

Regâib Kandili'nde En Çok Okunan Eserler Listesi⁹

Eserin İlk Sözleri	Makamı	Usûlü	Güftekârı	Bestekârı	Formu
Bismihi'l Fettâhi Zî'l Fadli'l-Azîm	Değişmeli	Değişmeli Özel	Salâhi Dede	Fatih Koca	Regaibiyye
Yine Teşrif Etti Hilâl-i Recep	Muhayyer	Sofyan	?	Fatih Koca	İlahi
Açıldı Bu Bece ebvâb-ı rahmet	Hüzzam	Sofyan	Muzaffer Ozak	Muzaffer Ozak	İlahi
Hu Kuşu Bu Gece İnledi Durdu	Uşşak	Sofyan	Yaşar Fersahoğlu	Mustafa Demirci	İlahi
Hu Kuşu Bu Gece İnledi Durdu	Segâh	Sofyan	Yaşar Fersahoğlu	Kerim Öztürk	İlahi
Burc-ı Rah-ı İsmete Etti Nüzul	Şehnaz	Düyek	Salâhi Dede	Mehmet Kemiksiz	İlahi
Girdi Çün Mâh-ı Recep	Şehnaz	Düyek	Salâhi Dede	Mehmet Kemiksiz	İlahi

9 Bu eserler listesi salt bu geceyi işaret eden eserler listesidir.

Dinle Ey Cücende-i Sırrı Hüda	Uşşak	Düyek	Salâhi Dede	Mehmet Kemiksiz	Tevşih
Beratların Alsın Diye	Uşşak	Sofyan	Lâdikli Hacı Ahmed Ağa (Konyalı)	Mehmet Kemiksiz	İlahi
Bu Ay Benim Demiş Allah	Uşşak	Sofyan	İlhan Tok	İlhan Tok	İlahi

Mirâc Kandili'nde En Çok Okunan Eserler Listesi¹⁰

Eserin İlk Sözleri	Makamı	Usûlü	Güftekârı	Bestekârı	Formu
Nebde'ü Bi's-Salâti Ve's-Selâm	Değişmeli	Değişmeli	Nâyi Osman Dede - Mehmet Nasûhi Efendi	Nâyi Osman Dede	Mirâciyye
Ey Olup Mirâc Burhân Uluvve-i Şân Sana	Hicaz Hümâyün	Evsat	Tanbûri Aziz Bey	Fuzûli	İlahi
Mirâca Çıkınca Ahmed-i Muhtar	Hicaz	Sengin Semâi	Hüseyin Fahreddin Dede	Hüseyin Sebilci	İlahi
Mirâca Çıkınca Ahmed-i Muhtar	Hicaz	Sofyan	Hüseyin Fahreddin Dede	Enes Ergür	İlahi
Zâtını Davet Buyurdu Bu Gece	Hüzzam-Segâh	Devr-i Hindi	?	Rakım El-Kutlu	Tevşih
Bu Gece Gökler Açık Mâniâlar Bertaraf	Hüzzam	Düyek	Hayri Köroğlu	Dursun Çakmak	Tevşih
Cümle Hevâdan Geçelim Bu Gece	Nikriz	Sofyan	Ayhan Altınkuşlar	Ayhan Altınkuşlar	İlahi
Özgedir Sevda Bu Akşam	Uşşak	Devr-i Hindi	Muhammed Ali Eşmeli	Kerim Öztürk	İlahi
Hu Kuşu Bu Gece İnledi Durdu	Uşşak	Sofyan	Yaşar Fersahoğlu	Mustafa Demirci	İlahi
Hu Kuşu Bu Gece İnledi Durdu	Segâh	Sofyan	Yaşar Fersahoğlu	Kerim Öztürk	İlahi
Açıldı Bu Gece Ebvâb-ı Rahmet	Uşşak	Sofyan	Muzaffer Ozak	Hayati Günyeli	İlahi
Açıldı Bu Gece Ebvâb-ı Rahmet	Hüzzam	Sofyan	Muzaffer Ozak	Muzaffer Ozak	İlahi
Bir Gece Muhammed'e Çalaptan Geldi Burak	Acem	Sofyan	Yunus Emre	?	İlahi
Bir Gece Muhammed'e Çalaptan Geldi Burak	Hüzzam	Sofyan	Yunus Emre	Sami Savni Özer	İlahi
Bir Gece Muhammed'e Çalaptan Geldi Burak	Segâh	Sofyan	Yunus Emre	Sami Savni Özer	İlahi
Bir Geceydi Oldu Mahbûb-i Hüdâvend-i Muîn	Bestenigâr	Düyek	?	Hüseyin Tolan	İlahi
Sırrı Ahmed (Leyle i Mirâc)	Nişabur	Sofyan	Mehmed Nasûhi Dede	Mehmet Kemiksiz	İlahi
Onsekizbin Âleme Sever Olan Muhammed	Rast	Sofyan	Ahmed Yesevi	Abdülkadir Şehitoğlu	İlahi
Cân u Dil Müştâk Olupdur	Uşşak	Düyek	Şemsi Sivâsi	Mehmet Kemiksiz	Tevşih

10 Bu eserler listesi salt bu geceyi işaret eden eserler listesidir.

Bu Gece Kim Leyle i Mirâc'tır	Rast	Düyek	Aziz Mahmud Hüdâi	Mehmet Kemiksiz	Tevşih
Aman Ya Fahr i Âlem	Rast	Düyek	Vecdi Bingöl	Mehmet Kemiksiz	Tevşih
Buyur Ey Taht ı Risâlet	Eviç	Sofyan	Sadi	Mehmet Kemiksiz	İlahi
Merhaba Ey Şüle i Âyine i Sırrı Hüdâ	Hüseyini	Düyek	Nakşi	Mehmet Kemiksiz	Tevşih
Matla ı Nür i İlahidir Yüzün Ya Mustafa	Sabâ	Düyek	Hakkı	Hadi Duran	İlahi
Matla ı Nür i İlahidir Yüzün Ya Mustafa	Hicaz	Devr-i Hindi	Hakkı	Hüseyin Sebilci	İlahi
Matla ı Nür i İlahidir Yüzün Ya Mustafa	Hisar	Serbest	Hakkı	?	Naat
Bugün Mirâc ı Pâk i Mustafadır	Uşşak	Sofyan	İzzettin Hümâyi	Hasan Lütü Ramazanoğlu	İlahi
Habib i Kibriya Ahmed i Muhtar	Müstear	Düyek	Alvarlı Efe	Mehmet Kemiksiz	İlahi
Ol Cihânun Fahrînün	Neveser	Düyek	Niyazi Mısrî	Mehmet Kemiksiz	İlahi
Mefhar i Cümle Cihansın	Uşşak	Evsat	Şeyh Vefa	Mehmet Kemiksiz	Tevşih
Davet Etti Hakk Teala Bir Gece Muhammed'i	Sabâ	Düyek	Mehmet Kemiksiz	Mehmet Kemiksiz	İlahi
Derdimin Dermanı Sensizn	Segah	Sofyan	Mehmed Nasûhi	Mehmet Kemiksiz	İlahi
Selam Allah Diyenlere	Hüzzam	Sofyan	İlhan Tok	İlhan Tok	İlahi
Ref Olundu Huzura	Hüzzam	Düyek	İlhan Tok	İlhan Tok	İlahi
Davet Buyurdu Allah Rasûl i Muhammedi	Muhayyer	Sofyan	İlhan Tok	İlhan Tok	İlahi
Zâtını Davet Buyurdu Bu Gece	Uşşak	Sofyan	?	Halil Necipoğlu	Tevşih
Sübhânellezi Esrâ Bi'l-Habibi'l- Mustafa	Hüzzam	Sofyan	Aziz Mahmud Hüdâyi	Mehmet Kemiksiz	Şuğul
Bahsetse Hüdâ Bizlere	Hüzzam	Sofyan	Yasin Hatipoğlu	Amir Ateş	İlahi
Açıldı Göklerin Bâbı	Rast	Düyek	?	Amir Ateş	İlahi
Ümmetin Üstüne Titreyen Sensin	Rast	Düyek	Hayrettin Karaman	Amir Ateş	İlahi

Berat Kandili'nde En Çok Okunan Eserler Listesi¹¹

Eserin İlk Sözleri	Makamı	Usûlü	Güftekarı	Bestekârı	Formu
Yazılır Halkın Berat'ı Gelince Berat Gecesi	Hüseyini	Sofyan	İsmail Hakkı Bursevî	?	İlahi
Yazılır Halkın Berat'ı Gelince Berat Gecesi	Sabâ	Raks Aksağı	İsmail Hakkı Bursevî	Selahattin Gürer	İlahi
Yazılır Halkın Berat'ı Gelince Berat Gecesi	Segâh	Aksak Semâi	İsmail Hakkı Bursevî	Selahattin Gürer	İlahi
Yazılır Halkın Berat'ı Gelince Berat Gecesi	Uşşak	Sofyan	İsmail Hakkı Bursevî	?	İlahi

11 Bu eserler listesi salt bu geceyi işaret eden eserler listesidir.

Yazılır Halkın Berat'ı Gelince Berat Gecesi	Uşşak	Yürük Semâi	İsmail Hakkı Bursevî	?	İlahi
Yazılır Halkın Berat'ı Gelince Berat Gecesi	Uşşak	Sofyan	İsmail Hakkı Bursevî	Mehmet Kemiksiz	İlahi
Hu Kuşu Bu Gece İnedi Durdu	Uşşak	Sofyan	Yaşar Fersahoglu	Mustafa Demirci	İlahi
Hu Kuşu Bu Gece İnedi Durdu	Segâh	Sofyan	Yaşar Fersahoglu	Kerim Öztürk	İlahi
Açalım Elimizi Âmin	Hüseyini	Sofyan	Mehmet Kemiksiz	Mehmet Kemiksiz	İlahi
Bir Günah Ettim	Sabâ	Düyek	Mehmed Nasuhi Efendi	Mehmet Kemiksiz	İlahi
Nür i Hidayetle Ey Gani Cebbâr	Sabâ	Raks Aksağı	Alvarlı Efe	Mehmet Kemiksiz	İlahi
Gerçek Aşıklara Salâ Denildi	Nihavend	Sofyan	Emir Sultan	Hasan Lütü Rama-zanoğlu	İlahi
Levh-i Didârında Yazdı Hazret-i Allah	Rast	Düyek	Ziya Cemal	Mehmet Kemiksiz	Tevsih
Leyle-i Berat (Affet Allah Ettim İse Ben Günah	Hüzzam	Sofyan	Sıddık Naci Eren	Hayati Günyeli	İlahi
Müjde Olsun Bu Gece Haktan Atâ	Sabâ	Devr i Hindi	İlhan Tok	İlhan Tok	İlahi
Bihamdillâh ki Geldi Mâh-ı Şa'bân	Sultâniyegâh	Raks Aksağı	İsmail Hakkı Bursevî	Mehmet Kemiksiz	İlahi
Ben Bir Kulum Sen Yaratan	Hüseyini	Sofyan	Orhan Arıtan	Amir Ateş	İlahi
Ey Güzel Rabbim Bizi Nâçar Eyleme	Sabâ	Düyek	?	Amir Ateş	İlahi
Günahımızı Biz Biliyoruz	Sabâ	Düyek	Ayşe Feyzioğlu	Amir Ateş	İlahi
Yâ Rabbenâ Affet Bizi	Sabâ	Düyek	İlhan Tok	Amir Ateş	İlahi

Kadir Gecesi'nde En Çok Okunan Eserler Listesi¹²

Eserin İlk Sözleri	Makamı	Usûlü	Güftekarı	Bestekârı	Formu
Kadir Gitti Terâvih Aralandı	Acemaşiran	Sofyan	?	Mehmet Kemiksiz	İlahi
Leyle-i Kadir Sende Doğdu	Eviç	Yürük Semâi	İzzettin Eskidemir	Necdet Tanlak	İlahi
Bize Hak'dan Kur'an İndi	Hüzzam	Sofyan	Mahmut Şevket Bayram	Mahmut Şevket Bayram	İlahi
Sendedir Leyle i Kadrin Kadri	Acemaşiran	Düyek	Alvarlı Efe	Mehmet Kemiksiz	İlahi
Sebeb-i Hilkat-i Âlem Yüceden Sesleniyor	Hicazkâr	Sengin Semâi	Mecit Sesigür	Zeki Altun	İlahi
Bu Gece Kadir Gecesi	Segâh	Sofyan	Ahmet Acar	Ahmet Hakkı Turabi	İlahi
Sûre-i Kadir'de Hakk Celle Alâ	Rast	Sofyan	Muzaffer Ozak	Mehmet İhsan Özer	İlahi
Mevlam Bize Büyük Huzur Sunar Kadir Gecesinde	Uşşak	Sofyan	Vural Şahin	Ahmet Hakkı Turabi	İlahi

12 Bu eserler listesi salt bu geceyi işaret eden eserler listesidir.

Buldu Cânım Câna Cânan Derde Derman Bu Gece	Eviç	Sofyan	Abdullah Uysal	Abdullah Uysal	İlahi
Bir İlahi Devran Olsun Bu Gece	İsfahan	Sofyan	Kâimi	?	İlahi
Bir İlahi Devran Olsun Bu Gece	Nikriz	Sofyan	Kâimi	Ayhan Altınkuşlar	İlahi
İndi Peygamber'e Kur'an Bu Gece	Mahur	Düyek	Kemal Edip Kürüçüoğlu	Abidin Gerçeker	İlahi
Hu Kuşu Bu Gece İnledi Durdu	Uşşak	Sofyan	Yaşar Fersahoğlu	Mustafa Demirci	İlahi
Hu Kuşu Bu Gece İnledi Durdu	Segâh	Sofyan	Yaşar Fersahoğlu	Kerim Öztürk	İlahi
Nûruna Müştâk Eyle	Sabâ	Düyek	Mehmet Kemiksiz	Mehmet Kemiksiz	İlahi
İndi Kur'an Sende Ey Nûr i Güzel	Sabâ	Düyek	Niyazi Mısri	Mehmet Kemiksiz	İlahi
Sende Ey Şehr-i Gufrân İnzâl Olundu	Uşşak	Sofyan	Muallim İsmail Hakkı Bey	Muallim İsmail Hakkı Bey	İlahi
Yâ İlahi Mağfîret Kıl	İsfahan	Düyek	Mehmet Kemiksiz	Mehmet Kemiksiz	İlahi
Leyletü'l-Kadru Berat İdin Bize (Elveda)	Hüzzam	Düyek	Eşrefoğlu Rumi	Mehmet Kemiksiz	İlahi
Şükr ü Hamd Eyleyelim	Beyati	Düyek	Sultan I. Ahmed Han	Mehmet Kemiksiz	Bayrâmiyye (Kadir)
Ramazân Erdi Yine	Sabâ	Sofyan	Sultan I. Ahmed Han	Mehmet Kemiksiz	İlahi
Eyle Yâ Rabb Sen Tecelli Nûr i Kur'an Sönmesim	Dügâh	Düyek	Mehmet Akif Ersoy	Ender Doğan	İlahi
Kur'an Bu Gece İndi	Sabâ	Sofyan	İlhan Tok	İlhan Tok	İlahi
Gökten Süzülen Hak Ayetleri	Rast	Sofyan	İlhan Tok	İlhan Tok	İlahi
Sebeb-i Hilkat-i Âlem	Hüzzam	Nim Sofyan	Mecit Sesigür	Amir Ateş	İlahi

Sonuç

Hız. Peygamber'e vahyedilen Kur'an-ı Kerim'in güzel ses ile okunması ile başlayan İslam müzikleri, farklı kültürler ile mezcilerek o günden zamanımıza kadar çeşitli aşamalar ile belirli bir seviyeye ulaşmış ve İslam Medeniyeti'ndeki yerini almıştır. Sadece camilerde değil toplumun her cemiyetinde özellikle ibadet maksadıyla topluca ve vokal ses ile icrâ edilen bu müzik'in temel yapı taşı, sözdür. Bu sözler vahyin ve sünnetin dışına çıkmadan yazılmış/söylenmiş ve ses ile birleştirilerek bugünkü dinî müzik dediğimiz, özünde tevhid inancını yansıtan bir müzik halini almıştır. Dolayısıyla temelleri Hz. Peygamber dönemine dayanan ve topluca icrâ edilen ilâhiler, dinimizin değişmez bir parçası olmuştur. Yılın her gününde icrâ edilmekle birlikte özellikle Türk toplumunda ihtimam gösterilen mübarek ay ve gecelerde bu icrâlar toplum nezdinde özel bir yer teşkil etmiştir. Mübarek olduğuna inanılan bu gecelere özel formlarda eserler yazılmış, bestelenmiş ve icrâ edilmiştir. Bu icrâlar, Allah'ın mü'minleri bağışlamasına, onların Hz. Peygamber'e olan muhabbetini canlı tutmasına ve ahirette kurtuluşa ermelerine

vesile olmasına inandıklarından dolayı müslümanlar nezdinde özel bir yere sahip olmuştur. İlahiler gibi tüm dinî mûsikî formlarının çıkış nedeninin altında yatan ana etken bu inanıştır. Bu inanç, mübarek ay ve gecelere daha fazla ehemmiyet verilmesini gerektirdiği için bu ay ve gecelere mahsus özgün eserler yapılmış, icrâ edilmiş dolayısıyla bu ilâhiler ve diğer formlar toplumun nezdinde özel bir değer görmüş, takdir bulmuştur.

Kaynakça

- Alaca**, Ali Osman, *Amir Ateş'in Hayatı, Dinî Mûsikî Eserleri ve Mevlid-i Şerif Okuma Tavrı*, MÜSBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.
- Aslan**, Halide, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Mübarek Gün ve Gecelerden Kandiller", *İstem*, Yıl:7, Sayı:13, Konya 2009, ss. 199-231.
- Ergen**, Aytaç, *Türk Mûsikîsi Özel Nota Arşivi*, İstanbul.
- Kemiksiz**, Mehmet, *Mehmet Kemiksiz Özel Nota Arşivi*, İstanbul.
- Koca**, Fatih, "Hymns and Tesbihat in the Holyh Kandil Nights Issued in Islam", International Congress of Science, Education and Technology Research Book of Abstract, s. 114, Odessa National I.I. Mechnikov University, 10-12 August 2018, Odessa / Ukraine.
- Koca**, Fatih, "Salâhi Dede'nin Regâibiyyesi'nin Yeniden Bestelenmesi", *Turkish Studies*, Volume 13/2, Winter Ankara 2018, ss. 543-572.
- Özel**, Ahmet, "Mevlid", *DİA*, İstanbul 2004, XXIX, 475-479.
- Ünal**, Halit, "Berat Gecesi", *DİA*, İstanbul 1992, V, 475-476.
- , *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk Din Mûsikîsi ABD Nota Arşivi*.
- , *Kültür Bakanlığı Klasik Devlet Koroları Arşivi*.
- , *TRT Müzik Nota Arşivi*.

Artuklular’dan Günümüze Mardin’de Mûsikî Kültürü ve Mûsikîşinaslar

Hüseyin Akpınar¹

Özet

Eski Yunanlılar’ın Dicle ve Fırat nehirleri arasında kalan bölgeyi “Mezopotamya” olarak adlandırması tarihte birçok efsaneye konu olmuştur. Mezopotamya ovalarına bakan bir dağın tepesinde kurulan Mardin şehri, tarihsel süreçte birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Her uygarlık, Mardin’e kendi kültüründen izler bırakmıştır.

Birbirinden farklı birçok uygarlığa ev sahipliği yapan Mardin’de bu sayede mûsikîsel açıdan kültürel bir zenginlik oluşmuştur. Ezan sesinin çan sesine karıştığı, insanların birbirlerine hoşgörü ile yaklaştığı Mardin’de mûsikî, kültürlerin etkileşimi sonucu yeni bir hale bürünmüştür. Arap kültürünün baskınlığı, diğer kültürlerde olduğu gibi mûsikîde de öne çıkmıştır. Mûsikîdeki Arap kültürünü Kürt, Türk ve Süryânî kültürleri de izlemektedir.

Mûsikî, sesler arasındaki anlam ilişkisidir. Kültür, bir yerde yaşayan toplumun ortaya çıkardığı değerler bütünüdür. Mûsikî kültürü ise toplumların yaşantılarının sesler aracılığıyla çıkan anlamlarıdır. Artuklular döneminden günümüze kadar Mardin’de birçok mûsikî kültürü oluşmuş ve bu kültürün oluşturduğu birçok mûsikîşinas yetişmiştir.

Bu çalışmanın amacı, Artuklular döneminden günümüze Mardin’deki mûsikî kültürünü ve bu kültürün yetiştirdiği mûsikîşinasları belirtmektir.

Anahtar Kelimeler: Artuklu, Mardin, Mûsikî, Mûsikî Kültürü, Mûsikîşinas, Dini Mûsikî.

1 Doç. Dr., Harran Üniversitesi Türk Dini Müsiki Anabilim Dalı
e-mail: akpinar64@hotmail.com

From The Artuks To The Present Music Culture and Musician Mardin

Abstract

The name of the ancient Greeks as op “Mesopotamia” was the subject of many legends in history. The city of Mardin, founded on the top of a mountain overlooking the Mesopotamian plains, hosted many civilizations in the historical process. Every civilization left its mark on Mardin.

Mardin, which hosts many different civilizations, has created a cultural richness in this sense. In Mardin, where the voice of azan interfered with the sound of the bell, and people approached each other with tolerance, music became new as a result of the interaction of cultures. The dominance of Arab culture, as in other cultures, came to the fore as well. Kurdish, Turkish and Syriac cultures follow the Arab culture in Turkish music.

Music is the relation of meaning between sounds. Culture is the sum of the values that the living society creates. Musical culture is the meaning of societies experiences through voices. Many Müsiki cultures have been formed in Mardin until the present day from the Artuks to the present day.

The aim of this study Artukids musical culture in today's era of Mardin and to specify the musicians raised in this culture.

Key Words: Artuklu, Mardin, Music, Music Culture, Musician, Religious Music.

Giriş

Milletlerin en belirleyici öğeleri kültürü ve dilidir. Dil ve kültür, birbirinden ayrılamaz bir bütündür; birbirlerini tamamlayıcıdır. Her milletin kendine özgü konuştuğu bir dili ve bu dil çerçevesinde şekillenen kültürü vardır. Müsiki bu dil ve kültür çerçevesinde şekillenen bir öğedir. M.Ö. 4500'lerden günümüze kadar Mardin birçok millete ev sahipliği yapmıştır (Dolebeni, 1972, s. 43).

Milletlerin kültürünü belirleyen “dil” unsuru müsikideki temel farklılaşmayı da belirler. Mardin'in Arap toplumlarına yakınlığı ve aynı zamanda geçmişte Mardin'de birçok Arap uygarlığının bulunması gibi faktörler doğrultusunda, şehir hayatındaki müsiki yaşamında icrâ edilen şarkıların çoğu Arapça'dır.

Mardin ve çevresinde yaşayan halk ağırlıklı olarak Arap ve Kürt kökenlidir. Merkezde Araplar, ilçelerinde ağırlıklı olarak Kürtler ikâmet etmektedir. Bu durum Mardin'de kültür çeşitliliğini oluşturmuştur. Aynı anda Arapça, Kürtçe ve Türkçe dilleri insanlar arasında konuşulmaktadır. Dillerdeki bu farklılık kültüre de yansımıştır. Halkların kendilerine mâl ettikleri şarkılar, türküler, ağıtlar gibi sözlü edebiyata ait formlar hem Arapça hem Kürtçe hem de Türkçe söylenerek kültürel bir çerçevede ve aynı zamanda birbiriyle etkileşimde bulunarak günümüze kadar gelmiştir.

Mardin’de farklı kültürdeki insanların bir arada yaşaması kültürel etkileşimi doğurmuştur. Bu durum “Türk-Kürt-Arap” kaynaşması olarak mûsikîde de görülmektedir. İcrâlarda sık kullanılan Türk mûsikîsi makamlarından “hüzzam, segâh, uşşâk, sabâ, rast, hicaz, bayâtî” gibi makamlar, bu kültürlerin etkisiyle farklılaşmıştır. Bu durum ortaya, “Arap” yönü ağır basan, yeni bir sentez doğurmuştur. Mezkûr makamların yanında sadece Mardin ve çevresinde karşılaşılabilecek makam isimleri görülmektedir. Bir kalıp ezgi görünümünde olan bu makamlar Türk mûsikîsindeki gibi teorize edilmemiştir. Yöreye özgü makamlar, “mensuri², şelgai³, hâkimi⁴, dîvan⁵, ibrâhîmî⁶, zengûle⁷” şeklinde ifade edilebilir (Aydın, 2018, s. 26).

Mardin’de asırlardır farklı kültürlerin bir arada yaşaması kültürel etkileşim ile birlikte kültürel çeşitliliği de ortaya çıkarmıştır. Hoşgörü içinde yaşayan, “Kürt, Alevi, Ermeni, Dom, Süryânî, Arap, Mahalleme, Türk, Çeçen, Keldanî, Süryânî Kadim, Nasturi, Şemsi, Yezidi, Yahudi, Katolik, Protestan (Mak, 2017, s. 60-69)” toplumlarının oluşturduğu kültür sentezine örnek olarak evlilik düğünleri ve sünnet merasimleri gösterilebilir. Mardin düğünleri, salı gününden cumartesi gününün sabahına kadar devam etmektedir (Özcoşar, 2007, s. 366, 367). Aynı zamanda düğünler, eğlenceli, davullu ve zurnalı olmaktadır (Güler, 1998, s. 59). Sünnet merasimleri ise çocuk yedi yaşına gelmeden önce, genellikle cuma günleri, cuma namazından sonra yapılmaktadır. Çocuk salâvat ve tekbir ile sünnet edilmektedir. Bu merasimlerde genellikle “İşşak” adı verilen saz heyeti bulunmaktadır. Bu heyet “keman, cümbüş, ud ve darbuka” gibi icracılardan oluşmaktadır. Birkaç saat çalgı çalıp oynandıktan sonra mevlid okutulmaktadır (Öztürkatalay, 1995, s. 273, 274).

Kürt aşiretlerinde gezgin halk hikâyecileri olan “Dengbej”ler⁸ vardır. Dengbejler, eski hikâyeleri veya güncel olayları ezgisel şekilde uzun uzun anlatmaktadırlar. Hikâye aralarında şarkı ve lavik havaları da okunmaktadır. Günümüzde Mardin’de dengbejlerin sayısı oldukça azalmıştır.

Mardin’de Eğlence Merkezli Mûsikî Kültürü

Mardin, XIII. ve XIV. yüzyıllarda Artuklular döneminde bölgenin önemli kültür merkezlerinden biri olmuştur. Bu önemli kültür merkezi Mardin’de, XVII. yüzyılda Arap-Fars mûsikî geleneğinin etkileri görüldüğü ifade edilmektedir (Behar,

2 Türk mûsikîsi makamları içinde hicaz ailesi makam grubuna benzemektedir (Öztürkatalay, 1995, s. 273, 274).

3 Türk mûsikîsinde uşşak, hüseyinî, gülizar, bayâtî ve muhayyer makamlarının bir sentezi gibidir (Mak, 2017, s. 83, 84).

4 Türk mûsikîsinde hüzzam makamına yapısal olarak benzerlik gösterir (Mak, 2017, s. 83, 84).

5 Uşşâk makamına benzemektedir. Türk mûsikîsinde bir form olan dîvan, şekil bakımından şarkı gibidir (Aydın, 2018, s. 25).

6 Şekil bakımından uşşak makamına benzemekte ve çıkıcı bir özellik göstermektedir (Aydın, 2018, s. 26).

7 Hicaz ailesi makam grubunda yer alır (Aydın, 2018, s. 26).

8 Bölgede genellikle erkek icracılar için kullanılan dengbej tabiri, kadın icracılar için de kullanılmaktadır. Kürtçede denge, “ses”; beje ise “söylemek” anlamına gelmektedir. İki farklı kelimenin birleşiminden oluşan bu kelime, “ses söylemek, söz söylemek” gibi anlamlara gelmektedir (Mak, 2017, s. 11).

2010, s. 149). Bununla birlikte, Süryânî müsikisi, geleneksel Kürt müsikisi, Osmanlı-Türk müsikisi ve son dönem popüler müsikî örnekleri, Mardin müsikisini besleyen kollar arasında yer almaktadır (Mak, 2017, s. 81, 82).

Mardin'deki eğlence merkezli müsikî kültürü çoğunlukla düğünlerde görülmektedir. Fasıl olarak ifâde edilen ve erkekler arasında yapılan toplantılar, fasıl makamlarının birbirine bağlanarak söylenmesi ile oluşan "Devir", akşam başlayıp gecenin bir vaktine kadar süren "Leyli", düğünden sonra gerdek gecesi sabahı kadınlar arası yapılan müsikîli eğlence programı "Sabahi" ve yine kadınların başka zamanlarda kendi aralarında yaptığı özel müsikîli eğlence olan "Derderbaba" Mardin müsikî kültürünün önemli birer parçasıdır. Bu kültürde Mardin'e özgü, bazı müsikî uygulamaları görülmektedir. Bu uygulamalar arasında Osmanlı-Türk, İran ve Arap müsikisinde var olan "peşrev, taksîm, şarkı, dîvan, gazel" gibi bazı formlar kullanılmaktadır. Ancak, bunlar bütünüyle adlandırıldıkları formun özelliklerini taşımamaktadırlar. Peşrev, yörede icrâ edilen bir oyun havasının, ritmik olarak daha ağır çalınan haline denilmektedir (Mak, 2017, s. 86, 87).

Mardin müsikî kültüründe ana saz olarak "ud, cümbüş, keman, cura, tanbur, def, darbuka" vardır (Öztürkatalay, 1995, s. 253). Günümüzde bu saz gurubuna "kanun, rebap, bağlama, gitar, org, kaval" sazları da katılmıştır. Kırsal bölge düğünlerinde Arap toplumlarının başlıca sazları davul ile zurna; Kürt toplumlarının başlıca sazları ise rebap ile kemençedir (Mak, 2017, s. 166).

Mardin'deki müsikî kültürünü tarlalarda ve bağlarda da görebiliriz. Özellikle Kürt toplumunda erkeklerin söylediği "Lavik havaları" buna örnektir. Lavik havaları, genellikle acıklı bir olayı anlatır; "aşk, sevgi" konularını işler. Lavik havalarının yanında oyun havaları da vardır. Belirli bir ritmik kalıbı olan oyun havalarının en güzel örneklerinden biri "Halay"dır. Oyun havaları bazen sözlü bazen de çalgılıdır. "Bablekan, Şerizbin, Cerani, Çepikoy, Halefi, Şegavi, Torivani, Kaftar, Keçike" oyun havalarından bazılarıdır.

Mardin'de eğlence merkezli müsikî kültürüne ait kırık hava, oyun havası ve beselenmiş türkü olmak üzere şu eserler söylenebilir: "Ah Gönül Yarası, Ah Lımın, Arabım Fellahi (Mak, 2017, s. 166), Arap Kızı Meryemo, Askerlik, Ay Gördüm Allah (Mak, 2017, s. 165), Bahar Geldi, Bas'luth E'mo Di'let'tög (Mak, 2017, s. 166), Benim Yarım, Berde Berde, Bu Gece, Çaldığım Bağlama, Çapkın Hovarda, Dalal, Dalali Lo, Damdan Dolan Gel, Digel Yanıma, Dolanır Dolanır, Esmersin Çok Güzelsin, Esmerani, Esmer Güzeli, Gülüm Bana Baksana, Halaya Kalkmış, Hanımey, Hasen, Hinne⁹, Hizzi Yamo, Hzeli Barto Bu Hago (Mak, 2017, s. 176), Iddıra (Mak, 2017, s. 166), Kara Gözlerin, Kirpiklerin Ok Mudur, Komşu Kız, Kum Mın Cembi, Mahubiti Is Semre Esmer Yarım, Mahlenizden Geçende, Mar-

9 Hinne türküsü Mardin kına gecelerinin vazgeçilmez eserlerinin başında gelir. Bu türkü eşliğinde gelin evine kına yakmaya gidilirken damat evinde de damada kına yakılır. Bu türkünün hikâyesine gelince, gelin evine giden kabile, Mardin'de sadece kına yoğurmak için imâl edilen kalaylanmış bakır leğeni ve kınayı orta yere serer ve yoğurmak için bekler. Gelin tarafı neden kınayı yoğurmaya başlamadıklarını güzel bir dörtlük ile dile getirir. Damat tarafı da gelin hanımı aralarına almadan başlamayacaklarını aynı şekilde bir dörtlük ile dile getirir. Böylece gelin de aralarına katılır ve kına töreni karşılıklı atışmalarla devam eder. Hem türkü söylenir hem de kına yakılır (Çuha, 2006, s. 57).

din Dağ Yamacında, Mardin'in Esmer Gülü, Mardin Kapı Şen Olur (Mak, 2017, s. 169, 170), Mar Mar Zemeni, Meryeme, Mardinli Zeyno, Meryemti, Msakri A Hulme (Mak, 2017, s. 165), Nurey, Oy Beni Beni, Oy Memo, Sabiha¹⁰, Sallana Sallana Nece Ser Ave¹¹, Semire, Sensizlik, Şevko, Taey Kil Habbeytuki, Yola Çıktım Mardin'e, Al Asforiye, Cined Dar, Çiftetelli, Gelin Karşılması¹², Mardin Peşrevi¹³, Nur Yasemin, Rast Gazel, O Nasıl Bakış Baktın, Raks El Havanım¹⁴, Rast Oyun Havası, Reyhani¹⁵, Sen Baharı Andırırısın, Sorarım Sorarım Çibu Hale Te¹⁶, Subuhi, Tarco D-Marde Şaynoyo (Mak, 2017, s. 170), Teri Ye Hamame, Tislemin, Yu Yu, Bak, Bir Güzel Gördüm, Gelin Hastayım Gözlerine, Havar, Gülme Ha Gülme, Mardin Dağlarında, Şu Mardin'in Kızları, Mardin'e Güz Geliyor, Mardinli, Peygamber Ocağı, Sabiha Mardin Gülü, Savurkapı Mahallesi, Sen Olasan, Sorarım, Yağmur Yağar Dağlara, Zeko, Zeynebe" (Çuha, 2006, s. 9-177).

Mardin'de Dinî Mûsikî Kültürü

Mardin'de dinî mûsikî kültürü içerisinde "mevlidhânlık" önemli bir yer teşkil etmektedir. Günümüzde geleneğin yaşayan temsilcileri bulunmaktadır.¹⁷ Mardin'de mevlidhânlık, usta-çırak ilişkisi içinde hocadan talebeye meşk usulü aktarılan bir gelenektir. Mardin merkezde Cevat Aygüler ile Hâfız Mehmet Ali Demir, Nusaybin ilçesinde Mehmet Güler günümüzde yaşayan ve geleneği devam ettiren mevlidhânlara örnek verilebilir.

Müslüman halkın dinî merasimlerinde kullanılan sazlar genellikle "halile ve erbane" dir (Mak, 2017, s. 85). Bu ritim aletleri genellikle ilâhîlere eşlik etmektedirler. Dinî merâsimlerde okunan eserler genel olarak şuşuller (Arapça ilâhiler), Kürtçe ve Türkçe ilâhilerdir.

Mardin'de dinî mûsikî kültürü içinde mekânların ayrı bir önemi vardır. Mardin Ulu Câmii'nde bayram günlerinin sabahları minâreden sabah namazından önce

10 Sabiha, Mardin merkez mûsikî kültüründe toplu icrâ geleneği içinde yer alan ve en popüler eserlerinden biridir. Düşünlerde, diğer özel gün ve gecelerde yapılan mûsikîli eğlencelerde sıkça icrâ edilir. Dinleyenler buldukları yerden ya okuyarak ya da alkış ile eşlik ederler. Sabiha'nın Arapça, Kürtçe ve Süryânice notaları Mahir Mak'ın "Müziğin Çokkültürlü Kodları" adlı doktora tezinde mevcuttur (Mak, 2017, s. 147-152).

11 "Sallana Sallana Meçe Ser Ave", Türkiyeli Kürtler'in yaşadığı her coğrafyada icrâ edilir. Mardin kırsal mûsikî kültürü içinde icrâlarına sıkça rastlanır (Mak, 2017, s. 160, 161).

12 Gelin karşılması, gelin damat evine getirilirken icrâ edilen bir ezgidir. Gelin damat evine ilk ayak bastığında, bu en güzel ve en coşkulu ezgi ile karşılanır. Gelin de bu coşkulu nağmeleri duyarken az önce ayrıldığı baba evinden duyduğu üzüntünün yerini hemencecik sevinç alır ve damat evine gülerek ayak basar (Çuha, 2006, s. 121).

13 Mardin'de düşünler Mardin peşrevi diye bilinen eserle başlar (Çuha, 2006, s. 123).

14 Rast oyun havası diye bilinen bu oyun havası Mardin'de bayanların oynadığı bir ezgidir. Reyhani, bir erkek oyunu olarak bestelenmiştir (Çuha, 2006, s. 128).

15 Reyhani, Mardin mûsikîsinin en klasik eserlerinden biridir. Peşrev formunda olduğu gibi dört bölümden oluşmaktadır. Geçmiş 1800 yıllarına dayanmaktadır. Bestecisi bilinmemektedir (Çuha, 2006, s. 135).

16 Bu eserin icrâ mekânı özel eğlence zamanları ve düşün yerleridir (Mak, 2017, s. 157).

17 Mardin'in de içinde yer aldığı Güneydoğu Anadolu bölgesinde günümüzde icra edilen yirmi beş adet mevlid vardır (Tıraşçı, 2013, s. 211). Arapların yoğun olarak yaşadığı bölgelerde -özellikle Mardin merkez- Ahmed İbn-i Hacer el-Heytemî'ye ait Arapça, "en-Ni'metü'l-Kubrâ Ale'l-Âlem Fî Mevlidi Seyyidi Veledi Âdem" isimli eser okunmaktadır (Tıraşçı, 2013, s. 229). Mardin'de mevlidler günümüzde Arapça, Kürtçe ve Türkçe olarak okunmaya devam etmektedir (M. A. Işık, kişisel iletişim, 6 Ocak 2018).

fasıl halinde sırasıyla, “temcid, istiğfar, istiğfar duası, tekbir, kaside, ezan, salâvat, ferâciye¹⁸” icrâ edilir (M. A. Demir, kişisel iletişim, 5 Temmuz 2016). Bunun yanında, Ramazan ayları boyunca öne çıkan kariler Kur’an-ı Kerim tilâvetinde bulunmaktadır. Reyhaniye Câmii, bu geleneğin en yaygın olduğu yerlerden biridir (M. A. Demir, kişisel iletişim, 30 Haziran 2016). Yine Reyhaniye Câmii’nde, uzun zamandır her perşembe ikindi namazından sonra cemaat cumhur halde, “salât-ı kemâliye” formunu icrâ etmektedir (Aydın, 2018, s. 176). Ramazan ayları içinde yaz mevsimine denk gelen günler Kasımiye Medresesi’nin avlusunda teravih namazları kılınmaktadır. Teravih namazının terviha denilen aralarında icrâ edilen, “salât-ı ümmiye, salât-ı kemâliye, merhaba ve elvedâ Ramazan ilâhileri” Mardin’deki teravih namaz geleneğinin aynı zamanda işleyişine bir örnektir. Kasım Tuğmaner Câmii, Kâdirî ve Rifâî tarikatına mensup cemaatin adeta buluşma yeridir (Ş. Biltekin, kişisel iletişim, 15 Mayıs 2016).

Mardin dinî müsikisinde, ülkemizin diğer bölgelerinde unutulmaya yüz tutmuş bazı formlar hala canlılığını sürdürmektedir. “Sâlat-ı kemâliye, ferâciye, temcid” formları buna örnektir. Mevlid formunun Mardin’de ayrı bir yeri vardır. Doğum, vefat, sünnet, bayram, evlilik düğünü gibi önemli zamanlarda insanların toplanmasıyla icrâ edilen mevlid, Mardin’de önemli bir kültürdür. Mardin’de günümüzde mevlidi genellikle Hâfız Mehmet Ali Demir, Adnan Oyman, Zeki Çalka ve Abdullatif Bilgin gibi meşhur mevlidhânlar okumaktadır.

Mardin’de dinî müsikî kültürü içinde, Mardin’e özgü bir tavır çerçevesinde icrâ edilen “Yusuf Kıssası¹⁹”, dinî müsikî örneklerinden biridir. Kıssa, Kur’an-ı Kerim’in kıraat tarzından farklı bir tarzda icrâ edilmektedir. Okuyucu, Kur’an-ı Kerim tilâvetinden ziyâde, genişlemeyen ve birbirini takip eden, daha dar bir makamsal örüntü içinde, öykü anlatır gibi bir icrâda bulunmaktadır. Bu formun Mardin’de ortaya çıkmasında, bir yandan şehirdeki “Hikâye Geceleri (Abdülhadioğlu, 2016, s. 243-257)” geleneğinin öbür yandan da şehrin Arap nüfusunun etkisiyle varlığını güçlü bir şekilde sürdüren Kur’an kültürünün önemli bir etkisi vardır. Ancak yerel kültürün giderek zayıflamasıyla, tıpkı “Hikâye Geceleri” geleneği gibi “Yusuf Kıssası” icrâsına da günümüzde pek az rastlanmaktadır.

Mardin dinî müsikî kültürü içinde “salâ ve salâvatlar” önemli bir yer tutmaktadır. Salâ ve salâvatları canlı tutan, câmide bu türleri birlikte icrâ eden Mardin halkıdır (Aydın, 2018, s. 179).

Geçmişten Günümüze Mardinli Müsikişinaslar

Mardin’de Artuklular döneminden günümüze birçok müsikişinas yetişmiştir. Bunların Mardin ve yöresi müsikî kültürüne hem nazarî hem de amelî olarak katkıları olmuştur. Bunlardan bazıları hakkında aşağıda bilgi verilmektedir:

18 Feraciye, Mardin merkez, Nusaybin ve Midyat ilçelerinde okunmaktadır (Akpınar, 2008, s. 190).

19 “Yusuf Kıssası”, Kur’an-ı Kerim’deki “Yusuf Süresi”ni kapsar.

Ali Mardinî: Mardin Artukluları kölelerinden biridir. Udi olan Ali Mısır'daki Memluk sultanına hediye edilmiştir. Ali, sultanının ölümü üzerine kederinden udunu kırmıştır (Uslu, 2011, s. 175).

Karatoğanoğlu Mehmed: Mardin Artukluları sarayında “çengi” lakabıyla şöhret bulmuştur. Çeng çalmada usta olan Karatoğanoğlu Mehmed, XIII. yüzyılda Mısır sultanı Nasır tarafından Kahire'ye davet edilerek sarayda mûsikî öğretimiyle vazifelendirilmiştir (Uslu, 2011, s. 178).

Safiyuddîn el-Hıllî: Artuklu devletiyle yakın ilişkisi olmuştur. Sultanlara yazdığı methiye şiirleriyle meşhur olan Safiyuddîn, Hz. Muhammed'i (s.a.s.) övdüğü bir kasîdesinde mevlid formunun özelliklerini kullanmıştır. Ayrıca mûsikîye dair *Fâidetü fi'l-Enğâm ve Tertîbihâ ale'l-Burûc* adlı bir eserin olduğu ifade edilmektedir (Bakırcı, 2003, s. 127).

Abdullah Mardinî: Artuklu hükümdarı Necmeddin Gazi'nin oğludur. Mısır ve Şam'a yetişmesi için pek çok kimseyi yollamıştır. Bunların başında Abdullah Mardinî gelmektedir. Abdullah'ın sesi, nağmesi ve ud icrasının iyi seviyede olduğu ifade edilmektedir (Dolapönü, 1972, s. 54).

Asıl ismi, “Cemâleddin Ebû Muhammed Abdullah bin Halil bin Osman el-Mardinî”dir. Dımaşk'ta müezzinlik yapmıştır. Mûsikî, astronomi ve matematikle ilgilenmiştir. Babasının da Tabilhâne'de davulcu olduğu rivayet edilmektedir. Mûsikî hakkında yazdığı şiir formundaki eseri “Urcûze Fi'l Musika”, Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir. “Mukaddime Fî Kavânîni'l-Enğâm (Ağırakça, 2006, s. 260)” ve onun açıklamasını yaptığı “Urcûze Fî Şerhi'n-Nağamât (Turabi ve diğerleri, 2017, s. 45)” eserleri mevcuttur. 1406 yılında vefat etmiştir (Uslu, 2011, s. 211).

Şemseddin Mardinî: Anadolu Selçukluları din âlimlerinden biri olan Mardinli Şemseddin, tanburidir. Bu enstrüman bir bağlama da olabilir. Tanburunu bir an bile yanından ayırmayan Şemseddin, kendisini bu yüzden eleştirenlere, onun Allah'ı (c.c.) övdüğünü söylemiştir (Uslu, 2011, s. 186).

Yûsuf el-Mardinî: Mardinli bir aileye mensuptur. Asıl ismi, “Abdullah İbni Halil İbni Yusuf Cemaleddin el-Mardinî (el-Fârûkî, çev. 1997, s. 478)”dir. Mûsikîşinas olan babası tarafından Şam'da Kur'an okuyucusu olarak yetiştirilmiştir. Emeviyye Câmîi'nde müezzinlik yapmıştır. Astronomi, matematik ve mûsikî ile ilgilenmiştir. Yûsuf el-Mardinî'nin mûsikî sahasında iki eseri mevcuttur. Bunlardan “El-Lafzu'r-Râ'ik Fî Mevlidi Hayri'l-Halâ'ik (Ağırakça, 2006, s. 260)”, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) doğum günü törenlerinde icrâ edilecek mevlid benzeri nazım ve nesir karışımı bir çalışmadır. “Mukaddime Fî Kavânîni'l-Enğâm²⁰” ise mûsikî makamlarını Fars sisteminden farklı biçimde takdim etmektedir. Eser Arap mûsikî kültüründe büyük ilgi görmüştür. 1406 yılında vefat etmiştir (Fazlıoğlu, 2003, s. 52).²¹

Kara Mehmed: Mardin'de doğmuştur. 1640 yılında tahta çıkan Osmanlı hükümdarı Sultan İbrahim Han döneminde İstanbul'da yaşamıştır. Dönemin başta

20 “Mukaddime Fî Kavânîni'l-Enğâm” adlı mûsikî eseri, Yûsuf el-Mardinî'ye nispet edildiği gibi Abdullah Mardinî'ye de nispet edilmiştir. Bu konuda kesin bir bilgi elde edilememiştir.

21 Aynı şahıs, “Abdullah bin Halil el-Mardinî” ismiyle de bilinmektedir (Behar, 2010, s. 149).

gelen müsikî üstadlarından dersler almıştır. Sesi, sedası güzel olan ve okuyuş tarzı beğenilen Kara Mehmed, aynı zamanda iyi bir bestekârdır. Uşşâk ve Bayati makamlarında bestelediği murabbalarının güfteleri bilinmektedir. Bunların haricinde müsikî ilminin kaidelerine uygun on kadar bestesi daha vardır. İrfan sahibi insanlar onun eserlerini beğenmişler ve onun bu konuda üstad olduğuna hükmetmişlerdir. (Behar, 2010, s. 264).

Sırrızâde Ali İçinsel: 1860 yılında Mardin'de doğmuştur. Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı olan **İçinsel**, yazdığı lirik şiirler ve müsikîşinaslığı ile tanınmıştır. 1914 yılında vefat etmiştir (Çınarbaş, 2012, s. 1).

Abdurrahman İnan: "Hâfız Abde" olarak bilinir. 1896 yılında Mardin'de doğan İnan, on dört yaşında hâfız olmuştur. Abdurrahman İnan'ın makam bilgisi iyi seviyededir. Kur'an-ı Kerim'i makamla icrâ ettiği zaman seslere hatasız basmasıyla ün salmıştır. Ulu Câmii'de Kur'an ve eski Türkçe hocalığı yapmıştır. 1982 yılında Mardin'de vefat etmiştir (Çınarbaş, 2012, s. 2, 3).

Abdulkerim Atasayar: 1905 yılında Mardin'de doğmuştur. Halk arasında "Kermo İzzayid" olarak tanınmıştır. Ulu Câmii'nde müezzinlik yapmıştır. İcrâcılık yapmış, ritim ve def çalmıştır. İcrâ ettiği tüm makamları, makamların özelliklerini bozmadan yorumlamıştır. 1975 yılında Mardin'de vefat etmiştir (Çınarbaş, 2012, s. 4).

Kemal Heve: Mardin'de doğmuştur. İyi bir makam icrâcısıdır. Özel müsikî oturumlarında bulunmuştur. Yaşadığı dönemde, halk arasında mevlidhan olarak bilinmektedir (Çınarbaş, 2012, s. 5). Ulu Câmii'nde müezzin ve imam görevlerinde bulunmuştur. İcrâlarında mikrofon kullanmamıştır. Sesi herkesi etkilemiştir (U. Aydınöz, kişisel iletişim, 17 Ocak 2018). Emekli olduktan sonra İstanbul'a yerleşmiş, orada vefat etmiştir (M. A. Demir, kişisel iletişim, 3 Haziran 2018).

Mehmet Ürün: Müsikî çevrelerinde "Ebu Aziz" olarak anılan Mehmet Ürün, 1919 yılında Mardin'de dünyaya gelmiştir (Çuha, 2006, s. 183). Müsikîye ilgisi çocukluk yıllarında başlamıştır. Def ve darbuka çalmayı çocukluk yıllarında öğrenen Mehmet Ürün, müsikî üstatlarından Mıksi Rezzuk²²'un çocukları Zeki Tume Tüfenkçi²³, Cemil Tüfenkçi²⁴, Cercis Heço (Uslubaş) ve Corç Eriyer ile düğünlere gitmiştir. Arap ve Türk müsikîsinin usûl ve makamlarını hem hanende hem de sazende olarak, ustalıkla icrâ eden Mehmet Ürün, Medrese Câmii'nde fahri olarak, öğle ve ikinci vakitlerinde ezan icrâ etmiştir. 1996 yılında Mardin'de vefat etmiştir (Noyan, 2013, s. 133, 134).

22 Mıksi Rezzuk, yörede müsikîşinas kimliği ile takdir görmüştür. Mıksi Rezzuk'un üç evladı olan Tuma, Zeki ve Cemil Mardin'de, Arap-Fars etkisinin görüldüğü makamları en ince ayrıntısına kadar ve en güzel yorumlarla icrâ etmişlerdir (Mak, 2017, s. 114).

23 Zeki Tume Tüfenkçi, yaşadığı yıllarda kardeşleriyle kurmuş olduğu müsikî topluluğu ile yörede ün salmıştır. Kurdukları müsikî topluluğunda, kendisi keman, ağabeyi Cemil cümbüş, diğer kardeşleri Zeki ise tef çalmıştır. Tuma ve Zeki kardeşlerin solist olduğu topluluk düğünler ve müsikîli özel organizasyonların vazgeçilmez topluluğu olmuştur (Mak, 2017, s. 114).

24 Cemil Tüfenkçi, Mardin Keldanilerinden Katolik Mor Hirmiz Kilisesi muhasebecisidir (Mak, 2017, s. 114).

Mehmet Esad Aydınöz: 1920 yılında Mardin’de doğmuştur. Ulu Câmii’nde otuz üç yıl imamlık yapmış bir mevlidhândır. Mehmet Ali Demir, Zeki Çalka ve Adnan Oyman gibi günümüzde Mardin dinî mûsikisinde öne çıkan mûsikîşinasların hocasıdır. Ulu Câmii’nde sürekli talebe yetiştirmiştir. Talebelerine dinî eğitimin yanında mûsikî eğitimi de vermiştir. Yaşadığı dönemde Hâfız Kemal Hava, Hâfız Şeyhmus Ensari, Hıdır Kedino başta olmak üzere talebeleriyle birlikte yaklaşık yirmi kişilik bir ekip olarak mevlidlere katılmıştır (U. Aydınöz, kişisel iletişim, 17 Ocak 2018).

Halil Bilgin: 1923 yılında Mardin’de doğmuştur. Cizre Ulu Câmii’nde göreve başlamıştır. Mardin merkezde çeşitli câmilerde görev yapmıştır. Yaşadığı dönemde çok sık olmamakla birlikte mevlidlere katılmıştır. Katıldığı mevlidlerde genellikle başlangıç bölümünü icrâ etmiştir. Mûsikî eğitimi aldığı belirli bir hocası yoktur. Halil Bilgin, Şehidiye Câmii’nde görevdeyken 1987 yılında vefat etmiştir (A. Bilgin, kişisel iletişim, 6 Ocak 2018).

Şeyhmus Tatlıdede: 1934 yılında Mardin’de doğmuştur. Dinî mûsikî eğitimi ile mevlidhanlık icâzetini hocası Abdurrahman İnan’dan meşk ederek almıştır. Hâfız olan Şeyhmus Tatlıdede, Mardin’de çeşitli câmilerde görev yapmıştır. Abdurrahman İnan, Mehmet Emin Aydınöz, Mehmet Ali Demir ile birlikte mevlidlere katılmıştır. 1990 yılında Kasım Tuğmaner Câmii’nde görevde iken vefat etmiştir (M. S. Tatlıdede, kişisel iletişim, 9 Ocak 2018).

Cevat Aygüler: 1939 yılında Mardin’de doğmuştur. Yaklaşık elli yıldır Mardin’deki mevlidlere mevlidhan olarak katılmaktadır. Birlikte mevlidlere katıldığı isimler şu şekildedir: Abdurrahman İnan, Kermo İzzayid, Kemal Heve, Mehmet Ürün, Mehmet Esad Aydınöz, Halil Bilgin, Şeyhmus Tatlıdede, Mehmet Ali Demir. Aygüler’in gelenek içinde belli bir hocası olmamıştır. Mevlidlere birlikte iştirâk ettiği mevlidhanlardan görüp öğrendiği kadarıyla bilgisi vardır. Mehmet Ali Demir kadar makam bilgisi ve icrâ kabiliyetine sahip değildir (C. Aygüler, kişisel iletişim, 18 Şubat 2018).

Mehmet Güler: 1940 yılında Mardin’de doğmuştur. Nusaybin Zeynel Abidin Câmii emekli müezzindir. Çocukken geçirdiği bir rahatsızlık sonucu gözlerini kaybetmiştir. Hâfızlığı, hocası Abdurrahman İnan’dan tamamlamıştır. Mevlidhânlığı hocası ile birlikte katıldığı mevlid merasimlerinden meşk ederek öğrenmiştir. Mardin’de mevlidhânlık geleneğini yaşatan birkaç mevlidhândan biridir. Nusaybin’de ikâmet etmektedir (M. Güler, kişisel iletişim, 14 Eylül 2018).

Mehmet Ali Demir: 1943 yılında Mardin’de doğmuştur. Ulu Câmii emekli müezzindir. Bebekliğinde geçirdiği bir hastalık sonucu gözlerini kaybetmiştir. Hâfızlığı, hocası Mehmet Esad Aydınöz’den duyarak tamamlamıştır. Mevlidhânlığı ise yine hocası ile birlikte katıldığı mevlid merasimlerinden meşk ederek öğrenmiştir. Mevlidhânlık geleneğinin yaşayan son ve en önemli temsilcilerinden biri olan Demir, günümüzde mevlid merasimlerine iştirâk etmekte ve Mardin merkezde yaşamını sürdürmektedir (Aydın, 2018, s. 187, 188).

Zeki Çalka: 1944 yılında Mardin'de doğmuştur. Mehmet Esad Aydınöz'den dinî müsiki eğitimi almıştır. Mehmet Ali Demir ve Adnan Oyman ile birlikte mevlidlere katılmaktadır. Mardin'de Şehidiye Câmii'nde uzun süre imam olarak görev yapmıştır (Z. Çalka, kişisel iletişim, 6 Ocak 2018).

Hasan Yenigün: 1957 yılında Mardin'de doğmuştur. Fuat Yağcı Câmii'nde imam olarak görev yapmaktadır. Ulu Câmii'nde uzun yıllar görev yapmıştır. Dinî müsiki bilgisini Mehmet Esad Aydınöz'den meşk etmiştir. Genellikle görev yaptığı câmi-de mevlidlere katılmaktadır (H. Yenigün, kişisel iletişim, 8 Ocak 2018).

Adnan Oyman: 1958 yılında Mardin'de doğmuştur. Reyhaniye Câmii'nde uzun yıllar imam olarak görev yapmıştır. Günümüzde Mehmet Ali Demir ve Zeki Çalka ile birlikte mevlidlere katılmaktadır. Dinî müsiki bilgisini Zeki çalka, Mehmet Ali Demir ve Cevat Aygüler ile katıldığı mevlidlerden edinmiştir (A. Oyman, kişisel iletişim, 6 Ocak 2018).

Mezkûr müsikişinaslardan Ali Mardinî, Karatanoğlu Mehmed, Safiyyuddîn el-Hillî, Abdullah Mardinî, Şemseddin Mardinî ve Kara Mehmed'in vefat tarihleri hakkında kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Sonuç

Mardin'in günümüzde kültürel açıdan zengin olması, Dicle ve Fırat nehirleri arasında kalan Mezopotamya bölgesinin tarihsel süreçte -M.Ö. 4500'lerden günümüze- birçok uygarlığa ev sahipliği yapmasının bir sonucudur. Bu sayede, kültürel zenginlik müsikisel zenginliği de doğurmuştur. Süryânî ve Ermeni kilise müsikisi, geleneksel Kürt müsikisi, Osmanlı-Türk müsikisi ve son dönem popüler müsiki örnekleri, Mardin müsikisini besleyen kollar arasında yer almaktadır.

Artuklular döneminden günümüze kadar Mardin'de önemli bir müsiki kültürü oluşmuş ve birçok müsikişinas yetişmiştir. Mardin müsiki kültüründe ağırlıklı olarak Arap, Kürt, Türk ve Süryânî etkileri görülmektedir. Mardin müsikisinde "Türk-Kürt-Arap" ezgi motifleri göze çarpmaktadır. Türk müsikisi makamlarından "hüzzam, segâh, uşşâk, sabâ, rast, hicaz, bayati" gibi makamlar icralarda sıklıkla kullanılmaktadır. Bu makamların yanında sadece Mardin'de karşılaşılabilecek makam isimleri görülmektedir. Mardin'de yöreye özgü makamlar, "mensuri, **şelgai**, hâkimi, dîvan, ibrahîmî, zengüle" şeklinde ifade edilebilir.

Mardin'de asırlardır farklı kültürlerin bir arada yaşaması kültürel etkileşim ile birlikte kültürel çeşitliliği de ortaya çıkarmıştır. Hoşgörü içinde yaşayan toplumlarının oluşturduğu kültür sentezine örnek olarak sünnet ve düğünler gösterilebilir. Davullu ve zurnalı olan Mardin düğünlerinde "Işşak" adı verilen saz heyeti olur. Bu heyette "keman, cümbüş, ud ve darbuka" icrâcıları olmaktadır.

Mardin'de, Kürt aşiretleri arasında gezgin halk hikâyecileri olan, eski hikâyeleri ezgisel şekilde uzun uzun anlatan, hikâye aralarında şarkı ve lavik okuyan "Dengej"ler vardır.

Mardin'deki mûsikî kültürü kilise, manastır, câmi, medrese, türbe, ev, düğünler, tarla ve bağlarda görülmektedir. Mardin mûsikî kültüründe ana saz olarak “ud, cümbüş, keman, cura, tanbur, def, darbuka” vardır. Günümüzde bu saz gurubuna “kanun, rebap, bağlama, gitar, org, kaval” sazları da katılmıştır. Dinî merasimlerde kullanılan sazlar, inançlar arasında değişkenlik gösterir. Müslümanlar dinî törenlerinde “halile ve erbane” kullanırken; Hıristiyanlar -özellikle Protestanlar (Mak, 2017, s. 85)-yaptıkları dinî törenlerde birçok enstrüman kullanmaktadır.

Mardin'in Arap toplumlarına yakınlığı, geçmişte Mardin'de birçok Arap uygarlığının bulunması gibi faktörler doğrultusunda, şehir hayatındaki mûsikî yaşamında icra edilen eserlerin çoğu Arapça'dır. Mardin'de dinî olmayan mûsikî kültürüne ait kırık hava, oyun havası ve bestelenmiş türkü olmak üzere birçok eser vardır.

Mardin'de dinî mûsikî kültürü içerisinde “mevlidhânlık” önemli bir yer teşkil etmektedir. Günümüzde geleneği devam ettiren birçok mevlidhân bulunmaktadır. Mardin'de dinî mûsikînin icra edildiği mekânlar genel olarak câmilerdir.

Mardin dinî mûsikîsinde, “sâlat-ı kemâliye, ferâciye, temcid” gibi formlar hayatiyetini devam ettirmektedir. Bunun yanında ülkemizin diğer bölgelerinden farklı şekilde icrâ edilen, “salâ, salâvat” formları ve “mevlid” merasimlerinin ayrı bir yeri vardır.

Mardin'de dinî mûsikî kültürü içinde, Mardin'e özgü bir tavır çerçevesinde icrâ edilen “Yusuf Kısası”, Mardin'in kültürel yapısı içinde örnek olarak verilebilecek özgün bir dinî mûsikî örneğidir. Yusuf Kısası, genellikle mûsikîşinas din görevlileri ve mevlidhânlarca icrâ edilmektedir.

Kaynakça

Anskiklopediler

Fazlıoğlu, İ. (2003). Mardin Ulucamii. *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde <http://www.islamansiklopedisi.info/index.php?klme=ihsan+fazlıoğlu> adresinden alındı.

Arşiv

- A. Bilgin (kişisel iletişim, 6 Ocak 2018)
- A. Oyman (kişisel iletişim, 6 Ocak 2018)
- C. Aygüler (kişisel iletişim, 18 Şubat 2018)
- M. A. Demir (kişisel iletişim, 30 Haziran 2016, 5 Temmuz 2016, 3 Haziran 2018)
- M. A. Işık (kişisel iletişim, 6 Ocak 2018)
- M. Güler (kişisel iletişim, 14 Eylül 2018)
- M. S. Tatlıdede (kişisel iletişim, 4/9 Ocak 2018)
- H. Yenigün (kişisel iletişim, 8 Ocak 2018)
- Ş. Biltekin (kişisel iletişim, 15 Mayıs 2016)
- U. Aydınöz (kişisel iletişim, 17 Ocak 2018)
- Z. Çalka (kişisel iletişim, 6 Ocak 2018)

Dergiler

- Abdülhadioğlu, A. (2016). "Mardin'deki Arapça Sözlü Kültürünün Korunmasında Hikâye Gecelerinin Rolü," *Mukaddime*, 7(243-257).
- Tıraşçı, M. (2013). "Güneydoğu Ve Doğu Anadolu Çevresinde Arapça, Kürtçe, Zazaca Mevlidler Ve Müzikal Olarak İcra Ediliş Tarzları," *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(209-236).
- Akpınar, H. (2008). "Bir Câmi Müsikisi Formu: Feraciye," *İSTEM İslam Sanat, Tarih, Edebiyat ve Müsiki Dergisi*, 11(189-194).

Kitaplar

- Bakırcı, S. (2003). *Mevlid Doğuşu ve Gelişmesi*, İstanbul: Akademik Araştırmalar Yayınları.
- Behar, C. (2010). *Şeyhülislâm'ın Müziği 18. Yüzyılda Osmanlı/Türk Musikisi ve Şeyhülislâm Es'ad Efendi'nin Atrabü'l-Âsâr'ı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çınarbaş, A. (2012). *Geçmişten Günümüze Mardin Müzisyenleri*, Mardin: Soylu Matbaa Yayıncılık.
- Çuha, A. (2006). *Mardin Halk Müziği*, Mardin: Mardin Valiliği Kültür Yayınları.
- Dolebeni, M. H. (1972). *Tarihte Mardin*, İstanbul: Resim Ofset Matbaacılık.
- Dolapönü, M. H. (1972). *Tarihte Mardin*, İstanbul: Hilal Matbaacılık.
- el-Fârûkî, İ. R. el-Fârûkî L. L. (1997). *İslâm Kültür Atlası*, çev. Mustafa Okan Kibaroglu, Zerrin Kibaroglu, İstanbul: İnkılâb Yayınları.
- Güler, A. (1998). *Mardin Folkloru Gelenekler-Görenekler*, Ankara: Yorum Basın Yayın.
- Noyan, S. (2013). *Mezopotamya (El Cezire)'da Kültür, Kimlik, Dil ve Politika*, Ankara: Feryal Matbaacılık.
- Özcoşar, İ. (2007). *Makalelerle Mardin Eğitim-Kültür-Edebiyat III*, 1. baskı, 4 cilt, İstanbul: İmak Ofset Basım Yayın.
- Öztürkatalay, L. (1995). *Mardin ve Mardinliler*, İstanbul: Seçil Ofset Matbaa.
- Turabi, A. H. v.d.. (2017). *Türk Din Müsikisi El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Uslu, R. (2011). *Selçuklu Topraklarında Müzik*, Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Tezler

- Aydın, E. (2018). *Mardin'de Dinî Müsiki (Hâfız Mehmet Ali Demir Örneği)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mak, M. (2017). *Müziğin Çokkültürlü Kodları; Mardin*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yayımlar

- Ağırakça, A. (2006). "Mardinli Bazı İlim Adamları." *I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*. Ed. İbrahim Özcoşar, Hüseyin Haşimi Güneş. Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi, http://acikerisim.ybu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/317/sempozyum_b15.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 25 Aralık 2017.

Abdurrahman Mevlidi

Mehmet Sait Mermutlu¹

Özet

İslâm Edebiyatı'nda ve özellikle de Türk Edebiyatı'nda Peygamberimiz'e duyulan sevgi ve saygı O'na dair özel eserlerin vücuda getirilmesine sebep olmuştur. “Esmâ-yı Nebi, Sîre, Mevlid, Mirâc-nâme, Mucizât-ı Nebi, Gazavat-ı Nebi, Hilye, Ahlâku'n Nebi, Hicretü'n-Nebi (Hicret-nâme), Vefâtü'n-Nebi, Şefaat-nâme, Kırk Hadis, Yüz Hadis, Bin Hadis, Na't vb.

Bu konuların herbiri ayrı bir çalışmayı gerektirecek mahiyette olup İslâm Peygamberi'nin hemen hemen bütün özellikleri büyük bir ihtirâm ve hassasiyetle kaleme alınmış ve ortaya konulan eserler İslâm dünyasının Peygamberi'ne bakışını ve O'nu adeta hayatın merkezi haline getirdiğini göstermiştir. Hem yaşadığı hayat dilimi içerisinde örnek şahsiyet; hem de inancı gereği âhiret planında en çok ihtiyaç duyulan (şefaatçi) kimliğiyle hep kalplerinde, hayatının içinde, ticaretinde, evinde ve başucundaki kitapları arasındadır.

“Mevlid”, bütün bu eserler içinde en çok ilgi görmüş ve en yaygın olanıdır. Şüphesiz bu denli ilgi, farklı dillerde de mevlid yazılmasına sebep olmuştur: Arapça mevlidler yanında Farsça, Arnavutça, Kürtçe, Cava dilinde, Boşnakça, Rumca, Çerkesçe, Ordu dilinde, Savahill dilinde, Alhamyado (Arap harfleriyle yazılmış İspanya-havalisi dili) ve Tatarca mevlidler de vardır.

Türkçe kaleme alınmış 200 civarında Mevlid, bu türün özellikle Türkler arasında ne denli bir şöhretin sahibi olduğunu gösterir. Özellikle Süleyman Çelebi'nin eseri olan Vesiletü'n-Necât hiç şüphe yok ki yüzlerce mevlid arasında en çok şöhret yakalayan ve kütüphanelerde de nüshaları bulunan Mevlid'tir. Diğerleri arasında Süleyman Çelebi Mevlidi'ne (çok-az) benzer olanlar ve olmayanlar diye bir tasnif oluşturmak pekâlâ mümkündür.

Bazı araştırmacıların “Abdurrahman” isimli bir yazar tarafından kaleme alınmış birkaç mevlidten bahsetmelerine rağmen gerek okuyucuya aktarılan bilgiler ve gerekse yaptığımız incelemede bu mevlidlerin eserimizden farklı mevlidler olduğu anlaşılmıştır.

Üzerinde çalışma yaptığımız eserin, müstensihî ve yazım tarihi belirtilmemiş, ancak yazarının “Abdurrahman” isminde olup mevlidin ilk beyitlerinde zikredildiği;

1 Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi Tasavvuf Anabilim Dalı
msaitmermutlu@hotmail.com

sade ve anlaşılır diliyle, yer verdiği başlıklar, fasıllar ve üç bölümden bir kesit aktarımıyla Vesiletü'n-Necât'a dokunan yanlarının yanında, farklı bir eser kimliğiyle pek bilinmeyen gözden irak kalmış bir mevlid örneği sunar bize.

Mevlid'te, meşhur Süleyman Çelebi Mevlidi'ndeki konular işlenmiş olup başlıklar şu şekilde sıralanmıştır: Münâcât, Velâdet, Risâlet, Mirâc, Vefat ve Duâ.

40 varak ve "Nesih" yazı türüyle İncelediğimiz kahverengi karton kapaklı kitabın içerisinde toplam 764 beyit olarak kaleme alınmış olan Mevlid, Mevlid duâsı, Medhiye ve dünyanın faniliğini anlatan şiirlerin yanısıra; "Niyazi-i Mısri, Kemâl Ümmî, Yunus Emre" gibi mutasavvıfların ve bazı şairlerin de şiirlerinden örnekler verilir.

Anahtar Kelimeler: Türk Edebiyatı, Süleyman Çelebi, Abdurrahman Mevlidi, Vesiletü'n-Necât, İslâm Peygamberi.

Abdurrahman's Mevlid

Abstract

Love and respect for our Prophet in Islamic literature, especially Turkish literature has caused the return of his private works to the body. "Esmâ-yı Nebi, Sire, Mevlid, Mirâc-nâme, Mucizât-ı Nebi, Gazavât-ı Nebi, Hilye, Ahlâku'n Nebi, Hicretü'n-Nebi (Hicret-nâme), Vefâtü'n-Nebi, intercession-Şefaât-nâme, Forty Hadith, Hundred Hadith, Thousand Hadith, Na't etc.

Each of these topics will require a separate study. Almost all the features of the Prophet of Islam were taken with great care and sensitivity and the works revealed have shown that the view of the Prophet of the Islamic world and He make it almost the center of life. He is the example personality in the slice of life he lived in; as well as the belief that the most needed in the plan of the Hereafter (Intercessor) in his life, in his trade, at home, and among his books.

Mevlid is the most popular and most prevalent of all these works. Undoubtedly this interest has led to the writing of Mevlid in different languages: In addition to the Arabic Mevlids, there are Persian, Albanian, Kurdish, Javanese, Bosnian, Greek, Circassian, here are also Army language, Savahill language, Alhamyado (spanish language written in Arabic letters) and Tatar language Mevlids. Some 200 Mevlids who have been taken in Turkish have shown what a reputation it has among Turks. Especially the work of Suleiman Chalabi, Vesiletü'nü-Necat is undoubtedly the most famous among hundreds of mevlids and Mevlid, who also had copies in his libraries. Among others, it is possible to create a group called Suleiman Chalabi's work and those that are not alike. The work we are working on is simple, understandable, he chapter titles and a section from two sections, as well as the similarity of Vâsilü'nü-Necât, it presents us with an example of a very unknown Mevlid with a different work identity.

Keywords: Turkish literature, Suleiman Chalabi, Mevlid of Abdurrahman, Vâsilü'nü-Necât, The Prophet of İslâm

Giriş

İslâm Dini'nin önderi Hz. Muhammed'in (s.a.v) doğumunu, O'na övgüyü; çeşitli özelliklerini ve mucizelerini sıralayarak, O'na dair özel bir muhabbeti belirtmek; kısaca O'nu anmak için manzum olarak kaleme alınan mevlid o kadar yaygın bir şöhrete sahiptir ki, Biyografik eserler ve Tezkirelere ulaşıldıkça mevlid yazan pek çok şâir ve müellifin mevcudiyeti bu konunun İslâm dünyasında özellikle de Türk Edebiyatı'nda ne denli önemsendiğini açıklamaya yeterli bir göstergedir. Bu mevlidlerin bir kısmı şüphesiz Süleyman Çelebi'nin yazmış olduğu (812/1409) Vesiletü'n-Necât'ı pek çok yönden taklit eden, bir kısmı sadece birkaç yönden ilgi ve benzerliği bulunan ve bir kısmı da Vesiletü'n-Necât'a benzerliği söz konusu olmayan kendine mahsus tarz ve usulde kaleme alınmışlardır. Ancak ortak vezin neredeyse Fâilâtün Fâilâtün Fâilün kalıbı ve mesnevi şiir biçimidir. Yine Kütüphanelerimiz'de yapılan bir araştırmada 60 küsur çeşit ve 200 nüshanın üstünde Türkçe mevlid çeşidine ulaşıldığı² ve hatta farklı dillerde de mevlid yazıldığı görülmüştür: Arapça mevlidler yanında Farsça, Arnavutça, Kürtçe, Cava dilinde, Boşnakça, Rumca, Çerkesçe, Ordu dilinde, Savahill dilinde, Alhamyado (Arap harfleriyle yazılmış İspanya-havalisi dili) ve Tatarca mevlidler de vardır.³

Kendi kütüphanemizde mevcut olup üzerinde çalışma yaptığımız bu yazma eserin istinsah tarihi ve müstensihi bilinmemekle birlikte yazarının "Abdurrahman " isminde bir zât olduğu bir beyitte ifade edilir:

2a Abdurrahman um himmeti

Leyl ü nehâr dut sünneti

Necla Pekolcay, "Abdurrahman Mevlidi" olarak takdim ettiği bir mevlid hakkında bizlere bilgi verirken "Eserin, bir siyer mevlidi olup, 16. asırda yazıldığını ve elinde iki yazma nüshasının bulunduğunu kaydeder."⁴ Öte yandan Fatih Köksal kaleme almış olduğu Mevlidnâme'de Pekolcay'ın tarif ettiği mevlidin bir nüshasının da kendisinde bulunduğunu ve eserin 16. asır değil, 15. asırda yazıldığını; ancak söz konusu mevlidin 15 bin beyte sahip olan bir siyer mesnevi olduğunu da kaydeder.⁵ Bu açıklama ile Pekolcay'ın bahsettiği eseri Köksal'ın sözünü ettiği mevlid kabul etsek de bu bize söz konusu isimle (Abdurrahman) farklı mevlidler yazıldığı ve Vâli Abdurrahman Efendi (Ankaravî)'nin "Mevlid-i Nebî" manzumesi⁶ de dahil; bu mevlidlerin özel şahıslarda da nüshalarının mevcut bulunduğu gerçeğini gösteriyor. Ancak Pekolcay'ın özel kütüphanesine ulaşamadığımızdan bu nüshalar hakkında bilgi sahibi olamıyoruz.⁷ Pekolcay'ın bahsettiği mevlidin Köksal'ın ilave

2 Necla Pekolcay, *Süleyman Çelebi, Vesiletü'n-Necât: Mevlid*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993, s. 38; Pekolcay, *İslami Türk Edebiyatı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1994, s.258.

3 Bkz. M. Tayyib Okıç, "Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidi'nin Tercemeleleri", Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi, Aralık, S. 1, 1975, s. 25 ve 27.

4 Necla Pekolcay, *Süleyman Çelebi, Vesiletü'n-Necât: Mevlid*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1997, s. 40.

5 Fatih Köksal, *Mevlidnâme*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2011, s.78.

6 Bursalı Mehmed Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, C.II, Meral Yayınları, İstanbul, 1972, s. 427.

7 Mustafa İsmet Uzun, bu konuda şöyle der: "Vârisi olan Füsün Hanım, hocamız (Necla Pekolcay) daha hastanedeyken Kütüphanesi'nde bulunan yazmaları haberimiz bile olmadan

açıklamalarıyla araştırmamıza konu olan şahıs ve eseri olmadığı, aksine bu isimle yazılmış orijinal bir mevlid olduğu üzerindeki kanaatimizi güçlü kılmıştır.

Mevlid araştırmacılarının genelde ihtiyatla yaklaştığı Süleyman Çelebi Mevlidi'nin bölümleri ve fasılları aşağı yukarı nüshalarda şöyledir: Münâcât, Velâdet, Risâlet, Mirâc, Vefat ve Duâ

Münâcât, Fi-tevhid-i Bârî sübhanehu ve Te'âla 'azze ve celle

Fî-iltimâsi'd-du'âi li'n-nâzimetri ve fi-'özri'l-kitâbi

Fî-sebebi fitrati'l-'âlem fi-beyâni hilkati âdem a.s. ve intikali nûri Muhammed a.s. min ensâhibi

Velâdet, Fî-medhi'n-Nebî a.s.

Fî-mi'râcı Mustafa a.s.

Fî-hicreti'n-Nebî a.s. fi-ba'zı evsâfi Mustafa

Fî'n-nasîha

Vefat, Fî-medhi'n-Nebî a.s.

Fî-hâtimetri'l-kitab

Toplam 764 beyit ihtiva eden, üzerinde çalıştığımız mevlidte ise meşhur Süleyman Çelebi Mevlidi'ndeki konular işlenmiş olup başlıklar ve fasıllar şu şekilde sıralanmıştır:

Münâcât, Velâdet, Risâlet, Mirâc, Vefat ve Duâ

1b-2a Haza Kitab-i Mevlûdu'n-Nebiyi 'aleyhi's-selâm

Mevlid âyının ve mevlid okumanın fâzileti ve önemini dile getiren 6 dörtlük bir İlahi nazım biçimi kaleme alınmıştır.

2a-7a Haza Mevlûdu'n-Nebiyi 'aleyhi-'s-salâtu ve's-selâm(163 beyit)

7a-8b Fî-beyân-ı hilkat-ı Âdem a.s.(36 beyit)

8b-11a Fî-beyân-ı vakt-i hamli-âmine Resulillahi Te'âla(75 beyit)

11a-16b Fî-vakt-ı velâdeti 'aleyhi's-salatu ve's-selâm(167 beyit)

16b-19a Ni'met-i Seyyidi'l-Kevneyn 'aleyhi's-salatu ve's-selâm(83 beyit)

19a-22b Ahlakı'n-Nebiyi 'aleyhi's-salâtu ve'sselâm(105 beyit)

22b-23b Fî-Beyân-ı mi'râc-ı Nebî 'aleyhi's-salâtu ve's-selâm(47 beyit)

23b-26b Vefât-ı Nebîyyi aleyh'is-selâtu ve's-selâm(88 beyit)

26b-27b Du'â-yı mevlûd-i Şerîf

bir arkadasını göndererek aldırıldığından, bir ikisi tek nüsha ve çoğu mevlid olan yazmalar bize intikal etmediği gibi akıbeti de bizce meçhuldür. Bize intikal eden matbû eserleri ise M.Ü. İlahiyat Fakültesi Kütüphane si'ne adına bir bölüm açılmak üzere teslim ettigimizi belirtmeliyiz". İslâm Araştırmaları Dergisi, *Vefeyât*, , S. 20, 2008, s.159.

Gayet sade ve anlaşılır bir dille kaleme alınan bu mevlidte Şair sadece üç yerde (bazı eski nüshalarında yer alan ve Mevlid’e sonradan giren Merhaba faslı⁸ ile birlikte) Vesiletü’n-Necât’ın ifadelerini tekrar eder:

“Fî Vakt-i Velâdetihi ‘aleyhi’s-salatu ve’s-selâm” Bölümünde

12 beyitlik bir kısım

13a Yaradılmış cümle oldu şâdumân
 Ğam gidüb ‘âlem yeniden buldu cân
 Cümle zerrât-ı cihân idüb sadâ
 Çağrışüben didiler kim merhaba
 Merhaba ey ‘âlî Sultân merhaba
 Merhaba ey kân-ı ‘îrfân merhaba
 Merhaba ey sırr-ı furkân merhaba
 Merhaba ey derde dermân merhaba
 Merhaba ey cân u Bâki merhaba
 Merhaba ey ‘uşşâka sâkî merhaba
 Merhaba ey kurretu’l-‘ayn-ı Halîl
 Merhaba ey hâssu mahbûb-i Celîl
 Merhaba ey cümlelerin maksûdu sen
 Merhaba ey Halîk’ın mahmûdu sen

13b Merhaba ey mâh-ı hurşîd-i Hudâ
 Merhaba ey Hak’dan olmayan cüdâ
 Merhaba ey Rahmeten li’l-‘âlemîn
 Ey kamu düşmüşlere sen dest-gîr
 Ey cemâli günyüzü bedr-i münîr
 Ey sensin Şefî’ü’l-Müznibîn
 Ey gönüller derdinin dermanı sen
 Ey yaradılmışların sultânı sen
 Ey risâlet tahtının sen hâtemi
 Ey nübüvvet mührünün sen hâtimi

8 “Merhaba Faslı” hakkında Ahmet Aymutlu şöyle der: “Bugün de çok beğenilen “Merhaba kısmı” Süleyman Çelebi’nin değildir. Bu durum kati olarak anlaşılmıştır. Yanlış olarak S. Çelebi’ye izafe edilen “Merhaba kısmı”nın “Ahmed” isimli bir şaire ait olduğunu ilk defa işaret ettik” (Ahmet Aymutlu, *Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif*, M.E.B.Yay., İstanbul, 1995; ayrıca Merhaba Faslı için Soner Akdağ, Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, C. 1, 2001, s. 486) dan şu alıntıyı bizlere nakleder “Asırlardan beridir Mevlid metni içerisinde mütalaa edilmiş fakat “Ahmed Ateş” kanalıyla “Ahmed” adında bir şair tarafından yazıldığı tespit edilmiştir”. (Soner, Akdağ, *Süleyman Çelebi’nin Mevlid’i Üzerine*, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi S. 36, Erzurum, 2008)

“**Fî Beyân-ı Mî'râc-ı Nebî 'aleyhi's-salâtu ve's-selâm**” Bölümünde 1 beyit:

23b Didi ki Hak yâ Muhammed ben seni
Bilürem doymazsın görmeğe beni

Ve “**Haza Mevlûdu'n-Nebî 'aleyhi's-salâtu ve's-selâm**” Bölümünde de bir mısra:

2a Cümle âlem yoğ iken Ol var idi
Evvel Âhir ü Ğanî Cebbâr idi

Mevlid'ten başka Medhiye ve dünyanın faniliğini anlatan şiirlerin de yer aldığı bu kitabın 1b-26b varakları arası Mevlüd'tür. Daha sonra “Du'â-yı Mevlüd-i Şerîf” nesir olarak (26b-27b) yer alır.

Baş kısmı:

Elhamduli'llahi Rabbi'l-Âlemîn Ve's-selatu ve's-selâmu 'alâ Resûlina Muhammedin ve 'alâ âlihi ve sahbihi ecma'in. Rabbena'ğfir v'erham li-vâlidinâ. Ve li-vâlidî vâlidinâ. Ve li-üstadinâ. Ve li-'akribâinâ. Ve li-esdikâinâ. Ve limen kâne lehu hak-kun 'aleynâ. Ve limen vesseyna. Ve vesseynahu bi-du'â-i'l-hayr. İnneke 'alâ külli şeyin kadîr. Allahumme 'affinâ va'fu 'anna. Va'ğfirlenâ. Ve'rhamnâ. Ente Mevlânâ. Fe'nsurnâ 'ala'l-kavmi'l-kâfirin....

Son kısmı:

Allahu 'Azîmü's-şân 'asâkir-i İslâm'ı berr ü bahrde mansûr u muzaffer eyleye. Hüccâc-ı Müslimîni selâmet-i hayrile vatanlarına vuslat ve ikâmet müyesser eyleye. Cümlemizi mâl-ı helâl ile sahih vücûd ile münâsib refik ile Beyt-i Şerîf'ini ziyâret itmeği müyesser eyleye. Âmin diyenlerin du'âsını müstecâb hâcetlerini kazâ eyleye. Allahu 'Azîmü's-şân cümle mü'mîn ve mü'mînâtın geçmişlerine rahmet kabirlerini riyâz-ı cennet, bâkilerine sıhhat u selâmet. 'Afv-ı 'âkıbet müyesser eyleye. Âmin. Sümme âmin...

Bunu izleyen sayfada 40 adet beyit ve Türkçe açıklaması nazmen verilmiştir (28a-31a).⁹

İlk ve Son Beyitler:

Benem matlûb hemân ancak beni iste ki bulasın
Eğer ayruğu istersen beni sanma ki bulasın
Benem ol ferd olan Allah müdebbir fevku 'arşımda
Bilâ keyfin kamu halka beni iste ki bulasın

9 İsmi geçen beyitlerde müellif bir rivayetten bahisle anlaşılıyor ki İbnu'l-Cevzî'nin şu ifadelerini nazmen aktarır. İbnu'l-Cevzî “*el-Mecâlis*” adlı eserinde şunu der: “Zebur Kitabı'nda bir sure vardır ki Arapça ile tefsir ve tanzim edilmiştir. Bir fakir onu okumaya devam ettiyse Allah ona mutlaka yardım etmiştir. Bu sure Süryânî lugatı üzereydi. Abdullah ibni Ömer onu Arapça nazmetti. Bu sure Kur'an'daki Rahman suresi gibidir. Bu sure İbni Abbas'dan nakledilmiştir, kendisinde birçok faydalar bulunmaktadır.” (İbnu'l-Cevzî, *Kitabu'l-Mecâlis*, el-Meclisü'l-evvel, s. 86-90, *Selvetü'l-Ehzân* Kitabı'nın zeylinde; Hamza İbni Yusuf Ebu'l-Kasım el-Cürcânî, *Tarihu Cürcân*, C.1, s. 562)

İbn Abbas'tan rivayet olunan bir surenin fazileti hakkında 10 beyitlik bir manzume(31b)¹⁰yi

İlk Beyitler:

Rivâyet İbni ‘Abbâs’dan didi ol
Zebûr içinde gördüm sûreler bol
Bu sûre sûre-i Rahman gibidür
Mükerrer âyet-i Süryân gibidür

21 beyitlik (31b-32b) bir Münâcat

İlk Beyitler:

Şi’r-i fânî vü hademde geçdi ‘Ömrüm âh âh
Ol Resûl’e hizmet itdim medh ile ‘afvın uma
Şi’r-i hizmet havfleri kıldı kılâde boynuma
Oldum uş hemdi ne’imden bu ikiyle gûyâ

Son Beyitler:

Dahi destûr vir salâvât ebrine senden yağdura
Tiz akıcı yağmuru dâim binâ üzre yağdura
Ânun âli sahibi üzre hem dahi bir tabi’în
K’ânlar ehl-i ‘ilm-i takvâ hilm-i kerem zü’l-vefâ

ve daha sonra 150 beyit olarak kaleme alınan “Niyâzî-i Mısırî” nin(33a-37a) İlahi biçiminde kaleme alınmış olan manzum bir öğüdü takip eder:

İlk Beyitler:

Hakk’a şükredelim her bâr
Yarattı sûret-i insan
Kim oldur ğâfil-i muhtâr
Ânın emrindedür eşyâ

Son Beyitler:

Niyâzî gel bu öğüdü
Vir evvel kendi nefsine
Digil ğayrıya ândan kim
Tuta her işiden insan

58 beyitlik dünyanın faniliği üzere yazılmış “ **Olmaz** ” redifli bir şiiri (37a-38b),

İlk Beyitler:

Sevinme dünyâ dârına
Ki dârı yapıdâr olmaz
İki gün gösterir sûret
Bozılır bir karâr olmaz

10 Adı geçen Arapça nazmın aynı sayıda(40) beyit olarak kendi tarafından Türkçe tercümesinin nazmedilmesi müellif tarafından bu şiirde anlatılır.

Son Beyitler:

Şu kim bunda sefer zârın
Müheyâ kıldı müstevfâ
Ânın şâd işine her dem
Melâl u inkisâr olmaz

“**Sadikî**” mahlasıyla ilki 8 beyit olan “**Ağlarım**” redifli,

Âh kim dâr-ı fenâda ğurbetim var ağlaram
Cife dünyadan be-ğâyet nefretim var ağlaram
Kande idim kande geldim kande gidem bilmezem
Râhe bilmem rahatım yok rihletim var ağlaram

diğeri, 7 beyit tutarında kaleme alınan “**Gider**” redifli iki şiir (38b-39b) izlemektedir.

‘Aklını cem’ eyle başa bu cihân elden gider
Zâdı kâmil kıl tedârik cism-i cân elden gider

“**Medh-i Resulillah**” başlığıyla ve “**Kemâl Ümmî**” ye ait olan 19 beyit tutarında “**Muhammed**” redifli Naat (39b-40a), kitabımızın sondan bir önceki şiiridir.

İlk Beyitler:

Ey evveli vü âhiri ma’mûr Muhammed
Ey bâtını vü zâhiri pür-nûr Muhammed
Ey cismi arı kalbi safâ rûhı mu’attar
Ey ismi Hudâvend ile mestûr Muhammed

Son Beyitler:

Sen kıl bu kemâl Ümmî güneşkâra şefâ’at
Lutfın ile ey nâsir ü mansûr Muhammed
Medhin okıyub (çok) salavat idelim ana
Tâ kim suçunuzu kıla ma’zûr Muhammed

Son şiir olarak da “**Yunus Emre**”nin meşhur Murabba nazım şekliyle yazdığı “**Yemen İllerinde Veysel Karanî**” isimli şiir (40b-41a) 9 kıta olarak yer almaktadır.

Mevlid -Farklı vezinde yazılmış parçaların dışında- Aruzun “Fâilâtün Fâilâtün Fâilün” vezniyle ve mesnevî tarzında kaleme alınmıştır. Kitabın tavsifine gelince: Toplamda 40 vr., İç yazılar kırmızı renkli bir cetvelle belirlenip, başlıklar aynı renkle kaleme alınmıştır. Her sayfada 14 ila 18 st, kitabın iç ve dış ölçüsü 270x185mm (iç) ve 210x150mm (dış) dir., “Nesih” yazı çeşidiyle kaleme alınan şiirlerin bulunduğu eser sağlam ve eksiksiz bir şekilde fakat yer yer kopmuş şirazeyle kahverengi mukavva ciltlidir. Eserin üstünde ne bir tarih ne de müstensihî işaret eden bir ifade bulunmaktadır. Kitabın iç kısmının en başında (1a) yer alan bir açıklamaya göre “Mevlûd-i Şerif”in Diyarbekirli “Fatıma” isminde bir kadın

tarafından vakfedildiği notu düşülmüştür. Sayfalarında yer yer su lekeleri de bulunan kitabın baş ve son sayfalarının elden geçtiği –onarıldığı- anlaşılıyor.

Metin

1-b Haza Kitab-ı Mevlûdi'n-Nebi (A.S.)

Bismillahir-Rahmanir-Rahim

Tenbih idün âşıklara
 Mevlûd âyı geldi yine
 Salâ olsun sâdıklara
 Mevlûd âyı geldi yine
 İşidin ey ehl-i vefâ
 Bulun bu sözlerden safâ
 Dîn serveri ol Mustafa
 Doğduğu ây geldi yine
 Hakkın Habîbi Mustafa
 Halkın Şefî'i Mustafa
 Ümmet ümîdi Mustafa
 Mevlûd âyı geldi yine
 Dünya Ahiret olduğu
 Ahmed dünyaya geldiği
 Sekiz cennet şâd olduğu
 Doğduğu ây geldi yine¹¹
 Her kim Mevlûdi okuda
 Allah ânı mağfur ide
 Kabrini dolu nûr ide
 Doğduğu ây geldi yine
 Her nerde Mevlûd okuna
 Saf tutub melekler yine
 İşiden nura boyan
 Mevlûd âyı geldi yine

2-a Mevlûdun oku Server'in

Tâ nûr ola cânın tenin
 Cânlar cânı sâhib dilin
 Mevlûd âyı geldi yine
 Bu dünyada yokdur vefâ
 Gelen çeker cevri-cefâ
 Dîn serveri ol Mustafâ
 Mevlûd âyı geldi yine

11 Bu beyitten sonra şu beyitler mükerrer olarak yer alır: Her kim okuda Mevlûdi görmeye cehennem odı

Abdurrahman um himmeti
Leyl ü¹² nehâr dut sünneti
Dâim getür salâvâtı
Mevlûd âyı geldi yine

**Haza Mevlûdu'n-Nebi Aleyhi's-Salâtu ve's-Selâm
Bismillahi'-r'Rahmani'r-Rahîm**

Başlayalum evvel Allah âdını
Uralum andan sözün bünyâdını
Evvel Allah diyelüm biz derd ile
Allah âdın öğredelüm her dile
Evvel Allah diyelüm bir Hak'durur
Hayy u Bâkî Vâhid ü Rezzâk'durur
Allah âdın dilde tesbih idelüm
Allah âdıyla şürû' biz idelüm
Destgiri Hak ola bir kişinin
Ebter olmaya sonu her işinin
Cümle âlem yoğ iken Ol var idi
Evvel Âhir ü Ğanî Cebbâr idi
Ol var iken yokdu âlemden eser
Kimse ândan viremezdi hiç haber
Diledi kim kendüsin kıla 'ayân
Biline hem 'âleme Ol Müste'ân
Biline Hakk'ın kemâlî kudreti
Tâ 'ayân ola Muhammed Hazreti

2-b Âline evlâdına olsun selâm
Ânlara olsun du'â ile kelâm
Rahmeten lil 'âlemîndir Ol Habîb
Kamû dürlü dertlere Oldur Tabîb
Lutf-i 'izzin hürmeti Yâ Rabbenâ
Anlarınla eyle bizi âşinâ
Hürmetine anların lutf işlegil
Dostlarınla bizi yoldâş eylegil
Ger bu 'âlem halkı dirse subh u şâm
Medh olunsa haşre dek olmaz tamâm
Ger dilerisen bula cânın safâ
Vir salâvât ber-Resûl-i Mustafâ

12 Metinde "Leyli" yazılmıştır.

Allah Zâdehu Muhammeden Ta'zîmen Sallu 'Aleyhi Ve Sellimu Teslîmen

İşit imdi ne halk itdi
 Bu kez Ol Hâlık u Vehhâb
 Ki bâb-1 rahmetin nice
 Açar Ol Fettahu'l-Ebvâb
 İrâdet eyle kıldı kim
 Muhammed nurunu Allah
 Tey kâ tey kâinât içre
 Yaratdı Fâtihu ebvâb
 Pes ânın dahi nurundan
 Yaratdı bir ulu cevher
 Diler ebvâb-1 rahmetden
 Aça halk üstüne bir bâb
 Çü vehbetden nazar kıldı
 İki şâk öndi ol cevher
 Eridi durmadı ol dem
 Hemân oldu birisi âb
 Kaç kim Ol nazar irdi
 Ânın sabrın suya virdi
 Yüzün ol dem yere urdu
 Olur tâ haşre dek sîl-âb
3-aÇü şefkatden nazar kıldı
 Bu kez şefik birisine
 Yaratdı ândan ol nesne
 Ki virdi ânlarâ elkâb
 Yaratdı evvelâ 'arşı
 Didi 'arşu'l-'azîm âna
 Âna ol 'azîm diye
 Nice yazar ânı küttâb
 Yaratdı kürsiyi ândan
 Ki yir ü gök sıgar âna
 Kemâl-i kudretin gör kim
 Neler halk ider Ol Tevvâb
 Yaratdı Levh ü Mahfûz'u
 Yaratdı hem kalem sonra
 Şu denlü nesnelere yazdı
 Ki bilmez sağışın hisâb
 Yaratdı cenneti ândan

Ki kıldı ahsen-i eşyâ
Neler resm eyledi ânda
Ki saymaz satır usturlâb
Dahi halk eyledi âyı
Ânı kıldı cihana nûr
Saçar bedr olub envârın
Ki görür ânı şeyh ü şâb
Nücûmu kıldı hem ândan
Ki zeyn ider semâvâtı
Kimesne sağışın bilmez
Âna dahl eylemez ahsâb
Dahi halk eyledi emlâk
Ki pür oldu kamu eflâk
Kim idrâk idemez derrâk
Haber bilmez Ulu'l-elbâb
Dahi halk itdi bir cevher
Be-ğâyet sâfî vü şeffâf
3bLetâfetde nezâfetde
Nazîrin görmemiş mehtâb
Onuncusu ol eşyanın
Güneşdir kim ider işrâk
Muhammed nuru feyzinde
Olubdur cümle bu esbâb
Ânı sanmak hemân ancak
Bu denlüdür ululukda
Beşer vasf idemez ânı
O yüzden açamaz enkâb
Ânın bahr-i kemâlinden
Diyemez kimse bir katre
Meger deryâ-yı hikmetden
Îrüb feyz aka bir mizân
Emin oldur ki lütfundan
Kıyâmetde dek kamû 'âlem
Şefâ'at havz-ı âbından
Olaruz cümlemüz sîr-âb
Ger dilerisen bula cânın safâ
Vir salâvât ber-Resûl-i Mustafâ

Allahu Zâdehu Muhammeden Ta'zîmen Sallu 'Aleyhi Ve Sellimu Teslîmen

Gelin imdi söze ma'nâ diyelim
 Mustafa Mevlûdini söyleyelim
 İdelim Ol Serverin Mevludini
 Şâd u hurrem idelim ehl-i dini
 İşit imdi Hak Te'âlâ kudretin
 Nice yaratdı Muhammed Hazreti'n
 'Âleme nice getürdi Ahmedî
 Cümle 'âlem fahrî Ol Muhammedi
 Dahi nice olduğunu 'âlemin
 Hem nice halk itdügünü âdemin
 Aslı ile diyelüm ânı sana
 Cân kulağın tutasın benden bana

4a Hak Te'âla tâ getüre dilüme de söyleyem¹³

Vasfının binde birin şerh eyleyem
 Ol Hudâvenda 'alîm u destigîr
 Ol münezzeh Zât-ı pâki bi-nazîr
 Kendüsi bir Zât-ı gizlüydi ezel
 Yokdu 'âlem var idi ol lem-yezel
 Diledi Ol Zât'ı ide âşikâr
 Biline 'âlemde ol perverdigâr
 Çün murâd eyledi Hak ol arada
 Mustafâ'nın ruhun anda yarada
 Yaradub Hak Mustafâ'nın ruhunu
 Yakdı kudret kandili misbahını
 Yaniser iki cihânda ol çerâk
 Ânun'çün yaradıldı nüh tabak
 Hak Te'âla Ol Habib'in zâtını
 Yaradub virdi Muhammed adını
 Hak ânı Mahbûb idindi Zât'ına
 Rahmet için saldı dünya yüzüne
 Ânun'çündür cihanın olması
 Cümle bu eşya vücuda gelmesi
 Her nebâtat kim gelür kimi yiter
 Cümle bunlarkine tohumdan biter
 Bu mesel bir hoş meseldir dinle-gil
 Cümlesinün aslı oldur anla-gil

13 Vezin bozuk

Pes delil oldu Muhammed 'âleme
Ânuniçün oldu 'izzet âdeme
Ol Habibin hürmetiyçün yâ Kerîm
Merhamet kıl yarlıgagil yâ Rahîm
Yarlıgâsın 'âlemi yâ-Ze'l-Celâl
Ol münezzeh Zât'ına irmez zevâl
Yâ İlâhî rahmetin isâr kıl
Âhiretde cennet ü dizâr kıl
Ki bu 'âlem halkı dirse subh u şâm
Medh oluna haşre dek olmaz 'âmm
4b Ger dilerisen bula cânın hoş-safâ
Vir salâvât ber-Resûl-i Mustafâ

Allahu Zâdehu Muhammeden Ta'zîmen Sallu 'Aleyhi Ve Sellimu Teslîmen

Ol Resul-i Ahmed'e 'uşşâk olan
Cân gönülden hoş âna müştâk olan
Sal bugün deryâ-yı 'aşka özünü
Tutuben dergâh-ı Hakk'a yüzünü
Gel bugün meydâna ehl-i derd isen
Söyle fevt itme bu sözü merd isen
'Âşık olan bu söze pervanedir
'Âşık ol da şem'ine bes yânedur
Nice fâzıl Server'i medh eylemiş
Her kişi güç yetdüğince söylemiş
Bizde tâkat yok ki ol bülbülü¹⁴
Medh idem terk ide her bülbül gülü
Nâle vü âh eyleyem bülbül gibi
Kohulâya halk-ı 'âlem gül gibi
Ger bize destur vire Perverdigâr
Söyleyem bu sözü kala yadigâr
Hak Habîbi Ahmed ü Mahmûd için
Kur'ân inzâl itdüğü mahbûb için
Bir kitâb idem bu sözü anlana
Mevlûd ola dâimâ ol dinlene
Ol Resûl'ün ben de meddâhı olam
Bu günâhım derdine dermân bulam

14 Vezin bozuk

Mustafâ'nın mevlûdun dinleyesin
 Dilüriz himmet 'atâ eylesesiz
 Kim ki bunda miskine du'â ide
 Anlara rahmet kıla yarın Hudâ
 Dilerem Hak râzı olsun anlara
 Bizim için bir du'â kılanlara
 Her ki bu meclisde bile buluna
 Cennet ü didâr vire ol kuluna

5a Dahi her kime irişe bu kitâb
 Kılmaya 'ayb u hatâsiyçün 'itâb¹⁵
 Başladım Ol Serverin Mevlûdu'ne
 Dinledim tâ derdile ehl-i dine
 Diledim pes birini Mevlûd düzem
 Söyledükçe her söze dürrler dizem
 Sıgınuv Mevlâyâ sözüm söyledim
 Bülbül-vâr nâle vü âh eyledim
 Mevc urub deryâ gibi cûş eyledim
 'İşk şerâbını içüb nûş eyledim
 Medh idem Ol Server'in evsâfını
 Tâ bulam ol gevherin Allah'ını
 Bir dahi medh idüvüz Ol Serveri
 İşidüb hayrân olan ins ü peri
 Cem' olalar bir yere tâ ehl-i din
 Dinleyeler Mustafâ'nın Mevlûdi'n
 Cem' olub 'aşıklar ânı dinleye
 Gözlerinden yaşlar döküben inleye
 Ger bu 'âlem halkı dirse subh u şâm
 Medh olunsa haşre dek olmaz tamam
 Ger dilerisen bula cânın safâ
 Vir salâvât ber-Resûl-i Mustafâ

Allahu Zâdehu Muhammeden Ta'zîmen Sallu 'Aleyhi Ve Sellimu Teslîmen

Mustafâ Mevlûdu'ni yâd idelim
 İşidenler cânını şâd idelim
 Vire safâ işidenler cânına
 Ola kuvvet cânına imânına
 Dinle evvel bir hikâyet idelim
 Mevlûdun sözüne andan gidelim

15 Metinde "aybi hatâ" yazılmış.

Tâ bilesiz Mevlûd'ı kim ne imiş
Hürmetini Mevlûd'in nice imiş
Var idi Bağdâd içinde bir kişi
Gice gündüz hayr idi ânın işi
5bHer Rebiü'l-Evvel ayı Mustafâ
Mevlûdini eyler idi pür-safâ
Ol Habib'in yoluna komuşda baş
Yedürirdi et ü ekmek dürlü âş
Bir Yahudi konşusu vardı anın
Pek 'adûsi idi İslâm ehlinin
'Avreti dir bir gün âna ey nigâr
Ne 'aceb işdir ki eyler işbu câr
Her Rebiü'l-Evvel âyı bı kişi
Hayr idüben yidürür dürlü âşı
Ol Yahudi didi bilgil ey nigâr
Bir habîbi vardır ânın gülizâr
Bu âyın onikisinde ey nigâr
Doğduğıyçün Ol Resûl-i Bahtiyâr
Ânesinden doğdu ol bedr-i tamam
Cümle 'âlem âfitâb oldu hemân
Ânuniçün anda bayram ider ol
Her kişiye dürlü infâk ider ol
Çün işitdi hatuni ânun sözün
'Aklı gidüb yavı kıldı kendözün
İrdi ol vakt âna 'aşk-ı Mustafâ
Doldu kalbi zevk-i şevk ile safâ
Ol gice yatdı şevk ile Ol nigâr
Nezrim olsun Mustafâ'ya nem'ki var
Hem Yahudi gördü hatun gördüğün
Bildi hatuni Resûl'e irdiğın
Didi gördüm bu gice sen gördüğün
Hâki-pâyına yüzünü sürdüğün
'Âşık oldum ben de âna cân ile
Doldu gönlüm nûr ile imân ile
Ol Resûl'e biz uyalım sıdk ile
Yoluna cânı koyalım 'ışk ile
Hem dahi Hakk'a itâ'at idelim
Mevlûd okumağı 'âdet idelim

6a Durdu ânlar ‘ahdi üzre ber-karâr
 Eylediler din-i İslâm ihtiyâr
 Yılda bir kez Mevlûdin eylediler
 Ni‘metiyle halkı hoş toyladılar
 Mevlûd’e itdikleriçün hürmeti
 Ânlara virildi imân hil‘atı
 Ger dilersen sen de ‘izzet bulasın
 Mevlûde cân ile hürmet kılasın
 Ger dilerisen bula cânın safâ
 Vir salâvât ber-Resûl-i Mustafâ

Allahu Zâdehu Muhammed Ta‘zîmen Sallu ‘Aleyhi Ve Sellimu Teslîmen

Gelüb seyrimde Mevlânâ Gürânî
 Ki ta‘lim itdi evrâk-ı dihânı
 Yaratmak diledi Hak bu cihânı
 Ki zâhir eyleye zât-ı nihânı
 Yer ile gökleri ihyâ ide Hak
 Yaratdı ânda bir gevher rûhânî
 Muhammed Mustafâ’nın dostluğuna
 ‘Arşî kürsi yaratdı âsumânı
 Pes ‘âlem düzilüb oldu tamamet
 Uruldu âdemin anda nişânı
 Gelüb zürriyetinden enbiyâlar
 Nübüvvetiyle feth itdi cihânı
 Bulardan sonra Allah Mustafâ’ya
 Virüb ısmarladı âhir zamânı
 Kuruldu ânıniçin ‘arş u kürsi¹⁶
 Okundu Sûre-i Seb‘-i Mesânî

6b Ki yani Fatiha ol Sûre-i has
 Ki Furkan evvelinde okur üş nâs
 Ebûbekr oldu evvel yâr-ı sâdık
 Tutub destinde miftâh-ı cinânı
 İkinci yârı ‘Ömer’dir Resûl’ün
 Rî‘âyet eyledi şer‘i ‘ayânı
 Üçüncü yârı ‘Osmân şâh-ı Kur’ân
 Okudu cem‘ idüb açub dehânı
 Ki dördüncü ‘Aliyyü’l-Mürtezâ’dır

16 Metinde “arşî kürsi” yazılmış.

Viriser Kevseri Âb-ı revânı
 Resûl'ün yârıdur bunlar yârânlar
 Muhibb ol anlara tutma kemânı
 Hasan ile Hüseyin ol nur-i 'aynı
 Tutar 'arş üstlerine sâyebânı
 Resûl'ün yoluna Hamza vü 'Abbas
 Olar terk itdiler bâş ile cânı
 İlahî Ol Habîb-i Mustafâ'ya
 Bu olsun cismi yârin armağanı
 Gidüb cennet yoluna ânın ile
 Gelüb mahşerde tutmaya zebânı
 Ola kim rahm idüb kıla şefâ'at
 Cahîm itmeye Hak ânda makamı
 Muhammed gelmelü oldu cihane
 Gelüb mürsel ola âhir zamâne
 Toliser ümmeti şarka ve garbe
 Olar bel bağlaya cümle imâne
 Sevinmek oldu 'âlem Ahmed için
 Safâlar irdi cümle mü'minâne
7a Makâmında durur key Cebrâil
 Nidâ itdi Hak ol peyk-i lisâne
 Yetiş Firdevs-i a'lâ cennetüme
 Beşâret eyle var Hûrî cinâne
 Habîbim Mustafâ doğsa gerekdür
 Bize nûr zînet olsun şâdumâne
 Yakîn oldu Muhammed gelmesüne
 'Alâmetler belürdi ol nişâne
 Hûriler geldi cennetden ânun'çün
 Durub hizmetler ide hâdimâne
 Beşâret oldu vahşîyle duyura
 Ferâh oldu kamûsi âsumâne
 Kerem ıssı kerem lutf it bularuz
 Habîb'in Mustafâ'yı 'ârifâne
 İlahî dilerem senden ki yarın
 Aluben elimi atma yabâne
 Habîb'in Mustafâ'nın hürmetiyçün
 Nazar kıl kullarına şâdumâne
 Resûl'ün medhine kıldım şurû'î
 Ki cevher harç idüb geçdim dükkâne

Muhammed'dür Ol Hatemü'n-Nebi'dür
 Salât eyle sen âna 'âşikâne
 Ger bu 'âlem halkı dirse subh u şâm
 Medh olunsa haşre dek olmaz tamam

Fî Beyân-ı Hilkat-ı Âdem A.S.

Gel beru ey cân ilinden dinle sen
 Cânına vire safâlar anla sen
 Âdem'in halk olduğun kıla beyân
 Aç gözün bu ğaflet içinden uyân

7b Naklidelim bu sözü vire safâ
 Vir salâvât ber-Resûl-i Mustafâ
 Dinle imdi Hak âdemi yarattı
 Ol Muhammed zâhir ola arada
 Biline Hakk'ın kemâl-ı kudreti
 Âdem'in uruliserdür hilkatı
 'Azrâil'e emrider ol dem Hudâ
 Tâ ki vara yerden ol toprak ala
 Ol gelen toprak ile var bir işim
 Ânı âdem yazdım budur işim
 Heybetiyle 'Azrâil indi yere
 Tâ ki Hak emrin birine getüre
 Geldi indi yere 'Azrâil Emîn
 Korkusundan yer muti' oldu hemîn
 Kabza urdu şark u ğarb minkâline
 Muti' olmadı kimse hâline
 Pes melekler dirilüben geldiler
 Ol gelen toprağı balçık kardılar
 Mustafâ'nın toprağını Cebrâil
 Ravzasından aluben oldu delil
 Hak buyurdu Cebrâil'e ol zamân
 İlete toprağı cennete hemân
 Al Habîb'im toprağın git cennete
 Yuyub incü gibi ğark it rahmete
 Cennetin ırmaklarından yudiler
 Âdem'in balçığı içre sardılar
 Kardılar çün Âdem'in balçığına
 Tâ ki ol nûr vâra yerlü yerine

8a Âdem'e cân gelüben buldu safâ
 Berk urur alnında nûr-i Mustafâ
 Pes tamâm oldu bu eczâ irdi cân
 Oldu ol balçık kemük ü et u kan
 Ahsen suretde Hak kıldı ânı
 Bir güzel hılkatde kıldı ol Ğanî
 Ba'zı 'ilmîni âna 'arz eyledi
 Ya'ni esmâsın âna farz eyledi
 Emr olub cümle melekler geldiler
 Secde idüb 'izzet ikrâm itdiler
 Geldiler cümle melekler in'âm ile
 Secde kıldılar kamû ikrâm ile
 Âdem'in ol nuru elinde kodu
 Hak ânı ögdü ve kerremnâ didi
 Durdu alnında nice gün Âdem'in
 Sonra Hakkan alnına vardı bilün
 Şît doğdu nûr âna kıldı nüzul
 Bu cihâna evvel oldu Ol Resûl
 İrdi İbrâhim'e vü İsmâ'il'e
 Geldi ol nûr ânlarâ envâ' ile
 Birbirinden seyr idüb geldi ki tâ
 Kimlere dede vü kimlere âtâ
 Geldi 'Abdu'l-muttalib irdi nûr
 Hoş tecelli eyleyüb ânda o nûr
 Pes ne hâcet kim uzalmak bu sözü
 Uyara Hak nevm-i ğafletden bizi
 İrdi 'Abdu'l-lah'a ol nûr ulaşub
 Cümle ecdâd alnını heb dolaşub
8bOradan irdi Âmine anneye
 Bahre düşüb irdi ol dürdâneye
 Ânları devr eyleyüb nûr-i revân
 Buldu yerin gitmedi ândan hemân
 Bu nûr ol nûrdurur kim ravzadan
 Berk urur dâim mübârek türbeden
 Ol Habîb'in nûri hürmet yâ Kerîm
 Kıl terahhum rahmet eyle yâ Rahîm
 Ger bu 'âlem halkı derse subh u şâm
 Medh oluna haşre dek olmaz tamâm
 Ger dilerisen bula cânın safâ
 Vir salâvât ber-Resûl-i Mustafâ

Fî Beyân-ı Vakt-i Haml-i Âmine

Gel berü seyr ideyim bu arayı
 Ma'nâ yolların bulayım arayı
 Giderek tâ ki ol yola irevüz
 Dost bâğının güllerini direvüz
 Girelüm ol gülşene bülbül-vâr
 Dilüme kuvvet vire Perverdigâr
 Mustafâ'nın mevlûdun yâd idelüm
 Gönlümüz tahtını âbâd idelüm
 Çünkü düşdi rahme Ol Hayru'l-Enâm
 Ol giceden bâtil oldu çok sanem
 Düşdiği yıl rahme Ol Hayru'l-Beşer
 Ânda ol yıl hayra döndü nice şerr
 Nice düşdi rahme ânı diyelüm
 Siz erenlere beyân eyleyelüm
 Ânesi Ol Server'in bir düş görür
 Çıkdı bir nûr kendüden 'arşa irür
9aÂnı ta'bir eyledi 'âlimleri
 Bir yere cem' oldular ne kim varı
 Didi 'Abdu'llah'a bunlar ey safâ
 Geliser senden Muhammed Mustafâ
 Bunlar oldem şâd u hurrem oldular
 Doğiser ândan Muhammed bildiler
 Âmine'yle ol gice cem' oldular
 Ây ile gök bir araya geldiler
 Şâd ü hurrem yatdı bunlar ey hoca
 Mustafâ da rahme düşdi ol gice
 Hem Receb âyı ve Cum'a gicesi
 Rahme düşdi ol dü 'âlem hocası
 Nûr irişdi pes Âmine anneye
 Dinle hatunlar dirildi hâneye
 Âmine alnında nûr kıldı karâr
 Gördi ânı bâyı yohsul nigeş-vâr
 Heb Kureyş'in uluları geldiler
 Âmine alnında nûru gördiler
 Yüklü oldu Âmine ol nûr ile
 Gice gündüz hemdem oldu huriyle

Dört âya deĝin götürdü ânesi
Deprenicek çok sevindi ânesi
Çün işitdi bunu ‘Abdu’l-Muttalib
Sân gülistana irişdi ‘andelib
Didi ‘Abdu’l-Muttalib ey pür-safâ
Gelmelü oldu cihâna Mustafâ
Pes didi oĝluna ‘Abdu’l-Muttalib
Söyledi bu sözü yanına gelüb

9b Tiz Medine Şehri’ne vargil didi
Oĝluna esvâb alub gel-gil didi
Vardı ‘Abdu’l-lah Medine Şehri’ne
Aldı esvâbı ki kasd itdi düne
Hasta olub ulu kişi anda ölür
Va’de yetişüb Medine’de kalur
Anda ölüb kalduĝun işitdiler
Kureyş ehli cümlesi yâs tutdılar
İşidüb Âmine feryâd eyledi
Kanlu yaşın yüze döküb ağladı
Dede abe cümle ağlarlar idi
Görmedi oĝlun yüzün dirler idi
Ânesi rahminde kaldı ol yetim
Ânesi öldü bulara oldu bîm
Didi ‘Abdu’l-Muttalib Âmine’ye
Bu kelâmı söyledi ol âneye
Ağlamaĝı koyalım şimden girü
Sevgünü oĝluna düşür şimden girü
Nitekim ben sağım ânı besleyem
Ben ölünceye eşiĝini bekleyem
Kim döĝünüb ağlamakda kim figân
Geydi bunlar yâs donunu bir zamân
Her birisi yedi gün yâs itdiler
Çam-gîn olub evlerine gitdiler
Geldi ‘Abdu’l-Muttalib Âmine’nün
Hoş teselli eyledi gönlün ânun
Her sözünü lutf ile söyler idi
Tâ sekiz âya deĝin eĝler idi
10a Sekiz âydan sonra gördi Âmine
Bir bölük ferişteh indi evine

Didiler kim muştuluk olsun sana
 Hak sevindürdi seni önden sona
 Ol doğan oğlun peygamber oliser
 Şark u ğarba mu'cizâtı doliser
 Yer ü göğü dopdolu nûr eyleye
 Küfrü yıkıb dini ma'mûr eyleye
 Ger dilerisen bula cânın safâ
 Vir salâvât ber-Resûl-i Mustafâ

**Allahu Zâdehu Muhammeden Ta'zîmen Sallallahu Aleyhi Ve Sellimu
 Teslîmen**

Gel berü ve gel dinle ol cân bülbülün
 'Âşık olub özle her demde gülün
 Gülistâna girelüm bülbül gibi
 Açılalum 'âleme bir gül gibi
 Açalum la'l-i gevher dükkânını
 Ol sa'âdet gevherinün kânını
 Pes bu gevher gevher-i cânâmıdır
 Onsekiz bin 'âlemin Sultânı'dur
 Müşteriyye saturam bu gevheri
 Müşteri olan bugün gelsün beri
 Her ki 'âşıkdır Resûl'e cânile
 Hemdem ola dün ü gün imânile
 Bir nice 'âşık dirilüb geleler
 Kim bu gevher ma'denini bulalar
 Herbiri bir gevher alub gideler
 Cümle varlıklarını unudalar

10b Kim sâdık kimis 'âşık gide
 Kimisi Ol Server'e ma'sûk gide
 Herbirine yetiše bir dürlü hâl
 Kalmaya hiç ortada bir kıl u kaal
 Dinle imdi nice doğdu Mustafâ
 Ol doğunca doldu 'âlem pür-safâ
 Ol Muhammed Ahmed ü Mahmûd'durur
 Nûr-i Hak'dır 'âleme mahbûbdurur
 Hak Te'âla öğdi Kur'ân'da Anı
 Sevdi âna ümmet eyledi seni
 Ol Muhammed'dir ki Hakk'ın sevdiği
 Oldurur Kur'ân'da anub öğdüği

Ânı kim Hak Hazreti öğmiş ola
 Kim ola kim vasf ide bilmiş ola
 Ger midâd olsa denizler nigeş-vâr
 Cümle 'âlem kâtib olsalar ey yâr
 Bindebir bulucağı vasf olmaya
 Yazmağa kalem dahi 'âciz kala
 Hak 'inâyet kılur ise biz dahi
 Medh idevüz dinleyesiz siz dahi
 Ol Habîb'in medhini kılam beyân
 Söylene bu nazmımız dilde 'ayân
 Bu dahi mevlûd-i peygamber ola
 Meşhûr ola 'âlem içinde dola
 Umaram Server bizi yarın bula
 Gel berü ümmet deyüb elim ala
 Kaldura lutf ide biz düşmüşleri
 Yevm-i mahşer cümle bu azmışları

11a Hem şefâ'at eyleye ol gün bize
 İlete dostlar bölüğüne düze
 Dahi şunlar cem' olub dinler idi
 Gözlerinden yaş döküb anlaridi
 Yevm-i mahşerde dirilüb varalar
 Ol Livâi'l-Hamd katında duralar
 Mustafâ'nın hürmeti ol kulları
 Rahmet idüb yarlıgagil ânları
 Hem dahi şol cismi bendeki bile
 Gündüresin ânların ile vara
 Ol Habîb'in hürmetine sen anı
 Dostlarınla haşr idesin yâ Ğanî
 Yâ İlâhî dilerem senden yine
 Hatm idesin son nefes imân ile
 Biz bu fânî dünyayı terk idevüz
 Fânî dünyadan bekâya gidevüz
 Hayr ile bu cânımı hatm idesin
 Saklayasın son nefes imânımız
 Yarın anda 'arz-ı mahşer olicak
 Nice dostlar sana vuslat bulicak
 Kıl 'inâyet ol za'if bi-çâreye
 Dostlarınla cem' eyle bir araya
 Ger dilerisen bula cânın safâ
 Vir salâvât ber-Resûl-i Mustafâ

Fî Vakt-i Velâdetihi ‘Aleyhi’s-Salatu Ve’s-Selâm

İşit imdi nice doğdı Mustafâ

Yâ nicesi virdi dünyaya safâ

11b Ol Habîb’in hakki Fahru’l-Enbiyâ

Vir salâvât bulasın ândan safâ

Ol Habîb’in doğduğun yâd idelim

Gönlünü mü’minlerin şâd idelim

Çün tamam oldu dokuz ây bildiler

Cennet içinden hüriler geldiler

Ol Rabî’ü’l-Evvel’in ây nicesi

Doğmuş idi onikinci gicesi

Ol gice kim ânda doğdu Ol Resûl

Gitdi zulmet oldu ‘âlem pür usûl

Anesi ol gice halvetde idi

Oğlunun doğacağın bilmiş idi

Yalnız kaldı o hatun ol gice

Ol gice ne oldu dinle ey hoca

Gözlerinden perde gitdi çün anın

Sıdk ile dinler isen uyar cânın

Âmine ider çok kaldım yalnız

Ol Muhammed doğmasına tutdu yüz

Evimin kible divârı yarılıb

Bana üç hürî ‘ayân oldu gelüb

Ânları göriceği kaldım tana

Yanıma gelüb bular didi bana

Korkma bizden hizmetine gelmişüz

Hürilerüz oğlun için olmuşüz

Ânı işidüb ferah oldu içim

Gönlüm ânda su diledi bir içim

İllâ sabr itdim bulara dimedim

Çayrı kayda düşdi cânım sınımadım

12a Şâdılık düşdi bu gönlüm evine

Anladım bunu ki cânım sevine

Dahi gördüm üç ‘âlem gökden gelür

Herbirisi bir araya dikilür

Birisini dikdiler şarka ânın

Hem birisin dikdiler ğarba ânın

Bir 'alem dahi getürdiler olar
Ka'be üstüne ânı da dikdiler
Ol gice gördü buları Âmine
Bir iki hatunlar da geldi evine¹⁷
Ol hatunlar üç neferdi geldiler
Dâye olub âna hizmet kıldılar
Biri Sâre ane idi ol cânın
Birisi de Hazret-i Meryem anın
Birisi de âsiye Hatun idi
Hızmet için âna gelmişler idi
Âmine'yle ol gice kaldı bular
Ol gice ânlar neler gördi neler
Gelmelü ol Muhammed Hazreti
Tiz irişdi Hüriler cem'iyeti
Her birinin ellerinde hülleler
Doğduğu dem Mustafâ'ya saralar
Döşediler sündüs ü ahder hemîn
Böyle idi Emr-i Rabbi'l-Âlemîn
Cebrâil'e Hak nidâ itdi yine
'Arşın altından gelüb yere ine
Ol mukarreb geldi çağırdı yere
Vahy irişdi batına vü zâhire

12b Didi kim gözden giderin ğafleti
Bu gice doğar Muhammed Hazreti
Âmine ider Muhammed Mustafâ
Pes vücuda gelicek buldum safâ
Ândan irdi dört hürî ğayet ulu
Yüzleri nûr ile evim dopdolu
Geldi bunlar durdu dördü dört bana
Bir içim su virdiler Ol dem bana
İçdim amma sanasın kand-i nebât
Südden âk kardan soğuk buldum hayât
Gene gördüm bir bölük kuşlar durur
Birisi kalkub bana karşı durur
Geldi ol kuş sığadı arkam benim
Küllü nura batdı bu cânım benim
Ol kuş arkam sığayub buldum safâ
Doğdu ol sâ'at Muhammed Mustafâ

17 Vezin hatalı

Ger bu 'âlem halkı dirse subh u şâm
 Medh olunsa haşre dek olmaz tamâm
 Ger dilerisen bula cânın safâ
 Vir salâvât ber-Resûl-i Mustafâ

Allahu Zâdehu Muhammeden Ta'zîmen Sallu 'Aleyhi Ve Sellimu Teslîmen

Doğdu ol sâ'atde ol Sultân-ı din
 Nûra ğark oldu semâvât u zemîn
 Doğdu Peygamber iken Hayru'l-Beşer
 Zâhir oldu mu'cizâtle ser te ser
 Fahr-i 'Âlem Ol Resûl-i Kâinât
 Süd emerken zâhir oldu mu'cizât
13a İki dâne abeleri var idi
 İkisi de ânda hâzırlar idi
 'Abdu'rrahman ibni 'Afv'ın ânesi
 İsmi Şifâ idi Ol dürdânesi
 İki elim üzre benim dir Şifâ
 Doğmuş idi Ol Muhammed Mustafâ
 Doğduğu sâ'at Muhammedü'l-Emîn
 Hakk'a hamd ile senâ itdi hemîn
 Didiler yerhamuke'llah kaailûn
 Böyle virdiler haber sâmi'ûn
 İftihâr idüb dir idi Ol Şifâ
 Evvelâ imân getürdim ben ana
 'Osman ibni Ebi'l-'Âs'ın ânesi
 Fâtima'ydı ismi Ol dürdânesi
 Ebe oldular ikisi ittifâk
 Ve hem şekki terk idüb kıl i'tikâd
 Bu sırrı Hemziyye'sinde söyledi
 Ehl-i tahkik ânı tasdik eyledi
 İbn-i Hacer Hemziyye şerhinde pes
 Dir Suyûtî Hasais'de sözi kes
 Yaradılmış cümle oldu şâdumân
 Ğam gidüb 'âlem yeniden buldu cân
 Cümle zerrât-ı cihân idüb sadâ
 Çağrışüben didiler kim merhaba
 Merhaba ey 'âlî Sultân merhaba
 Merhaba ey kân-ı 'irfân merhaba

Merhaba ey sırr-ı furkân merhaba
Merhaba ey derde dermân merhaba
Merhaba ey cân u bâki merhaba
Merhaba ey ‘uşşâka sâkî merhaba
Merhaba ey kurretü’l-‘ayn-ı Halîl
Merhaba ey hâss u mahbûb-i Celîl
Merhaba ey cümlelerin maksûdu sen
Merhaba ey Halîk’in mahmûdu sen
13b Merhaba ey Mâh-ı hurşîd-i Hudâ
Merhaba ey Hak’dan olmayan cüdâ
Merhaba ey Rahmeten li’l-‘âlemîn
Ey kamû düşmüşlere sen dest-gîr
Ey cemâli günyüzü bedr-i münîr
Ey sensin Şefi’ü’l-Müznibîn
Ey gönüller derdinin dermanı sen
Ey yaratılmışların sultânı sen
Ey risâlet tahtının sen hâtemi
Ey nübüvvet mührünün sen hâtimi
Ol Habîb’in fazlını zikridelim
Ümmet olduğumuza şükridelim
Tâbib ü tâhir olub Fahr-ı cihân
Geldi dünyaya kadem basdı hemân
Nûr olub çıkdı dünya yüzüne
‘Arş yüzün sürdü ayağı tozuna
Ol gice kim geldi dünyaya Resûl
Âne rahminden çıkub kıldı nüzul
Doğduğu dem Rahmeten Lil-‘âlemîn
Nûr ile doldu semâvât u zemîn
Şâd oluben geldi Ğilmân u Hûrî
Görmek için Mustafâ’yı her biri
İçleri dolu cevâhir ânların
Başına saçub saçub Peygamber’in
Saçu saçuben ziyâret kıldılar
Hûrî Rıdvân melekleri gitdiler
Cebrâîl gelüben aldı aradan
Zîrâ eyle emir etmiş Yâradan
Hûrîler herbiri bir hizmet ider
Gel berü kim ânesi gör ne ider

Ol gice irdi bulara vecd-i hâl
 Durdular uykudan uyanur misâl
14a Ânesi gördü Hûriler cem' yok
 Mustafâ'yı bulmadı âh itdi çok
 Tiz melekler Ahmed'i getürdiler
 Ânesinin katına yitürdiler
 Hasret ile bakar iken ânesi
 Gördi secde ider iken dânesi
 Kendüyi bildirmek için Ol Ğanî
 'Âleme saldı ve gönderdi anı
 Budurur ol ümmetiçün ağlayan
 Ümmetini yarın oddan saklayan
 Budurur ol Kâbekavseyn'e iren
 Şübhesiz Hakk'ın cemâlini gören
 Budur ol her kim tutarsa sünnetin
 Göstere mi Hak didârın cennetin
 Budurur ol Şefî'ü yevmu'l-kıyâm
 Önlerine düşüben olan imâm
 Doğdu Muhammed Âmine âneden
 Ka'be'yi pâk eyledi put-hâneden
 Ol gice esdi nesimin bâdı hem
 Cümle 'âlem şâd oluben gitdi ğam
 Mekke şehri nûr ile doldu hemân
 Nûra ğark oldu kamu pür cihân
 Ger dilerisen bula cânın safâ
 Vir salâvât ber-Resûl-i Mustafâ

Allahu Zâdehu Muhammeden Ta'zîmen Sallu 'Aleyhi Ve Sellimu Teslîmen

Mustafâ'nın ceddi 'Abdu'l-Muttalib
 Ol giceden ne haber virdi gelüb
 Didi kim ben Kâ'be'ye varmış idim
 Kapu açub içerü girmiş idim
 Nâgihân oldu bir ulu zelzele
 Kiliseler yıkılıb oldu velvele
 Dahi gördüm putları düşmüş yüzün
 Ânı gören düşürmez kendi özün
14b Ol gice oldu kiliseler harâb
 Düpdüz olub yerleri oldu türâb

Kaldım ol hayret içinde bir zamân
 Başıma düşürdüm ‘aklumi hemân
 Bir ün irişdi kulağıma benim
 Ânı işidüb safâ buldu cânım
 Ol nidâyı işidüb buldum safâ
 Didiler doğdu Muhammed Mustafâ
 Bildim ândan oğlum oğlu doğduğun
 ‘Âlem üzre rahmet-i Hak yağdıgın
 Âmine’nin evine oldum revân
 Oğlum oğlunun yüzün gördüm hemân
 Ol Mecûsiler ki tapardı od’a
 Soyunub yoğ oldu ol demde o da
 Sava bahri yire geçdi kalmadı
 Kimse ânın katresini bulmadı
 Cümle kâfir Pâdişâhı düşdiler
 Putları bâtil oluben şaşdılar
 Dahi şol şeytânı gör kim ne’yledi
 Cümle koyunu çağırub söyledi
 Bir ‘alâmet oldu şimdi nâgehân
 Başıma yıkıldı sandım âsumân
 Tîz haber virin bana siz bu gice
 Ne olubdur neye irdi iş nice
 İblisin oğlanları aradılar
 Berri bahri ol gice taradılar
 Arayarak Mekke’ye irdi bular
 Mekke’yi cümle kuşatmışlar olar
 Ol melekler söyleşürler zevkile
 Fahr-i ‘Âlem doğdu dirler şevkile
 Ânelerine gelüb irdi bular
 Nigeh gördiler beyân eylediler
15a İblis ol dem sâgû sağub ağladı
 Yüreğin mihnet odıyla dağladı
 Ol Muhammed geldi dünyayı tutar
 Mu‘cizâtıyla bize odlar atar
 Hem didi ğamdan âzâd olmazuz
 Ümmetin azdurmağa yol bulmazuz
 Dâimâ düşmanı Hakk’ın ağlasun
 Yüreğin nâr-ı cehennem dağlasun

Dostlarını Server'in Hak saklasun
 Şerr-i iblisden imânın beklesün
 Ger bu 'âlem halkı dîrse subh u şâm
 Medh olunsa haşre dek olmaz tamam
 Ger dilerisen bula cânın safâ
 Vir salâvât ber-Resûl-i Mustafâ

Allahu Zâdehu Muhammeden Ta'zîmen Sallu 'Aleyhi Ve Sellimu Teslîmen

Muhammed'dür yerin göğün çırağı
 Ânın Firdevs-i a'lâdur turağı
 Çü Mekke kavmi baktılar yüzüne
 Dedesi oğşayub aldı dizine
 Muhammed'dür adı yerde o Şâh'ın
 Dine şânında "Erselnak" o mâhın
 Ânası bir ki gün emzurdi âni
 Bulun bir dâye emzursın o cânın
 Didiler Dâye gerek bulun imdi
 Nice hâtun gelüben red olundu
 Birisinin südün itmedi imsâk
 Tahayurdayken irdi ol urdi pâk
 Adı Halîme idi irdi anda
 Âni red itmedi emdi o demde
 Muhammed'i Halîme aldı gitdi
 Düni gün emzürüb hem hizmet itdi
 Büyür pes günde bir aylık kadar ol
 Çemen çâyır olurdu yasduğı bol

15b Emerdi dâyesini Ol arî Cân
 Yoğundu bevli olmazdı perişân
 Kaçan kim bevre hâcet olsaydı
 Yer yarılıb âni hem örteridi
 Halîme besledi dün ü gün âni
 Teni içre ol idi özge cânı
 Halîme dâyenin evlâdı geldi
 Dilek idüb Resûl'i ânlar aldı
 Muhammed'i bize vir bile gitsün
 Koyun kuzu bizimle bile gütsün
 O gün gitdi koyuna gine geldi
 Güzelleşmiş koyunlar südlü oldi

Gine yâr nidası gitdi koyuna
 Olarla ins tutub girmez oyuna
 Hemân ol kendü efkârında idi
 Hudâ'ya fikr ü ezkârında idi
 Bulara ânda iki kişi geldi
 Muhammed'i tutub göğsünü yârdı
 Çıkardı bir uyuşmuş kanı ânda
 Didi kim hazz-ı şeytân vardur bunda
 Bir ıbrık aldı cennetten gül-âbî
 Bir altun tasa koydiler ol âbî
 Resûl'ün yüreğin ânlar yudılar
 Zafer bulmaya ânlar hiç didiler
 Kodılar yüreğin gine yirine
 Su'ûd itdi olar yirlü yirine
 Gelüb oğlanlar ânasına irdi
 Muhammed'den bu irhâsâtı gördü
 Koyunu otlâğa salub oturdu
 Yemeğe ortaya etmek getürdü
 Çıkageldi iki heybetlü âdem
 Muhammed'i tutarlar pes hemândem

16a Kimesne görmemişdür iki kişi
 İken heybetlülerdi her birisi
 Gelüb kardaşıma ânlar yabışdı
 Şunu gördük hemân bir yere üşdi
 Yüreğin yârub atdılar yâbâna
 Sebeb olduk bugün bir ulu kana
 Halîme bu sözü çünkim işitdi
 O dem âh eyleyüb arayı gitdi
 Halîme ağlayub dağlar gezerdi
 Arayub dâğı sahrâyı süzerdi
 Gezerken düş olub buldu vefâyı
 Alub bağına basdı Mustafâ'yı
 Çü gördü sağdur ânı ölmemişdür
 Mübârek benzi gül-veş solmamışdur
 Halîme didi şükrolsun İlâhime¹⁸
 Muhammed sâğ esen girdi elime
 Anı ğussa ilette ânesine
 Ânesi dahi virdi dedesine

18 Vezin bozuk

Buların geldi tâcı başlarınınun
 Doyurdu karnı cümle açlarınınun
 Kaçankim altı yaşa irdi Ahmed
 Anası öldü öksüz kaldı Ahmed
 Yetîm idi velî dürr-i yetimdi
 Kamû halkın içinde müştakîmdi
 Dedesi besler idi dün gün ânı
 Komuşdu yoluna baş ile cânı
 Sekiz yaşına girince dedesi
 Ânın da gitdi dünyadan ğızası
 Dede ölüb Ebû Tâlib aldı
 Mukîm olub ânınla bile kaldı
 Âtâsıyla ânadan irdi düşdü
 Ki bir dürd-i sadeften taşra düşdü

16b Ânası bir gönül kordi misâlî
 Ki gitdi ebrîşimi kaldı hâbî
 Humâ kuşu yumurtadan ki çıkdı
 O yumurta Humâ'dan hâlî kaldı
 Ebû Tâlib ile oldu nice yıl
 İrişdi başa Ahmed oniki yıl
 Ki halka hulk ile Ol söyler idi
 Kamûsun lutfile Ol toylar idi
 Cemi'î 'ömrü içre itmedi kîn
 Tutarlardı kamû 'âlem didügin
 Kimesenle ebed lağvitmez idi
 Oturub lehvile lu'b itmez idi
 Ânı Hak 'âleme rahmet viribdi
 Kıyâmetde Şefi'ü'l-Muznibîn'di
 İrişdi Ol Hilâl ondört yaşına
 Giyerdi tâc-ı Levlâk'ı başına
 Bir âk bulut başı üzre dururdu
 Cemi-'î yaradılmış hep görürdü
 Güneş ıssısına gölge olurdu
 Nireye varsa üstünde dururdu
 Risâlet nuru altında dururdu
 Karanu gicede şu'le virirdi
 Ger dilerisen bula cânın safâ
 Vir salâvât ber-Resûl-i Mustafâ

Ni'met-i Seyyidi'l-Kevneyn 'Aleyhi's-Salatu Ve's-Selâm

Ey gönüller derdine her
Lemhde dermân olan
Enbiyânın zümresine
Server-i Sultân olan
Kalem-i kudret yazdı
Levlâk hattın şânına

17a Mebde-i gülsün muhakkak

Ba'is-i insân olan
Nûr-i zâtın var iken
Mektûb idi levh u kalem
'Arşı vü kursî cennetu hem
Hûrî ğilmân olan
Enbiyânın evvelisin
Ma'nîde ey zât-ı pâk
Zâhira hem âhirîsin
Lâmi' u burhân olan
Sûre-i İsrâ'nın esrârı
Bilen sen sırr-ı Habîb
Cümle 'âlemin remzini hem
Kâşif u furkân olan
Bir şeb içre Kuds'a varub
Ânda mi'râc eyleyen
Tâ makâm-ı Kaabe kavseyn
Geçüben münmân olan
Ânun'çün 'ârif-i billah
Olan sensin dahi
Nâtik u kavlu Hudâ hem
Vâsıf u hennân olan
Kim sana irdi ise
Buldu cinân-ı rahmeti
Zât-ı pâkindür senin ol
Manzar-ı sultân olan
'Âlemine rahmet itmiş
Zâtına Hayy u Kadîm
Cümlelerin maksudu sensin
Ey tabîb u cân olan

Mu'cizâtın söylenür dilde
 Îlâ-yevmi'l-kıyâm
 Cümle tasdik eylediler
 Ânı ins ü cân olan

17b Hak Nebî'sin yâ Resûlellah

Deyü senin şecer
 İtdiler cümle şehâdet
 Hem dahi püryân olan
 Mu'cizâtınla buları
 Rûh iken hep söyledi
 Yâ nice itmez şehâdet
 Nâtık-ı hayvân olan
 Bir işâretinle mâhî
 İki pâre eyledin
 Gördiler bu mu'cizâtı
 Mihr-veş tâbân olan
 Ol mübârek barmağından
 Bahş idüb âbu revân
 Hâcetincede aldı herkes
 İçdiler 'atşân olan
 Hem onarın cisminin nuru
 Değil mi ol sûtûr
 Kabr-i pâkin üzre her şeb
 Ravzada lem'ân olan
 Ol cism-i bî-zıll
 Ânda iken şübhesiz
 Merkad-ı pâkin değil mi
 Ravza-yı Rıdvân olan
 Tâc-ı dinî hıl'at-ı Levlâk
 İle geydin şehâ
 Haşre dek şer'in değil mi
 Nâsihu adyân olan
 Şer'-i pâk-i mustakîmi
 Mû be mû kıldın beyân
 Tutdular hoş râh-ı Hak
 Zümre-i 'irfân olan
 Görmedi amma güneşden
 Envâr olan zâtını

18a Zulmet-i cehl içre kaldı
Fırka-yı tuğyân olan
Devlet ile başına
Geydi sa'âdet tâcını
Sünnet-i pâkin tutub
İtmâmına hayrân olan
Kime kim oldu hidâyet
Buldu sen sultânı ol
Sâlik-i râhın olanlar
Mazhar-ı ihsân olan
İki 'âlemde sa'îd olub
Behište yol bulur
İştîyâk-ı Hazretinle
Zâr-ı ser-gerdân olan
Vây âna kim görmeyesen
Âfitâbın tal'atını
Ol kişidür yarın anda
Hâib ü hüsrân olan
Hilye-i pâkın görenler
Görmüş olur zâtını
Şimdi oldur nûr-i çeşmi
Cânlara cânân olan
İde mi sabr u sükûtu
Yâ Resûlallah meded
Gül yüzün şevki ile bülbül
Sıfat nâlân olan
Sen ne sultân olduğun
Bilüb kemâlın anlamaz
Şübhesiz cümle vücudu
Fehmile iz'ân olan
Âciz olub lâl olurdu
Vasf-ı pâkinde senin
Cümle mahlûk olsalardı
Nazmla hassan olan

18b Zât-ı pür-nûrun kemâlın
Yazamaz binde birin
Tâ ebed tahrîr iderse
'İlme 'ummân olan

Bes ne zerreyim ki evsâfı
 Şerifin söyleyem
 Kim senin meddâhın ola
 Hâlik u Rahmân olan
 ‘Abd-i ‘aciz bir za‘îfem
 Bir ğarîb-i bî-nevâ
 Sana lâyük nutk ider mi
 Zerre-veş pinhân olan
 Zerrenin var intisâbı
 Mihr-i ‘âlem tâ be çün
 Pertevinden itmedür ey
 Gün gibi rahşân olan
 Yâ Habîballah sezâ kıl
 Kim biri de ben olam
 ‘İşkın ile sinesin çâk
 İnleyüb ‘üryân olan
 Ka‘be-i Rabb-ı Kerîm’e
 Yüzümü sürsem yine
 Cânım olsa¹⁹itmam
 Eyleyüb kurbân olan
 Ol mukaddes ravzayı kılsam
 Ziyâret bir dahi
 Bu olaydı bendeni
 Devlete fermân olan
 Kim senin mezbûhun olsam
 Ey güneş yüzlü n’ola
 Başım olsa reh-güzârında
 Düşüb galtân olan
 Bu ğarîbin mazharı ‘aynı
 Şefâ‘at ola mı

19a Kim der-i lütfunda oldur
 Kemter-i akrân olan
 Bencileyin var mıdur bir
 ‘Abd-i ‘aciz ümmetin
 Her ‘amelde kâsir ü her
 İşlerdi noxsân olan

19 Okunmadı

Lutf idüb eyleye nigâh
Merhametler ber-nazar
Olmayan rû-yi-siyâhla
Cümleye seyrân olan
Firkatınla bağı yanık
‘Âşıkın eyle beni
Tâ ki olam işin ile
Dâim ‘aynı kan olan
Görmeğe vech-i munîrin
Lâyık olur mu ‘aceb
İki çeşmi zulmet-i nefis
Hevâya kân olan
Ey kerem-kân-ı şefâ‘at
Kıl cahîme yanmasun
Hasretin nârıyla dâim
Tutuşub suzân olan
Ger dilerisen bula cânın safâ
Vir salâvât ber-Resûl-i Mustafâ

Ahlakı’n-Nebiyi ‘Aleyhi’s- Salâtu Ve’s-Selâm

Çünkü destur ile girdi gülşene
Söyle ahlakından ey şeydâyine
Saç dihânın şişesinden hoş-gül-âb
Nâfe-i dilden yayılsun misl-i nâb
Sözleri her dertlere ‘ayn-ı şifâ
Kim tutarsa bula sıhhatla safâ
Ger murâdınsa cihânda ihtidâ
Gel bugün ahlakına kıl iktidâ

19b Zât-ı mahbûb-i Hudâ hulk-i ‘azîm

Âdı Mahmûdi Muhammed hem rahîm
Dâimâ cûd-i sahâ oldu işi
Bâtıllar itmezdi aslâ cünbüşi
Hayr işe lâ dimedi Ol hande-rû²⁰
Bitirirdi kim gelürse yalvaru
Sânusı hayr idi hap a‘dâsına
Var kıyâs it niceydi ahbabına
Hoş-güler-yüzlüdü ğam tutmaz idi

20 Metinde “Hand-rû” yazılıyor

Darilüb kimseye kaş çatmaz idi
 Ğamlılar görse yüzün ferhân idi
 Ağlayu gelen âna handân idi
 Kanmazdı kimseye dünyâ için
 Kandururdu dâimâ ‘ukbâ için
 Sabri derdi kendüye olsa ezâ
 Yâ sükûtuyla yahud hüsn-i edâ
 Karşulamazdı ânı düşnâm ile
 Çağırurdu herbirin bir nâm ile
 Gelseler ‘Özr ile sonra nâdimin
 Hoş-kâbul eylerdi fil-hâl Ol Emîn
 Hem dünyâ ile hergiz yatmadı
 Ğam-ı ‘ukbâ dilinden hiç gitmedi
 Lehv-i lu‘ba virmedi kat‘an rıdâ
 İtmemişdi tıfl iken Ol Mürtezâ
 Söylemezdi hergiz Ol zâid kelâm
 ‘İlm-i hikmet söyler idi ve’s-selâm
 Ger mizâc itse iderdi şer‘ ile
 Hâzırına tâ ki vahşet gelmeye
 Günler olurdu kim yimezdi ta‘âm
 Yer ü gök miftâhı eldeyken tamâm
 Arpa ununu eletmezdi O şâh
 Hoş mübârekdür deyü yerdı O Mâh
 Her mübâhı yermez idi yer idi
 Kûl olana bu da çokdur dir idi
20a Tiz dururdu itse da‘vet bir gedâ
 Şâh iken kevneyne Ol nûr-i Hüdâ
 Yir idi her ne getürse ol fakîr
 Ânı ögerdi nefisu ger hakîr
 Eyler idi anda çok hamd ü senâ
 Bize de vir bu hısâlı Rabbenâ
 Hastalar sorup iderdi ta‘biret
 Ulûya hürmet kiçiye merhamet
 Hükm içinde bir idi hâs ile ‘âm
 Gösterürdü ânda ‘adl ile kıyâm
 Kimseye itmezdi hiç hileyle zûr
 Hoş-kabûl eylerdi fil-hâl Ol Munir
 Meskenet ehline hoş-ğam-hâr idi
 Dâimâ fakr ehline hem-vâr idi

Giyer idi hem tevâdu'la 'abâ
Dir idi ehl-i 'abâya merhabâ
Dâimâ isâr idi kârı ânın
Vakfidi fakr ehline vârı ânın
Virmedi dînâr u dirhem âna hem
Tîz giderdi gelse destine na'am
Sadr-ı pâkı ğilli ğışşdan pâk idi
Gönlü 'âlem menzili ağlâk idi
Kendüye kemlik iden küstahına
'Özr iderdi yalvârub Mevlâsına
Dir idi ey Rabb-ı dâna-yı 'afû
İtmez idi bunu ger bileydi o
Sığa idi her yetimin başını
Dest-i lutf ile silerdi yâşını
Menba'-i'l-adâb idi Ol Hayr-i nâs
Ululanmazdı giyerdi her libâs
Şâh iken kevnine giymezdi harîr
Kaçmayun benden deyü her bir fakîr
Gönlü ğâlî idi kendi 'âlî-nişân
Virmez idi kaabe-kevseynden nişân
20b Gitmez idi hem vüzusuz bir yire
Yatmaz idi hem vüzusuz döşeĝe
Âz uyurdu gicelerde Fahr-ı Dîn
Siyemâ vakt-i seherde Ol Emîn
Gönlü Mevlâ'sında dilde Rabbenâ
Gâh du'â iderdi hatta gâh senâ
Gel nazar kıl bu hisâle sen dahî
Nirde var midür birisi ey ahî
Çünkü O yek-nümâya sen ol hâsen
Nicesi ümmet olursun âna sen
Ger bu söz dinile tâ yevmu'-l kıyâm
Hak budur bir harfi olmaya tamâm
Ger dilerisen bula cânın safâ
Vir salâvât be-Resûl-i Mustafâ

Allah Zâdehu Muhammeden Ta'zîmen Sallu 'Aleyhi Ve Sellimu Teslîmen

Elâ yâ eyyuha'l-müştâk
Gözet rızâ-yı Sübhânı

Eline seyfin almışdı
Okurdu dilde fermânı
Cihânı heybeti tutdu
Nice şâhın ödü sındı
Görün Kısra'yı kesritdi
Kınında tiğ u berrânı
'Abâ geymişken eĝnine
Kabâ ehlini kul itdi
Ĝınâ virmişdi âfâka
Yoğ iken kîs ü hemyânı
Bizi tekmîl için Ol Mâh
Karâr itdi bu 'âlemde

21b Kusûrun 'arz iderken heb
Cinânın hûri ĝilmânı
Hudâvende bana 'avn it
Diyem ol serverin medhin
Okuyan medhini ânın
Unuda şî'r-i sübhânı
O bir nûr-i musavverdür
Gelüb bu 'âlem-i kevne
Gehi ferşde gehi 'arşın
Verâsındaydı seyrânı
Hakikat göziyle bakan
Ânı bildi ki kimdir ol
Ânun'çün kodiler ânın
Yolunda bâş ile cânı
Şu ki sûret göziyle
Nâzîr oldu ânı görmedi
Vehum lâ-yubsîrûn'dan gel
Oku âyât-ı burhânı
'Aceb mi görmese ânı
Mukayyed olan ecsâma
Ne bilsün ma'nî ruhsârın
Çü görmez çeşm-i havânı
Muhâcirlerle ensâr
Anladı ol Serverî ancak
Biri îsâr idüb varın
Biri terk itdi evtânı

Ne yere kim kadem basa
 Olurdu mescid ü mihrâb
 Harâb iken nazar salsa
 Hemân ma'mûr ider ânı
 Habîbâ gel nazar eyle
 Nîm gönlüm harabına
 Çü sensin dînime mi'mâr
 'Îmâret kıl bu vîrânı

22a Âdem-i ümmet işim ğaflet
 Meded ir-gör bana himmet
 Ebed kapunda kûl eyle
 Dahî çekdürme hicrânı
 Nazar kıl bana şefkatle
 Keremler eyle himmetle
 Esirge cümle ümmetle
 Ki çokdur ac u 'üryânı
 Velî bu cümle senden aç
 Benem ki ahvec-i muhtâc
 Şefâ'at kapusunu aç
 Olalım ânda mihmânı
 Şu denlü cûş idübdür
 Rahmetin deryâsı ey Rahmân
 Dilersen ğark ider bir
 Katresi bahr ile 'ummânı
 Senin heb rahmetindendür
 Bu na'madâr-ı dünyâda
 Kıyâmetde hiç itmez mi
 Bu âvda iden ihsânı
 Yaratdın rızkımız virdün
 Keremden ânı kesmedin
 Kelâmında kulum didin
 Bilürken bizde noksanı
 Eđerçi hükme münkâduz
 Rızâ bâbında dil-şâduz
 Velî lütfunda mu'tâduz
 Bilürsün ey Kerem-kânı
 İlâhî 'izzetin hakkı
 Sana senden sığınuram

Bana kim ola rahm ide
Eğer 'afv itsen ânı
Ger bu 'âlem halkı dırse subh u şâm
Medh olunsa haşre dek olmaz ğam
22b Ger dilerisen bula cânın safâ
Vir salâvât ber-Resûl-i Mustafâ

Fî Beyân-ı Mi'râcî'n- Nebiyyi 'Aleyhi's-Salâtu Ve's-Selâm

İşit imdi Mustafâ mi'râcını
Nice urundu sa'âdet tâcını
Hem âna Allah nice lutf eyledi
Yâ nice rahmet hûniyle toyladı
Göklere hem nice seyrân kıldı Ol
Hak Te'âlâ Hazreti'ne kıldı yol
Bir düşünbe gicesi tahkik haber
Leyki kadr idi ol gice meğer
Didi Hak Cebrâil'e ol gice dur
Cennet'e varub Burâk al tiz götür
Ol Habîbim'e ilet binsün ânı
'Ârşımı seyr eylesün görsün beni
Nice sır vardur âna direm hemîn
Bu arada kimse sığmaz ey Emîn
Cebrâil aldı Burâk'ı ol zamân
Tâ Cenâb-ı Ahmed'e geldi hemân
Hak selâm itdi sana yâ Mustafâ
Kim mübârek hâtırın olsun safâ
Didi kim gelsün konuklarım ânı
'Ârşımı seyr eylesün görsün beni
Bir Burâk gönderdi nurdan ey safâ
Kati **râdi'** ki gelsün Mustafâ
Gel gidelim göklere yâ Mustafâ
Muntazurdur sana ashâb-ı safâ
İşbu gice bir gicedir yâ Emîn
Oliser 'ayne'l-yakîn Hakka'l-yakîn
Heb hicâbı getirür bu gice Hak
Hem cemâlin gösterür bu gice Hak
Bu gicede oliserdür 'izz ü nâz
Bu gice zâhir olur her gizlü râz

Çün irişdi Ahmed'e bu hoş-hitâb
Oldu ânın gönlü oldem **müstetâb**
Hak ana oldem tecelli eyledi
Lutf idüb ânı teselli eyledi
Yâ Muhammed vir nasihat ümmete
Sa'y ideler kim gireler cennete
İlet ânlara elli vakt namâz
Ânı kılub bana itsünler niyâz
Bu namâz kim ânların mi'râcıdur
Başlarına ol sa'âdet tâcıdur
Ol namâzı diledi Şâh-ı Cihân
Ümmete çokdur didi yâ Müste'ân
Diledi beş vakte indürdi Resûl
Hak katında dileği oldu kabul
Didi ki Hak yâ Muhammed ben seni
Bilürem doymazsın görmeğe beni
Yâ Muhammed yine menzilüne var
Ümmetüni nev'-i ğafletden uyar
Hakk'ın emri birle çün Sidre'ye Ol
Geldi sahra üstüne kıldı nüzul
Cebrâil çıkdı Burâk'ı önüne
Mustafâ bindi Burâk uçdu yine
Yere indi halkı da'vet kıldı Ol
Tâ vefât idince meşğül idi Ol
Hak Te'âla her ne kim farz eyledi
Geldi oldem ümmete 'arz eyledi
Ger dilerisen bula cânın safâ
Vir salâvât ber-Resûl-i Mustafâ

Vefât-ı Nebîyy-i 'Aleyh'is-Salâtu Ve's-Selâm

Dinle imdi Ol cihân Sultânı'nı
Ol mürüvvet Ol Şefâ'at Kânı'nı
24a Nice terk itdi bu fâni 'âlemi
Nice yakdı firkat odu adamı
Mekke'den hicret idüb gitdi Resûl
Ol Medîne şehrine yitdi Resûl
Anda durdu ânı idindi makâm
Ânda oldu âhir 'ömrü hem tamâm

Nâgehân Ol Peyk-i Sultân-ı Celîl
 Hâzır oldu mescid içre Cebrâil
 Didi kim itdi selâm Ma'bûdunuz
 Didi kim oldur bizim maksûdumuz
 Çün Bilâl'e didi Resûl yâ Bilâl
 Bir münâdî eyle gelsünler bular
 Çün Bilâl ol dem nidâyı eyledi
 Mescid'e ashâb heb cem' eyledi
 Çün Resûl kıldı olar ile namâz
 İki Rik'at hem Hakk'a kıldı niyâz
 Minbere çıkdı Ol dem Şâh-ı Cihân
 Hakk'a hamd ile senâ kıldı hemân
 Bilüniz kim dünyâ değildür bekâ
 Bu çarh itöümez kimseye hergiz vefâ
 Lutf idüb beş vakt namazı kılasız
 Hem Hakk'a yüz uruben yalvârasız
 Bunda asla kimse şâdî olmadı
 Kim ki geldi ağladı hiç gülmedi
 Yâ sahâbî bunda ummanız hayât
 Bunu terk idendurur bulan necât
 Bir dem ashâba nasihat eyledi
 Lutf ile ânlarla bir dem söyledi
 Tanrının emrine ulunuz muti'
 Yarın ânda ben size olam şefi'
 Otururken geldi ânda Cebrâil
 Didi kim sana selâm itdi Celîl
 Kim âna benden selâm olsun didi
 Her murâdâtı tamâm olsun didi

24b Böyle didi Cebrâil gitdi yine
 Mustafâ vardı 'Âyişe evine
 Varduğu dem hastalık tutdu katî
 'Âyişe'nin cânı korktu katî
 'Âyişe dir yakdı ğussan yâ Habîb
 Yohsa kor musun bizi burda ğarîb
 Fâtıma işitdi çün bu sözleri
 Yaş ile doldu mübârek gözleri
 Ağlayuben geldi Resûl'ün katına
 Yüzünü sürdü ânın ayağına

Ol dem içre geldi Bilâl dir hemîn
 Kim namazın vakti oldu yâ Emîn
 Didi ol dem yâ Bilâl oldum za'îf
 Takatım tak oldu olmadım hafif
 Didi kim Ebûbekr imâmet eylesün
 Yerüme geçsün niyâbet eylesün
 Vardı ashâb'a Bilâl çün ağlayu
 Derd ü firkatle yüreğın dağlayu
 Ben za'îf oldum varamazam didi
 Hem Ebûbekr'e imâm olsun didi
 Çün işitdiler Bilâl'in bu sözün
 Herbirisi toprağa urdu yüzün
 Pes tutub fermânın Ol pâkîze dîn
 Geçdi mihraba Emîre'l-Mü'minîn
 Geçdi mihraba Ebûbekr ağlayu
 Derd-i mihnetle yüreğın dağlayu
 Tekbîr itdi çünkü Ol el bağladı
 Ditredi bargı çün ânın durmadı
 Ânı gördü Mustafâ sabr eyledi
 Yâ 'Alî gel koltuğuma gir dedi
 Mustafâ'nın sağ elin dutdu 'Alî
 Sol elin İbn-i 'Abbâs Ol Velî
 'İzzet ile koltuğuna girdiler
 Âğır ağır mescide götürdiler

25a İktidâ itdi Ebûbekr'e Resûl

Otururken uydı âna pür-usûl
 Çün namazı kıldı Ol Hayru'l-Enâm
 Hem Ebûbekr'e didi olgıl imâm
 Durmağa cismimne kuvvet kalmadı
 Yâ 'Alî gel koltuğuma gir didi
 Tutuben 'Alî bin 'Abbâs ile
 Geldiler 'Âyişe evine bile
 Fâtıma didi benim cânım baba
 Yüreğim derdine dermânım baba
 Ne için benzin sararmış yâ Habîb
 Yohsa kor misin bizi bunda ğarîb
 Fâtıma ol dem âh idüb ağladı
 Babasınun boynuna el bağladı

Çün Hüseyin ile Hasan geldi hemân
 Boynuna sarıldılar ol dem hemân
 Didiler ey dede n'itdin bizi
 Yohsa bunda kor misin ğarîb bizi
 Ey dede sensüz kalruz biz yetîm
 Firkatın odu bizi yakdı 'azîm
 Didi cânım kuzular bunda dilek
 Dedeniz dünyayı terk itse gerek
 Yüzüme doyunca bakın bir zamân
 Kim ecel geldi bana virdi emân
 İşbu halde iken irdi Cebrâil
 Didi kim sana selâm itdi Celîl
 Sordu hem hatirinuzu Çeleb
 Sor Habîb'im ne kılur benden taleb
 Ümmetimi dilerem Hak'dan didi
 Dileğim Hak'dan budur çokdan didi
 Girü Hak'a vardı geldi Cebrâil
 Didi kim girü selâm itdi Celîl
 Hak Te'âla sana çok lutf işledi
 Ol günahkâr ümmetin bağışladı

25b Söylenürken ânların ile bile
 Hak'dan emrolmuş idi 'Azrâil'e
 Var Habîb'im Mustafâ'ya ey Emîn
 Lutf ile söyle âna tutğı sözün
 Gördü 'Azrâil'i Cibrîl-i Emîn
 Yüreğin ditredi ğayb oldu hemîn
 Fâtımâ ol demde feryâd eyledi
 Çün Resûl'e gözyaşile sözledi
 Didi ey gözüm nûru cânım baba
 Derdimin derdine dermânım baba
 Emr-i Hak'dur yâ 'Alî sen yuyasın
 İbn-i 'Abbâs'a didi su koyasın
 Yemenî bezden kefen eylen bana
 Lutf idüb hem kimse bakmasun bana
 Bu sözü çünkü işitdi 'Âyişe
 Ğarka virdi gözlerin kanlu yaşa
 Çün tecelli eyledi Allah âna
 Yâ Muhammed gel didi benden yana

Fazl-ı Hak'dan çünkü irdi âfitâb
Ara yerden çün götürüldü hicâb
Bir kez Allah hâ deyüb cân sıçradı
Yer ü gök ü 'arş u kürsî ditredi
Ger dilerisen bula cânın safâ
Vir salâvât ber-Resûl-i Mustafâ

Allahu Zâdehu Muhammeden Ta'zîmen Sallu 'Aleyhi Ve Sellimu Teslîmen

Çünkü Ahmed cânı pervâz eyledi
Hakkına özünü pervâz eyledi
Hüseyn der ki dede olduk yetîm
Firkatin odu bizi yakdı 'azîm
İdür idi Fâtıma cânım baba
Arpa etmeğin yiyüb giy 'abâ
Hâl diliyle vahş u tayr u cîn ü nâs
Mevt-i firkat-birle tutdu cümle yâs

26a Kimisi 'aklı gidüb düşmüş idi
Cümlesi bu oda tutuşmuş idi
Bu firâk odu kime kim uğradı
Uğraduğının yüreğin doğradı
Didiler çâre nedür n'itmek gerek
Tanrı emrinde hazûr olmak gerek
Çün 'Alî yudu Resûl'u bi'l-yakîn
İbn-i 'Abbâs su koyub virdi hemîn
Tanrı takdirine hayrân kaldılar
Mustafâ'yı kabrine indürdiler
Kânî Ol Mahbûb-i Sultân-ı Cihân
Vardı yer altında oldu Ol nihân
Ne revâdur yerde bedr-i âsumân
Yata sen yünde olasın şâdumân
Ümmet olan böyle olmaz ey yâr
Ümmet olan oldurur leyl ü nehâr
Her ne kim didiyse ânı işleye
'İşk yolunda kendünü kül eyleye
Ey cihânı yoğ iken var eyleyen
Ahmedi kendüye muhtâr eyleyen
Mustafâ'nın yüzü suyu hürmeti
'Afvı kıl cürmümüzü kıl rahmeti

lid'e sonradan giren Merhaba faslı²³ ile birlikte) Vesîletü'n-Necât'ın ifadelerini tekrar eder:

“Fi Vakt-i Velâdetihi ‘aleyhi’s-salatu ve’s-selâm” Bölümünde 12 beyitlik bir kısım

“Fi Beyân-ı Mi’râc-ı Nebî ‘aleyhi’s-salâtu ve’s-selâm” Bölümünde 1 beyit:

Ve **“Haza Mevlûdu’n-Nebî ‘aleyhi’s-salâtu ve’s-selâm”** Bölümünde de bir mısra.

S. Çelebi bölüm sonlarında:

“Ger dilersiz bulasız oddan necat
Aşk ile derd ile edin es-Salat”

beytini tekrar ederken, çalışma yaptığımız mevlidte ise bölüm sonlarında tekrar edilen beyit:

“Ger dilerisen bula cânın safâ
Vir salâvât ber-Resûl-i Mustafâ” dır.

Toplamda 40 varak olan kitabın içerisinde mevlidten başka kimilerinin tanınmış şairlere ait (Yunus Emre, Kemal Ümmî, Niyazi-i Mısri gibi) şiirleri yer alır.

Kaynakça

- Akalın, L. Sami, *Edebiyât Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1966.
- Akay, Hasan, *İslâmî Terimler Sözlüğü*, Ankara, İşaret Yay, 1995.
- Akdağ, Soner, *Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i Üzerine*, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi S. 36, Erzurum, 2008.
- Arat, R.Rahmeti, *Eski Türk Şiiri*, Ankara, 1965.
- Aymutlu, Ahmet, *Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif*, M.E.B.Yay., İstanbul, 1995. Banarlı, Nihad Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, I-II, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., 1971. Bektaş, Ekrem, *Diyarbakırlı Kâmî ve Mevlidi*, Turkish Studies, 6/1, 2011.
- Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, II, III, İstanbul, 1333.
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara, Rehber Yay., 1977.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara, AK yay., 1993,
- Dilçin, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yay., 1997.
- Ergün, Saadettin Nüzhet, *Türk Şairleri*, I-III, İstanbul, 1946.

23 “Merhaba Faslı” hakkında Ahmet Aymutlu şöyle der: “Bugün de çok beğenilen “Merhaba kısmı” Süleyman Çelebi'nin değildir. Bu durum kati olarak anlaşılmıştır. Yanlış olarak S. Çelebi'ye izafe edilen “Merhaba kısmı”nın “Ahmed” isimli bir şaire ait olduğunu ilk defa işaret ettik”(Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif, M.E.B.Yay., İstanbul, 1995; ayrıca Merhaba Faslı için Soner Akdağ, Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, C. 1, 2001, s. 486) dan şu alıntıyı bizlere nakleder “Asırlardan beridir Mevlid metni içerisinde mütalaa edilmiş fakat “Ahmed Ateş” kanalıyla “Ahmed” adında bir şair tarafından yazıldığı tespit edilmiştir”. (Soner, Akdağ, *Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i Üzerine*, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi S. 36, Erzurum, 2008,)

- Fatin Efendi, *Tezkire-i Hatimetü'l-Eş'ar*, İstihkâm Alayları Litoğrafya Destgahı, 1271.
- Gölpınarlı, Abdalbaki, *Divân Şiiri*, İstanbul, Varlık Yay., 1955.
- Hacı Reşid Paşa, *Tasavvuf Tarikatlar Silsilesi ve İslâm Ahlakı*, Salah Bilici Yay., 1965.
- İnal**, İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, İstanbul, 1969-1971.
- İz**, Fahir, *Eski Türk Edebiyatı'nda Nazım*, I-II, Ankara, Akçağ Yay., 1995.
- Kanar, Mehmet, *Büyük Farsça-Türkçe Sözlük*, İstanbul, 1993.
- Köksal, Fatih, *Mevlidnâme*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2011.
- Kurnaz, Cemal, *Münâcât Antolojisi*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1992.
- Levend, Agah Sırrı, *Divân Edebiyatı, (Kelimeler, Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar)*, İstanbul, 1980.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî (Tezkire-i Meşâhir-i Osmaniye)*, İstanbul, III, Matbaa-i Âmire, 1311.
- Mermutlu, M. Sait, *Muhammed Şaban Kâmî-i Amidi'nin Eserleri*, Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, Kasım 2011.
- , *19. Asırda Bir Bilgin, Mutasavvıf ve Divân Şairi Muhammed Şaban Kamî-i Amidi*, Uluslararası Diyarbakır Sempozyumu, 02-06 Kasım 2016.
- Muallim Nâcî, *Lûgat-ı Naci*, İstanbul, 1987.
- Muhammed Şaban Kâmî, *Der-Beyân-ı Mi'râc-ı Hazret-i Muhammed*, İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Tahirağa, 522/3-7; Kadı Burhaneddin, 146/1-4, 1279.
- , *Divân*, İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesi, Tahirağa, 522/3-7; Kadızâde Burhaneddin, 146/1-4, 1280.
- , *Mevlid-i Nebî*, Diyarbakır İhtisas Kütüphanesi, Yazmalar, 4378/A, 1298.
- , *Mevlid*, Ankara Milli Kütüphane, Yz., A/5748, 1279.
- , *Mevlid-i Şerif*, İstanbul, 1279.
- , *Risâle-i Mevlid-i Şerif-i İrfâniyye*, İstanbul, 1279-80.
- Mustafa Afyonkarahisârî, *Ahter-i Kebir*, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1310.
- Mutçalı, Serdar, *Arapça Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yay., 1995.
- Okiç, Tayyib, *Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidi'nin Tercemeleri*, Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi, Aralık, 1975.
- Özön**, M.Nihat, *Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, İstanbul, 1959.
- Pakalın, M.Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-II-III, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., 1993.
- Pala, İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Ankara, Akçağ Yay., 1995.
- Pekolcay, Necla, *İslâmî Türk Edebiyatı*, İstanbul, Kitabevi Yay., 1994.
- , *İslâmî Türk Edebiyatı'nda Şekil ve Nev'ilere Giriş*, İstanbul, Kitabevi Yay., 1994.
- , *İslâmî Türk Edebiyatı'nın Eski Metinlerinde Sık sık Adı Geçen Şahsiyetler*, XI, Ankara, Diyanet Dergisi, 1970.
- , *Mevlid (Vesiletü'n-Necat)*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 1997.
- Süleyman Çelebi, *Mevlid (Vesiletü'n-Necat)*, Nşr. Necla Pekolcay, İstanbul.

Süreyya, Mehmed, (1308): *Sicilli Osmani*, İstanbul, 1980.

Şemseddin Sami, *Kamusu'l-A'lâm*, İstanbul, Mihran Matbaası, 1302-1316.

-----, *Kamûs-i Türki*, İstanbul, 1992.

Uzun, Mustafa Ismet, *İslâm Arastırmaları Dergisi*, Vefeyât, S. 20, 2008.

Yazır, Mahmud Bedreddin, *Kalem Güzeli*, I,II,III, Ankara, Diyânet İşleriBaşkanlığı Yay., 1972-89.

Bir Türk Din Mûsikîsi Formu Olarak Kâmet

Ayşe Başak Harmancı¹
Hasan Kemal Bıyık²

Özet

Bu çalışmanın amacı, metin olarak ezanın parçası olan kâmetin, müstakil bir Türk Din Mûsikîsi formu olduğunu ortaya koymaktır. Araştırmanın örnekleminde iki selâtin, iki diğer camilerde olmak üzere toplam sekiz farklı icra uygulaması bulunmaktadır. İcralar üzerinde yapılan makamsal analizlerle iki formun arasındaki farklar belirlenmiş, konu ile ilgili kaynak desteğiyle kâmetin ezandan müstakil yapısı açıklanmaya çalışılmıştır. Bu makale, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk Din Musikisi Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans programı öğrencisi olan Hasan Kemal Bıyık'ın "İstanbul'daki Cami Musikisi Uygulamalarının Karşılaştırmalı İncelenmesi" (2018) başlıklı yüksek lisans tezi kaynak alınarak yazılmıştır. Yüksek Lisans tez Danışmanı Doç. Dr. Ayşe Başak Harmancı'dır.

Anahtar Kelimeler: Ezan, Kâmet, Form, Cami mûsikîsi

Iqama As a Form of Turkish Music

Abstract

The main objective of this study is to prove that Iqama which is a part of the text of Adhan is a distinct form of Turkish Religion Music. A total of 8 performances from two selâtin mosques and two other Mosques were taken as research samples. By analysing the maqams (system of melody types) of the performances the differences between two forms were determined. To this end, the distinct structure of Iqama was tried to be explained with the related resource support. This article is a master thesis source entitled "Comparative Analysis of Mosque Music Practices in Istanbul" by Hasan Kemal Bıyık, a student of Master's program in Marmara University Institute of Social Sciences, Department of Islamic History and Arts, Department of Turkish Religious Music (2018) . Thesis Advisor is Associate Professor Dr. Ayşe Başak Harmancı.

Key Words: Adhan, Iqama, Form, Mosque music

1 Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fak. İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D., basakilhan75@hotmail.com

2 Yüksek Lisans Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, hkemalbiyik@gmail.com

Kâmet, sahabeden Abdullah b. Zeyd b. Sa'lebe'ye ezanla birlikte rüyasında öğretilmiş olup, sözlerinin okunma sırası ezan ile aynıdır. Bu konuda fakihler arasında görüş birliği varken sözlerin tekrarı hususunda farklı görüşler benimsenmiştir. Hanefilere göre ikâmet, ezan sözlerinin üzerine “Kad kâmeti's-salâh” cümlesinin iki defa tekrarından oluşur. Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre başlangıçtaki ve sondaki tekbirle “Kad kâmeti's-salâh” ikişer, diğer sözler birer defa. Mâliki mezhebine göre ise “Kad kâmeti's-salâh” lafzı da bir defa söylenir.⁶

Ezan ve kâmet müekked sünnetlerdendir. Kâmet, Hanbeliler ve bazı Şâfiilere göre ise farz-ı kifayedir. Hem edâ hem kazâ namazlarında kâmet uygulanır.⁷

Kâmet ezanın aksine abdestsiz okunamaz. Namaza hazırladığı için süratli ve konuşur gibi düz bir lahinle okunan kâmet cümleleri genellikle bağlı icra edilir.⁸

Kâmet, ezan gibi ayakta ve kıbleye dönülerek okunur. Ezandan farklı olarak elleri kulağa götürme işi kâmette yapılmayıp, eller ya göbük altına bağlanmış veya iki yana serbest bırakılmış bir şekilde tutulur.⁹

Kâmetin ezandan farklı bu özelliklerini aktardıktan sonra öncelikle formun ne olduğunu ve onu meydana getiren unsurları belirterek araştırmaya devam etmekte fayda görülmektedir.

Andre Hodeir, formu (biçimi) “eserin birlik ve bütünlüğe erişme yolu” olarak tanımlarken, formun basit bir yapı meselesi olarak değerlendirilmemesi gerekliliğini formu koşullayan unsurları (tema, solo-koro icra, melodik yapı, icra tarzı) ele alarak ortaya koymuştur.¹⁰

Bir başka makale de form “Çeşitli müzikal unsurlar arasındaki yapısal ilişkilerin sonucu” olarak tanımlanırken, “hareket, süreklilik, orantı” gibi unsurların da yapısal unsurlara ilave olarak değerlendirilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.¹¹

Yılmaz Öztuna ise formu bir eserin yazılmasına esas teşkil eden kalıp olarak ele alıp, kompozisyon (bestecilik) ilminin bir konusu olarak değerlendirilmesinin gerekliliğinden bahsetmiştir. Türk Müsiki'sinde kullanılan biçimleri öncelikle “dini ve lâ dini” olarak tasnif ederken, Dini Müsiki'yi “Cami ve Tarikat Müsiki'si formları” olarak ikiye ayırmıştır. Cami Müsiki formları içinde kâmet müstakil bir form olarak yer almamıştır.¹²

Alâeddin Yavaşca'nın “Türk Müsiki'si Formları ve Beste Biçimleri” adlı eserinde formlar öncelikle “Saz Eserleri ve Sözlü Eserler” olarak tasnif edilirken, sözlü eserler büyük ve küçük formlar olarak ikiye ayrılmıştır.¹³ Aynı eserdeki bir

6 Vecdi Akyüz, “İkâmet”, 22: 16.

7 Vecdi Akyüz, “İkâmet”, 22: 16.

8 Ak, Ahmet Şahin. *Türk Din Müsiki'si*, 1. Baskı (Ankara: Akçağ Yayınları, 2009), 76.

9 Ateş, Erdoğan. *Türk Din Müsiki'si*, 1. Baskı (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015), 68.

10 Hodeir, Andre. *Müzikte Türler ve Biçimler*, 1. Baskı (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971), 23.

11 Eigenfeldt, Arne, v.dğr., “Flexible Generation of Musical Form: Beyond Mere Generation”, *Proceedings of the International Conference on Computational Creativity* (Paris: 2016).

12 Öztuna, Yılmaz. *Türk Müsiki'si Teknik ve Tarih*, 1. Baskı (İstanbul: Kent Basımevi, 1987), 32

13 Yavaşca, Alaeddin. *Türk Müsiki'si'nde Kompozisyon ve Beste Biçimleri*, 1. Baskı (İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, 2002), 45.

başka sınıflandırma da “dini ve lâ dini” olarak görülmekte olup Dini Müsiki Öztuna’nın tasnifine benzer şekilde “Cami ve Tekke Müsiki” olarak ikiye ayrılmıştır. ¹⁴ Kâmet yapılan her iki tasnifte de bir form olarak yer almamış, ezan formu içinde “farza davet ezanı” olarak tanımlanmıştır. ¹⁵

Gülçin Yahya Kaçar da Yılmaz Öztuna ile benzer şekilde formu kompozisyon ilminin bir konusu olarak müsiki kalıbı, ritmik ve melodik düzen şeklinde değerlendirirken, formu belirleyen unsurlar içinde motif, müzikal cümleler ve periyodlardan bahsetmektedir. Formun gelişme seyri şu şekilde aktarılmıştır :

“Nasıl ki şiirde, romanda, konuşmada, edebiyat sanatının bütün dallarında duygu ve düşünceleri ifade eden cümleler var ise, müsiki sanatında da duygu ve düşünceleri ifade eden cümleler vardır. Bu cümleler birleşerek bir ifade meydana getirir. Bir kompozisyon oluşturur. Müsiki ile yapılan bu kompozisyonun kuralları, kaideleri yüzyıllar içerisinde şekillenmiştir. Bu kalıplar tarihi, sosyolojik, kültürel etkileşimlerle biçimlenmiştir. Küçük bir müsiki motifinden başlayarak gelişen form, önce müsiki cümlesine daha sonra müsiki bölümüne sonra da müsiki eserine dönüşmektedir. Motifler birleşerek cümleleri, cümleler birleşerek bölümleri, bölümler birleşerek eserleri meydana getirmektedir. Formlar yapılan müsikinin amacına, yerine, türüne, tarzına göre şekil almış, farklılıklar göstermiştir.”¹⁶

Daha önce bahsi geçen sınıflandırma tipi Kaçar’ın kitabında da aynen görülmekte olup, kâmet yeni dini eserler içinde müstakil bir form olarak yer almamıştır. ¹⁷

Cinuçen Tanrıkorur ise görsel sanatlar dışında kalan sanatlar için formu fikirlerin sıralanışındaki düzen olarak tanımlar. Yine kompozisyon ve form ilişkisini vurguladıktan sonra sınıflandırmaya geçer.

“Osmanlı müsikisinde kullanılmış olan beste çeşitleri (müzik türleri) değişik şekillerde sınıflandırılabilir:

- Genel türüne göre (dinî müzik, dindışı müzik);
- İcra organına göre (ses müziği, çalgı müziği);
- Kullanıldığı alana göre (askerî müzik, dinî müzik, klasik müzik, halk müziği, eğlence müziği);
- İcra edildiği mekâna göre (ordu müziği-saray müziği, câmi müziği-tekke müziği, şehir müziği-köy müziği);
- İcra tarzına göre (usullü icra, usulsüz icra).

Müziğin –tarihî gelişimi ve bu gelişimi belgeleyen kaynaklar bakımından- dinî tören ve uygulamaların içinden çıkıp dindışı alanda da geliştiğini gözönüne alarak, form sınıflamamızı yukarıdaki “a” şikkına göre yapıp Osmanlı müsikisinde kullanılan türleri genel bir şemada göstereceğiz.

14 Yavaşca, *Türk Musikisi’nde Kompozisyon ve Beste Biçimleri*, 621.

15 Yavaşca, *Türk Musikisi’nde Kompozisyon ve Beste Biçimleri*, 623.

16 Kaçar, Gülçin Yahya. *Türk Müsikisi Rehberi*, 1. Baskı (Ankara: Maya Akademi Yayın Dağıtım, 2009), 293.

17 Kaçar, *Türk Müsikisi Rehberi*, 294.

1. Dinî Mûsikî Formları

a. Câmî mûsikîsi (özelliği yalnız sesle icra edilmesidir)

1. *Usûlsüz okunanlar: Mûnâcât, Ezan, Kaamet, Salât u Selâm, Tekbir, Mersiye*

2. *Usûllü okunanlar: Cumhuriyet, Tevşih ve Tesbih gibi ilâhî türleri*

b. Tekke mûsikîsi (özelliği saz eşliğiyle de icra edilebilmesidir)

1. *Usûlsüz okunanlar: Nâ't-i Peygamberî ve Durak*

2. *Usûllü okunanlar: Âyîn-i Şerif (Mevlevî), Âyîn-i Cem ve Nefesler (Bektaşî) ve Zikir İlâhîleri (Arapça güfteli olanlarına şûğl denir)*

c. Hem câmîde, hem tekkede okunan dinî mûsikî formları

1. *Usûlsüz okunanlar: Kur'ân-ı Kerim ve Mevlid-i Şerif*

2. *Usûllü okunanlar: Her türlü ilâhiler*

3. *Kısmen usullü, kısmen usulsüz okunan: Mi'râciyye*

2. Dindışı Mûsikî Formları

a. Askerî Mûsikî Formları

b. Klâsik Mûsikî

c. Halk (folklor) Mûsikîsi"¹⁸

Kâmeti müstakil bir form olarak Tanrıkorur'un eserinde görmek mümkündür. Yavuz Demirtaş da makalesinde kâmeti câmî musikisi formları başlığı altında müstakil bir form olarak ele almıştır.¹⁹ Mehmet Tıraşçı da aynı şekilde kâmeti bir form olarak ele almaktadır.²⁰

Kâmeti bir form olarak ele almayanlar, lafız olarak ezanla hemen hemen aynı olması ve ezandan hemen sonra okunmasını sebep olarak ele alırken, ayrı bir form olarak ele alınanlar da lafız farkı ve okunuş tavrı ve hızını ayırıcı unsur olarak göstermişlerdir. Makamsal seyir ve melodik farklılığa ise her iki tarafta da değinilmemiştir.

Çalışmamızda ele alınan ikili ezan-kâmet icraları daha önde ele alınmamış bir yönden özellikle makamsal ve melodik analizlerle anlatılmış, birbirleri ile mukayese edilmiş, böylece farklılıkların görülmesi amacıyla konu detaylandırılmıştır.

1.1. Problem Durumu

Türk Din Mûsikîsi'nin camî mûsikîsi uygulamalarından olan kâmetin müstakil bir form olup olmadığı meselesi üzerinde ezan ile mukayeseli bir araştırma yapılmamış olması, ülkemizde camî cemaatinin de icrâsında yer aldığı bu uygulamanın üzerinde araştırma yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Literatürden alı-

18 Tanrıkorur, Cinuçen Tanrıkorur. *Osmanlı Dönemi Türk Mûsikîsi*, 1. Baskı (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2003), 47-49.

19 Demirtaş, Yavuz. "Türk Din Mûsikîsi Formları". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14:1 (2009): 213-227.

20 Tıraşçı, Mehmet. *İlahiyat Fakülteleri İçin Türk Din Mûsikîsi Ders Notları*, 1. Baskı (İstanbul: Dört-Mevsim Yayıncılık, 2015), 88.

nan bilgiler ışığında yapılan analizlerle araştırmadaki soru işaretleri giderilerek alandaki boşluk doldurulmaya çalışılmıştır.

1.2. Problem Sorusu

Kāmet bir Türk Din MüsİKİSİ formu mudur?

1.3. Alt Problem Soruları

1.3.1. Ezan ve kāmet icra örneklerinin makamsal seyir özellikleri farklı mıdır?

1.3.2. Ezan ve kāmet icrâlarında makamsal uyum var mıdır?

1.3.3. Kāmet icrâsında bulunan cemaatten kişiler makamsal okuyuş sergilemiş midir?

1.4. Hipotez

Kāmet bir Türk Din MüsİKİSİ formudur.

1. Ezan Ve Kâmet İcra Örnekleri

1.1. Notasyon ve Mukayeseli Makam Analizleri

1.1.1. Arap Camii Sabah Ezanı

SABÂ SABAH EZANI

(Arap Camii)

Alihan Duran

14.01.2018

Süre: 6.04

Al la hü ek be ral la hü ek ber Al la hü ek be ral hü ek ber

Eş he dü el la i la he il lal la h

Eş he dü el la i la he il lal la h

Eş he dü en ne Mu ham me der Ra sü lul la h

Eş he dü en ne Mu ham me der Ra sü lu l la

h Hay ye a les sa la

Hay ye a les sa la

h Hay ye a lel fe la

Hay ye a lel fe la

h Es sa la tü hay rum mine n nev m,

Es sa la tü hay ru m mine n nev m

Al la hü ek be ral la hü ek ber

La i la he il la l la h

1.1.2. Arap Camii Sabah Namazı Kâmeti

SABÂ SABAH NAMAZI KÂMETİ

(Arap Camii)

Cafer Talan

14.01.2018

Süre: 0.52

Al la hü ek ber Al la hü ek ber Al la hü ek be ral la hü ek ber

Eş he dü el la i la he il lal lah Eş he dü el la i la he il lal lah Eş he dü en ne Muhammeder Ra sü lu l la h

Eş he dü en ne Mu ham me der Ra sü lu l la h Hay yea les sa lah Hay ye les sa lah

Hay yea lel fe lah Hay yea lel fe lah Kad ka me tis sa lah Kad ka me tis sa lah

Al la hü ek ber Al la hü ek ber La i la he il la l la h

1.1.3. Arap Camii Ezan ve Kâmet İcra Uygulamalarının Mukayeseli Makam Analizi

İcrakâr Alihan Duran sabah ezanını Sabâ Makamı'nda icra etmiştir. İcrakâr Cafer Talan da sabah namazı kâmetini Sabâ Makamı'nda gerçekleştirmiştir.

Ezanın giriş bölümündeki ilk iki tekbir cümlelerinde Rast ve Çargâh perdeleri arasında Rast çeşnisi duyurulmuş ve Çargâh perdesinde asma kalış yapılmıştır. Kâmetin ilk iki tekbir cümlelerinde sadece Çargâh perdesi duyurularak Çargâh perdesinde asma kalış yapılmıştır. Ezanın üçüncü ve dördüncü tekbir cümlelerinde Dügâh'ta Uşşaklı devam edilen seyrin ardından Çargâh üzerindeki Hicaz (kadim Çargâh) dizisinin Hüseyinî perdesine kadar olan kısmı gösterilmiş, Dügâh'ta Uşşak ile Çargâh perdesine gidilerek asma kalış yapılmıştır. Kâmetin üçüncü ve dördüncü tekbir cümlelerinde Çargâh üzerindeki Hicaz dizisi Hicaz perdesine kadar gösterilmiş, Dügâh'ta Uşşak ile Çargâh perdesine gidilerek asma kalış yapılmıştır. Ezanın ilk "Eşhedü en lâ ilâhe İllAllah" cümlesinde Rast ve Hüseyinî perdeleri arasındaki makamın doğal seyrine devam edilerek Çargâh perdesinde asma kalış gerçekleştirilmiştir. Ezanın ikinci "Eşhedü en lâ ilâhe İllAllah" cümlesinde aynı şekilde Rast ve Hüseyinî perdeleri arası vurgulanmış, Dügâh'ta karar verilmiştir. Kâmetin "Eşhedü en lâ ilâhe İllAllah" cümleleri bağlı okunarak Dügâh ve Hüseyinî perdeleri arası yalın müzik cümlesi ile gösterilmiş, Çargâh'ta asma kalış yapılmıştır. Ezanın "Eşhedü enne Muhammeden Rasülüllah" cümlelerinde yine makamın doğal seyrine devam edilmiş, müzik cümleleri artırılarak ilk cümle Çargâh'ta asma kalışla, ikinci cümle Dügâh'ta karar ile sonlanmıştır. Kâmetin "Eşhedü enne Muhammeden Rasülüllah" cümleleri bağlı okunmuş, Dügâh ve Hicaz perdeleri arasındaki seslerde gezinilerek Segâh perdesinde kalış yapılmıştır.

İcraların gelişme bölümüne gelindiğinde, ezanın "Hayye ale's-salâh" cümlesinin ilkinde Dügâh'ta Uşşaklı, Çargâh'ta Hicazlı gezinmeler devam etmiş, Hicaz çeşnisi Hüseyinî perdesine kadar gösterilmiş, Uşşak çeşnisiyle Çargâh perdesine gidilerek asma kalış yapılmıştır. İkinci "Hayye ale's-salâh" cümlesinde de aynı seyir devam ederek Rast ve Acem perdeleri arası vurgulanmış, Dügâh'ta Uşşaklı müzik cümleleriyle karara gidilmiştir. Kâmetin "Hayye ale's-salâh" cümleleri bağlı okunmuş, Çargâh'taki Hicaz dizisinin Hüseyinî perdesine kadar olan kısmı yalın bir şekilde gösterilmiş, Hicaz perdesinde kalış yapılmıştır. Ezanın ilk "Hayye ale'l-felâh" cümlesinde Rast ve Acem perdeleri arasındaki gezinilip Çargâh'ta kalış yapıldıktan sonra, ikinci "Hayye ale'l-felâh" cümlesinde meyan bölümünden kaynaklı Muhayyer perdesine kadar çıkılarak tiz bölge kısmen gösterilmiş, Çargâh'taki Hicaz çeşnisi sesleri ile inilerek Dügâh'ta Uşşaklı müzik cümleleri ile karara gidilmiştir. Kâmetin "Hayye ale'l-felâh" cümleleri yine bağlı okunmuş Segâh ve Hicaz perdeleri arası gösterilerek Çargâh perdesinde asma kalış yapılmıştır. Ezanın ilk "Es-salâtü hayrun mine'n nevm" cümlesinde Dügâh ve Hicaz perdeleri arası gösterilerek Çargâh'ta kalış yapılırken, ikinci cümlede Dügâh ve Muhayyer perdeleri arası vurgulanarak müzik cümleleri artırılmış ve Dügâhta Uşşaklı karara gidilmiştir. Kâmetin "Kad kâmeti's-salâh" cümlesinde Çargâh ve Acem perdesi araları gösterilerek yine yalın müzik cümleleri ile Çargâh perdesine gidilerek asma kalış gerçekleştirilmiştir.

İcraların sonuç bölümüne gelindiğinde tekbir cümlelerinde Dügâh ve Hüseyinî perdeleri arası gösterilmiş, Dügâh'ta Uşşak ile Çargâh perdesine gidilerek asma kalış yapılmıştır. Kâmetin son tekbir cümlelerinde ise yine daha kısa müzik cümleleri ile Rast ve Hicaz perdeleri arasındaki sesler duyurulduktan sonra Rast perdesinde asma kalış yapılmıştır. Ezanın son cümlesi kelime-i tevhid bölümünde yine Çargâh'taki Hicaz dizisinin Acem perdesine kadar olan kısmı gösterilmiş, Dügâh'ta Uşşaklı cümleler ile tam karara gidilerek icra sonlandırılmıştır. Kâmetin son cümlesi kelime-i tevhid bölümünde yine ezana göre daha kısa müzik cümleleri ile kurularak Dügâh ve Hicaz perdeleri arası vurgulanmış ve Dügâh'ta tam karar ile icra sonlandırılmıştır.

1.1.4. Yeni Camii Öğle Ezanı

h Eş he dü en ne Mu ham me der Ra sü lu l la

Eş he dü en ne Mu ha m me der Ra sü lu l la

h Hay ye a les sa la

Hay ye a les sa la

1.1.5. Yeni Camii Öğle Namazı Kâmeti

UŞŞAK ÖĞLE EZANI
(Yeni Camii)Yaşar Özsoy
15.01.2018

Süre: 5.03

Al la hü ek be ral la hü ek ber Al la hü ek be rul la

hü ek ber Eş he dü el la i la he il lal la

h Eş he dü el la i la he il lal la

Hay ye a lel fe la

h

Al la hü ek be rul la hü ek ber

La i la he

il la l la h

h

Hay ye a lel fe la

h

UŞŞAK ÖĞLE NAMAZI KÂMETİ

(Yeni Camii)

Yaşar Özsoy

15.01.2018

Süre: 1.08

Al la hü ek be ral la hü ek ber Al la hü ek be ral la hü ek ber

Eş he dü el la i la he il la l lah Eş he dü el la i la he il la l la h

Eş he dü en ne Mu ham me der Ra sü lu l la h

Eş he dü en ne Mu ham me der Ra sü lu l la h

Hay ye a les sa la ti Hay ye a les sa la h

Hay ye a lel fe la hi Hay ye a lel fe la h Kad ka me tis sa lah

Kad ka me tis sa la h Al la hü ek be ral la hü ek ber La i la he il la l la h

1.1.6. Yeni Camii Ezan ve Kâmet Uygulamalarının Mukayeseli Makam Analizi

İcrakâr Yaşar Özsoy ezan ve kâmet icralarını Uşşak Makamı'nda gerçekleştirmiştir.

Ezanın ve kâmetin giriş bölümünde bağlı okunan ilk iki "Allâh-ü Ekber" cümlelerinde Dügâh ve Nevâ perdeleri arası gösterilerek Uşşak çeşnisi duyurulmuş, güçlü Nevâ perdesinde yarım kararlar yapılmıştır. Ezanın üçüncü ve dördüncü tekbir cümlelerinde Uşşak çeşnisi ve Nevâ'daki Bûselik çeşnisinin Hüseyinî perdesine kadar olan kısmı gösterilerek, Dügâh ve Hüseyinî perdelerinin arasında vurgu ile müzik cümleleri artırılmış ve Nevâ perdesinde yarım karar yapılmışken, kâmetin aynı cümlelerinde ise yine makamın doğal seyrinde ezana göre akıcı ve yalın icra üslubu tercih edilerek Nevâ'daki Bûselik çeşnisinin Acem perdesine kadar olan kısmı, Dügâh'taki Uşşak çeşnisinin Segâh ve Nevâ perdeleri arası gösterilmiş ve güçlü Nevâ perdesinde yarım karar yapılmıştır. Ezanın ilk "Eşhedü en lâ ilâhe

İllAllah” cümlesinde Rast’ta Rast çeşnişiyle seyre devam edilip Nevâ’daki Bûselik çeşnisinin Hüseyinî perdesine kadar olan kısmı gösterilerek Nevâ’da yarım karar yapılırken, kâmette daha kısa müzik cümleleriyle Nevâ’daki Bûselik çeşnisinin Acem perdesine kadar olan kısmı gösterilmiş ve Çargâh’ta asma kalış yapılmıştır. Görüldüğü üzere tekbirlerdeki benzerliklerden sonra müzikal cümle ve kalış farklılıkları oluşmaya başlamaktadır. Ezanın ikinci “Eşhedü en lâ ilâhe İllAllah” cümlesinde Nevâ’daki Bûselik çeşnisinin Gerdaniye perdesine kadar olan kısmı gösterilerek Dügâh’ta Uşşaklı müzik cümleleriyle karara gidilirken, kâmetin aynı cümlelerinde yine yalın bir icra ile Nevâ’daki Bûselik çeşnisinin Acem perdesine kadar kısmı ve Dügâh’taki Uşşak çeşnisinin Segâh ve Nevâ perdeleri arası gösterilmiş, Segâh perdesinde asma kalış yapılmıştır. Ezanın ilk “Eşhedü enne Muhammeden Rasülüllah” cümlesinde makamın doğal seyri devam etmiş, Rast’ta Rastlı, Dügâh’ta Uşşaklı müzik cümleleriyle Nevâ perdesine gidilerek yarım karar gerçekleştirilmiştir. Kâmette ise Nevâ’da Bûselik çeşnişi, yerini Hicaz çeşnisine bırakmış, Nevâ ve tiz Segâh perdeleri arası vurgulanarak yine ezana göre daha kısa müzik cümleleriyle Çargâh perdesinde asma kalış yapılmıştır. Ezanın ikinci “Eşhedü enne Muhammeden Rasülüllah” cümlesinde yine makamın doğal seyrinde Dügâh ve Acem perdeleri arası vurgulanırken pest bölgeye Yegâh’ta Rastlı genişleme yapılarak inilmiş, Dügâh perdesinde karar kılınmıştır. Kâmetin aynı cümlesinde ise Dügâh ve Hüseyinî perdeleri arasındaki kısa müzik cümleleri ile karara gidilmiştir.

Ezanın gelişme bölümüne gelindiğinde ilk “Hayye ale’s-salâh” cümlesi Dügâh’ta Uşşak çeşnişi ile devam etmiş, meyân amaçlı genişleme yapılmasa da Nevâ’da Rast çeşnişi ile Muhayyer perdesine kadar çıkılarak tiz bölgeler duyurulmuş, Acem perdesi ile Nevâ’da Bûselik çeşnisine dönmüş, Dügâh’ta Uşşak çeşnişi ile Nevâ perdesinde yarım karar yapılmıştır. Ezanın ikinci “Hayye ale’s-salâh” cümlesinde ise Dügâh ve Gerdâniye perdeleri arasında müzik cümleleri ile Dügâh’ta karara gidilmiştir. Kâmetin “Hayye ale’s-salâh” cümleleri ile bağlı okunmuş, Muhayyer perdesi üzerinde Uşşak çeşnişi ile genişleme yapılarak çeşninin sesleri tiz Nevâ perdesine kadar duyurulmuş ve Muhayyer perdesinde kalış yapılmıştır. Ezanın ilk “Hayye ale’l-felâh” cümlesinde makamın doğal seyri devam etmiş, Dügâh ve Hüseyinî perdeleri arası vurgulanmış, Dügâh’ta Uşşaklı cümleler ile Nevâ perdesine gidilerek yarım karar yapılmıştır. İkinci “Hayye ale’l-felâh” cümlesinde aynı seyir Dügâh ve Gerdâniye perdeleri arasında devam etmiş, Nevâ Bûselik ve Dügâh’ta Uşşak ile karara gidilmiştir. Kâmetin “Hayye ale’l-felâh” cümleleri yine bağlı okunmuş, Gerdâniye’deki Rast’ın yarım yedeninden kaynaklanan Eviç perdesi gösterilmiş, Muhayyer perdesindeki Uşşak çeşnisinin tiz Çargâh perdesine kadar olan kısmı gösterilerek Muhayyer perdesinde kalış yapılmıştır. Kâmetin “Kad kâmeti’s-salâh” cümlesinde Muhayyer üzerinde Kürdî çeşnişi Sünbûle perdesine kadar gösterilmiş, Hüseyinî perdesine Kürdî çeşnişi ile inilmiş ve Hüseyinî perdesinde asma kalış gerçekleştirilmiştir.

Sonuç bölümüne gelindiğinde ezandaki son tekbir cümlelerinde Dügâh’taki Uşşak çeşnisinde yapılan gezinmelerle Nevâ perdesine yarım karara gidilmiştir. Kâmette ise Çargâh ve Muhayyer perdeleri arasında yapılan müzik cümleleri ile Nevâ’da Bûselik çeşnişi gösterilmiş ve Hüseyinî perdesinde asma kalış yapılmıştır. Ezanda “Lâ ilâhe İllAllah” cümlesiyle makamın doğal seyrinde Dügâh’ta Uşşaklı gezinmeler yapılmış ve Dügâh perdesinde tam karara gidilmiştir. Kâmet icrasında daha kısa müzik cümleleriyle aynı çeşnide gezinmeler yapılarak Dügâh’ta tam karar verilmiştir.

1.1.7. Valide-i Cedid Camii İkinci Ezanı

HİCAZ HÜMÂYÛN İKİNDİ EZANI (Valide-i Cedid Camii)

Ahmet Uzunoglu

15.01.2018

Süre: 4.35

Al la hü ek be ral la hü ek ber Al la hü ek be ral la hü ek ber

Eş he dü el la i la he il la l la h

Eş he dü el la i la he il la l la h

Eş he dü en ne Mu ham me der Ra sü lu l la h

Eş he dü en ne Mu ha m meder Ra sü lul la h

Hay ye a les sa la h

Hay ye a les sa la h

Hay ye a lel fe la h

Hay ye a lel fe la h

Al la hü ek be ral la hü ek ber

La i la he il la l la h

1.1.8. Valide-i Cedid Camii İkinci Namazı Kâmeti

HİCAZ HÜMÂYÛN İKİNDİ NAMAZI KÂMETİ

(Valide-i Cedid Camii)

Ahmet Uzunoğlu

Süre: 1.12

15.01.2018

Al la hü ek be ral la hü ek ber Al la hü ek be ra l la hü ek ber

Eş he dü el la i la he il la l lah Eş he dü el la i la he il la l la h

Eşhedüen neMühâmmederRasü lullah EşhedüenneMühâmmederRasü lul la h

Hay ye a les sa la ti Hay ye a les sa la h

Hay ye a lel fe la hi Hay ye a lel fe la h

Kad ka me tis sa la tü Kad ka me tis sa la h

Al la hü ek be ral la hü ek ber La i la he il la l la h

1.1.9. Valide-i Cedid Camii Ezan ve Kâmet Uygulamalarının Mukayeseli Makam Analizi

İcrakâr Ahmet Uzunoğlu ezan ve kâmet icralarını Hicaz Hümâyûn Makamı'nda gerçekleştirmiştir.

Ezanın ilk iki tekbir cümlesinde Rast üzerinde Nikriz çeşniyle seyre başlanmış, Nevâ perdesinde yarım karar yapılmıştır. Kâmetin cümlelerinde Dügâh'taki Hicaz çeşni duyurulduktan sonra Hüseyinî perdesinde asma kalış yapılmıştır. Ezanın üçüncü ve dördüncü tekbir cümlelerinde Dügâh ve Nevâ perdeleri vurgulanarak Hicaz çeşni gösterilmiş ve güçlü Nevâ perdesi üzerinde yarım karar gerçekleştirilmiştir. Kâmetin cümlelerinde ezandaki gibi Dügâh'ta Hicaz çeşnisindeki müzik

cümleleri ile Nevâ'da yarım karara gidilmiştir. Ezanın ilk “Eşhedü en lâ ilâhe İllAllah” cümlesinde Yegâh perdesine Rast çeşnisiyle inilerek makamsal genişleme yapılmış, ardından Dügâh'ta Hicaz çeşnisi sesleri duyurulmuş ve Nevâ'da yarım karara gidilmiştir. Kâmetin ilk “Eşhedü en lâ ilâhe İllAllah” bölümünde daha kısa müzik cümleleri ile Nevâ'daki Bûselik çeşnisinin Hüseyî ve Gerdâniye perdeleri arası gösterilmiş ve Acem perdesinde asma kalış yapılmıştır. Ezanın ikinci “Eşhedü en lâ ilâhe İllAllah” cümlesinde Nevâ'daki Bûselik çeşnisi Gerdâniye perdesine kadar gösterilmiş, Dügâh'ta Hicaz sesleri duyurulmuş, Yegâh'taki Rast'ın Irak perdesine kadar inilerek Dügâh'ta karar verilmiştir. Kâmetin cümlelerinde Dik Kürdî ve Hüseyî perdeleri arasında makamın doğal dizisinde seyre devam edilmiş ve Nim Hicaz perdesinde asma kalış yapılmıştır. Ezanın ilk “Eşhedü enne Muhammeden Rasûlûllah” cümlesinde Yegâh perdesi üzerindeki Rast çeşnisi gösterilmiş ve Dügâh'ta Hicaz çeşnisi sesleri ile Nevâ perdesine yarım karara gidilmiştir. Kâmetin cümlelerinde ise Dügâh'ta Hicaz çeşnisi sesleri ile Dik Kürdî perdesine gidilerek asma kalış yapılmıştır. Ezanın ikinci “Eşhedü enne Muhammeden Rasûlûllah” cümlesinde Nevâ'da Bûselik Gerdâniye perdesine kadar gösterilmiş, Dügâh'ta Hicaz ile seyre devam edilmiş ve ardından Çargâh perdesinden Dügâh'ta Bûselik çeşnisi ile pest bölgeye inilmiş, Yegâh'ta da Rast duyurulmuş ve Acemli Rast adı verilen makam dizisi oluşmuş, tekrar Dügâh'ta Hicazlı seyir ile karara gidilmiştir. Kâmette ise Dügâh'ta Hicazlı cümleler ile karar verilmiştir.

İcraların gelişme bölümüne gelindiğinde ezanın “Hayye ale's-salâh” cümlesinde Gerdâniye perdesine kadar dizi üzerindeki gezinmeler yapıp Nevâ perdesinde yarım karar kılınmıştır. Ezanın ikinci “Hayye ale's-salâh” cümlesinde yine makamın doğal seyri devam etmiş Dügâh ve Acem perdeleri arasında müzikal cümleler yapıp Dügâh'ta karara gidilmiştir. Kâmette ise “Hayye ale's-salâh” cümleleri bağlı okunmuş, meyan gösterilerek Muhayyer perdesi vurgulanmış, Rast çeşnisi ile Nevâ'ya inilerek yarım karar yapılmıştır. Ezanın ilk “Hayye ale'l-felâh” cümlesinde Dügâh'ta Hicaz çeşni ile seyre devam edilmiş, Yegâh perdesine Rast çeşnisi ile inilmiş, Dügâh'ta Hicaz ile Nevâ perdesine gidilerek yarım karar verilmiştir. İkinci “Hayye ale'l-felâh” cümlesinde Muhayyer perdesine kadar çıkılarak Nevâ'da Bûselik gösterilmiş, Dügâh'ta Hicaz ile müzik cümleleri yapılmış, Dügâh'ta karara gidilmiştir. Kâmette ise “Hayye ale'l-felâh” cümleleri bağlı okunmuş, meyana devam edilerek Muhayyer perdesi üzerindeki Hicaz çeşnisinin sesleri tiz Nevâ perdesine kadar gösterilmiş ve tiz Nevâ'da kalış yapılmıştır. Kâmetin “Kad kâmeti's-salâh” cümleleri de bağlı okunmuş, Muhayyer üzerindeki genişleme bölgesinden Hüseyî perdesine Uşşaklı inilerek asma kalış yapılmıştır.

Sonuç bölümünde ezanın tekbir cümlelerinde yine makamın doğal dizisinde Dügâh ve Gerdâniye perdeleri arasındaki müzik cümleleri yapılmış, Nevâ perdesinde yarım karar gerçekleştirilmiştir. Kâmette ise Nevâ'da Bûselik disizine tekrar dönülerek kısa müzik cümlesi ile Hüseyî perdesine gidilerek asma kalış yapılmıştır. Ezanın son cümlesi kelime-i tevhid bölümünde Gerdâniye perdesinden doğal seyirde inilerek icraya devam edilmiş, Yegâh'taki Rast'ın Irak perdesine kadar gelindikten sonra Dügâh'ta Hicazlı müzik cümleleri ile Dügâh perdesinde tam karara gidilmiştir. Kâmetin kelime-i tevhid cümlesinde ise Dügâh'ta Hicazlı yalın bir müzik bir cümlesi ile tam karara gidilmiştir.

1.1.10. Bağlarbaşı Camii Akşam Ezanı

Hay ye a les sa la h

Hay ye a lel fe la h

Hay ey a lel fe la h

SEGÂH AKŞAM EZANI
(Bağlarbaşı Camii)

Süre: 2.47

07.02.2018

Al la hü ek be ral la hü ek ber Al la hü ek be ral la hü ek ber

Eş he dü el la i la he il la l la h

Eş he dü el la i la he il la l la h

Eş he dü en ne Mu ham me de r Ra sü lul la h

Eş he dü en ne Mu hamme der Ra sü lu l la h

Hay ye a les sa la h

Al la hü ek be ral la hü ek ber

La i la he il la l la h

1.1.11. Bağlarbaşı Camii Akşam Namazı Kâmeti

HÜZZAM AKŞAM NAMAZI KÂMETİ
(Bağlarbaşı Camii)

Cemaat

07.02.2018

Süre: 0.45

Al la hü ek be ral la hü ek be ral la hü ek be ra l la hü ek ber

Eş he dü el la i la he il lal lah Eş he dü el la i la he il la l la h

Eş he dü en ne Muham me der Ra sü lul lah Eş he dü en ne Muham me de Ra sü lul la h

Hay ye a les sa lah Hay ye a les sa lah Hay ye a lel fe lah Hay ye a lel fe la h

Kad ka me tis sa la h Ka d ka me tis sa la h

Al la hü ek be ral la hü ek be r

La i la he il la l la h

1.1.12. Bağlarbaşı Camii Ezan ve Kâmet Uygulamalarının Mukayeseli Makam Analizi

Bağlarbaşı Camii'nde 07.02.2018 tarihli akşam ezanı Segâh, akşam namazı kâmeti Hüzzam Makamı'nda icra edilmiştir.

Ezanın giriş bölümündeki ilk iki tekbir cümlelerinde Rast perdesinde Rast çeşnisinin sesleri ile seyre başlanmış, Nevâ perdesinde asma kalış yapılmıştır. Üçüncü ve dördüncü tekbir cümlelerinde Segâh perdesi üzerinde Segâh çeşnisi ile seyre devam edilirken Segâh'ta Müstear çeşnisi gösterilerek Nevâ perdesinde asma kalış yapılmıştır. Kâmet icralarında sık sık yapılan bağlı okumalar burada yine görülerek dört tekbir cümlesinde Hüzzam çeşnisi Nevâ perdesine kadar gösterilmiş, Segâh perdesinde karar verilmiştir. Ezanın ilk "Eşhedü en lâ ilâhe İllAllah" cümle-

sinde yine Segâh'ta Segâh çeşnisi ile seyre devam edilirken yine Müstearlı dizi ile Nevâ perdesine gidilerek asma kalış gerçekleştirilmiştir. Ezanın ikinci “Eşhedü en lâ ilâhe İllAllah” cümlesinde Segâh perdesi üzerinde Segâh çeşnili müzik cümleleri Nevâ perdesine kadar yapılmış ve Segâh perdesinde karar verilmiştir. Kâmetin “Eşhedü en lâ ilâhe İllAllah” cümleleri bağlı okunmuş, Hüzzam çeşnisi Nevâ perdesine kadar gösterilmiş ve Kürdî yedeni ile Segâh perdesinde karar verilmiştir. Ezanın ilk “Eşhedü enne Muhammeden Rasûlûllah” cümlesinde Segâh'ta Segâhlı müzik cümlelerine devam edilirken yine Müstear çeşnisi ile Nevâ perdesine gidilerek asma kalış gerçekleştirilmiştir. Ezanın ikinci “Eşhedü enne Muhammeden Rasûlûllah” cümlesinde ise Segâh perdesi üzerinde Segâh çeşnisi ile seyre devam edilmiş, çeşninin sesleri Dik Hisar perdesine kadar gösterilmiş, Segâh perdesinde karar verilmiştir. Kâmetin “Eşhedü enne Muhammeden Rasûlûllah” cümleleri bağlı okunmuş, Eviç'teki Hicaz çeşnisinin Eviç perdesi gösterilerek Hüzzam çeşnisi ile seyre devam edilmiş, Segâh perdesinde karara gidilmiştir.

İcraların gelişme bölümüne gelindiğinde ezanın “Hayye ale's-salâh” cümlesinde makamın Segâh çeşnili doğal seyri Segâh ve Nevâ perdeleri arasında devam ederken Müstear çeşnisi ile Nevâ perdesine gidilerek asma kalış gerçekleştirilmiştir. Ezanın ikinci “Hayye ale's-salâh” cümlesinde Segâh çeşnisi ile seyre devam edilmiş, Segâh ve Dik Hisar perdeleri arası vurgulanmış, Segâh perdesinde karar kılınmıştır. Ezanın ilk “Hayye ale'l-felâh” cümlesinde Müstear çeşnisi Segâh ve Nevâ perdeleri arasında gösterilmiş ve Nevâ perdesinde asma kalış gerçekleştirilmiştir. Ezanın ikinci “Hayye ale'l-felâh” cümlesinde Segâh çeşnisi Segâh ve Dik Hisar perdeleri arasında duyurulmuş, Segâh perdesinde karar verilmiştir. Kâmetin “Hayye ale's-salâh” ve “Hayye ale'l-felâh” cümleleri bağlı okunmuş Hüzzam çeşnisinin Çargâh ve Nevâ perdeleri yalın müzik cümleleri ile duyurularak Nevâ perdesinde asma kalışa gidilmiştir. Kâmetin “Kad kâmeti's-salâh” cümlesinde Eviç perdesindeki Hicaz çeşnisi Gerdâniye perdesine kadar gösterilerek Segâh perdesine gidilerek kalış yapılmıştır.

İcraların sonuç bölümüne gelindiğinde ezanın son tekbir cümlelerinde Rast'ta Rast çeşnisi duyurulmuş Nevâ perdesinde asma kalış yapılmıştır. Kâmet icrasının son tekbirlerinde de benzer müzik cümlesi ile Segâh perdesine gidilerek kalış yapılmıştır. Ezanın son cümlesi kelime-i tevhid bölümünde Segâh çeşnisi ile seyre devam edilirken Irak perdesine Hicaz çeşnisi ile inilmiş, tekrar Segâh çeşnisi Nevâ perdesine kadar gösterilerek Segâh perdesine gelinmiş ve tam karar verilmiştir. Kâmetin son cümlesinde ise yine yalın müzik cümlesi ile Hüzzam çeşnisi Nevâ perdesine kadar gösterilmiş ve Segâh perdesinde tam karar verilmiştir.

2. YORUMLAR

2.1. 1.3.1. No'lu Alt Probleme İlişkin Yorumlar

Kâmet ve ezan uygulamalarının müzikal cümleler ve cümle sonundaki kalışlar itibarıyla birbirlerinden farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Kalış farklılıkları daire içine alınmak suretiyle gösterilmiştir.

Bütün kâmet icraları, bağlı oldukları ezanlarla makamsal seyir özellikleri açısından farklılık arz etmektedirler. Öyle ki; ezan icralarındaki ikili cümlelerin ilkleri (ilk tekbir cümleleri hariç) daima makamın güçlü perdesinde kalırken, ikinci cümleler daima karar perdesi ile sonlanmıştır. Ezan, her zaman bu iki perdede (güçlü-karar) kalırlarla oluşan kalıba sahip bir formdur.²¹ Kâmette ise böyle bir sınırlamanın mevcut olmadığı görülmektedir. İcra uygulamalarında da görüldüğü gibi makamın diğer perdelerinde de yapılan kalırlar müzik cümlelerini değiştirip, kâmeti ezana göre daha serbest bir kalıba büründürmektedir.

Uygulamaların müzik cümlelerini değiştirerek kalıbını şekillendiren bir diğer husus ta bağlı okumalardır. İcra uygulamalarındaki cümleler notasyonda görüldüğü üzere virgüllerle ayrılmış, böylece ikili cümleler arasındaki duraklamalar belirtilmiştir. Kâmet icralarının ikili cümlelerinde bağlı okumaların gerçekleştirildiği yerler görülmektedir. Kalış farklılıkların yanında bağlı okumalar da kâmetin melodik yapısını ezandan farklılaştırmış, kâmete kendine has bir üslup kazandırmıştır. Ezanda ikili cümleler daima ayrı icra edilmektedir.

Selâtin camilerdeki iki kâmet icrasınının “Hayye ale’s-salâh” ve “Hayye ale’l-felâh” cümlelerinde kaynaklarda işaret edildiği gibi makamların meyanları gösterilerek seyir genişletilmiştir. Ezan uygulamalarında makamsal genişleme görülmemektedir.

“Hayye ale’s-salâh” ve “Hayye ale’l-felâh” cümleleri ezan icralarının müzik cümlelerini zenginleştirirken kâmet icralarında böyle bir değişiklik söz konusu olmamaktadır. Kâmet icralarının bütün cümlelerinde akıcı seyir özelliği devam etmektedir.

2.2. 1.3.2. No’lu Alt Probleme İlişkin Yorumlar

Ezan ve kâmet icralarının tamamı birbirleri ile makamsal açıdan uyumludur. Bağlarbaşı Camii’nde icra edilen uygulamaların arasındaki akort ve makam uyumu ahengi bozmadığı için, makam teorisindeki Segâh – Hüzam kardeşliği ile buradaki uygulamalar da uyumlu kabul edilmiştir.

2.3. 1.3.3. No’lu Alt Probleme İlişkin Yorumlar

Akşam namazı kâmeti icrasında bulunan cemaatten kişi makamsal icra gerçekleştirmişti. Makam müziği cemaate etki etmiştir.

Sonuç

3.1. 1.4.1. No.lu Ana Probleme İlişkin Sonuç

Literatürden aktarılan tanımlarla formu oluşturan unsurlar genel olarak verilmiştir. Kâmet, eser kalıbı olarak ezana benzememektedir. Ezanın kalıbına göre kalış yapılan perdeler açısından serbestiyet arz etmesiyle değişen müzik cümle-

21 Fatih Koca, Ezanı Güzel Okumayı Öğrenme Hususunda Bir Çalışma (Kalıp Ezan Çalışması), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 56:2 (2015), ss.133-148, DOI: 10.1501/Ilhfak_0000001437

leri, kameti ezandan müstakil hale getiren en önemli unsur olmaktadır. Ezan ve kamet icraları arasındaki daha çok meyan bölgesinden kaynaklanan makamsal genişleme farkı, müzik cümlelerini değiştirerek icranın bütünlüğe erişmesindeki ifadeyi şekillendiren bir diğer önemli ayrıntıdır. Kamet icralarında sık sık görülen ikili cümlelerin bağlı okunabilmesi de melodik yapısını değiştirerek kameti ezan kalıbından uzaklaştırmaktadır.

Kāmetin namaza hazırlama fonksiyonu, icrayı hızlandırarak ritmik dokusunu da belirginleştirmiştir. Ritmik yapısının, ezana ve birçok irticâli formlara göre akıcı okunmasından kaynaklanan tartım kalıplarıyla daha belirgin duyulması da kameti ezan icrasından farklılaştıran bir başka özelliktir. Kametin bütün bölümlerinde akıcı seyir özelliğinin devam etmesi, ezanda ise özellikle gelişme bölümünde olmak üzere müzik cümlelerinin artması, iki formun icra sürelerini birbirlerinden uzaklaştırmaktadır.

Formun tarifinde ele alınan icra tarzı, yeri gibi unsurlar konuyla ilişkilendirildiğinde ezanın minarede umûma, kametin müezzin mahfilinde cami cemaatine icra edilmesi de uygulamaları fonksiyon açısından birbirlerinden ayırmıştır. Bahsedilen unsurlar icra uygulamalarının makamsal içeriğine de etki etmiştir. Her ne kadar amaç ortak ise de ezanın makamsal yapısını çağrı, nidâ, kametin makamsal yapısını ise namaza hazırlama fonksiyonu tabiri caizse yoğunmaktadır.

Hipotez: Kāmet bir Türk Din Müsikîsi formudur.

1.3.1.No.lu alt probleme ilişkin yapılan değerlendirmeler ve tarifler ışığında yapılan ana probleme ilişkin sonuç bölümündeki açıklamalarla kametin bir Türk Din Müsikîsi formu olduğuna kanaat etmekteyiz. Sahadan aktarılan icra uygulamalarındaki ayrıntılar bu konuya açıklık getirmektedir.

Kaynaklar

- AK, Ahmet Şahin, Türk Din Müsikîsi, 1. Baskı (Ankara: Akçağ Yayınları, 2009).
- AKYÜZ, Vecdi, “İkâmet”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22.
- ALKAN, Uğur, “Geçmişten Günümüze Türklerde Ezan Müsikîsi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/37 (2014).
- ATEŞ, Erdoğan, *Türk Din Müsikîsi, 1. Baskı* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2015).
- BIYIK, Hasan Kemal, *İstanbul'daki Cami Musikisi Uygulamalarının Karşılaştırmalı İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018).
- ÇETİN, Abdurrahman, “Ezan”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12.
- DEMİRTAŞ, Yavuz, “Türk Din Müsikîsi Formları”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/1 (2009).
- ERGUN, Nüzhet Saadettin, *Türk Musikisi Antolojisi*, (İstanbul: Dini Eserler, Rıza Coşkun Matbaası, 1942).
- HODEIR, Andre, *Müzik Türleri ve Biçimleri*, 1. Baskı (İstanbul: İletişim Yayınları, 1992).

- KAÇAR, Gülçin Yahya, *Türk MüsİKisi Rehberi*, 1. Baskı (Ankara: Maya Akademi Yayın Dağıtım, 2009).
- KAMILOĞLU, Ramazan, "Türk Kültüründe Ezan ve Makamları", *Hikmet Yurdu Dergisi* 3/5 (2010).
- KOCA, Fatih, "Ezanı Güzel Okumayı Öğrenme Hususunda Bir Çalışma (Kalıp Ezan Çalışması)", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 56/2 (2015).
- KOPAR, Volkan, *Çeşitli Türk Musikisi Makamlarında Ezan*, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Türk Din Musikisi Bölümü 2010).
- NARGÜL, Veysel, "Tarihi Süreçte Ezan", *Diyanet İşleri Başkanlığı Avrupa Aylık Dergisi*, 1/37 (2009).
- ÖZTUNA, Yılmaz, *Türk Musikisi Teknik ve Tarih*, 1. Baskı (İstanbul: Kent Basımevi, 1987).
- ÖZTÜRK, Mustafa Tahir, *Türk Din Musikisinde Ezan*, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2001).
- ÖZCAN, Nuri, "Ezan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12.
- P. M. HOLT –A. K. S. LAMBTON –B. LEWIS, *Türk İslâm Tarihi Kültür Ve Medeniyeti*, 2. baskı (İstanbul: cilt :1-2-3-4, Kitabevi yayınları, 1997).
- Eigenfeldt, Arne, v.dğr., "Flexible Generation of Musical Form: Beyond Mere Generation", *Proceedings of the International Conference on Computational Creativity* (Paris: 2016).
- TANRIKORUR, Cinuçen, *Osmanlı Dönemi Türk MüsİKisi*, 1. Baskı (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2003)
- TIRAŞCI, Mehmet. *İlahiyat Fakülteleri İçin Türk Din MüsİKisi Ders Notları*, 1. Baskı (İstanbul, 2015)
- TURABİ, Ahmet Hakkı, *Türk Din MüsİKisi*, 1. Baskı (Ankara: Grafiker Yayınları, 2017).
- YAVAŞÇA, Alâeddin, *Türk Musikisi'nde Kompozisyon ve Beste Biçimleri*, 1. Baskı (İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, 2002).

Louis Jacobs'ın Kutsal Kitap ve Vahiy Görüşü

Ayşe Ambaroğlu¹

Öz

Louis Jacobs (1920-2006) İngiliz Rabbi ve teologtur. O, Tevrat metnindeki vahiy ve insan unsurlarının bir arada oluşuna dikkat çekmektedir. Modernleşme ile birlikte inancın ve dini pratiklerin sürdürülebilmesinin seküler bir eleştiriden geçmesinde sakınca görmemektedir. Kutsal Kitap metni epistemolojik olarak eleştirilmeli ve modern çalışmalarla karşılaştırılmalıdır. Caicos görüşlerini açıklarken Ortaçağ Yahudi düşünürlerin görüşlerini önemsemektedir. Jacobs'ın görüşleri Ortodoks gelenek içinde bilinmesine rağmen açıkça tartışılması İngiltere Ortodoks Yahudiliği içinden bir ayrışmayı ortaya çıkarmıştır. Jacobs'a göre mitsvaların oluşumu, toplumsal koşullar, ihtiyaç ve beklentilerle oluşmuştur. Bu nedenle Kutsal Kitabın tamamen vahiy olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Jacobs görüşlerini açıklarken inancı savunmayı hedef alan bir yaklaşımdan çok, insan unsurunun tarihselliğini kabule yönelik bir yaklaşımı benimsemektedir. Louis Jacobs'ın geleceği anlama çabası felsefi, tarihsel ve modern eleştirileri göz önünde bulundurmayı kabul eden Muhafazakar (Conservative) Yahudilik ile uyumludur.

Anahtar Kelimeler: Vahiy, Tevrat, Kutsal Kitap, Ortodoks Yahudilik, Muhafazakar Yahudilik

The View of Louis Jacobs on Bible and Revelation

Abstract

Louis Jacobs (1920-2006) British Rabbi and theologian. It draws attention to the combination of revelation and human elements in the text of the Torah. He sees no harm in pursuing a secular critique of the pursuit of faith and religious practice along with modernization. The text of the Bible should be criticized epistemologically and compared with modern studies. Jacobs cares about the views of medieval Jewish thinkers. Although Jacobs's views are known within the Orthodox tradition, the open debate raised a differentiation from the British Orthodox Judaism. According to Jacobs, the formation of mitsvot is formed by social conditions, needs and expectations. Therefore it is not possible to accept

¹ Dr, T. C. MEB / Öğretmen, Levent Aydın Anadolu Lisesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi,
<https://orcid.org/0000-0003-0041-066X> aysambaroglu@gmail.com

the Bible as a complete revelation. But Jacobs, in his views, adopts an approach to accept the historicity of the human element, rather than an approach aimed at defending belief. Louis Jacobs's struggle to understand the tradition is compatible with the Conservative Judaism, which considers philosophical, modern and modern considerations

Keywords: Revelation, Torah, Bible, Orthodox Judaism, Conservative Judaism.

Louis Jacobs (1920-2006), İngiliz teolog, rabbi ve filozoftur. Manchester Yeşivası ve Gateshead Koleji'de temel Yahudi dini eğitimini, Londra Üniversitesi'nde felsefe eğitimini tamamladı. Ortodoks New West End Sinagogu'ndan ayrılışı ile kurduğu New London Sinagogu'nda 1964-2000 yılları arasında Rabbilik görevini sürdürdü.

Louis Jacobs, hem Ortodoks teoloji geleneğinin temel kabullerinden vahiy konusunu epistemolojik boyutta eleştirisini benimseyerek modern ve yenilikçi; hem de dini pratiklerini özünün korunarak modern yaşam içindeki sürdürülebilirliğinin sağlanması için Yahudi Hukuku'nun yoruma açık yapısını savunduğu için muhafazakar olarak kabul edilmiştir. Ortodoks bir eğitimden gelen Jacobs'ın, vahiy konusundaki görüşleri daha önceden dile getirilen hususlar olmasına rağmen New West End Sinagogu Hahamlığı'nı engelleyen tartışmalara neden olmuştur. Louis Jacobs, kendisini açıkça yenilikçi olarak adlandırmaktan kaçınmış ve Ortodoks Yahudilik'e karşı kurumsal eleştirilerden uzak durmuştur.

Louis Jacobs, Yahudi Hukuku, Teoloji, Felsefe, dini pratiklerin yerine getirilişi, etik başta olmak üzere birçok alanda eser vermiştir. Ele aldığımız vahiy konusundaki görüşleri Tanrı inancı, Yahudi Hukuk ve Etiği başta olmak üzere hem geleneksel hem de modern tartışmaların temelini oluşturduğu için önem taşımaktadır.

Yahudilikte Vahiy ve Tevrat'ın İlahiliği Problemi

İslam ve Hıristiyanlıkta olduğu gibi Yahudilikte de vahiy, inancın kaynağını oluşturduğu gibi, hukuk ve ibadetlerle ilgili de temeli oluşturmaktadır. Louis Jacobs'ın tarihi, sosyal ve modern etkileri birlikte değerlendiren analitik yaklaşımını XX. yy Yahudi Teoloji tartışmaları içinde yer alan Yahudi Filozoflardan ayıran temel ilke, Modern Dönem öncesi bilginlerin görüşlerinin etkilerini açıkça belirtme çabasıdır. (Jacobs, *A Jewish Theology*, 1973, s. 8). Bu nedenle Jacobs, temel bir felsefe geliştirmedeği eleştirilerine uğramıştır.

Vahyin Tanımı:

Vahiy, duyular aracılığıyla algılanamayan bir varlık olarak Tanrı'nın kendisini insana çeşitli şekillerde ifade etmesidir. Vahiy, fenomen olarak insan gerçekliğine aittir, ancak insanoğlunun, başlangıcı Tanrı'dan gelen bir deneyimdir. Ayrıca fenomenolojik olarak vahiy, Yahudilik'in başlangıç noktasındadır (Lipinski & Ross, 1972, s. 117).

1. Geleneksel Vahiy Anlayışı

Yahudi kaynaklarına göre geleneksel vahiy anlayışı; vahyin statik, zamanın belirli bir bölümünde gerçekleşen bir olgu olduğunu kabul eder. Tora (Tevrat), Tanrı'dandır ve insan içindir. İnsan, Tora için çalışmak, emirlerini ve yasaklarını uygulamak, hayatının rehberi olarak kabul etmek zorundadır. Ortodoks Yahudilik'e göre Kutsal Kitabın tamamı Tanrı tarafından insana ulaştırılmıştır.

Vahyin Kutsal Kitaptaki anlatımlarında insan ve Tanrı vurgusunu işleyen birçok metin yer alır:

İnsan, Tanrı ile peygamberleri arasında gerçekleşen bu deneyimde, seçilendir.

'Eldat ve Medat adında iki kişi ordugahta kalmıştı. Seçilen yetmiş kişi arasındaydılar ama Çadıra gitmemişlerdi. Ruh üzerlerine konunca çölde peygamberlik ettiler' (Çölde Sayım; 11:26).

Ayrıca insan kendisinden istenenleri diğer insanlara bildirmesi beklenendir, 'Tanrı sana ne yapacağını bildirmiş (Yar; Sinanoğlu, 1995; Sinanoğlu, 1995; Sinanoğlu, 1995); 'Tanrı sana ne yapacağını bildirmiş' (Çıkış; 12:3);

'Sonra Balam Balak'a Rab karşıma çıkar bana ne açıklarsa, sana bildiririm' ve 'Rab Balam'a bildirerek Balak'a git O'na şu haberi ilet' dedi (Sayılar; 23:3-5)

Tanrı açısından ise; vahiy ve Tanrı kavramı ile ilişkili olarak, 'O'na yalnız Rab yol gösterdi, yanında yabancı bir ilah yoktu" (Yasanın Tekrarı; 32:12)' şeklindeki ifade de 'Tanrı'nın monoteist karakteri' ve 'ilahi bir dini işaret etmesi anlatılmaktadır.

'Rab Avram'a görünerek, "bu toprakları senin soyuna vereceğim" (Yaratılış; 12:7)' Tanrı'nın görülebilir oluşunu anlatmaktadır.

Metnin devamında 'Avram kendisine görünen Rabbe bir sunak yaptı. (Yaratılış; 35:7) de ise '(Yakub) Bir sunak yaparak oraya El- Beytel (Beytel'in Tanrısı) adını verdi. Çünkü ağabeyinden kaçarken Tanrı orada kendisine görünmüştü.' Anlatımında görüldüğü gibi Tanrı'nın Yakub'a da görüldüğü anlatılmaktadır.

Melek aracılığı ile 'Düşümde Tanrı'nın meleği bana "Yakup" diye seslendi...Ben Beytel'in Tanrısı'yım. Hani orada anıt dikip neshetmiş, adak adamıştım. Kalk bu ülkeden git, doğduğun ülkeye dön.' (Yaratılış; 31:11-13)' Yakub' a gelen meleğin, Yakub tarafından kabul edilen ve kendisine ibadet amacıyla yönelinen Tanrı tarafından gönderildiği açıkça belirtilmektedir.

Bunların dışında doğrudan Tanrı'nın sözleri (Yaratılış; 1:3-9)' varoluşun safhalarının anlatımında Tanrı'nın kudretini, iradesini ve yaratıcı olmak başta olmak üzere farklı durum ve ifade şekillerine karşılık gelmektedir (Lipinski & Ross, 1972). Yahudilikte vahyin, insan ile Tanrı arasındaki gerçekleştirmesini (Sinanoğlu, 1995, s. 66; Sinanoğlu, 1995), genel anlamda işitme duyusu ile ilişkilendirmek mümkündür (Tarakçı, 2012, s. 61-71).

Tevrat hakkındaki geleneksel görüş; ezeli ve ebedi olan vahyin tecessümünün kabul edilmesidir. Saadia Gaon (882-942) ve Abraham Bin Ezra (ö.1167), Orta çağ sonrası Yahudi bilginleri içinde Tevrat'ın hukuki yönü ve vahyin belirleyici-

Musa dışında- herkesle kurulup kurulmadığı bilinmemektedir (Jacobs, We Have Reason To Believe, 1957, s. 58). Tanrı'nın insanlarla antropomorfik bir dille konuşmasının insanların daha kolay anlamasını amaçladığı, antropomorfik anlatım ve mecaz kullanımının sembolik yönünün değil Rabbiler, Kutsal Kitapta 'esinlenme' (inspiration) kavramının çeşitli derecelerde olduğunu kabul etmişlerdir. Pentatök yani Tora'daki esinlenme, Peygamberler'in Kitaplarından daha yüksek ve daha dolaysızdır. Tora'da Tanrı'nın kendisi ile ilgili vurguları daha belirgin olmasına karşın, Peygamberler'in kitaplarındaki mesajlar, peygamberler aracılığı ile ifade edilmektedir. Rabbiler, Tora, Neviim, Ketuvim kitaplarının hepsine birlikte, Tanak adını vermişlerdir. Yazılı Tora 'She-Bi-Ketav' olarak, Sözlü Tora ise, 'Torah She-Be Al Peh' olarak isimlendirilmiştir (Jacobs, We Have Reason To Believe, 1957, s. 58). Louis Jacobs, geleneksel vahiy anlayışının sınırlarını tanımlamakla birlikte, vahyin statik olmadığı, Kutsal Kitap metninin Musa sonrası dönemde yazıldığı ve Rabbiler tarafından şekillendirildiği düşüncesindedir. Louis Jacobs Pentatök'ün ilham ya da esin (inspiration) ile yazıldığını reddetmektedir (Jacobs, We Have Reason To Believe, 1957, s. 58). Sözlü Tevrat olmaksızın Yazılı Tevrat'ın anlaşılamayacağı (Adam, Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat, 2001, s. 159), Yazılı Tevrat'ın evrenselliği, Sözlü Tevrat'ın İsrail'e özgü oluşu (Adam, Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat, 2001, s. 160), Sözlü Tevrat'ın geleneksel yorumu şekillendirdiği ve herkese Yazılı Tevrat'ı yorumlama hakkının verilmediği (Adam, Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat, 2001, s. 161)

Tevrat'ta yer alan 'hayat ağacı' (Yaratılış; 3:22-24) tanımlaması Rabbani yorumlamada 'Tevrat'a karşılık gelmektedir. Allah Âdem, Nuh, İbrahim ve Yusuf Peygamberleri de Tevrat ile mükellef kılmıştır (Adam, Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat, 2001). Ayrıca, Thomas Aquinas'a (ö.1274) göre, peygamberlere özgü vahiy alma durumu, çekilmesi gereken bir çileydi, kullanılacak bir meleke değildi. Aquinas'ın bu değerlendirmesinde yer alan 'esin' (inspiration) sözcüğü, Yeni Platonculuk'ta (Skirberk & Gilje, 2001, s. 135) yer alan aracılık hiyerarşisindeki dil denen aracın, ilahi ile beşerinin birliğini kolaylaştırmasını mümkün kıldığını ve böylece ilahi varlığı tüm yaratıklara bağladığını anlatmaktadır. Yeni Platonculuk (Neo-Platonism)'un vurgusu Hellenist Dönem sonrası dini özlemleri dikkate alan, Platonculuk'taki düalizme tepki olarak, evrenin özünün bir olduğu, bu özün akılla yaklaşılabilen fakat tanımlamanın mümkün olmayan mahiyetine ve evrenin son temeli olduğuna vurgu yapan görüştür.

Sözlü ve Yazılı Tora'nın birleşimi anlamındaki Tora (Tevrat); Yaratılış, Mısır'dan Çıkış, Levililer, Çölde Sayım, Yasa'nın Tekrarı olmak üzere ilk beş kitap, Tanrı'nın bildirdiği ve Rabbiler'in öğretisinin oluşturduğu Sözlü Tora ve bunlarla ilgili günümüze kadar yapılan yorumlar ve anlayış şekillerinin tamamını ifade etmektedir (Harvey, 1978, s. 1215).

Rabbani gelenek Tevrat'ı İsrailoğulları'nın seçkinliği ile de ilişkilendirmektedir. Tanrı'nın bütün milletlere Tevrat'ı sunmasına rağmen diğer milletlerin reddetmesini, İsrailoğulları'nın ise cesaret ve atılganlıkları ile bu teklifi kabul ettiklerini vurgular. Tevrat'ın İsrailoğulları'nın yüzü suyu hürmetine yaratıldığı vurgusu uç bir yorumdur (Adam, Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat, 2001, s. 80).

2. Modern Eleştirel Yorumlara Göre Kutsal Kitap ve Vahiy

Tora'nın ilahi bir kitap oluşu konusunda, Tanrı'nın sınırlı ve ölümlü bir varlık olan insana ulaşmasının kanıtı olduğunu söylemek mümkündür. Tora'nın ilahiliği kabul edilmeden Yahudilik ve Kutsal Kitabı hakkındaki hiçbir yorum kabul edilemez durumdadır (Ariel, 1995, s. 136).

Baruch de Spinoza (1632-1677), Kutsal Kitap eleştirileri Pentatök'ün hangi bölümlerinin Musa tarafından yazıldığını, Ezra'nın taslağı, Kutsal Kitabın derlenmesi, Eyüp ve Daniel kitaplarının menşei, eserlerin devirleri gibi konulardaki analizleriyle Yahudilik' teki görünmeyen problemlere doğrudan ciddi bir eleştiri getirdi (Magnus, 1931, s. 243-254). Spinoza'nın görüşlerinin oluşumunda İbn-i Sina'nın nedenden bağımsız varlık olan Tanrı, İbn-i Rüşd'ün 'vahiy' kutsalının akıl ile özgürce sorgulanmasının çelişki oluşturmadığı ve Maimonides'in Kutsal Kitap ile rasyonel düşünce arasında tercih yapmayı gerektirecek bir tutarsızlık olmayışının iman ile çözümlenebileceği ilkelerinin etkinliğini söylemek mümkündür. (Balanuye, 2016, s. 46)

J. Wellhausen (1844-1918) tarafında geliştirilen Kutsal Kitabın farklı kaynaklardan derlendiği teorisine göre, ilk beş kitap ve bunlara aynı üslupla yazıldığı için eklenen Yeşu kitabı ile birlikte ilk altı kitapta dört farklı kaynak, kronolojik olarak; J (Yahvist), E (Elohist), D (Deuteronomy = Yasanın Tekrarı) ve P (Priestly Code = Kohenler Metni) olarak tespit edilmiştir (Adam, Yahudilik, 2010, s. 223; Jacobs, A Jewish Theology, 1973).

Her vahiy, tarihi süreçte belirli sınırlamalar ve izler taşır, fakat bu durumun sonuza dek sürmesi beklenemez, çünkü sonsuz henüz gerçekleşmemiştir, çağdaş yaşanmaktadır. *Inspiration and Revelation, The Cross in the Old Testament* gibi eserleri ile Kutsal Kitaptaki vahiy ve vahiy dışı unsurlar konusundaki çalışmaları ile tanınan H. Wheeler Robinson (1872-1945), Kutsal Kitabın hatalar içerdiğinin bilindiğini, antik halinin vahiy olmasına ve günümüzde tamamen vahiy içermediğinin bilinmesine rağmen, insani yorumlar ile her çağda mesaj vererek, Kitab-ı Mukaddes'in otoritesini devam ettirdiğini ifade eder (Robinson, 1946, s. 158).

Progress Christology alanında yaptığı çalışmalarla tanınan H.D. McDonald'a göre, Kutsal Kitap metninin değişim gösterdiğini kabul etmek, geleneksel dini kodların sürekliliğini ortadan kaldırmış olsa bile, Kutsal Kitabın orijinaline göre daha önemli bir mesaj olarak yansıtıldığını ortaya çıkarmaktadır. Tanrı'nın ruhunu hissedebilen, dini yetenekleri (peygamberlere göre) daha az kişiliklerin daha fazla ortaya çıkmaya başladığı bir dönem vurgusunu ön plana almaktadır. H. D. McDonald, 'inanan kişinin üzerinde Kutsal Kitabın kaynağının etkisinin daha da azaldığının' önemini vurgulamaktadır (Theories of Revelation: A Historical Study 1860-1960, 1963, s. 256). Charles Harold Dodd (1874-1973), Kutsal Kitabın dini otorite olarak, öncelikle görünen davranışlarımızda karşımıza çıktığını belirtmiştir (Dodd, 1928, s. 297). Burada dini pratiklerdeki değişme ya da zayıflamanın vahyin etkinliğinin azalma nedeninin açıklanmasını gerektirmektedir. Vahyin kaynağı ve muhatapları arasındaki ilişkinin görünür boyutunun, inanç konusu ile ilişkilendirilmeden anlaşılması mümkün değildir. Ancak şartlı bir kabul ile, inan-

cın etkilenmeden, sadece dini pratiklere olan ilginin değişmesi, Kutsal Kitaptaki emirlerin uygulanışı ile ilgili farklılaşmalar modernleşme sonrası genel dini tartışmalardan bağımsız olarak açıklanabilir bir nitelikte görünmemektedir (Dodd, 1928, s. 297).

Doğa üstü bir varlıktan çıkan ve müminin zihinsel rızasını gerektiren bir ifade anlamındaki 'vahiy' mefhumu ilk kez modern dönemin başlarında ortaya çıkmıştır. Orta çağ teologları açısından vahiy, her şeyden önce, kişinin nihai amacı ışığında amellere bakışıyla bağlantılıdır. Vahiy, akıl yoluyla algılanmayan ya da fiziksel olarak gözlenemeyen 'olgular' hakkında ek bilgilerden ibaret değildir (Montag, 1999, s. 43). Kişinin zihinsel rızasının bir ihtiyaç haline gelmesi, dinin nesnelleştirilmesinin ve vahyin araçsallaştırılmasının somut bir örneğidir. Çünkü, inanmanın niteliği ile ilgili mutlak akılcı sorgulamaların etkili bir şekilde kurumsal tartışmalara da yansdığı dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.

XX. yüzyıl felsefesinde bilgi kuramı ve bilgi edinme süreçleri ile toplumsallık arasındaki ilişki kaçınılmazdır. Felsefi araştırmalarda genel olarak her alanda, özelle de epistemolojinin yalıtılmış bireysellik ile örtüşmüş olmasına rağmen ideal olarak modernizm ve aydınlanma ideallerinin eleştirisine açık olmak zorundadır (Bac, 2011). Vahiy dini bilgi olarak nesnel yaklaşımla epistemolojik olarak açıklanması anlayışı Ateizm tarafından yüksek bir şekilde seslendirilmiş ve rasyonel olarak kabul edilemez olarak nitelendirilmiştir (Bac, 2011). Teist düşünürlerin bu konudaki açıklamaları inancı isbat etmeye yönelik olsa dahi konunun geliştirilmesine sunduğu katkı açısından önem taşımaktadır (Bac, 2011, s. 32).

Louis Jacobs, vahiy konusunun nasıl anlaşıldığı ve aslında ne olduğundan hareketle Yahudi teolojisi ile ilgili görüşlerini ayrıntılı şekilde açıklamaktadır. Louis Jacobs'ın A Jewish Teoloji adlı eseri teolojik görüşlerin geleneksel ve modern görüşlerle birlikte değerlendirdiği bir çalışmasıdır. Louis Jacobs'ın vahiy ile ilgili görüşlerinin yer aldığı *We Have Reason to Believe* eserindeki 'vahyin içeriği', 'Tevrat eleştirileri' ve bu alandaki 'geleneksel' 'modern görüşler', Louis Jacobs'ın eserlerinde öncelikli olarak teolojinin önemini vurgulamaktadır.

Louis Jacobs'ın vahiy konusundaki inceleme ve açıklamaları, İlahi kaynaklı vahyin kabul edilmesine itiraz içermez fakat Kutsal Kitap metninde '*We Have Reason to Believe*' eserinden başlayarak açıkça ifade ettiği vahiy dışı unsurların varlığı ve bu unsurların hangi gerekçelerle vahiy olamayacağı konusunu temel bir problem olarak görmektedir. Louis Jacobs'ın vahiy ve Kutsal Kitap Metni üzerinden yaptığı çalışmalarını başta teoloji olmak üzere, ibadet, hukuk, mistik çalışmalar olmak üzere farklı alanlarda da ilişkilendirdiğini söylemek mümkündür.

Louis Jacobs'ın Talmud hakkında yaptığı çalışmalarının akademik hayatının başlarından itibaren varlığı ve hayatının son safhalarına kadar devamlılığı dikkat çekmesine rağmen, Jacobs'ın, Talmud incelemeleri, Yahudi hukuku üzerine çalışmaları ile mistisizm incelemeleri ve bu konudaki tercümelerinde göze çarpan unsur, üzerinde durduğumuz teoloji perspektifinin değişmediğidir. Çünkü Louis Jacobs, teoloji içinde de epistemolojiyi öncelikli olarak değerlendirmektedir. Vahiy dışı unsurların Kutsal Kitap ve Yahudi geleneğine olan etkisini ve Talmud

Paul Morris (d.1951), *Torah Min Hashamayim In Orthodox Theology* adlı çalışmasında Rabbi olarak Louis Jacobs'ın, bir filozof olarak da Emmanuel Levinas'ın (ö.1995) Tevrat'ın ilahiliği konusundaki görüşlerini değerlendirmektedir. Morris'e göre Jacobs, çalışmalarında takibettiği yöntem nedeniyle çağdaş bir Yahudi bilgidir, çünkü dogmatiklikten kaçınmakta, tarihsel, çevresel vahiy dışı unsurlara karşı rasyonel bir çaba sergilemektedir. (Morris, 2015, s. 27-39)

Louis Jacobs bu konuda, Orta çağda yazılan metinler ile modern dönem yazılarını ayrı ayrı değerlendirmektedir. Jacobs'a göre, vahyin içeriğinin anlaşılabilmesi için eleştirel çalışmaların iddialarını ve yaşadığı yıllardaki kültürel olayları da önemseyen bir araştırma metodunu benimsemiştir. Jacobs, azizlerin hayatlarının anlatıldığı Ketubiim kitaplarının diğer kitaplara göre daha düzensiz ve peygamber mesajının içeriğini oluşturan Kutsal Ruh (Ru'ahl-Ha-kodesh) yansıtmadığını belirtmektedir (Jacobs, *A Jewish Theology*, 1973, s. 199).

Kaynakça

- Adam, B. (2001). *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat*. İstanbul : Pınar.
- Adam, B. (2010). *Yahudilik. Ş. Gündüz içinde, Yaşayan Dünya Dinleri*.
- Ariel, D. S. (1995). *What Do Jews Believe?* New York: Schocken Books.
- Bac, M. (2011). *Epistemoloji*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları.
- Balanuye, Ç. (2016). *Spinoza*. İstanbul: Say.
- Dodd, C. H. (1928). *The Authority of The Bible*. London.
- Harvey, W. (1978). *Torah. Encyclopedia Judaica (Cilt 15)*. içinde
- Jacobs, L. (1957). *We Have Reason To Believe*. London.
- Jacobs, L. (1973). *A Jewish Theology*.
- Lipinski, E., & Ross, J.J. (1972). *Encyclopedia Judaica, (Cilt 14)*. Jerusalem: Keter Publishing.
- Magnus, K. (1931). *Outlines of Jewish History*. London.
- Montag, J. (1999). *Revelation: The False Legacy of Suarez içinde , J. Millbank, C.Picstock, G.Ward*. New York: Routledge.
- Morris, P. (2015, March 1). *Torah Min Hashamayim in Orthodox Theology, Dispute, Debates and Discourse. Journal of Modern Jewish Studies*. Taylor&Francis .
- Rabinson, H. W. (1946). *Inspiration and Revelation in the Old Testament*. Oxford: Clarendon.
- Sinanoğlu, M. (1995). *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de Nübüvvet. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi*.
- Skirberk, G., & Gilje, N. (2001). *Felsefe Tarihi*. (E. Akbaş, & Ş. Mutlu, Çev.) Kesit.
- Tarakçı, M. (2012). *Yahudilik'te Vahiy. Bütün Yönleriyle Yahudilik*. içinde Ankara .
- Theories of Revelation: A Historical Study 1860-1960. (1963). London: George Allen-Unwin.

Bir Din Âlimi Olarak Hasan Hüsnü Erdem ve Enfâl Suresinin Altmışınıcı Ayeti Hakkındaki Yorumu¹

Yasin Pişgin²

Özet

Antalya, bir yandan Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Ahmet Hamdi Akseki ve İbrahim Bedrettin Elmalı gibi son devrin büyük âlimlerinin, diğer yandan da Vâhib-i Ümmî, Sinân-ı Ümmî ve Eroğlu Nuri gibi Anadolu irfanını besleyen büyük ariflerin yetiştiği önemli bir kültür havzasıdır. Üç Diyanet İşleri Başkanı çıkarmış olması bile başlı başına bu şehrin tarih boyunca Anadolu'nun ilim ve irfan dünyasına sağladığı katkılar hakkında fikir vermeye yeterlidir. Altıncı Diyanet İşleri Başkanı Hasan Hüsnü Erdem de bu ilim ve irfan ikliminin yetiştirdiği seçkin şahsiyetlerden biridir. O, milli ve manevi değerleri aynı potada eriten, kültürel köklerine bağlı ve geniş ufuklu bir dava adamıdır. Milli mücadelede aktif bir şekilde rol alan Erdem, vaaz ve hutbeleriyle milletin direniş azmini ve şuurunu bilemiştir. Biz bu çalışmamızda bir din âlimi olarak Hasan Hüsnü Erdem'i ve o'nun bir vaazında Enfâl Suresinin altmışınıcı ayeti ile ilgili yaptığı yorumu incelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Hasan Hüsnü Erdem, Diyanet İşleri Başkanı, Din Âlimi, Enfâl Suresi.

Hasan Hüsnü Erdem as a Religious Scholar and His Commentary on The Sixtieth Verse of The al-Anfal

Abstract

Antalya is an important cultural basin where -on the one hand- the great scholars of the last century were trained there such as Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Ahmet Hamdi Akseki and İbrahim Bedrettin Elmalı and -on the other hand- the great lore owners that feed lore of Anatolia such as Vâhib-i Ümmî, Sinân-i Ummî and Eroğlu Nûri. Even if heading of this city Three Religious Affairs Presidents, it is enough to give an idea about the the contributions of this city to the world Anatolia's knowledge and lore in throughout history. Hasan Hüsnü Erdem, the President of the Sixth Religious Affairs, is one of the distinguished personalities

1 Bu makale 11-12 Kasım 2016 tarihinde Antalya'da düzenlenen "6. Diyanet İşleri Reisi Hasan Hüsnü Erdem Sempozyumu"nda sunduğumuz "Bir Din Âlimi Olarak Hasan Hüsnü Erdem" başlıklı bildiri metninin kaynak ve içerik bakımından genişletilmiş halidir.

2 Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. e-posta: yasinpisgin@akdeniz.edu.tr

raised by this knowledge and lore climate. He is a man of ideal who are melting the national and spiritual values in the same pot, tied to his cultural roots and having a broad horizon. Erdem, who plays an active role in the national struggle, has sharpened the resistance and consciousness of the nation. In this work, we will try to examine Hasan Hüsnü Erdem as a religious scholar and his comment in his sermon related to the sixtieth verse of the Al-Anfâl.

Key words: Hasan Hüsnü Erdem, President of Religious Affairs, Religion Scholar, Sura Al-Anfal.

Giriş

Bir âlim tanıtılır veya değerlendirilirken yaşadığı dönemi, içinde yetiştiği toplumun kültürel yapısını, o'nun karakterini, eğitimini, hocalarını, toplum içerisindeki statüsünü, üstlendiği görevleri, eserlerini ve bunları te'lif amacını bilmek önem arz etmektedir.³ Bir âlimin ilmî karakterinin şekillenmesine katkı sağlayan bu parametreler ışığında, altıncı diyanet işleri başkanı Hasan Hüsnü Erdem bir makalenin imkânları ölçüsünde bir din âlimi olarak tanıtılmaya çalışılacaktır. Ayrıca Türkçe ezan ve Türkçe Kur'an'a bakışı özelinde ilmî şahsiyetiyle durduğu yer ve Enfâl Suresi'nin 60. ayetine ilişkin yorumu ele alınmaya çalışılacaktır.

I. Bir Din Âlimi Olarak Hasan Hüsnü Erdem

1889 yılında Akseki'nin Sadıklar köyünde doğdu. Babası Müderris Hacı Sadık Efendi; dedesi ise Şeyh Hasan Efendidir. Babası, Kadı Beydâvî tefsirinin ilk cildinin ilk sayfasına kendi el yazısıyla şöyle yazmıştır: "1336 senesi Zilkadetü'ş-Şerîf'in onuncu günü yevm-i isneny vakt-i duhada oğlum Hasan Hüsnü dünyaya tulü eyledi." Doğum tarihinin not düşüldüğü bu eser, Erdem'in nasıl bir ilim ve irfan ortamında gözlerini açtığını ifade etmesi bakımından önemlidir. O, ilk olarak babasından Arapça ve mantık dersleri almıştır. Hatta vaaz konusunda ilk örnek aldığı şahsiyet de babasıdır. Daha on dört yaşındayken köy camisinde vaaz kürsüsüne çıkmış ve anlatım üslubuyla takdir kazanmıştır.⁴

İlim tahsili için bir müddet Konya'da bulunmuş, akabinde İstanbul'a gitmiş, Fetva Emni Müğla'lı Ali Rıza ve Fatih dersiamlarından Bayındırlı Mehmet Şükrü Efendilerden ilim tahsil etmiş ve icazetname almıştır. Sonraları Medrese-i Süleymaniye adını alan Medresetü'l-Mütehassısın'ın Fıkıh ve Usûl-i Fıkıh Şubesinde de üç sene tahsil yapmış ve buradan da pekiyi derece ile mezun olmuştur. Doktora için yazdığı *Dört İmamın Nokta-i Nazarına Göre Ahkâm-ı Ridâ* adlı tezi de Müderrisler Meclisince birinciliğe layık görülmüştür.⁵ Bu eğitimi esnasında Fatih dersiamla-

3 Sıcak, Ahmet Sait, *Kur'an Tefsirinde Öznellik*, Ankara Okulu, Ankara, 2017, s. 14, 86.

4 Uçar, Hasan Hüseyin – Uçar, Ahmet Ali, *Antalya İli Akseki İlçesi Sadıklar Köyü*, Yayına Hazırlayan: Mustafa Nuri Özyılmaz, İzmir, 1990, s. 283.

5 "Riyazu'-Sâlihîn Mütercimi Sabık Diyanet İşleri Başkanı Hasan Hüsnü Erdem", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, Cilt: XIII, Sayı: 6, Kasım-Aralık, 1974, s. 379-380; Ertan, Veli, "Erdem, Hasan Hüsnü", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, X, 283.

rından Burdurlu Şeyh Mustafa Efendiden tasavvuf ve özellikle de Mesnevi dersleri aldı.⁶

Hasan Hüsnü Erdem 1920 tarihinden itibaren Antalya Darü'l-Muallimin ve Mekteb-i Sultani'de Din Dersleri öğretmenliği yapmıştır. Bu esnada cuma günleri de Mehmet Paşa camisinde Milli Mücadele ile ilgili verdiği vaaz ve hutbelerle halkı dinî yönden aydınlatmıştır. Vaaz ve hutbelerinden bazıları Antalya'da *Tenvir ve Yeni Hayat* gazetelerinde yayımlanmıştır.⁷ Ayrıca 1922 yılının Ramazan Bayramında Ankara Hacı Bayram Veli Camii'nde bir vaaz vermiştir. Bu vaazı Atatürk ve bakanlar dâhil olmak üzere zamanın üst düzey devlet erkânı ve geniş bir halk kesimi dinlemiştir. Namaz çıkışı yapılan bayramlaşma esnasında Atatürk, vaazdan duyduğu memnuniyeti kendisine bildirmiş ve o'nu tebrik etmiştir.⁸ Bu vaaz, Hâkimiyet-i Milliye ve Öğüt gibi Ankara gazetelerinde hakkında övgü dolu yazıların yayımlanmasına vesile olmuştur.⁹

Cuma günleri Antalya Paşa camisinde okumuş olduğu Arapça hutbeleri bir risale halindedir. Zamanın Milli Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Tanrıöver de bir hutbesine şahit olmuş ve bir sonraki Cuma bu hutbenin Türkçe olarak okunmasını rica etmiştir. Tanrıöver Ankara'ya döndüğünde izlenimlerini o zamanın Şer'iyeye ve Evkaf Vekili Mustafa Fehmi Efendi'ye anlatmış ve bunun üzerine vekil de İslam'ın yüksek hakikatleri çerçevesinde halkı irşat etmesi sebebiyle duyduğu memnuniyeti ve vaaz ve irşatlarını yakından takip ettiğini bildiren bir mektubu Hasan Hüsnü Erdem'e göndermiştir.¹⁰ Ankara'nın dikkatini çeken Erdem'in çabaları kısa bir zaman içinde ödüllendirilmiş ve Ankara Darü'l-Hilâfe Medresesi Fıkıh ve Mecelle gurubu müderrisliğine ve müdürlüğüne; oradan da başarıları sebebiyle Umûr-i Şer'iyeye ve Evkaf Vekâleti Tedrisat Heyeti Azalığına tayin edilmiştir. Bu vekâletin ilgası üzerine de Antalya İmam-Hatip okulunun orta bölümünde tevhit, tefsir, hadis ve pedagoji derslerine asaleten; pedagoji kısmında da psikoloji, sosyoloji ve pedagoji derslerine vekâleten atanmıştır. Daha sonra din derslerinin ilgası üzerine Antalya Orta Okulu ve Lisesiyle Isparta Orta Okulunda Türkçe öğretmenliğine atanmıştır. Onun sade ama bir o kadar da etkili anlatım üslubunun oluşmasında verdiği bu derslerin büyük etkisi vardır.¹¹

6 Uçar, Hasan Hüseyin – Uçar, Ahmet Ali, *Sadıklar Köyü*, s. 284.

7 “Hasan Hüsnü Erdem”, İslâm-Türk Ansiklopedisi *Muhîtü'l-Maarif Mecmuası*, Cilt: II, Sayı: 65-66, 1946, s. 6; Göküş, Şeref “Altıncı Diyanet İşleri Başkanı Hasan Hüsnü Erdem: Hayatı, Eserleri ve Başkanlığı Dönemindeki Yaygın Din Eğitimi Faaliyetleri”, *TYB Akademi*, Yıl: 9, Sayı: 25, Ocak 2019, s. 112-113.

8 Uçar, Hasan Hüseyin– Uçar, Ahmet Ali, *Sadıklar Köyü*, s. 287; Göküş, “Altıncı Diyanet İşleri Başkanı Hasan Hüsnü Erdem: Hayatı, Eserleri ve Başkanlığı Dönemindeki Yaygın Din Eğitimi Faaliyetleri”, s.113-114.

9 Ertan, “Erdem, Hasan Hüsnü”, X, 283.

10 Ertan, Veli, “Yaşayan Din Âlimlerinden Eski Diyanet İşleri Başkanı Üstad H. Hüsnü Erdem”, *Bugün*, 26 Şubat 1973, s. 4; Göküş, “Altıncı Diyanet İşleri Başkanı Hasan Hüsnü Erdem: Hayatı, Eserleri ve Başkanlığı Dönemindeki Yaygın Din Eğitimi Faaliyetleri”, s. 114.

11 Uçar, Hasan Hüseyin – Uçar, Ahmet Ali, *Sadıklar Köyü*, s. 297; Göküş, “Altıncı Diyanet İşleri Başkanı Hasan Hüsnü Erdem: Hayatı, Eserleri ve Başkanlığı Dönemindeki Yaygın Din Eğitimi Faaliyetleri”, s. 112.

1944 yılında 4631 sayılı Kanunla Diyanet İşleri Başkanlığı Müşavere Heyeti Aza-lığına; daha sonra da ilmi yeterliliği sebebiyle zamanın Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki tarafından bu heyetin başkanlığına getirilmiştir.¹² 1952'de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Tefsir ve Tefsir Tarihi öğretim görevlisi olmuş; 6 Mart 1961 tarihinde Ömer Nasuhi Bilmen'in emekliye sevk edilmesi üzerine 6 Nisan 1961 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığına getirilmiştir ve üç yıl altı ay ve yedi gün bu görevi yürütmüştür.¹³ Ömer Nasuhi Bilmen'den sonra başkan olan Hasan Hüsnü Erdem, 6 Nisan 1961'de başladığı Diyanet İşleri Başkanlığı görevini 13 Eylül 1964'te zorunlu olarak emekliliğe sevk edilmesi sonucu bırakmıştır.¹⁴ Bu ani emeklilik halk üzerinde derin bir hüznü yaratmıştır.¹⁵ Bu üzüntüyü o gün çıkan gazetelerden anlamak mümkündür. Emeklilikten sonra kendini mütevazı evinde ilim ve ibadete vermiştir.¹⁶

Başkan olduğunda yayınladığı genelgede din adamının takınması gereken şiarı şu cümlelerle ifade etmiştir: "Müftü, vaiz, dersiam ve imam-hatiplerimize karşı vatandaşlarımızın hususi bir sevgi ve saygı taşıdıkları, onların da buna tamamen layık oldukları muhakkaktır. O halde meslektaşlarımızı mühim vazifeler beklemektedir. Gerek bu günlerden gerekse bundan sonra milli tesianümüzü sarsmayı istihdaf eden her çeşit iç ve dış tesirlerin menfi telkinlerine asla kapılmamaları, millet ve fertleri arasında mevcut birlik ve kardeşlik duygusunu sarsacak hal ve hareketlerden son derece sakınmaları, gönül ve el birliğiyle çalışmalarını hususunda vatandaşlarımızı her fırsatta ve vesileyle aydınlatmaları bu vazifelerin başında gelmektedir."¹⁷

Arap ve Fars edebiyatına vakıf olan Hasan Hüsnü Erdem doğunun ilim ve hikmetinden haberdar olduğu kadar batının kültürünü de iyi tanıyan; Kur'an, sünnet, ilim ve irfan geleneğine sahip çıkan bir âlimdi.¹⁸ Tercüme ve telif ettiği eserleri onun, ilmi çizgisinin göstergesidir. Onun *Riyâzü's-Sâlihîn ve Tercemesi*,¹⁹ *Kırk Kutsi Hadis*²⁰ ve *İlahi Hadisler*²¹ isimli eserleri sünnet konusundaki duyarlılığının bir ifadesidir. Ayrıca o, *Riyâzü's-Sâlihîn* hadislerinin ravileri olan sahabeden ve hadis imamlarından üç yüz kişinin hayatını incelediği bir eser kaleme almış ve

12 Uçar, Hasan Hüseyin – Uçar, Ahmet Ali, *Sadıklar Köyü*, s. 287.

13 "Riyazu'-Sâlihîn Mütercimi Sabık Diyanet İşleri Başkanı Hasan Hüsnü Erdem", s. 380-381. Bkz. "Ö. N. Bilmen Sıhhi Sebeplerden Dolayı Emekli Oldu-Diyanet İşleri Reisliğine H. Hüsnü Erdem Tayin Edildi", *Yeni İstiklal*, 12 Nisan 1961; Göküş, "Altıncı Diyanet İşleri Başkanı Hasan Hüsnü Erdem: Hayatı, Eserleri ve Başkanlığı Dönemindeki Yaygın Din Eğitimi Faaliyetleri", s. 118.

14 "Diyanet İşleri Başkanı Ö. Bilmen Emekliye Ayrıldı Yerine Hasan Hüsnü Erdem Tayin Edildi", *Tercüman*, 6 Nisan 1961.

15 "İstenilen Fetvaları Vermeyen Diyanet İşleri Başkanı Emekliye Sevk edildi: Karar Büyük Üzüntü Yarattı", *Zafer*, 13 Ekim 1964.

16 Uçar, Hasan Hüseyin – Uçar, Ahmet Ali, *Sadıklar Köyü*, s. 294.

17 Uçar, Hasan Hüseyin– Uçar, Ahmet Ali, *Sadıklar Köyü*, s. 290.

18 Ertan, "Yaşayan Din Alimlerinden Eski Diyanet İşleri Başkanı Üstad H. Hüsnü Erdem", s. 4.

19 Bu tercüme hakkında bir çalışma için bkz.: Atay, Rıfat, "Hasan Hüsnü Erdem'de Yorum: *Riyazu's-Sâlihîn* Tercümesi Örneği," *Altıncı DİB. Hasan Hüsnü Erdem Sempozyumu Bildirileri*, Ed., Mehmet Şahin, Ankara, TDV Yay., 2019.

20 Ali el-Kârî'nin *el-Ehâdisü'l-Kudsîyye*'sinin tercümesidir.

21 Müellif bu çalışmada çeşitli eserlerden istifade etmekle birlikte ana hatlarıyla Abdurraûf Münâvî'nin *el-İthâfî's-Seniyye*'sini esas almıştır.

eser Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından basılmıştır. Bunun yanı sıra İslam-Türk Ansiklopedisinin “A-B-D” maddeleri arasında yayınlanan *250 İslam Büyüğünün Hal Tercemesi* de onun ilim ve irfan geleneğiyle arasındaki güçlü bağı ifade etmesi bakımından önemlidir.²²

O, dinde içtihat konusunda kendisine yöneltilen bir soruyu cevaplandırırken özetle şunları söylemektedir: “Zaman içinde, Kur’an ve sünnette açıkça hükmü bulunmadığı için içtihadta konu olan bir takım fer’i meseleler ortaya çıkabilir. Bu meseleler ancak Kur’an’ı, sünneti ve mezhep imamlarının görüşlerine tam anlamıyla vakıf olan ilim ehli kimselerce çözüme kavuşturulabilir. Zamana göre değişen dinî hükümler de bu fer’i meselelere ilişkin hükümler için söz konusu olur. Nas ile sabit olan konularda bir reform söz konusu olamaz.”²³

10 Mayıs 1963 tarihinde Ankara Kocatepe site alanında yapılan temel atma töreninde²⁴ bir konuşma yapmış ve genelde aydın kesimin oturduğu Yenişehir Semti’nde cami bulunmadığı için bir girişimde bulduklarını ve “Yenişehir’de Bir Cami Yaptırma Derneği” adı altında bir cemiyet kurduklarını belirtmiştir. Ancak, 27 Mayıs’tan sonra derneğin adının “Türkiye Devrim Diyanet Sitesi Yaptırma Derneği” olarak değiştirildiğini ifade ettikten sonra şunları söyler: “Burada bilhassa şu noktayı açıklamak isterim ki, “Diyanet Devrim Sitesi” tabirinin taşıdığı mana, dinimizin inanış, ibadet ve ahlak temelleri üzerinde asla herhangi bir değişiklik ifade etmez. 27 Mayıs’tan sonra modern Türk mimarisinin şaheser bir örneği olarak muazzam, mükemmel bir külliye inşası azmini ifade eder.”²⁵

22 Hasan Hüsnü Erdem’in basılmamış eserleri de onun ilim ve irfan geleneğinden beslenen bir âlim olduğunu göstermektedir. Onun basılmamış eserleri şunlardır: “*Dört Mezhebe Göre Süt-Annelik ve Süt Kardeşliğin Hükümleri, el-Edebü’n-Nebevî Tercemesi* (Eserin tam adı, el-Edebü’n-Nebevî Muhtârât min Ehâdîsi’r-Rasûl fî Edebi’-d-Dünyâ ve’-d-Din’dir. Muhammed Abdülaziz Havlî tarafından telif edilmiştir.) *Duânın Âdâb ve Şerâi, Müslümanlıkta İlimin Değeri, Kur’an-ı Kerim’in Fezâli, Peygamberimiz’in Okuma-Yazma Bilip Bilmediği Hakkında Bir Tetkik, Abdullah Ibn-i Ömer’in Rivayet ettiği Hadislerden Seçmeler, Antalya Paşa Cami-i Şerifinde İrad Etmış Olduğu Hutbeler.*”

Onun basılmış eserleri de şunlardır: *Riyazü’s-Sâlihîn ve Tercemesi, Riyazü’s-Sâlihîn Hadislerinin Ravileri Olan Ashâb-ı Kirâm’ın, Hadis İmamlarının Hal Tercemeleri, Kırk Kudsi Hadis* (Terceme eser olup Başkanlık yayınları arasında iki defa bastırılmıştır.) *İlâhi Hadisler* (Terceme olup Başkanlık yayınları arasında iki defa bastırılmıştır.) *Oruç ve Ramazan İbadetlerine Dair 101 Hadis* (Terceme olup Başkanlık’ça dört defa bastırılmıştır.) *Berat Gecesi Hakkında Bir Tetkik* (Başkanlıkça bastırılmıştır.) *Ağaç Sevgisinin Önemi Hakkında Ayet ve Hadis Mealleri* (Başkanlık yayınları arasında «Ağaç Sevgisi» adlı eserde yayınlanmıştır.) *Abdest Almanın Dış ve Göz Sağlığı Bakımından Önemi* (Başkanlık yayınları arasında bastırılmıştır.) *Ebedi Risalet* (Mısırlı Abdurrahman Azzam Pasa’nın yazdığı *er-Risâletü’l-Hâlîde* adlı Arapça eserin tercümesi olup Başkanlık yayınları arasında bastırılmış ve mevcudu kalmamıştır. İkinci baskısı Sönmez Neşriyat tarafından yapılmıştır.) *250 İslam Büyüğünün Hal Tercemesi* (İslam- Türk Ansiklopedisinin “a-b-d” maddeleri arasında yayınlanmıştır.) Bkz. “Riyazu’-Sâlihîn Mütercimi Sabık Diyanet İşleri Başkanı Hasan Hüsnü Erdem”, s. 383-384. Ayrıca bkz. “Diyanet Reisliğinde Tebeddül”, *Sebilurresad*, Cilt: 13, Sayı: 320, İstanbul, 1961, s. 318-319. Göküş, “Altıncı Diyanet İşleri Başkanı Hasan Hüsnü Erdem: Hayatı, Eserleri ve Başkanlığı Dönemindeki Yaygın Din Eğitimi Faaliyetleri”, s. 117-118.

23 Erdem, Hasan Hüsnü, “Dinde İctihad – İslam Dininde Reform – Türkçe Kur’an – Diyanet Teşkilatı Hakkında”, (Diyanet Reisinin Mühim Beyanatı), *Sebilurresad*, Cilt: 13, Sayı: 322, İstanbul, 1961, s. 354.

24 Tayla, Hüseyin, “Kocatepe Camii”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XXVI, 141; Göküş, “Altıncı Diyanet İşleri Başkanı Hasan Hüsnü Erdem: Hayatı, Eserleri ve Başkanlığı Dönemindeki Yaygın Din Eğitimi Faaliyetleri”, s. 130-131.

25 Hasan Hüseyin Uçar – Ahmet Ali Uçar, *Sadıklar Köyü*, s. 293.

O, hem halkın hem de öğrencilerinin ve arkadaşlarının nazarında âlim, ilmiyle amil, ahlaklı, dik duruşlu ve muhabbetli bir kişiliktir.²⁶ Öyle ki, emekliliğinin ardından 5-12 Ağustos 1965 tarihinde Ankara’da yapılan müftüler toplantısında Türkiye’nin bütün il ve ilçelerinden gelen 638 müftü, liyakat, cesaret ve başarıyla gerçekleştirdiği hizmetleri sebebiyle ona saygı ve bağlılıklarını sunmuş ve bunu bir telgraf ile taraflarına bildirmişlerdir. Bunun sebebi onun hem ilmiyle hem de ahlakıyla insanlara rehberlik etmiş olmasıdır. O, başkan olduğu dönemde makam aracına binme konusunda bazen makam şoförüne öncelik verecek kadar mütevazı ve nazik bir kişidir. Bütün gücünü, uhrevi kaygıların ve ulvi hedeflerin uğrunda harcamış, dünyaya tamah etmemiştir. Hatta kitaplarının basım hakkını sadaka-i cariyeye olsun diye Diyanet İşleri Başkanlığına vermiş ve bütün memuriyetinin karşılığı yalnızca Ankara’da satın aldığı bir ev olmuştur.²⁷

Geniş bir ilmi ufka sahip olan Erdem, başkanlığı sırasında müftü, vaiz ve imam-hatiplerden ortaokul ve lise imtihanlarına girmelerini ve başbakanlıkça açılan kurslara katılmak suretiyle kendilerini müspet ilimlerde de geliştirmelerini istemiştir. O, İslam Mecmuasına verdiği mülakatta, diyanet personeline akademik bir seviye kazandırmak istediğini bizzat ifade etmiştir.²⁸ Ayrıca o, vaiz ve imamların mesleki yeterliliklerini geliştirmek için tekâmül kursları açmıştır.²⁹

II. Türkçe Kur’an ve Türkçe Ezan Meselesine Bakışı

Hasan Hüsnü Erdem, aldığı Fıkıh ve Fıkıh Usulü eğitimi sayesinde dinin; zamanın değişmesiyle değişebilen ve değişmeyen ahkâmına ve bu değişimin ruh ve mantığa son derece vakıf bir âlimdi. *İslam Mecmuası* sahibi Kemalettin Şenocak’a 21 Nisan 1961’de verdiği mülakatta belli kesimlerden gelen reform talepleri karşısındaki mütalaalarını net bir şekilde ifade etmiş ve özetle şunlardan bahsetmiştir: “İslam en son ve en mükemmel din olup; onun temelleri üzerinde herhangi bir reform yapılması söz konusu olamaz. Ancak teferruat tarzındaki bazı konularda bir takım değişiklikler söz konusu olabilir. Örneğin, Türkçe Kur’an olmaz ve tercüme ile namazlarda kıraat yapılmaz. Kur’an’ın tercümesinin onun anlaşılmasına katkı sağlaması başka bir şeydir; bu tercümeyle teabbüd etmek başka bir şey.”³⁰

1961’de başkanlığı zamanında üç cilt olarak yayınlanan *Kur’an’ı Kerim ve Türkçe Anlamı* adını taşıyan meale yazdığı önsöz bir bakıma onun bir din âlimi olarak durduğu yeri ve Kur’an anlayışını göstermektedir. Erdem, eserin önsözünde

26 “Riyazu’s-Sâlihîn Mütercimi Sabık Diyanet İşleri Başkanı Hasan Hüsnü Erdem”, s. 381. Ayrıca bkz. Hasan Özender, “Merhum Hasan Hüsnü Erdemi de Kaybettik”, *İslam’ın İlk Emri Oku*, Y.14, Cilt: 13, Ekim 1974, s. 15.

27 Uçar, Hasan Hüseyin – Uçar, Ahmet Ali, *Sadıklar Köyü*, s. 298. Bkz. Erdem, Dinde İctihad – İslam Dininde Reform – Türkçe Kur’an – Diyanet Teşkilatı Hakkında”, (Diyanet Reisinin Mühim Beyanatı), s. 355; Göküş, “Altıncı Diyanet İşleri Başkanı Hasan Hüsnü Erdem: Hayatı, Eserleri ve Başkanlığı Dönemindeki Yaygın Din Eğitimi Faaliyetleri”, s. 115-116.

28 Uçar, Hasan Hüseyin – Uçar, Ahmet Ali, *Sadıklar Köyü*, s. 291.

29 Bkz. Erdem, Dinde İctihad – İslam Dininde Reform – Türkçe Kur’an – Diyanet Teşkilatı Hakkında”, (Diyanet Reisinin Mühim Beyanatı), s. 355.

30 Uçar, Hasan Hüseyin – Uçar, Ahmet Ali, *Sadıklar Köyü*, s. 290-291. Bkz. Ertan, “Yaşayan Din Âlimlerinden Eski Diyanet İşleri Başkanı Üstad H. Hüsnü Erdem”, s. 4.

ni vurguladığı konuşması da ümmetin vahdeti konusundaki hassasiyetinin önemli bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Erdem, bu konuşmasında özetle şunları söylemektedir: “Şunu da kat’i olarak ifade etmeliyim ki, Türk Milleti Allah’a ve Allah’ın Kitabına, Allah’ın Resulüne eskiden ne kadar bağlı idiyse bugün de o kadar bağlı bulunmaktadır. Camilerimizin daima cemaatle dolup taşması, en büyük şehirlerden en küçük köylere kadar yayılan Kur’an kurslarının her sene binlerce hafız yetiştirmekte olması, yer yer camiler inşasına devam edilmekte bulunması, her vesile ile mübarek gün ve gecelerde Peygamberimiz Efendimiz’e karşı sevgi, saygı ve bağlılık tezahürlerinde bulunulması bu bağlılığın canlı şahit ve delillerindedir.”³⁶

O’nun hassasiyet sahibi olduğu diğer bir konu da “Türkçe Ezan” meselesidir. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi hocalarından Mehmet Sait Hatipoğlu diyor ki: “60 ihtilalden sonraki Diyanet reislerimizden Hasan Hüsnü Erdem hocamız bizim fakültede dersler vermeye başlamıştı. Bir gün geldi, “Bugün ne oldu biliyor musunuz?” dedi. “Buyurun hocam ne oldu?” diye sordum. Gazeteciler Diyanet İşleri Başkanlığına yığılmışlar. İlk sordukları şey; “Ezan ne zaman Türkçe okunacak?”³⁷ O da demiş ki: “Yarımdan tezi yok size bir cami tahsis edeceğim; orada Türkçe ezan da okunacak, namaz da Türkçe kılınacak. İçinizden kim gelecek? Parmak kaldırsın.” Hiçbir parmak kalkmamış. Onun üzerine hocam da demiş ki: “Demek ki, bu iş lüzumsuz.”³⁸ O, ortaya koyduğu bu tavırla dinî hükümlerin değişebilir ve değişmez boyutlarına tam olarak vakıf olduğunu da ortaya koymuştur. O, dinin özüne zarar vermeyen değişimin de öncülerindedir. Örneğin; Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki’ye vekâleti esnasında, halkın talebi üzerine camilere mikrofon konulmasına cevaz vermiştir.³⁹

III. Enfâl Suresinin Altmışınca Ayeti Hakkındaki Yorumu

Milli Mücadele yıllarında hutbe ve vaazlarıyla Anadolu’nun uyanışı için büyük gayret sarf eden Hasan Hüsnü Erdem, Antalya Muallime ve Muallimler Cemiyeti’nin, 16 Kânunuevvel 1337 (16 Aralık 1921) Cuma günü Paşa Camisinde şehitler için okunan mevlitten önce bir vaaz verir. Vaazının ana teması Enfâl Suresi’nin 60. ayetidir. Allah bu ayette şöyle buyurmaktadır:

36 Hasan Hüsnü Erdem, “Mekke’de Faaliyete Geçen İslam’ı Sesi Radyosu’nun Talebi Üzerine Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanı Sayın Hasan Hüsnü Erdem Tarafından İslam Âlemine Hitaben Hazırlanan Arapça Konuşmanın Türkçe Tercümesi”, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Haziran, 1962, s. 27.

37 Her ihtilalden sonra gündeme getirilen Türkçe ezan uygulamasının maşeri vicdandaki etkisi üzerine geniş iki çalışma için bkz.: Atay, Rıfat, “Türkçe Ezan Uygulamasının Toplumsal Hafızada Yol Açtığı Travmalar Üzerine” *Mukaddime*, 9/2, 2018, ss. 49-66., Doi: 10.19059/mukaddime; Atay, Rıfat, “Türkçe Ezan Uygulamasının Toplumsal Hafızada Yol Açtığı Travmalar”, *Ortak Dilimiz Ezan*, Ed., Mahmut Öztürk, İstanbul, Nida Yayıncılık, 2018, ss. 107-147.

38 Mehmet Said Hatiboğlu, “İslam’ın Doğru Anlaşılmasında ve Yaşanmasında Sünnetin Yeri” *Sünnetin Bireysel ve Toplumsal Değişimdeki Rolü Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Konya, 2008, s. 31.

39 Hasan Hüseyin Uçar – Ahmet Ali Uçar, *Sadıklar Köyü*, s. 289.

teşkil eden unsurlar olup bunlarda eksikliği olan bir ordunun savaşta galip gelmesi düşünülemez. Bu sebeple Allah Resulü başka bir hadisinde “*Her kim atıcılığı öğrenir de sonra terk ederse bizden değildir. Yahut muhakkak isyan etmiştir.*”⁴⁵ buyurmuş ve atıcılığı öğrendikten sonra unutacak düzeyde terk etmeyi bir küfrân-ı nimet olarak kabul etmiştir.⁴⁶ Söz konusu hadis-i şerifler ayette geçen “kuvvet”in maddi boyutuyla ilgili bir ihmalkârlığın mazur görülemeyeceğine delil teşkil etmektedir. Bununla birlikte diğer bir grup müfessir bu “kuvvet”i maddi gücün yanı sıra Allah’a güvenmek ve yönelmek,⁴⁷ maddi savaş unsurlarını tamamlayan akıl,⁴⁸ kalp,⁴⁹ niyet ve basiret gücü⁵⁰ ve infak⁵¹ gibi manevi unsurlarla tefsir etmişlerdir. Bu itibarla savaş için gerekli olan “kuvvet”in silah ile sınırlı olmadığı anlaşılmaktadır.⁵²

Hasan Hüsnü Erdem’in mefkûresinde maddi kuvvet Allah yolunda cihadın, inkâr ve ihmal edilmesi asla düşünülemeyecek temel unsurlarından biridir. Ancak o’na göre düşmana hazırlık yapmak konusunda her ne kadar öncelikle maddi imkânlar akla gelse de, asıl olan manevi hazırlıktır. Yüksek hakikatlere iman sayesinde elde edilmiş manevi kudret olmaksızın temin edilen maddi imkânlar ne denli kusursuz olursa olsun kalıcı zaferi getirmekten acizdir. O, ahlakı ve maneviyatı bozulmamış bir milletin mağlup, hatta esir bile olsa eninde sonunda esaret zincirini kırıp galip geleceğini söyler. Erdem; kadın erkek, genç yaşlı her bir ferdiyle bütün İslam âlemine düşen görevin; vatani ve dini korumak için ellerinden geleni yapmak ve mukaddesata saldıran düşmana karşı olanca güçleriyle direnmek olduğunu belirtir. Çünkü o’na göre vatan, dinin yaşam alanıdır. Vatanın ortadan kalkması dinin de ortadan kalkması anlamına gelir.⁵³ Vatanını kaybeden Endülüs Müslümanları dinlerini de kaybetmişlerdir. Vatanı saldırı dine saldırıdır. Ona saldıranların hedefi de aslında dini ortadan kaldırmaktır. Bundan dolayı zengin, servetiyle; âlimin, ilmiyle; gücü kuvveti yerinde olanların da silahla bu vatani korumaları ve mukaddesata uzanan elleri kırmaları dinin bir emridir. Şu halde milletin varlık ve bekasını sağlayacak en büyük güç; ilim ve irfandır.⁵⁴ Bu bağlamda Erdem, Kur’an’ın Hz.

45 Müslim, “İmâre”, 169.

46 Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 23; Tirmizî, “Fezâilü’l-Cihâd”, 11; Nesâî, “Hayl”, 8.

47 Mâverîdî, Ebû’l-Hasen Ali b. Muhammed, *en-Nüket ve’l-Uyûn*, Thk. es-Seyyid İbn Abdülmaksûd b. Abdurrahîm, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrût, ts., II, 329;

48 Sa’dî, Abdurrahmân b. Nâsır b. Abdullah, *Tefsîru’l-Kerîmi’r-Rahmân fî Tefsîri Kelâmi’l-Mennân*, Thk. Abdurrahmân b. Muallâ, Müessetü’r-Risâle, 1420/2000, s. 324.

49 Tüsterî, Ebû Muhammed, *Tefsîru Tüsterî*, Thk. Muhammed Bâsil Uyûnu’s-Sûd, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrût, 1423, s. 635.

50 Herrâsî, İlkiyâ İmâduddîn, *Ahkâmu’l-Kur’an*, Thk. Musâ Muhammed Ali – İzzet Abdu Atıyye, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrût, 1405, III, 164.

51 İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *Tahrîru’l-Ma’ne’s-Sedîd ve Tenvîru’l-Akli’l-Cedîd min Tefsîri’l-Kitâbi’l-Mecîd*, ed-Dâru’t-Tûnûsiyye, Tûnus, 1984, X, 57. Şa’râvî, Muhammed Mütevellî, *Tefsîru’ş-Şa’râvî: el-Havâtur*, Matâbiu Ahbâri’l-Yevm, 1997, y.y., VIII, 4780.

52 Şa’râvî, *Tefsîru’ş-Şa’râvî: el-Havâtur*, VIII, 4779.

53 Benzer bir hassasiyeti Hasan Basri Çantay ve Mehmet Akif Ersoy’un hayatında da görmek mümkündür. Detaylı bilgi için bkz. Gürsu, Orhan, “Hasan Basri Çantay: Bir Psikobiyografi Denemesi”, *Ekev Akademi Dergisi*, 62.62 (2015): 251-268, s. 251-268.

54 Bu konunun Mesnevi bağlamında bir değerlendirmesi için bkz.: Atay, Rıfat, “Bilgi ve Eylem Arasında Mevlana’da Estetik Değerler Eğitimi: Mesnevi Merkezli Bir Okuma Denemesi,” *Eğitimde Gelecek Araştırmaları Düünden Bugüne Türkiye’de Beceri Ahlak ve Değerler Eğitimi*, Ed., Arzu Güvenç Saygın, Murat Saygın, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2016, Cilt: II, ss. 1233-1247.

Peygamber'e ve elbette bütün müminlere yönelttiği ilk emrinin "Oku" olduğunu hatırlatır. Vatanın ve milletin bekası için ilmin önemini de vurgulayan Hasan Hüsnü Erdem, kadınların da ilim ve irfan sahibi olmalarının dinî bir vecibe olduğunu belirtir. Kadınlar da erkekler kadar ilim ve irfan sahibi olmaz iseler topyekûn bir terakki mümkün olmaz. Erdem, bu yorumunda neslin terbiyesinin kadının omuzlarında oluşu gerçeğinden hareket etmektedir. İyi eğitim almayan bir kadının, bu ağır görevi yerine getirmesi imkânsızdır. O'na göre her anne-babanın erkek ve kız ayrımı yapmaksızın çocuklarını okutması dinî bir sorumluluktur.⁵⁵

Sonuç

Hasan Hüsnü Erdem; Kur'an, sünnet, ilim ve irfan geleneği ekseninde hareket eden muhakkik bir âlimdir. Erdem'in, Ömer Nasuhi Bilmen gibi büyük bir âlimden sonra Diyanet İşleri Başkanlığına getirilmiş olması, onun yerini doldurma konusundaki liyakatiyle yakından ilgilidir. İlim ve irfan Erdem'in şahsiyetinde aynı potanın içinde mayalanmıştır. Telif ve tercüme eserleri ve başkanlığı esnasındaki duruşu, onun İslam dininin temellerine olan sadakatının, çağının sorunları karşısında dinî ve ilmî ölçülere riayetinin ve o dönemde sosyo-politik açıdan kendisine güçlü referanslar bulmuş modern ve post modern eğilimler karşısındaki istikametinin bir göstergesidir. O'nun, dinî ilimlerin yanında sosyoloji, psikoloji ve pedagojiye olan vukûfiyeti, redd-i miras yapmadan ve dinin temellerinden ayrılmadan kendi döneminin sorunlarına yaklaşmasına ve Kur'an ve sünnetinin ruhunun modern zamanda inşa edilmesine olanak sağlamıştır.

Erdem, kuru kuruya dinî ilimlerle uğraşıp zamanının sorunlarından gafil olan bir malumatfuruş değildir. Onun ilmî duruşunu, idrak gücünü ve düşünce ufkunu Diyanet İşleri Başkanı olarak gerçekleştirdiği icraatlarında, vaaz ve hutbelerinde görmek mümkündür.⁵⁶ 16 Kânunuevvel 1337 (16 Aralık 1921) Cuma günü Antalya Paşa Camisinde şehitler için okunan mevlitten önce yaptığı vaazda, Enfâl Suresinin 60. ayetinde zalimleri caydırmaları için Allah'ın müminlere emrettiği "kuvvet hazırlama"yı; öncelikle ve özellikle manevi eğitim ve ruhi terbiye ile ilişkilendirmesi dikkate şayandır. Onun, bireyi ve toplumu yüksek hakikat ve erdemlere taşıyacak manevi güce/mücadeleye, maddi güce/mücadeleye nispetle atfettiği konum akıllara "cihad-ı ekber" kavramını getirmektedir. Ayrıca o, söz konusu ayete getirdiği yorumda gerçek kurtuluşu ve kalıcı zaferi bütün boyutlarıyla dinin yaşanmasına, dinin yaşanmasını ve yaşamasını da vatanın bekasına bağlamıştır.

55 "Diyanet İşleri Başkanı Hasan Hüsnü Erdem'in Hal Tercemesi", s. 261.

56 Örneğin; *Ebedî Risâlet* olarak Türkçeye tercüme ettiği Mısırlı Abdurrahman Azzam Paşa'nın yazdığı *er-Risâletü'l-Hâlide* eseri II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan insanlık manzarasının ve evrensel ıstırapın sebeplerini araştırmak ve çare bulmak için kaleme alınmıştır. Erdem, Arap Birliği Genel Sekreteri Azzam Paşa'nın "İslam'da Mazluma Yardım İçin Harp" adlı bir makalesini de tercüme etmiştir. Ana hatlarıyla İslam'da savaşın; dünyevi ihtiraslar uğrunda değil, ancak mazlumlara yardım etmek ve bâtılın tecavüz ve tasallutlarını def edip hakkı galip kılmak için yapılması gerektiğinden bahseden bu makale *Sebilürreşad* dergisinin III. cildinin 54, 55, 57 ve 58. sayılarında yayınlanmıştır. Örneğin; bkz. Abdurrahman Azzam Paşa, "İslam'da Mazluma Yardım İçin Harp II", Tercüme: Hasan Hüsnü Erdem, *Sebilürreşad*, Cilt: 3, Sayı: 54, s. 112.

Kaynakça

- “Diyanet İşleri Başkanı Hasan Hüsnü Erdem’in Hal Tercemesi”, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1962.
- “Diyanet Reisliğinde Tebeddül”, *Sebilürreşad*, Cilt: 13, Sayı: 320, İstanbul, 1961.
- “İstenilen Fetvaları Vermeyen Diyanet İşleri Başkanı Emekliye Sevk edildi: Karar Büyük Üzüntü Yarattı”, *Zafer*, 13 Ekim 1964.
- “Riyazu’-Sâlihîn Mütercimi Sabık Diyanet İşleri Başkanı Hasan Hüsnü Erdem”, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, Cilt: XIII, Sayı: 6, Kasım-Aralık, 1974.
- Abdurrahman Azzam Paşa, “İslam’da Mazluma Yardım İçin Harp II”, Tercüme: Hasan Hüsnü Erdem, *Sebilürreşad*, Cilt: 3, Sayı: 54.
- Atay, Rifat, “Bilgi ve Eylem Arasında Mevlana’da Estetik Değerler Eğitimi: Mesnevi Merkezli Bir Okuma Denemesi”, *Eğitimde Gelecek Arayışları Düünden Bugüne Türkiye’de Beceri Ahlak ve Değerler Eğitimi*, Ed., Arzu Güvenç Saygın, Murat Saygın, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2016, Cilt: II.
- _____, “Hasan Hüsnü Erdem’de Yorum: *Riyazu’s-Salihin* Tercümesi Örneği”, *Altıncı DİB. Hasan Hüsnü Erdem Sempozyumu Bildirileri*, Ed., Mehmet Şahin, Ankara, TDV Yay., 2019.
- _____, “Türkçe Ezan Uygulamasının Toplumsal Hafızada Yol Açtığı Travmalar Üzerine” *Mukaddime*, 9/2, 2018, ss. 49-66., Doi: 10.19059/mukaddime.
- _____, “Türkçe Ezan Uygulamasının Toplumsal Hafızada Yol Açtığı Travmalar,” *Ortak Dilimiz Ezan*, Ed., Mahmut Öztürk, İstanbul, Nida Yayıncılık, 2018.
- Aydar, Hidâyet, “Türklerde Kur’an Çalışmaları”, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 1, İstanbul, 1999.
- Erdem, Hasan Hüsnü, “Dinde İctihad – İslam Dininde Reform – Türkçe Kur’an – Diyanet Teşkilatı Hakkında”, (Diyanet Reisinin Mühim Beyanatu), *Sebilürreşad*, Cilt: 13, Sayı: 322, İstanbul, 1961.
- _____, “Mekke’de Faaliyete Geçen İslam’ı Sesi Radyosu’nun Talebi Üzerine Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanı Sayın Hasan Hüsnü Erdem Tarafından İslam Âlemine Hitaben Hazırlanan Arapça Konuşmanın Türkçe Tercümesi”, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, Haziran, 1962.
- _____, “Kur’an’ı Kerim ve Meali”, *Sebilürreşad*, Cilt: XIV, Sayı: 329.
- Ertan, Veli, “Erdem, Hasan Hüsnü”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, X.
- _____, “Yaşayan Din Âlimlerinden Eski Diyanet İşleri Başkanı Üstad H. Hüsnü Erdem”, *Bugün*, 26 Şubat 1973.
- Erdoğan, İbrahim Halil, “Kur’an’ı Mûcize Kılan İcâz Yönü Fesâhat ve Tenâsüp Fahreddin er-Râzî’ye Göre”, *Turkish Academic Research Review*, Cilt:3, Sayı: 2.
- Göküş, Şeref, “Altıncı Diyanet İşleri Başkanı Hasan Hüsnü Erdem: Hayatı, Eserleri ve Başkanlığı Dönemindeki Yaygın Din Eğitimi Faaliyetleri”, *TYB Akademi*, Yıl: 9, Sayı: 25, Ocak 2019.
- Gürsu, Orhan, “Hasan Basri Çantay: Bir Psikobiyografi Denemesi”, *Ekev Akademi Dergisi*, 62.62 (2015).
- Herrâsi, İlkıyâ İmâduddin, *Ahkâmu’l-Kur’an*, Thk. Musâ Muhammed Ali – İzzet Abdu Atıyye, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrût, 1405.

- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *Tahrîru'l-Ma'ne's-Sedid ve Tenvîru'l-Akli'l-Cedid min Tefsîri'l-Kitâbi'l-Mecid*, ed-Dâru't-Tûnûsiyye, Tûnus, 1984.
- Mâverdi, Ebû'l-Hasen Ali b. Muhammed, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, Thk. es-Seyyid İbn Abdülmaksûd b. Abdîrrahîm, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, ts.
- Mehmet Said Hatiboğlu, "İslam'ın Doğru Anlaşılmasında ve Yaşanmasında Sünnetin Yeri", *Sünnetin Bireysel ve Toplumsal Değişimdeki Rolü Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Konya, 2008.
- Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-Hidâye ilâ Bülûğu'n-Nihâye*, Thk. Mecmûatü Resâil Câmiiyye bi Külliyyâti'd-Dirâsâti'l-Ulyâ ve'l-Bahsi'l-İlmî Câmîiatu's-Şârîka, Mecmûatu Buhûsi'l-Kitâbi ve's-Sünne, y.y., 1429/2008.
- Özender, Hasan, "Merhum Hasan Hüsnü Erdemi de Kaybettik", İslam'ın İlk Emri Oku, Yıl: 14, Cilt: 13, Ekim 1974.
- Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu'l-Ğayb*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabiyy, Beyrût, 1420.
- Râzî, İbn Ebî Hâtîm, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Thk. Es'ad Muhammed Tayyib, Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, Suûd, 1419.
- Sa'dî, Abdurrahmân b. Nâsır b. Abdullah, *Tefsîru'l-Kerimi'r-Rahmân fi Tefsîri Kelâmi'l-Mennân*, Thk. Abdurrahmân b. Muallâ, Müessesetü'r-Risâle, 1420/2000.
- Sa'lebî, Ahmed b. Muhammed, *el-Kesfü ve'l-Beyân an Tefsîri'l-Kurân*, Thk. Ebû Muhammed b. Âşûr, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût, 1422/2002.
- Sıcak, Ahmet Sait, *Kur'an Tefsirinde Öznellik*, Ankara Okulu, Ankara, 2017.
- Şa'râvî, Muhammed Mütevellî, *Tefsîru's-Şa'râvî: el-Havâtır*, Matâbiu Ahbâri'l-Yevm, 1997, y.y.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l Beyân fi Te'vili'l-Kur'ân*, Thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Müessesetü'r-Risâle, 1420/2000.
- Tantâvî, Muhammed Seyyid, *et-Tefsîru'l-Vasît li'l-Kur'âni'l-Kerim*, Dâru'n-Nahda, Kâhire, 1998.
- Tayla, Hüseyin, "Kocatepe Camii", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XXVI.
- Tüsterî, Ebû Muhammed, *Tefsîru Tüsterî*, Thk. Muhammed Bâsil Uyûnu's-Sûd, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1423.
- Uçar, Hasan Hüseyin – Uçar, Ahmet Ali, *Antalya İli Akseki İlçesi Sadıklar Köyü*, Yayına Hazırlayan: Mustafa Nuri Özyılmaz, İzmir, 1990.

Bir Aidiyet Tartışması: Süleyman Hilmi Tunahan ve Muhammed İhsan Oğuz Arasında Üç Kitap¹

Tunahan Erdoğan²

Özet

Yakın tarihimizde birisi talebe yetiştirme (tedris), diğeri eser yazma (telif) yönüyle temayüz etmiş iki önemli isme, içerikleri neredeyse birebir aynı olan üç eser, birlikte nispet edilmektedir: Süleyman Hilmi Tunahan ve Muhammed İhsan Oğuz. *Mektuplar ve Bazı Mesâil-i Mühimme* ve *Risâle-i Kibrî-i Ahmer* isimleri ile Süleymanlı Cemaatinin basıp “tekâmül” adı verilen eğitim sisteminden mezun olanlara hediye ettiği, cemaat içi sohbetler ve okumalarda bir tür rehber işlevi gören iki eser, Oğuz Yayınları tarafından da Muhammed İhsan Oğuz adına basılarak yayımlanmıştır. *Risâle-i İksîr-i Ulûm ve Ma’rifet* ise Oğuz Yayınları tarafından henüz basılmamış olmakla birlikte Oğuz’un bu isimde bir eserinin ellerinde bulunduğu varisleri ve Oğuz Vakfı yöneticileri tarafından belirtilmektedir. Bu makale, muhtevalarında yer alan bazı ifadelerden ve metin dışı çok sayıda unsurdan yararlanarak söz konusu eserlerin iki isimden hangisine ait olduğunu tespit etmeyi amaçlamaktadır. Araştırmalarımız neticesinde, eserlerin Oğuz’a ait olduğu ve muhtemelen sehven Tunahan’a izafe edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Süleyman Hilmi Tunahan, Muhammed İhsan Oğuz, *Mektuplar*, *Mektuplar Risâlesi*, *Risâle-i Kibrî-i Ahmer*, *Risâle-i İksîr-i Ulûm ve Ma’rifet*.

A Disagreement of Ownership: Three Books Between Sulayman Hilmi Tunahan and Muhammed İhsan Oğuz

Abstract

Sulayman Hilmi Tunahan and Muhammad Ihsan Oghuz are two important figures and have become distinguished in the aspects of training student (tadrîs) and

1 Bu makale, 12-14 Ekim 2018 tarihinde Antalya’da düzenlenen Türk Akademik Araştırmalar Dergisi Uluslararası Multidisipliner Kongresi’nde “*Mektuplar ve Bazı Mesâil-i Mühimme* İsimli Eser ile *Risâle-i Kibrî-i Ahmer* ve *Risâle-i İksîr-i Ulûm ve Ma’rifet*’in Birlikte Basıldığı Kitapçık Kime Ait: Süleyman Hilmi Tunahan’a mı, Muhammed İhsan Oğuz’a mı?” başlığı ile sunulan ve özeti yayınlanan tebliğin gözden geçirilerek genişletilmiş halidir.

2 Araştırma Görevlisi, Akdeniz Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Antalya, <https://orcid.org/0000-0003-3374-6063>, tunahanerdogan1234@hotmail.com.

writing works (talif) respectively. In our recent history, almost identical three works have been attributed to both of them. The works, which are called as *Mektuplar ve Bazı Mesâil-i Mühimme* (*The Letters and the Different Kind of Important Subjects*) and *Risâla-i Kibrî-i Ahmar* are published by both Sulaimanian Group and Oghuz Puplications in the name of Sulayman Hilmi Tunahan and Muhammad Ihsan Oghuz respectively. Also, these works are used by the community of Sulaimanian in their conservation, readings and education system as a gift to the students who have graduated from their educational institutions. Although *Risâla-i İksîr-i Ulûm ve Ma'rifat* have not been published by Oghuz Publications yet, the administrators of Oghuz Foundation and Oghuz's heir have claimed that this work is in their hands. This article aims to determine that the works belong to whom we mentioned by taking advantage of some of the expressions in their texts and numerous factors outside of the text. As a result of our research, we came to conclusion that the works belong to Oghuz and probably these works were attributed to Tunahan wrongly.

Keywords: Süleyman Hilmi Tunahan, Muhammad Ihsan Oghuz, The Letters, *Risâla of The Letters*, *Risâla-i Kibrî-i Ahmar*, *Risâla-i İksîr-i Ulûm ve Ma'rifat*.

Giriş

Süleyman Hilmi Tunahan (1888-1959) ve Muhammed İhsan Oğuz (1887-1991) XIX. yüzyıl sonlarında dünyaya gelmiş, eğitimlerini Osmanlı döneminde tamamlayıp Cumhuriyetin kuruluşuna da tanıklık etmiş yakın tarihimizin iki önemli ismidir. Tunahan, medreselerin kapatılmasından sonra ortaya çıkan dinî eğitim boşluğunu doldurmak için ömrünü talebe yetiştirmeye ve dinî ilimleri tedrisine adanmıştır.³ Oğuz ise dinî ilimler alanında ve özellikle tasavvuf sahasında telif ile meşgul olmuştur.⁴ Her ikisi de Nakşî şeyhi olan ve hayatlarında iken birbirleri ile görüştikleri tespit edilemeyen bu iki ismi aynı makalede buluşturan şey ise *Mektuplar ve Bazı Mesâil-i Mühimme*, *Risâle-i Kibrî-i Ahmer*, *Risâle-i İksîr-i Ulûm ve Ma'rifet* isimleriyle Tunahan'ın sevenleri tarafından basılan ve sahiplenilen üç eserin, Oğuz'un sevenleri tarafından da onun adına basılmış ve sahiplenilmiş olmasıdır.⁵

Süleymanlı cemaati⁶ tarafından Süleyman Hilmi Tunahan'a nispet edilen *Mektuplar ve Bazı Mesâil-i Mühimme* isimli kitap 183 sayfadan oluşan, üzerinde basım yeri

3 Hayatı hakkında bilgi için bkz. Reşat Öngören, "Tunahan, Süleyman Hilmi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yay., 2012), 41: 375-377.

4 Hayatı hakkında bilgi için bkz. Abdurrahman Memiş, "Oğuz, Muhammed İhsan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yay., 2007), 33: 321-322.

5 *Risâle-i İksîr-i Ulûm ve Ma'rifet* Oğuz Vakfı tarafından henüz basılmamış olmakla birlikte Oğuz'un yayıma hazırlanan eserleri arasında bu isimde bir eser mevcuttur.

6 Süleyman Hilmi Tunahan'ın sevenleri ve müntesipleri kendileri hakkında "Süleymanlı" tabirinin kullanılmasından hoşlanmadıkları (Fazilet Neşriyat Araştırma Heyeti, *Silsiletü'z-Zeheb Silsile-i Sâdât-ı Nakşibendiyye*, 5. bs., İstanbul: Fazilet Neşriyat, 2017, 352; Şaban Sitem Bölükbaşı, "Süleyman Efendi Cemaati", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yay., 2012), 41: 377) ve "Süleymanlı" tabirinin kullanılmasını daha uygun buldukları için makale boyunca bu ifadenin kullanılması tercih edilmiştir.

ve tarihi bulunmayan Osmanlı Türkçesi ile basılmış bir eserdir. Kapağında “Bu (nu yazan), İmâm-ı Rabbânî'nin evlâdından Salâhuddîn İbn Mevlânâ Sirâcüddîn'dir” ya da “Bu (nu yazan), İmâm-ı Rabbânî (ve) Salâhuddîn İbn Mevlânâ Sirâcüddîn'in evlâdından birisidir” anlamlarına gelebilecek “Hâzâ min evlâdî'l-İmâm er-Rabbânî Salâhuddîn İbn Mevlânâ Sirâcüddîn” şeklinde bir ifade bulunmaktadır. *Kibrî-i Ahmer* isimli risâle ise 22 sayfadan müteşekkildir. Bu risâlenin devamında 12 sayfalık *Risâle-i İksîri Ulûm ve Ma'rîfet* isimli başka bir risâle daha bulunmaktadır. Her iki risâlenin de kapağında “Yazarına aittir” anlamına gelen “li muharririh” ifadesi mevcuttur. Basım tarihi hicrî 1330 (1912), basım yeri ise Şirket-i Mürettibiyye Matbaası olarak kayıtlıdır. Bu eserler cemaat içi sözlü nispetin yanı sıra bazı kaynaklarda da açıkça Süleyman Hilmi Tunahan'a nispet edilmektedir. Eserler, yalnızca cemaatin “tekâmül” adı verilen eğitim sisteminden mezun olanlara verilmekte ve cemaat içi sohbetlerde bir tür rehber vazifesi görmektedir. Oğuz Yayınları tarafından Muhammed İhsan Oğuz adına basılan *Mektuplar* ise 210 mektup ve iki ciltten oluşmaktadır. Sadeleştirilmiş hali ile birlikte orijinali de verilen mektupların ilk baskısı 1994'te yapılmıştır.

Bir metni, iki farklı kişinin aynı lafız ve ifadelerle kaleme almasının aklen ve âdeten imkânsız bir durum olduğu açıktır. Bu makale, adı geçen eserlerin muhtevalarını ve takipçilerine intikal süreçlerini göz önünde bulundurarak kime ait olduklarını tespit etmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda öncelikle iki farklı kişiye nispet edilen eserler mukayese edilerek benzeşen ve ayrışan yönleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Sonrasında metin içi ve metin dışı bilgiler yardımıyla mektupların kimlere yazıldığı araştırılmış, içeriklerinde eserlerin kime ait olduğunu ortaya koyan ipuçları takip edilmiştir. Son olarak metinlerin bir taraftan diğerine nasıl, kim tarafından ve ne zaman intikal ettirildiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmamızda isimlerinin gizli kalmasını istedikleri için bilgi kaynaklarımızın bir kısmının isimlerine yer verilmemiştir. Bilgi aldığımız kişilerin isimleri tarafımızda mahfuz olup, söz konusu bilgiler de kayıt altındadır.

1. Muhammed İhsan Oğuz Adına Basılan Mektuplar ile Süleyman Hilmi Tunahan'a Nispet Edilen Mektuplar'ın İçeriklerinin Mukayesesi

Muhammed İhsan Oğuz'dan Mektuplar ismiyle Oğuz'a nispet edilen kitap ile Süleymanlı Cemaatinin basıp “tekâmül” adını verdiği sistemden mezun olan müntesiplere hediye ettiği Tunahan'a nispet edilen *Mektuplar ve Bazı Mesâil-i Mühimme* isimli eser üzerinde bir mukayese yapıldığında bazı farklılıklar dışında her iki metnin, tamamen örtüştüğü gözlemlenmektedir. Söz konusu farklılıkları üç başlık altında toplamak mümkündür.

1.1. Her İkisinde de Bulunduğu Halde Birinde Eksik ya da Fazla Olarak Yer Alan Mektuplar

Tunahan'a nispet edilen *Mektuplar*'dan bazılarının baş taraflarında bulunan bir kısım ifadeler, Oğuz adına basılmış *Mektuplar*'da yer almamaktadır. Örneğin; Tu-

nahan'a nispet edilen *Mektuplar*'da "Müminler Ölmez - Hayât-ı Berzah" başlığı ile kaydedilen mektubun baş kısmında bulunan;

"Vâlîde-i muhteremenizin dâr-ı âhirete intikali haberini müş'ir olan mektubunuzu bu sabah kemâl-i hüzn ile aldım. Pek fazla müteallim oldum. Hasbe'l-beşeriyye bu hadiseden müteessir ve müteallim olmamak mümkün değildir. Fakat bu teessür ve teellümü 'Küllü nefsin zâikatü'l-mevt sümme ileynâ türce'ün' ve 'İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciün' âyât-i celîlesinin ve 'el-Mü'minüne lâ yemûtüne bel yunkalüne min dârin ilâ dâr' ve 'el-mü'minü hayyun fi'd-dâreyn' haberlerinin mutezammın oldukları manaları düşünerek ta'dil etmek, belki tamamıyla izâle etmek lazımdır" (s. 109)

ifadeleri Oğuz'un *Mektuplar*'ında (I: 549) bulunmamaktadır. Bahsedilen kısmın Oğuz'un *Mektuplar*'ında bulunmamasının sebebi, Oğuz'un *Mektuplar*'ına dayanak teşkil eden Hayri Taptık'ın⁷ mektupların asıllarından istinsah ettiği el yazması nüshada bu ifadelerin yer almamasıdır. Zira Hayri Taptık, Oğuz'un mektuplarını kaydederken "kütük" tabir edilen defterlere *Mektuplar*'ın baş kısımlarında bulunan şahsî ve özel bölümleri almamış, ilgisini mektupların muhtevasında bulunan bilgilerle sınırlı tutmuştur. Bu yüzden bu kısımlar Oğuz adına basılmış *Mektuplar*'a girememiştir. Bahsedilen durum, aynı zamanda Tunahan'a nispet edilen mektupların, Hayri Taptık'ın kütüğünden değil, mektupların asıllarından ya da asıllarından istinsah edilmiş diğer bir nüshadan bir başkası tarafından istinsah edildiğini göstermektedir. Yani Tunahan'a nispet edilen *Mektuplar*'ın, Oğuz'un mektuplarını kaydeden Hayri Taptık'ın defterlerine değil, mektupların asıllarına ya da asıllarından istinsah edilen başka bir nüshaya dayandığı anlaşılmaktadır.

Öte yandan bu mektubun Oğuz'un kitabında bulunan son paragrafı bu defa Tunahan'da bulunmamaktadır. Paragraf şu şekildedir:

"Ehl-i berzah, ehl-i dünyanın atıyyesine eşedd-i ihtiyaçla muhtaçtır, anlara vâki' olacak ufak hediyeler büyük memnuniyeti, imdadı müstelzim olur" (I: 550).

Benzer şekilde Oğuz'un 35 numaralı mektubunun baş kısmında bulunan

"Benimle mesbûk ve müesses olan münâsebât-ı mâziyyeye ait mükteseb hukukunuz tamamıyla mahfûzdur. Cenâb-ı Hakk'ın; hilkat-i insâniyyeden maksûd olan ibâdet, ubûdiyyet, rızâ ve likâ-i zâtisine mazhariyyet-i kâmile-niz mütezarra'dır" (I: 435).

ifadeleri Tunahan'a nispet edilen *Mektuplar*'da "Temessük-ü Hakikî" başlığı taşıyan mektubun (s. 22) baş kısmında bulunmamaktadır. Oğuz'un ilgili mektubunun sonunda tarih kaydı bulunmazken, Tunahan'ın mektubunda miladi takvimde 10 Nisan 1923'e denk gelen 23 Şaban 1341 tarihi bulunmaktadır.

Oğuz'un kitabında "Nefs ve Mahabbet" başlığını taşıyan 156. mektup (II: 475) baş ve son taraflarından biraz eksik ile Tunahan'a nispet edilen *Mektuplar*'da "Zik-

7 Hayri Taptık, Muhammed İhsan Oğuz'un mektuplarının büyük kısmının aslını oluşturan ve "kütük" tabir edilen el yazması nüshaları, mektupların gönderildiği kişilerdeki asıllarından istinsah eden kişidir.

re Ait Maârif” başlığı ile yer almakta ve “Dört nevi zikir şunlardır” ifadesi ile başlamaktadır (s. 34). Oğuz’un kitabında ise “Sorduğunuz dört nevi zikir şunlardır” şeklindedir (II: 475).

Oğuz’un Mektuplar’ında “Hicr ve Mevt” başlığını taşıyan 194 numaralı mektubun (II: 550) baş kısmından iki paragraf Tunahan’ın Mektuplar’ında bulunmamaktadır (s. 35). Tunahan’ın Mektuplar’ında yalnızca bir paragraf olarak kaydedilen mektubun, Oğuz’un kitabında yer alan devamı da burada bulunmamaktadır.

Oğuz’un kitabında “İtminân-ı Kalb” başlığıyla kayıtlı 155. mektubun (II: 470) baş tarafından iki sayfalık kısım, Tunahan’a nispet edilen mektuplarda mevcut değildir (s. 56).

Oğuz’un 116 numaralı “Üç İctimâ’ Tarikat-i Sıddikiyye’de Sülûk ve Vusûl Yolu” başlıklı mektubun (II: 396) baş kısmından iki sayfalık bölüm Tunahan’a nispet edilen Mektuplar’da mevcut değildir (s. 54). Ayrıca Tunahan’ın Mektuplar’ında ikinci paragrafın sonunda yer alan “Bu husûsât, tarz-ı diğerde bizim *Kitâbü Âdâbi’l-Mürîd*’imiz’de mezkûrdur” (s. 54) ifadeleri Oğuz’un ilgili paragrafının sonunda yer almamaktadır (II: 399).

İki metin arasındaki farklılıklar işaret ettiklerimiz ile sınırlı olmayıp, benzer şekilde başka bazı küçük farklılıklar da bulunmaktadır.

1.2. Başlığı Farklı Olan Mektuplar

Mektuplar’ın başlıklarında da bir kısım farklılıklar mevcuttur. Örneğin; her iki kitapta da ilk sırada yer alan mektup, Oğuz’un kitabında “Nispet ve Mahabbetin Şartları” başlığını taşımakta iken (I: 337) Tunahan’a nispet edilen baskıda “Sülûk için Maârif-i Aliyye” başlığını taşımaktadır (s. 9).

Oğuz’un kitabında “A’mâl-i Dîniyye ve Vazâif-i Taabbüdiyyenin İktitâf-ı Semerâtına Mâni’ Olan Esbâb ve Avâmil-i Kesire’nin Usûl ve Esâsât-ı Mühimmesi” başlığı ile yer alan mektup (I: 435), Tunahan’a nispet edilen *Mektuplar*’da “Temessük-i Hakiki” başlığı altında verilmiştir (s. 22). Tunahan’a nispet edilen *Mektuplar*’a asıl teşkil eden ve bizim de elimizde fotokopisi bulunan el yazması nüshada ise ilgili mektupta herhangi bir başlık yer almamaktadır. Asıl nüshada başlık bulunmadığı halde baskıda yer alması, söz konusu başlığın, *Mektuplar*’ı baskıya hazırlayan kişi ya da kişiler tarafından eklendiğini, yani bu kişiler tarafından metin üzerinde bazı tasarruflarda bulunduğu göstermektedir. Nitekim Oğuz’un *Mektuplar*’ını baskıya hazırlayan Mustafa Bayburtlu,⁸ Oğuz’un oğlu Abdülhalik Muhammed Oğuz ve torunu Mehmet İhsan Oğuz ile yaptığımız görüşmede⁹ onlar da başlıkların

8 Mustafa Bayburtlu, Oğuz’un çok sayıda eserini baskıya hazırlamış ve sadeleştirmiştir. Eserler ile uzun süreli meşguliyetinin yanı sıra ilme olan merakı sebebiyle Oğuz’un kitaplarına derin vukufiyet sahibidir.

9 Oğuz’un oğlu Abdülhalik Muhammed Oğuz, torunu Mehmet İhsan Oğuz, sevenlerinden Mehmet Yaşar ile 19 Eylül 2018’de Kastamonu’da, *Mektuplar 1-2* isimli kitapları sadeleştiren ve yayına hazırlayan Mustafa Bayburtlu ile 20-21 Eylül 2018 tarihinde Çorum’da görüşülmüştür. Bu mülakat dışında özellikle Mustafa Bayburtlu ile bilgi amaçlı çok sayıda telefon görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Bayburtlu ile olan görüşmemiz Prof. Dr. Hayrettin Karaman’ın delalet ve tavassutu ile gerçekleşmiştir. Araştırmamız süresince bizden yardımlarını esirgemeyen Mustafa Bayburtlu başta olmak üzere isimlerini saydığımız ve saymadığımız zatların hepsine teşekkürü borç biliriz.

Hayri Taptık tarafından muhtevaya uygun biçimde konulduğunu ifade etmişlerdir. Bazı başlıklar ise *Mektuplar*'ı baskıya hazırlayan Mustafa Bayburtlu tarafından konulmuştur.

Oğuz'un 130 numaralı mektubu yalnızca "Mâsivallâha Giriftarlık" başlığını taşıyan (II: 422) Tunahan'ın *Mektuplar*'ında ilgili mektup "Ef'âl ve İrâde-i Beşeriyye, İzdırârî ve İhtiyârî Ef'âl, Mâsivallâha Giriftarlık" başlığını taşımaktadır (s. 31).

Oğuz'un *Mektuplar*'ında "Hicr ve Mevt" başlığını taşıyan 194 numaralı mektup (II: s. 550) Tunahan'ın *Mektuplar*'ında "Mevt Bahsinden Bekâ-yı Rûh" şeklindedir (s. 35). Tunahan'ın mektuplarına asıl teşkil eden el yazması nüshada ise başlık yalnızca "Mevt Bahsinden" şeklindedir.

Oğuz'un 104 numaralı mektubu "Hazret-i Sıddîk'in Fezâil ve Hasâisi" başlığı ile verilmiştir (II: 374). Tunahan'ın kitabında ise aynı mektup "Fazl-ı Cenâb-ı Sıddîk-i Ekber -radiyallâhu anh-" başlığı ile kayıtlıdır (s. 48).

Oğuz'un 119. mektubu "Kardeşlerin Mütekâbil Muhabbetleri ve Makâm-ı Mahbûbiyyet" başlığı ile verilmişken (II: 405) Tunahan'a nispet edilen eserde "Mer-tebe-i Hullet" başlığı ile verilmiştir (s. 51). Tunahan'ın *Mektuplar*'ının elimizdeki asıl nüshasında ise yalnızca "Matlab" yazılıdır.

Oğuz'un 116 numaralı "Üç İctimâ' Tarikat-i Sıddikiyye'de Sülûk ve Vusûl Yolu" başlıklı mektubu (II: 396) Tunahan'a nispet edilen *Mektuplar*'da "Akreb-i Turuk-i Vusûl: Sohbet" şeklindedir (s. 54). Tunahan'ın asıl nüshasında ise başlık bulunmamaktadır.¹⁰

Oğuz'un kitabında "İtmi'nân-ı Kalb" başlığıyla kayıtlı 155. mektup (II: 470) Tunahan'a nispet edilen *Mektuplar*'da "İtmi'nân-ı Kalbî Talebi" başlığı ile kayıtlıdır (s. 56). Her iki eserin asıl nüshalarında ise herhangi bir başlık bulunmamaktadır.

Oğuz'un *Mektuplar*'ında "İttihâm ve Muhâlefet-i Nefs" başlığı ile verilen 129 numaralı mektup (II: 419) Tunahan'a nispet edilen eserde "Nefs-i Emmâre ve İttihâm-ı Nefsi" başlığı ile yer almaktadır (s. 67).

Oğuz'un 57 numaralı "Mi'râc-ı Muhammedî" (I: 473) başlığını taşıyan mektubu Tunahan'ın *Mektuplar*'ında "İsrâ" başlığı ile kayıtlıdır (s. 92).¹¹

10 Mektubun ikinci paragrafının sonunda yer alan "Bu husûsât, tarz-ı diğerde bizim '*Kitabü Âdâbi'l-Mürîd*'imizde mezkûrdur" ifadesi, Tunahan'ın *Mektuplar* 'ına asıl teşkil eden el yazması nüshada "*Kitabü Âdâbi'l-Mürîd*"imizde mezkûrdur" şeklinde yer almaktadır. Oğuz'un oğlu Abdulhalik Oğuz, torunu Mehmet İhsan Oğuz ve mektupları baskıya hazırlayan ve sadeleştiren Mustafa Bayburtlu ile görüşmemizde onlar Oğuz'un kitabının isminin "*Kitabü Âdâbi'l-Mürîd*" değil, "*Kitabü Âdâbi'l-Mürîd*" olduğunu ve baskıya hazırlanan eserler arasında olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca elimizde eserin Mustafa Bayburtlu'dan temin ettiğimiz 1971 tarihli yayımlanmamış ve muhtemelen daha sonra Oğuz tarafından sadeleştirilmiş bir nüshası mevcuttur. Kitabın isminin Tunahan'ın *Mektuplar* 'ını baskıya hazırlayan kişilerce yanlışlıkla "*Âdâbi'l-Mürîd*" şeklinde kaydedildiği anlaşılmaktadır. Oğuz'un basıma hazırlanan eserleri arasında bu isimde bir kitabının bulunduğu ifade edilmesine rağmen Tunahan'ın söz konusu ismi taşıyan bir kitabı olduğu bilgisine hiçbir kaynaktan ulaşılamamıştır. Yaptığımız karşılaştırmadan anlaşıldığına göre Tunahan'ın *Mektuplar* 'ında "*Âdâb-ı Zarûriyye*" başlığı taşıyan bölümün içeriğinin lafızları aynı olmasa da Oğuz'un "*Kitabü Âdâb-ı'l-Mürîd*" isimli eserinin içeriği ile uyduğu tespit edilmiştir.

11 Bu mektup hakkında 23 numaralı dipnotta bilgi verilmiştir.

Oğuzun kitabında “Her gününü Bayram Edenler” başlığı ile verilen 4 numaralı mektup (I: 351) Tunahan’a nispet edilen *Mektuplar*’da “Her gününü Bayram Eden ve Her günü Hicranda Olan Veliler” başlığı ile verilmiştir (s. 96).

Oğuz’un kitabında “Sıhhatin Ehemmiyeti” başlığı ile kayıtlı 179 numaralı mektup (II: 512) Tunahan’ın kitabında “Sıhhat ve Sıhata İ’tinâ Vazifesi” başlığı ile kayıtlıdır (s. 124).

Oğuz’un kitabında “Kardeşlerin Teksiri” başlığı ile verilen 73 numaralı mektup (I: 507) Tunahan’ın *Mektuplar*’ında “Dinde Hakiki Kardeşlerinizi Teksir Ediniz” başlığı ile yer almaktadır (s. 125). Bu mektubun ilk cümlesi Oğuz’da “Temenni, ‘Dinde hakikî kardeşleri teksir ediniz’ haberine müsteniddir” şeklindedir. Tunahan’da ise “Temennî ...haberine müsteniddir” kısmı yer almadan “Dinde hakikî kardeşleri teksir ediniz” şeklindedir.

Oğuz’un kitabında “Sâlihîn Sıfat-ı Celilesi” başlıklı 38 numaralı mektup (I: 448) Tunahan’ın kitabında “Sâlihîn Tabirinin İsti’mâli” başlığı ile kayıtlıdır (s. 129).

Oğuz’un *Mektuplar*’ında “Sâdâtımızın Rüyaya Ehemmiyet vermedikleri” başlığı (I: 461) Tunahan’ın *Mektuplar*’ında “Rüya Bahsi” şeklindedir (s. 130).

Oğuz’un kitabında “Hatm-i Hâcegân” (II: 497) başlığını taşıyan bölüm Tunahan’ın kitabında “Hatm-i Hâcegân Âdâbı” üst başlığı ve “Hatm-i Hâcegânın Vaz’-ı Hakikisi ve Mâhiyeti” alt başlığı ile yer almaktadır (s. 163).

Oğuz’un kitabında yer alan 4 numaralı “Her Gününü Bayram Edenler” başlıklı mektubun (I: 352) bir kısmı, Tunahan’a nispet edilen kitapta “Kadir Gecesi” başlığı ile verilmiştir (s. 98). Yani mektup her ikisinde de bulunmaktadır, fakat farklı başlıklarla. Bu mektubun aslında önceki mektubun devamı olduğu ve Tunahan’ın kitabında bölümlenerek verildiği anlaşılmaktadır. Zira Oğuz’un kitabında paragraf “Gelelim Kadir gecesine: Bu geceyi idrak de ancak...” (I: 352) ifadeleri ile başlamaktadır. Tunahan’a nispet edilen eserin asıl nüshasında ise “Bu geceyi idrak de ancak...” şeklinde iken “de” bağlacı baskıya alınmamıştır (s. 98).

“Âdâb-ı Zikir” başlıklı mektup Oğuz’un kitabında da (II: 516) Tunahan’ın *Mektuplar*’ında da (s. 168) aynı başlık ile bulunmasına rağmen ikincisinde bazı alt başlıklar ilave edilmiştir.

Oğuz’un kitabındaki 126 numaralı mektup “Aşk ve Mahabbet” başlığını taşıırken (II: 417) Tunahan’ın kitabında “Mahabbet-i Aşk ve Heyemân” başlığına sahiptir (s. 42). Oğuz’un *Mektuplar*’ındaki “Lillâh ve fillâh mahabbetten neş’et eden hâlâtın semerât-ı sermediyye vermesi muhakkaktır” şeklindeki ilk cümle Tunahan’ın *Mektuplar*’ında bulunmamaktadır.

Oğuz’un kitabında “Dâr-ı Cennette Rü’yet-i Hudâ, Kelime-i Tevhîd’in Merâtibi” başlığı ile verilen mektup (I: 394) Tunahan’a nispet edilen *Mektuplar*’da iki ayrı bölüm halinde “Tevhîd ve Derecât-ı Tevhîd” (s. 83) ve “Dâr-ı Cennette Rü’yet-i Hudâ” (s. 101) şeklinde verilmiştir. Bu mektubun Tunahan’ın kitabında yer alan son paragrafı (s. 102) Oğuz’un kitabında yer almamaktadır.

1.3. Birinde Bulunduğu Halde Diğerinde Bulunmayan Mektuplar

Tunahan'a nispet edilen kitapta bulunan bazı mektuplar, Oğuz'a nispet edilen kitapta yer almamaktadır. Örneğin; Tunahan'ın kitabında "Tarık-i Vusûl-i Mahabet" (s. 58), "İstirşâd Şerâiti" (s. 60), "Rabita Hakkında" (s. 65), "İrtibât-ı Maddî – Fenâlar ve Nisyân-ı Mâsivâ" (s. 69),¹² "Terk-i Dünya" (s. 71), "Maddi Vücudun Âidiyeti" (s. 76), "Bir Mektuptan... Fenâ-yı Hakikî" (s. 81),¹³ başlıklarını taşıyan mektuplar tespit edebildiğimiz kadarı ile Oğuz'un kitabında bulunmamaktadır.

Tunahan'ın *Mektuplar*'ında "Âdâb-ı Zarûriyye" (s. 146) başlığını taşıyan bölüm de Oğuz'un *Mektuplar*'ında bulunmamaktadır. Yaptığımız inceleme neticesinde söz konusu kısmın, Oğuz'a ait bir başka eser olan *Kitâbü Âdâbi'l-Mürîdin*'in içeriği ile örtüştüğü tespit edilmiştir. Ancak Oğuz'un *Âdâbü'l-Mürîdin*'inin elimizdeki nüshası sadeleştirilmiş bir nüsha olduğu için¹⁴ bu örtüşme, birebir ifadelerin örtüşmesi şeklinde değil, mazmûn ve muhtevanın aynı olması şeklindedir. Oğuz'un *Kitâbü Âdâbi'l-Mürîdin* isimli eseri, kendisinin de baş kısmında belirttiği gibi İmâm Rabbânî'nin (ö. 1034/1624) bir mektubu¹⁵ ile onun oğlu Muhammed Masum'un (ö. 1079/1668) bir mektubundan, metinde bazı düzeltmeler (tankih) ve düzenlemeler (tanzim) yapılarak asıllarının aynen nakledilmesi ile meydana getirilmiş tercüme bir eserdir.¹⁶ *Âdâbü'l-Mürîdin*'in bizim ulaşabildiğimiz nüshası 1971 tarihli, latin harfleri ile daktiloda yazılmış ve henüz yayımlanmamış halindedir. Ancak Oğuz'un zaman zaman müntesiplerine göndermek için eserlerini istinsah ettiği ve bu esnada gördüğü lüzum üzerine farklı ifadeler kullandığı, ekleme, çıkarma ve bazı düzenlemeler yaptığı bilinmektedir. Tunahan'a nispet edilen eserde "Âdâb-ı Zarûriyye" başlığı taşıyan bölümde görülen ifade değişiklikleri, takdim-tehir, ilave-noksanlıklar gibi farklılıkların sebebi bu olmalıdır. Başka bir deyişle bu eserin elimizdeki 1971 tarihli nüshadan daha önce Oğuz tarafından yazılmış ve müntesiplerinden birine gönderilmiş başka bir nüshaya¹⁷ dayandığını söylememiz mümkündür. Burada *Âdâbü'l-Mürîdin* isimli eserin aslında Tunahan'a ait olabilece-

12 Tunahan'a nispet edilen *Mektuplar*'da yer alan bu mektup, her ne kadar Oğuz'un *Mektuplar*'ında yer almasa da bunun da Oğuz'un mektuplarından biri olduğu anlaşılmaktadır. Mustafa Bayburtlu'nun bu mektup hakkındaki ifadesi: "İrtibât-ı Maddî – Fenâlar ve Nisyân-ı Mâsivâ" başlıklı ve son paragrafında "Benim sizi terk etmeme acabâ imkân mutasavver midir?" cümlesinin yer aldığı mektup, basılı mektuplardan olmayıp Hayri Bey tarafından istinsâh edilmiş nüshası bende bulunmaktadır. Fotoğrafını size göndermiştim. Bunun, *Mektuplar* basıldıktan sonra elime geçtiğini ve o sebeple esere konulmadığını zannediyorum."

13 Bu mektup hakkında Bayburtlu'nun tarafımıza gönderdiği yazılı not: "81 sahife numaralı ve "Fenâ-yı Hakikî" başlıklı ("Onlar bizi unuttuysanız zannetmesinler..." cümlesiyle başlayan) mektubun da Beyefendi'ye [M. İhsan Oğuz] âid olduğunu biliyor, daha önce okuduğumu hatırlıyorum. Fakat, aramama rağmen bir nüshasını bulamadım."

14 Oğuz'un *Mektuplar*'ını baskıya hazırlayan Mustafa Bayburtlu'nun bu nüsha ile ilgili yazılı olarak tarafımıza gönderdiği not şu şekildedir: "Bu nüsha, herhangi bir kimse tarafından sadeleştirilmiş değildir. Belki kendileri [Oğuz], okuyanın daha rahat anlamaları için 1971 tarihli bu nüshayı biraz daha sade yazmış olabilirler. Kütükte yer alan ve çok önce yazılmış bulunan diğer *Âdâbü'l-Mürîdin* nüshası, bundan biraz farklı olsa gerektir. Zirâ; önceki nüshada yer aldığını hatırladığım "Tâliblerin Âdâb-ı Zarûriyyeleri" ara başlığı, 1971 tarihli nüshada yoktur."

15 Bu mektup, İmâm Rabbânî'nin Hamîd el-Bingâlî'ye yazdığı 292 numaralı mektuptur. İmâm Rabbânî, Ebû'l-Berekât Ahmed b. Abdilehad b. Zeynilâbidîn el-Fârûkî es-Sirhindî, *Mektûbât*, İstanbul: İhlâs Vakfı, 1423/2002, I: 586.

16 Oğuz, *Kitâbü Âdâbi'l-Mürîdin*, 2-3.

17 Bir müellifin, kitabını ilk nüshadan sonra tekrar kaleme almasına "ibrâze" denir ki bu, günümüzde kitapların tekrar baskılarına karşılık gelmektedir. Mustafa Şevkî Binbîn-Mustafa Tûbâ, *Mu'cemü Mustalâhâti'l-Mahûtî'l-Arabî*, 3. bs., Merakeş: el-Hizânetü 'l-Haseniyyeti'r-Ribât, 2005, 29.

ği gibi bir itiraz yöneltilebilir. Ancak bugüne kadar talebeleri dahil hiç kimseden onun bu isimde bir eser yazdığına dair bir nakil duyulmamıştır. Öte yandan elimizde bu eserin Muhammed İhsan Oğuz'a ait olduğunu gösteren 1971 tarihli bir nüshası mevcuttur. Ayrıca oğlu, torunu ve diğer sevenleri tarafından söz konusu eserin Oğuz'a aidiyeti onun hayatta olduğu dönemden bu yana bilinmektedir.¹⁸

Tunahan'a nispet edilen *Mektuplar*'da bulunduğu halde Oğuz'a nispet edilen *Mektuplar*'da bulunmayan başka bazı mektuplar da bulunmaktadır. Aksi durum ise çok daha fazla sayıda mektup için söz konusudur.

Değerlendirme

Oğuz'a nispet edilen *Mektuplar* ile Tunahan'a nispet edilen *Mektuplar*'ın mukayesesinden anlaşıldığına göre her iki eserde de mektupların büyük kısmı birebir aynı ifadelerle yer almaktadır. Bazı mektupların özellikle baş ve son kısımlarında kimi ifadeler birinde bulunduğu halde diğerinde bulunmamaktadır. Bunun dışında mektupların başlıklarında da bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Başlıklardaki farklılıklar, *Mektuplar*'ı gönderildikleri kişilerdeki asıllarından istinsah eden ya da baskıya hazırlayan kişilerden kaynaklanmaktadır. Oğuz'un kitabında yer alan başlıkların büyük kısmı, mektupları asıllarından istinsah eden Hayri Taptık tarafından muhtevaları göz önünde bulundurularak konulmuş ve baskıya da buradan alınmıştır. Bazı başlıklar ise *Mektuplar*'ı baskıya hazırlayan Mustafa Bayburtlu tarafından konulmuştur. Tunahan'a nispet edilen baskıdaki başlıkların bir kısmı el yazması asıl nüshada mevcut olup, bazıları ise asıl nüshada yoktur. Asıl nüshada bulunanların, mektupların kendisinden ilk intikal ettiği kişi tarafından konulduğu anlaşılmaktadır. Diğerleri ise eserleri baskıya hazırlayan kişiler tarafından konulmuş gözükmektedir.

Yukarıda bir kısmını göstermeye çalıştığımız bazı farklılıklar dışında her iki eserde yer alan metinler aynıdır. Tunahan'ın kitabında yer alan az sayıda mektup Oğuz'un kitabında, Oğuz'un kitabında bulunan çok sayıda mektup ise Tunahan'ın kitabında yer almamaktadır. Yani Oğuz'un kitabı Tunahan'ın kitaplarındaki mektupların çoğunluğunu ihtiva ederken Tunahan'ın kitabı ise Oğuz'un kitabındaki mektupların az bir kısmını ihtiva etmektedir. Oğuz'a nispet edilen eserde bulunmayan mektupların onun henüz basılmayan eldeki mektupları arasında bulunması ya da ulaşılamayan mektuplarından bazıları olması muhtemeldir.

Tunahan'a nispet edilen, ancak üzerinde müellif ismi bulunmayan *Kibrî-i Ahmer* isimli risâle, Oğuz'un *Mektuplar*'ında "Muâmelât-ı Zâtiyye ve Sıfâtiyye, Avâlim-i Mâddiyye ve Ma'nevîyye" başlığı ile mevcuttur (I: 368-385).

Tunahan'a nispet edilen *Kibrî-i Ahmer*'in devamında basılan *İksir-i Ulûm ve Ma'rifet* isimli risâle, Oğuz'un *Mektuplar*'ında yer almamaktadır. Oğuz'un varisleri onun yayıma hazırlanmakta olan eserleri arasında bu isimde bir kitabının bulunduğu ifade etmişlerdir.

18 Oğuz'un *Kitâbü Âdâbi'l-Mürîdîn* isimli eserinin Hayri Taptık'ın istinsah ettiği kütükte kayıtlı nüshasının daha uzun olduğu Mustafa Bayburtlu tarafından ifade edilmiştir. Dolayısıyla kütükteki nüsha, Tunahan'ın eserindeki "Âdâb-ı Zarûriyye" başlığı taşıyan bölüm ile aynı ifadelere sahip olabilir. Ancak şimdilik bunu kütükten tashih etme imkânımız olmamıştır.

2. Mektuplar Kimlere Yazılmıştır?

Oğuz'un mektuplarının büyük kısmı, ihvânından Hayri Taptık (ö. 1968),¹⁹ Rahmi Köseoğlu (ö. 1972),²⁰ Vehbi Bilimer (ö. 1970),²¹ Hilmi Turgay (ö. 1968),

19 Hayri Taptık Arapça ve Farsça bilen, ilim sahibi, PTT müfettişliği yapmış bir zattır. Muhammed İhsan Oğuz ile Kastamonu'ya gittiği bir teftiş esnasında tanışmışlardır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin yazmaları O.E.1813 numaralı *Vahdet-i Vücûd ve Vahdet-i Şühûd Münakaşaları* isimli yazma eserde yer alan 17 Mart 1920 tarihli Oğuz'a ait 3 numaralı mektubun baş kısmındaki "Hayri Bey Efendi'ye takdim ettiğim bazı âsârın mütalaasından hâsıl ettikleri intubââtı mutazammın yazılarınızı minnetle ahz ve mütâlaa eyledim" (s. 15) yazısından hareketle Hayri Taptık'ın Oğuz ile tanışıklığının bu tarihten (17 Mart 1920) önce olduğunu söylememiz mümkündür. Oğuz'un ihvanından Rahmi Köseoğlu, Hayri Taptık, Konya Lezzet Lokantası sahibi Mustafa Doğanbey, Hüsnü Bayer, Seniyyüddin Başak ve o zamanlar bağılı olan Vehbi Bilimer gibi isimler aynı zamanda İlim Yayma Cemiyeti kurucularındandırlar. Oğuz'un bunlar dışında İlim Yayma Cemiyeti kurucularından Rahmi Köseoğlu'nun kardeşi Ahmet Ata Köseoğlu, Refik Bürüngüz (<https://iyc.org.tr/kurucularimiz>, erişim: 11.01.2019) ve başka bazı isimler ile de yakın münasebetleri olduğu bilinmektedir.

Oğuz'un kitabındaki 35 numaralı mektup (I: 435) Süleyman Hilmi Tunahan'a nispet edilen *Mektuplar*'da "Temessük-i Hakiki" başlığı ile (s. 22) ile kayıtlıdır. Bu mektubun kime yazıldığı ile ilgili Mustafa Bayburtlu'nun tarafımıza yazılı olarak gönderdiği not şu şekildedir:

"35 numaralı mektubun Hayri Bey'e [Hayri Taptık] yazıldığı bellidir. Hem mektubun mâhiyyeti ve başında yer alan ifâde, hem de Tunahan'a nisbet edilen nüshadaki "1923" [23 Şaban 1341/10 Nisan 1923] tarihi, bunu göstermektedir. Hayri Bey cezbeli bir zât olup Vahdet-i Vücûd'a temâyülü, İstanbul'da birçok kimse ile temâsı varmış. Her birini hakikat ehli zannettiği için onlardan aldığı bâzı yanlış düşünceleri atabilmesi kolay olmamış, Beyefendi [Oğuz], nisbet talebini bu sebeple uzun müddet (üç seneyi aşkın bir süre) askıya aldıktan sonra (kendisinin bundan üzüntü duyması üzerine) kabul etmiş. Bu konuyu, niştem Sâcid Ağabey'le [Sâcid Çubukçu] birlikte Rahmi Beyamca'dan [Rahmi Köseoğlu] dinlemiştik. Bu süre zarfında Beyefendi, Hayri Bey'in hüsn-i zan beslediği ve kendisini tanıştırmak istediği çeşitli kimselerle, O'nun arzusu üzerine görüşmüş. Bunlardan bâzılarıyla ilgili hâtıraları Beyefendi'den de dinlemiştik. İşte (35 numaralı) mektubun girişinde dile getirdikleri "mükteseb hukuk", gerek Posta ve Telgraf İdâresi'nde geçen resmî münâsebet, gerekse o vesile ile teessüs eden dostluk ve arkadaşlık hukukudur. İntisâb ile başlayan yeni ve farklı bir münâsebetten dolayı o hukukun unutulmayacağını ifâde etmek istemişlerdir. Rahmi Bey'e yazılan mektup gibi bu mektup da, yolun esaslarını bildiren, aynı zamanda Hayri Bey'in hâlini de nazar-ı itibâra alan bir irşâd mektubudur. Bu yolda düşülebilecek hatâları ifâde ederken Vahdet-i Vücûd'dan da bahsetmeleri, bunun bir göstergesidir."

Oğuz'un kitabındaki 116 numaralı mektup ile ilgili Bayburtlu'nun tarafımıza gönderdiği not da şu şekildedir: "116 numaralı mektubun muhâtabı da Hayri Bey'dir. Bu mektubun kütüğe geçirilen nüshasında "üç misâli ictimâ" yoktur. Hayri Beyamca, kendisiyle ilgili bir durum olduğu için (başka mektuplarda olduğu gibi) bunu da kütüğe yazmamış. Ben bu mektubun orijinalini, Sâcid Ağabey'in Âkif Beyamca'dan [Âkif Kuyulu] emâneten aldığı mektuplar arasında gördüm. Âkif Beyamca bunları imhâ etmek istediğini söylemiş; Sâcid Ağabey de, okumak üzere bir müddet kendisinde kalması için izin alıp getirmişti. Birlikte okumuştuk. Âkif Beyamca'ya da, herhalde (Hayri Bey'in yakın arkadaşı olan) ağabeyi Dr. Hakki Rüştü Bey'den geçmiştir. Hayri Bey'e yazılan mektubun başındaki bu üç ictimâ görünce, (okuyanların ders çıkaracağı hususlar olduğu için) istinsâh ederek basılacak mektuba onu da koydum."

20 Rahmi Köseoğlu Sirkeci'de bir iş hanında Vehbi Bilimer'in iş ortağıdır. Onun Muhammed İhsan Oğuz ile tanışmasına Hayri Taptık vesile olmuştur. Nitekim bu durum, Oğuz'un *Mektuplar*'ında onun Rahmi Bey'in intisap talebine verdiği cevapta "Hayri Bey tarafından şahsınız hakkında vâki' iş'ârâtı da nazar-ı itibâra alarak" şeklinde ifade edilmiştir (I: 337). Hayri Taptık kendi isminin geçtiği yeri kütükte (...) şeklinde noktalar koyarak vermiştir. Mustafa Bayburtlu mektubun kendisine yazıldığı Rahmi Köseoğlu'ndan buradaki ismin "Hayri Bey" olduğunu öğrenerek ismi baskıya almıştır. Tunahan'ın *Mektuplar*'ında ise ilgili bölüm "Hayri Bey tarafından" ifadesine yer verilmeksizin "Şahsınız hakkında vâki' iş'ârâtı da nazar-ı itibâra alarak" şeklindedir (s. 9). Tunahan'ın *Mektuplar*'ında "Rahmi Bey'e Yazılan Mektubun Bazı Kısımları" (s. 119) ifadesi ile kastedilen kişi Rahmi Köseoğlu olmalıdır.

Oğuz'un *Mektuplar*'ında "Rahat Hayat" başlığı ile kayıtlı 199 numaralı mektup (II: 559) 15.08.1967 tarihinde Oğuz tarafından Rahmi Köseoğlu'na yazılmıştır. Bu mektubun Bayburtlu'dan temin ettiğimiz orijinal nüsha fotokopisinin bir sureti tarafımızda mevcuttur.

21 Vehbi Bilimer, İlim Yayma Cemiyeti kurucularından ve 1961-1968 yılları arasında cemiyetin başkanlığını yapmış bir zattır.

Dr. Hakkı Rüştü Kuyulu (ö. 1973),²² Mustafa Atak (ö. 1973),²³ eski Çorum Mecitözü ilçesi Müftüsü Yahya Akbaş (ö. 1987), eski Tokat Zile Müftüsü Ârif Kılıç (ö. 1972), eski Amasya Müftüsü (Ârif Kılıç'ın Amasya Medresesi'nden hocası olan) Sabri Yetkin (ö. 1962), Oğuz'un dâmâdı Mehmet Âkif Kuyulu (ö. 1997), Mustafa Ulak, eski Çorum Müftüsü Mustafa Özel, Seyyid Ahmed el-Kürdi'nin (ö. 1921) ihvânından Harput Ulu Câmii İmamı Hacı Tefik Efendi (ö. 1951) gibi muhtelif kişilere yazılmıştır. Oğuz'un bu kişiler dışında Ahmed Avni Konuk (ö. 1938), İzmirli İsmail Hakkı (ö. 1946), Ali Fuat Başgil (ö. 1967) gibi çok sayıda ilim adamı ile de müteaddit mektuplaşması mevcuttur.²⁴ Bu mektupların bir kısmının sahiplerinde kalmış olması, bir kısmının dönemin siyasi baskıları sebebiyle

22 Mustafa Bayburtlu'nun Hakkı Rüştü Kuyulu'ya yazılan bir mektup ile ilgili ifadesi: “54 numaralı (“Muhterem Hakkı Beyefendi!” diye başlayan) mektup, Dr. Hakkı Rüştü Kuyulu'ya yazılmıştır. Hayri Beyamca bu mektubu kütüğe geçerken baş tarafını ve ikinci sahifesini (Hakkı Rüştü Bey'in şahsına müteallik olduğu için) almamış. Ben mektubun aslını, 1. cild basıldıktan sonra gördüm. Önceden görse idim, (ders alınacak önemli bilgilerin bulunduğu) ikinci sahifeyi de, (116 numaralı mektuptaki Üç İctimâ'da olduğu gibi) basılan nüshaya koyardım.”

23 Mustafa Bayburtlu'nun bildirdiğine göre Oğuz'un 118 numaralı “Hakikat-i Muhammediyye” başlığını taşıyan mektubu bu zata yazılmıştır (II: 402).

24 Oğuz'un Avni Konuk ile yaptığı Vahdet-i Vücûd ve Vahdet-i Şühûd tartışmaları hakkında Bayram Kursesuz tarafından 2003 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde “Ahmet Avni Konuk'un Vahdet-i Vücûd Müdâfaası” başlıklı bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

Araştırmamız sırasında İhsan Oğuz'un *Mir'ât-ı İmâm-ı Rabbâni* isimli eserinin İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda Osman Nuri Ergin tarafından müellif nüshasından 1 Şubat 1932'de istinsah edilmiş bir başka nüshasına da ulaştık (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Demirbaş no: O.E.1174, 112). Bu kitap Oğuz'un, Abdülmeccid b. Muhammed Hânî'nin (ö. 1318/1900) *el-Hadâiku'l-Verdiyye fi hakâ'iki ecillâ'i'n-Nakşibendiyye*'sinden (bkz. Osman Türer, “Hânî, Abdülmeccid b. Muhammed”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yay., 1997), 16: 29-30) istifade ile hazırladığı bir eserdir. Söz konusu *Mir'ât* isimli eserin araştırmamız açısından önemi yine Süleyman Hilmi Tunahan'a nispet edilen *Kibrî-i Ahmer* isimle basılmış risâlede bu esere “Vasl-i uryân *Kitâb-ı Mir'ât*'da yazıldığı” (*Kibrî-i Ahmer*, 19) ifadeleri ile atıf yapılmış olmasıdır. Tunahan'ın *Mir'ât* isminde bir kitabı bilinmezken Oğuz'un bu isimde, üstelik “vasl-i uryân”dan bahseden bir eseri mevcuttur (bkz. Oğuz, M. İhsan, *Mir'ât-ı İmâm-ı Rabbâni*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Müstensih: Osman Ergin, İstinsâh Tarihi, 1 Şubat 1932, No: O.E.1174, 97-100). Bu durum, *Kibrî-i Ahmer* isimle basılan risâlenin Muhammed İhsan Oğuz'a aidiyetini ispatlamaktadır. Ayrıca bu risâle, Oğuz'un *Mektuplar*'ında “Muâmelât-ı Zâtiyye ve Sıfâtiyye, Avâlim-i Maddiyye ve Ma'neviyye” başlığı ile basılmıştır (I: 368). Bunun dışında Osman Nuri Ergin yazmaları arasında “İhsan Beyin İzmirli İsmail Hakkı Bey'e Bir Mektubu” başlığını taşıyan bir nüshaya ulaştık. Bu nüshanın *Mektuplar*'ın içerisinde yer alan «Mi'râc-ı Muhammedî» başlıklı 57. mektubun (I: 473-477) Osman Nuri Ergin tarafından kaleme alınan bir nüshası olduğu tespit edilmiştir. Kütükte bir kayıt bulunmadığı için kime yazıldığı bilinmeyen mektubun bu nüshasının üzerine, müstensih tarafından “İhsan Bey'in İzmirli İsmail Hakkı Bey'e Bir Mektubu” başlığı düşülmüştür. 20 Kânûn-ı Evvel 1932 tarihli bu nüshadan, söz konusu mektubun Oğuz tarafından İzmirli İsmail Hakkı'ya yazıldığını tespit etmiş bulunuyoruz (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Demirbaş no: O.E.824, 60-65). Bu mektubun üzerinde bulunan istinsah tarihi, araştırmamız için son derece önem arz etmektedir. Zira aynı mektup, Tunahan'a nispet edilen eserde de “İsrâ” başlığı ile yer almaktadır (s. 92-96). Buna göre bu belge çok eski bir tarihte yani 1932 yılında bu mektubun Muhammed İhsan Oğuz'a aidiyetini ortaya koymaktadır. Mektuplarla ilgili ulaşılabildiğimiz en eski tarihli belge budur. Ayrıca bu tarih, her iki eserde de birinci sırada basılan mektubun yazım tarihi ile ilgili olarak Rahmi Köseoğlu'na yazılan mektubun, Bayburtlu'nun kendisinde bulunan bir istinsahının üzerinde bulunan 10 Muharrem 1351 yani 16 Mayıs 1932 tarihi ile de uyuşan bir tarihtir.

bizzat kendisi tarafından imhasının istenmiş olması,²⁵ her bir mektubun yazıldığı kişilerin kesin olarak bilinmesi imkânını oldukça zorlaştırmaktadır.²⁶

Oğuz'un *Mektuplar*'ının büyük kısmı, onun bağlularından Hayri Taptık'ın, gönderildiği kişilerden izin alarak mektupları kaydettiği "kütük" tabir edilen ve üç ciltten oluşan defterlere dayanmaktadır.²⁷ Hayri Taptık, Oğuz'un bağlularına gönderdiği mektupları baştaki özel kısımları çıkararak Osmanlı Türkçesi ile kaydeder ve bugün elimizdeki *Mektuplar* bu şekilde bir araya getirilir. Hayri Taptık söz konusu defterleri, içindeki bilgilerin zayi olmasını istemediği için "Bizim çocuklar bunların kıymetini bilmez, bunların kıymetini ancak sen bilirsin!" diyerek vefat etmeden önce Rahmi Köseoğlu'na²⁸ emanet eder. O da aynı gerekçe ile vefat etmeden önce Sâcid Çubukçu'ya (ö. 2015)²⁹ teslim eder. Mektupların kaydedildiği defterler (kütükler) Oğuz adına Kastamonu'da kurulan vakıf bünyesinde şu an varislerinin elindedir. Basılmış eserin ikinci cildinin son kısmında yer alan mektupların bir kısmını, söz konusu kütükte olmayan mektuplar oluşturur. Oğuz'un damadı Akif Kuyulu'dan temin edilen bu mektuplar, Mustafa Bayburtlu tarafından yayım esnasında ikinci cildin sonuna eklenir.³⁰ Bayburtlu'nun ve Oğuz'un varislerinin bildirdiğine göre Hayri Taptık bazı mektupların karşısına yazıldığı kişiyi bildiren bir rumuz koyar. Örneğin Rahmi Köseoğlu'na yazılan mektup için (,) harfini yazar. Basılı eserde yer alan 1 numaralı mektup Rahmi Köseoğlu'nun Sâcid Çubukçu'nun evini ziyaret ettiği bir gün kendisine "Hayri Bey'in kütüğe yazdığı önemli bir mektup var, size de okuyalım" denilerek okununca Rahmi Köseoğlu gülümseyerek "Bu mektup bana yazılmıştı" der. Böylece kütükteki bazı mektupların karşısında yer alan rumuzların manası anlaşılmış olur. Oğuz'un iki cilt olarak basılan *Mektuplar* dışında henüz yayımlanmamış mektupları da mevcuttur. Diğer

25 Örneğin; Mustafa Bayburtlu'nun bildirdiğine göre 1948'de yazılmış olan 146 numaralı mektubun ikinci sayfasındaki (*Mektuplar* eserinde yer almayan) ekinde: "Vehbi Beyefendi'ye: Mektubun ortasındaki ilâvenize cevap vermiş oluyorum. Mektup sûretlerini okuduktan sonra imhâ edersiniz. Beş arkadaş okursunuz. Hamdi Bey de okusa iyi olur. Tahammülü olanlara da okutulabilir. Mehmed Ermiş gibi... Leyle-i Kâdr mev'ızasını Atâ Bey ve herkes okusun, talebeler de..." denilmektedir. Bayburtlu'nun konu ile ilgili açıklaması şu şekildedir: "Mektubun "Rahmi, Hayri, Dr. Hakkı Rüşdü, Vehbi" Beyler'e yazıldığı anlaşılmaktadır. "Beş arkadaş okursunuz" denildiğine göre, bir kişi daha var. Onun da "Mustafa Doğanbey" olması mümkündür. Başkası da olabilir. Mektupta sözü edilen talebeler, (İlim Yayma Cemiyeti o tarihte henüz kurulmadığına göre) bu zevâtın ilgilendiği ve himâye ettiği talebeler olsa gerek."

26 Oğuz'un torunu Mehmet İhsan Oğuz'a, mektupların asıllarına ulaşma imkânı bulunup bulunmadığını sorduğumuzda bu vesileyle onun mektup gönderdiği bilinen sevenlerinin bugün hayatta olan yakınlarında, ellerinde asıllarının bulunup bulunmadığını araştıracaklarını ifade etmişlerdir.

27 Söz konusu kütüklerin içerisinde Oğuz'un mektupları dışında diğer bazı eserleri de bulunmaktadır.

28 Tunahan'a nispet edilen *Mektuplar*'da "Rahmi Bey'e Yazılan Mektubun Bazı Kısımları" (s. 119) ifadeleri ile kastedilen kişi Oğuz'un ihvanından Rahmi Köseoğlu olmalıdır. Süleyman Hilmi Tunahan'ın "Rahmi Bey" isimli bir şahsa mektup yazdığı tarafımızca tespit edilememiştir. Rahmi Bey'in kim olduğu sorusuna cemâat mensubu hiçbir kimseden net bir cevap alınamamıştır. Tunahan'ın bağlularından Ramo Amca isimli bir zat olabileceğine yönelik bir takım yorumlar duymuş olmamıza rağmen bu yorumu destekleyen herhangi bir delile ulaşamamıştır. Üstelik bildiğine göre Ramo Amca okuma yazma bilmemektedir. Okuma yazma bilmeyen birine mektup yazılması tutarlı olmadığı gibi Ramo Amca'nın Tunahan'ın kendisine mektup yazdığına dair bir beyanına da ulaşamamıştır.

29 Sâcid Çubukçu, *Mektuplar* ile Oğuz'un başka birçok kitabını sadeleştiren ve yayına hazırlayan Mustafa Bayburtlu'nun eniştesi (halasının eşi)dir.

30 Mustafa Bayburtlu'nun ifade ettiğine göre basılan mektupların en az dörtte biri kütük dışındadır.

kitapları ile birlikte basılmamış mektupları da Oğuz Vakfı tarafından yayıma hazırlanmaktadır.

Tunahan'ın mektup yazdığı kişiler ise tarafımızdan tespit edilememiştir. Araştırmamız sırasında günümüzde hayatta bulunan talebelerinden hiçbirisinin, Tunahan'ın kendilerine bu mektuplardan yazdığına yönelik bir ifadesine ulaşamadığı gibi vefat etmiş bulunan talebelerinden de bu yönde bir nakle ulaşamamıştır. Tunahan'ın önde gelen talebelerinden ve bir müddet Çatalca müftülüğü de yapmış olan Lütfi Davran'a gönderdiği belirtilen kısa bir not dışında herhangi bir mektup yazdığı tarafımızca tespit edilememiştir. Söz konusu not ise *Mektuplar*'da yer almamaktadır. Bu konuda ulaşabildiğimiz başka bir açıklama Tunahan'ın talebelerinden Mustafa Arıkan'a aittir. Süleymanlı Cemaatinin çıkardığı *Ufuk* gazetesinin 13 Eylül 1978 tarihli sayısında Tunahan'ın talebelerinden Arıkan ile yapılan bir röportajda ondan Tunahan'ın el yazmalarından örnekler istendiği, onun;

“Bende Üstadımızın birçok mektubu var idi. Fakat o devirde hizmetlerimize gelecek zarara imkân vermemek için, baskıncıların, din düşmanlarının ellerinde vesika olmasın diye hepsini kaybettik, elden çıkardık, bugün bir tane mektubu bile maalesef yok.”

cevabını verdiği yazılıdır. Arıkan'ın kastettiği mektuplar, elimizde bulunan *Mektuplar ve Bazı Mesâil-i Mühimme* adıyla basılmış eserde yer alan mektuplar olmalıdır. Zira bu eserin aslını teşkil eden elimizdeki el yazısı notların bir bölümünün baş kısmına sonradan eklendiği anlaşılan “Bu yazı babamın yazısı. Hasan Arıkan”³¹ notu düşülmüştür. Bir bölümün baş kısmında “Lütfi Davran'dan Gelen” notu, başka bir bölümde ise “Biletçi Mehmet Efendi”³² yazısı mevcuttur. Ancak Mustafa Arıkan'ın yukarıdaki sözleri de mektupların kimlere yazıldığını açıklığa kavuşturmamaktadır. Eğer nüshanın üzerinde yer alan bu notlar doğru ise mektupların aslını teşkil eden el yazması nüshaların Mustafa Arıkan, Lütfi Davran ve Mehmet Akçelioğlu'ndan cemaate intikal ettiğini söylememiz mümkündür. Fakat bu notların doğru olmama ihtimali de vardır. Zira Arıkan'ın elde hiç mektup kalmadığını ifade etmesine rağmen *Ufuk* gazetesinin başka bir sayısında Tunahan'ın bir başka talebesi Mehmet Aksoy'un (Ahbap Hoca, ö. 1978)³³ teksir edip talebelerine dağıttığı ifade edilen bu mektupların yayımlanmaya başlanması izaha muhtaçtır.³⁴ O halde eldeki el yazması notların Mustafa Arıkan'dan ziyade Lütfi Davran, Mehmet Akçelioğlu ve Mehmet Aksoy'dan birinden ya da hepsinden intikal etmiş notlar olması gerekmektedir.³⁵

31 Hasan Arıkan, Mustafa Arıkan'ın oğludur. Her ikisi de Süleyman Hilmi Tunahan'ın talebeleridirler.

32 Mehmet Akçelioğlu Süleyman Hilmi Tunahan'ın talebelerindendir.

33 Mehmet Aksoy, Süleyman Hilmi Tunahan'ın önde gelen talebelerindendir. Bir müddet Afyon'un Şuhut ilçesi müftülüğü görevinde bulunmuştur.

34 Bkz. *Ufuk*, (Haftalık Siyasî Gazete), 6 Eylül 1978, sayı: 474: 7.

35 Mustafa Arıkan'ın oğulları, aynı zamanda Tunahan'ın da talebeliğini yapmış olan Hasan Arıkan ve Mehmet Arıkan kardeşlerin konuya ilişkin bilgilerinin olması mümkündür. Ancak tüm gayretlerimize rağmen kendileri ile görüşme imkânı elde edilememiştir.

üslubunu andıran çok sayıda başka ifadeler,³⁸ *Mektuplar ve Bazı Mesâil-i Mühimme* isimli eserin gerçek mektuplar olmayıp, mektup tarzında kaleme alınmış nasihatler ve öğütler olduğu şeklindeki izahı geçersiz kılmaya yetecek niteliktedir. Üstelik bu metinleri sahiplenen diğer taraf, bunların gerçek mektuplar olduğunu ifade etmekte ve yazıldığı kişilerin bir kısmının ismini de vermektedirler. Ayrıca bazı mektupların kendilerine yazıldığı söylenen zatları gören kişiler bugün hayat-tadırlar. Örneğin her iki tarafın bastığı ilk mektubun Rahmi Köseoğlu'na yazıldığı hem Oğuz'un varisleri ifade etmekte³⁹ hem de *Mektuplar*'ı baskıya hazırlayan Bayburtlu, Rahmi Bey'e yazılan mektubun tarihinin de (10 Muharrem 1351/16 Mayıs 1932) üzerinde yazılı olduğu bir nüshanın kendisinde bulunduğunu beyan etmektedir. Oğuz'un, mektuplar dışında bazı eserlerini/risâlelerini de istinsah edip bağlılarına gönderdiği bilinmektedir.⁴⁰

Göz önünde bulundurulması gereken başka bir husus da Tunahan'ın takipçileri tarafından *Mektuplar* isimle basılan kitabın kapağında ve iç kısımlarında eserin Tunahan'a ait olduğunu bildiren herhangi bir ifadenin kullanılmamış olmasıdır. Şayet mektuplar ona ait ise, tabii olanın bunun belirtilmesi olduğu aşikârdır. Nitekim onun *Kur'ân Harf ve Harekeleri* isimli "elifbâ"sının üzerine ismi yazılmıştır. İsmi tasrih edilmemesini de mektupların ona ait olmadığını ya da cemaat içerisinde o dönemde bu konuda bir şüphe bulunduğu zımnî bir kabulü ve işareti olarak düşünmek mümkündür. Dönemin siyasi sıkıntılarında ve baskılarından kurtulmak için böyle bir yol izlendiği şeklinde dile getirilebilecek bir itiraz veya izah ise, günümüzde böyle bir sıkıntı olmadığı için en azından "Yeni baskılarında yazar ismine niçin yer verilmemektedir?" sorusunu akla getirmektedir. Tunahan'ın isminin üzerine açıkça yazılmamasına rağmen cemaat içerisinde eserin sözlü olarak ona nispeti, bilinen ve yaygın bir durumdur. Yani kapağında yazılı olarak açıkça Tunahan'a aidiyeti belirtilmeyen metnin,⁴¹ sözlü olarak ona

38 Örneğin; "Mademki siz rızâullâh için mahabbet esasına müsteniden benim ile arkadaşlığı talep ediyorsunuz ve geri çevrilmemenizi istiyorsunuz, ben de sizden benim için bu arkadaşlığa terettüb eden vazâif ve vecâibin mukaddimât-ı esâsiyesini bildiriyorum. Bunları hüsn-i telakkî ve idrâke muvaffakiyetinizi Mevlâ'dan dilerim" (s. 12); "Mademki sizinle aramızda nisbet-i mahabbet teessüs edecektir; benden göreceğiniz mukâbele ve hizmet, dâimâ hayât-ı ebediyye ve sermediyeye nâiliyyetinizin mevkûfün ileyhi olan ümûr ve husûsun ifade ve edâsı olacaktır (s. 19); "Mevlâ-yı müteâl sizleri dâimen tevfiât-ı kâmile sine ve zâtî rızasına mazhar buyursun. Âmîn!" (s. 22); "Mevlâ-yı müteâl cümlemizi bu devletle müşerref olan zümre-i hâssu'l-hâssân meyânında mahşûr eyleye ve onların vâris ve tufeylîsi kıla. Âmîn!" (s. 40); "Mevlâ-yı müteâl... enbiyâ-yı mürselîne hâs olan hakîkî mahabbetin kemaline mazhar buyursun... Âmîn!" (s. 43); "Mevlâ-yı müteâl cümlemizi... müşerref kılsın..." (s. 65); Mevlâ-yı müteâlden... niyaz ederim" (s. 76). Bunlar dışında başka bazı ifadeler için bkz. s. 80, 83, 88, 91, 100, 108, 129 vd.

39 Nitekim Tunahan'ın *Mektuplar* 'ında da "Rahmi Bey'e Yazılan Mektubun Bazı Kısımları" (s. 119) başlıklı bir bölüm bulunmaktadır.

40 Mustafa Bayburtlu'nun ifade ettiğine göre Rahmi Köseoğlu'na yazılan mektubun, üzerinde 10 Muharrem 1351 tarihinin de bulunduğu bir nüshası elinde mevcuttur. Bu tarih, miladi takvime göre 16 Mayıs 1932 tarihine tekabül etmektedir. Kütükte ise Hayri Taptık tarafından tarih not edilmemiştir. Rahmi Köseoğlu'nun bugün hayatta akrabası kalmadığı için kendisine gönderilmiş mektupların asıl nüshalarının akıbetinden haberdar değiliz.

41 *Mektuplar ve Bazı Mesâil-i Mühimme* isimli eserin müellifini belirtir kısımda sarâhaten Süleyman Hilmi Tunahan'ın ismi yazılmamıştır. Kapağında «Bu(nu yazan), İmâm Rabbânî'nin evlâdından Salâhuddîn İbn Mevlânâ Sirâcuddîn'dir" ya da "Bu(nu yazan), İmâm Rabbânî (ve) Salâhuddîn İbn Mevlânâ Sirâcuddîn'in evlâdından birisidir" anlamlarına gelebilecek "Hâzâ min evlâdî'l-İmâm er-Rabbânî Salâhuddîn İbn Mevlânâ Sirâcuddîn" şeklinde Arapça gramer açısından problemlili bir ibare

ait olduğunu belirtmekte bir sakınca görülmemektedir. *Mektuplar*'ın Tunahan'a ait olduğu cemaat içi sözlü naklin yanı sıra aralarında cemaatin yayınevinden çıkan bazı eserlerin de bulunduğu birçok yazılı kaynakta da mevcuttur.⁴² Ayrıca Oğuz'un *Mektuplar*'ı basılmış, herkesin istifadesine ve erişimine açık iken Süleymanlı Cemaatinin Osmanlı Türkçesi ile bastığı eserin dağıtımını yalnızca cemaat içerisinde -ve belli bir zümreye- yapılmaktadır.

Süleymanlı Cemaatinin geçmişte çıkardığı haftalık *Ufuk* gazetesi ile günlük *Sabah* gazetesinde Tunahan'ın basılmış tek eseri olarak *Kur'an Harf ve Harekeleri* isimli "elifbâ" zikredilmektedir. Örneğin *Ufuk* gazetesinin 15 Haziran 1979 tarihli 508. sayısında "Süleyman Efendi (k.s.) Hazretlerinin tek matbu eseri bu!" yazısıyla onun "elifbâ"sına yer verilmektedir. Aynı yerde Tunahan'ın ilm-i akâide dair bir eser yazdırmaya başlayıp bilahare bundan vazgeçtiği ve talebelerinin ısrarı üzerine,

"Evladım ısrar etmeyiniz. Duydum ki bazıları, hocalarının eserlerini (hâşâ) Kur'ân-ı Kerim'den üstün tutuyorlarmış. İleride Efendi Hazretlerinin Akâid kitabı diye benim evladlarım da böyle bir derekeye düşerler mi düşüncesiyle

konulmuştur. Tunahan'ın tarikat silsilesinde müşşidi, Salâhuddîn İbn Mevlânâ Sirâcuddîn olarak verilmektedir (Fazilet Neşriyat Araştırma Heyeti, *Silsiletü'z-Zeheb Silsile-i Sâdât-ı Nakşibendiyye*, 5. bs., İstanbul: Fazilet Neşriyat, 2017, 20; 352. Dedeoğlu, Abdülkadir, *Silsile-i Sâdât-ı Nakşibendiyye-i Aliyye*, 2. bs., İstanbul: Osmanlı Yayınevi, 27; Bkz. Hocaşâde Ahmed Hilmi, *Hadikatü'l-Evliyâ* (Tercüme: Veliler Bahçesi), İstanbul: Osmanlı Yayınevi, 1979, 148). *Veliler Bahçesi* ismiyle basılan bu tercüme eserde *Hadikatü'l-Evliyâ*'nın aslında olmayan (Bkz. Hocaşâde Ahmed Hilmi, *Hadikatü'l-Evliyâ*, İstanbul: 1318, 165-174) bazı isimler ilave edilerek Süleyman Hilmi Tunahan silsileye dahil edilmiştir. Bkz. Mustafa Kara, "Hocaşâde Ahmed Hilmi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yay., 1998), 18: 207. Salâhuddîn'in torunun torunu Madınabonu Moidinova ile yaptığımız görüşmede onun babasının Mevlânâ Sirâcuddîn değil, Mevlvî Sirâcuddîn lakabıyla bilindiğini ifade etmiştir. Salâhuddîn hakkında Madınabonu Moidinova tarafından 2018 yılında Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Sâkıb Salâhuddîn'in Divân'ı ve Tasavvufî Görüşleri" başlıklı bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Salâhuddîn İbn Mevlânâ Sirâcuddîn için Bkz. Necdet Tosun, "Selâhuddîn Sâkıb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yay., 2016) Ek-2: 498.

Kapağında yer alan bu ifadelerden yola çıkılarak *Mektuplar ve Bazı Mesâil-i Mühimme* isimli eserin Salâhuddîn İbn Mevlânâ Sirâcuddîn'e ait olduğu sanılabilir ya da iddia edilebilir. Ancak bu, tarihi açıdan imkânsızdır. Zira eserin içerisinde bazı mektupların yazım zamanını bildiren tarihler Salâhuddîn'in vefat tarihi olan 1910'dan sonradır. Örneğin eserin ilk bölümünün tarihi 10 Muharrem 1340 yani 13 Eylül 1921'dir (s. 22). Yine "Temessük-ü Hakiki" başlığını taşıyan mektup 23 Şaban 1341 yani 10 Nisan 1923 tarihlidir (s. 31). 1910'da vefat eden birinin 1921 ya da 1923 yılında mektup veya risâle yazması ise imkânsızdır. Ayrıca eserin dili saf ve ağır Anadolu Türkçesidir. Salâhuddîn ise Özbek'dir. Bugün Kırgızistan sınırları içinde kalan Oş şehrinde dünyaya gelmiştir. Eserin dilinde Özbek ya da Kırgız Türkçesinden hiçbir unsur bulunmamaktadır. Üstelik varisleri tarafından onun böyle bir eseri olduğu da kabul edilmemektedir. Dolayısıyla böyle bir iddia ya da izah kesinlikle ihtimal dahilinde değildir.

- 42 Mesela bkz. Fazilet Neşriyat Araştırma Heyeti, *Silsiletü'z-Zeheb Silsile-i Sâdât-ı Nakşibendiyye*, 5. bs., İstanbul: Fazilet Neşriyat, 2017, 356; Önsör Yeğin, *Süleyman Hilmi Tunahan ve Tasavvufî Şahsiyeti*, (Lisans Bitirme Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 1996), 76. Yeğin burada bu eserlerin bizzat Süleyman Hilmi Tunahan tarafından kaleme alınıp alınmadığı konusunda kesin bir bilgiye ulaşamadığını kaydediyor. Emre, *Mehmed, Üstâdım Süleyman Hilmi Tunahan ve Hâtıralarım*, 3. bs., İstanbul: Erhan Yayınları, 2003, 39; Akgündüz, Ahmed, *Arşiv Belgeleri Işığında Silistre'li Süleyman Hilmi Tunahan*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 1997, 97-98; Akgündüz, Ahmed, *Tabular Yıkılıyor-2*, 7. bs., İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2007, 110; Târik Abdülcelil es-Seyyid, *el-Harekâtü'l-İslâmiyye fî Türkiye el-Muâsıra*, Mısır: Cevâdü's-şark li'n-neşr ve't-tevzi', 224. Süleymanlı Cemaatinin Tunahan'a nispet ettiği, fakat bizim Oğuz'a ait olduğunu tespit ettiğimiz *Kibrît-i Ahmer* isimli risâle de Türkiye Diyanet Vakfı İSAM Kütüphanesi kataloğunda 297.4 TUN.R 1330 numarası ile Süleyman Hilmi Tunahan adına kaydedilmiştir.

(bu işten) sarf-ı nazar ettim. Yazdırmayacağım. Esasen yazılmayan bir şey de kalmamıştır.”

cevabını verdiği kaydedilmiştir.⁴³ Devamında “Bununla beraber tasavvufa dair yazdığı çeşitli eserlerini(n) hayatında bastırılmasına müsaade etmemiştir” ifadeleri mevcuttur. Burada bahsedilen eserlerle muhtemelen daha sonra basılan ve bu makalenin konusu olan *Mektuplar* ile *Kibrî-i Ahmer* ve *İksir-i Ulûm* risâleleri kastedilmektedir. Zira *Ufuk* gazetesinin 6 Eylül 1978 tarihli 474. sayısında

“Efendi Hazretlerinin (k.s.) *Sülûk için Maârif-i Aliyye* adında bir risalesi eski Şuhud müftüsü Mehmet Aksoy (Ahhap Dayı) tarafından teksir edilerek talebelerine dağıtılmıştı.”

denilerek⁴⁴, söz konusu risâlenin ilk sayfasının resmi paylaşılmıştır. Bahsi geçen resimdeki yazı, Tunahan’ın *Mektuplar*’ının aslını teşkil eden, bizim de elimizde bir nüshası bulunan el yazısı ile uyuşmaktadır.

Ufuk gazetesinin 9 Kasım 1977 tarihli 431. sayısında A. Fazıl Temizerler ile yapılan bir röportajda ise “O’na ‘Niye eser yazmıyorsun?’ diyene O, ‘Ben canlı eser yetiştiriyorum’ derdi” denilmektedir.⁴⁵

Öte yandan “Niçin kitap yazmadınız?” sorusuna Tunahan’ın;

“Selefin mum ışığında yazdığı paha biçilmez hazine misali eserlerin toprağa gömülerek çürüdüğünü, bakkallara satılarak çöplüklerde çiğnendiğini, bir kısmının da kütüphane raflarında tozlanmış ve çürümeye terk edilmiş olduğunu gördüm. Medreseleri kapanmış, yazısı değiştirilmiş, din ilimleri yok olmaya yüz tutmuş olan bir zamanda, kitap yazmaktansa, yazılan ilmi eserleri anlayarak anlatacak ve ilmi satırdan sadra intikal ettirip yaşatacak talebe, yani canlı kitap yetiştirmeyi daha lüzumlu buldum.”⁴⁶

cevabı da dikkate alınması gereken bir husustur. Onun *Kur’ân Harf ve Harekeleri* isimli bir “elifbâ’sı olduğu kesin olarak bilindiğine göre bu sorunun “Niçin (başka) kitap yazmadınız?” şeklinde düşünülmesi daha uygundur.

Her durumda *Mektuplar* adlı esere Tunahan’ın isminin açıkça yazılmaması, üzerinde durulması ve cevap verilmesi gereken önemli bir meseledir.

Değerlendirme

Oğuz’a nispet edilen mektupların tamamı olmasa da bir kısmının Oğuz tarafından kimlere yazıldığı bilinmektedir. Bu kişilerin bir kısmı Oğuz’un müntesipleri

43 *Ufuk*, (Haftalık Siyasî Gazete), 15 Haziran 1979, sayı: 508, 8.

44 *Ufuk*, (Haftalık Siyasî Gazete), 6 Eylül 1978, sayı: 474, 7.

45 *Ufuk*, (Haftalık Siyasî Gazete), 9 Kasım 1977, sayı: 431, 6.

46 Fazilet Neşriyat Araştırma Heyeti, *Silsiletü’z-Zeheb Silsile-i Sâdât-ı Nakşibendiyye*, 5. bs., İstanbul: Fazilet Neşriyat, 2017, 355; Yeğin, *Süleyman Hilmi Tunahan ve Tasavvufî Şahsiyeti*, 76-77. Akgündüz, *Silistre’li Süleyman Hilmi Tunahan*, 98; Akgündüz, *Tabular Yıkılıyor-2*, 111. Aslında bu iki ifade Süleyman Hilmi Tunahan’ın “elifbâ” dışında başka eser yazmadığını ortaya koymaktadır. Temizerler’in ifadesine göre röportajın tarihi olan 1977’de cemaat içerisinde onun başka eser kaleme almadığı düşüncesi hakimdir.

iken, bazıları dönemin önde gelen ilim adamlarıdır. Hayri Taptık'ın kaleme aldığı kütükler üzerinde yapılacak detaylı bir araştırma ya da mektupların asıllarına ulaşılması, en azından mektupların bir kısmının kime yazıldığını ortaya çıkarabilir. Buna karşın Tunahan'a nispet edilen eserde yer alan mektupların, onun tarafından kimlere yazıldığı hakkında hiçbir bilgiye ulaşamamıştır. Tunahan'ın, talebelerinden ya da sevenlerinden birine veya birkaçına mektup yazmış olduğu kabul edilecek olursa, bu mektubun bir iftihar vesilesi olarak yazıldığı kişi tarafından gizlenmemesi ve muhafaza edilmesi gerektiği açıktır. Ancak ne vefat etmiş ne de hayatta olan talebelerinin hiçbirisinden onun kendilerine söz konusu mektuplardan yazdığına dair bir nakle ulaşamamıştır.

3. Mektuplar ve Kibrî-i Ahmer'in Yazım ve Basım Tarihleri ile Takipçilerine İntikal Süreci

3.1. Mektuplar'ın Yazım ve Basım Tarihi ve İntikal Süreci

Oğuz Yayınları'ndan çıkan *Muhammed İhsan Oğuz'dan Mektuplar* isimli eserin ilk baskısı 1994 yılında yapılmıştır. *Mektuplar*'ın büyük kısmının kendisine dayanılarak basıldığı «kütük» tabir edilen üç ciltlik asıl nüshanın Hayri Taptık tarafından yazılmaya başlandığı tarih ise kesin olarak bilinmemektedir. Mustafa Bayburtlu ve Oğuz'un varislerinin tahminlerine göre Hayri Taptık'ın mektupları bu defterlerde istinsah etmeye başladığı tarih 1930'lu yıllar olmalıdır. Zira hem *Mektuplar ve Bazı Mesâil-i Mühimme* isimli Süleymanlı Cemaatinin bastığı eserde hem de *Muhammed İhsan Oğuz'dan Mektuplar* isimli Oğuz Yayınları tarafından basılan eserde yer alan birinci mektubun yazım tarihi, Mustafa Bayburtlu'da bulunan başka bir nüshanın üzerinde yazdığına göre 10 Muharrem 1351/16 Mayıs 1932'dir. Rahmi Köseoğlu'nun Hayri Taptık'ın delalet ve tavassutu ile İhsan Oğuz ile tanıştığı,⁴⁷ Oğuz'un torunu Mehmet İhsan Oğuz'un ifade ettiğine göre Hayri Bey'in 1934 tarihinde Kastamonu'da İhsan Oğuz'u ziyaret ettiği dikkate alınırsa Hayri Bey'in 1930'lu yıllarda bugün elde bulunan kütüğü istinsah etmeye başladığı tahmin edilmektedir. Nitekim Bayburtlu, Rahmi Köseoğlu'ndan dinlediği bazı hatıralardan yola çıkarak Hayri Taptık'ın İhsan Oğuz ile 1920'li yıllarda tanışmış olduğunu tahmin etmektedir. Fakat yukarıda da işaret ettiğimiz gibi (18 numaralı dipnot) İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Osman Ergin yazmaları O.E.1813 numaralı *Vahdet-i Vücûd ve Vahdet-i Şühûd Münakaşaları* isimli yazma eserde yer alan 17 Mart 1920 tarihli Oğuz'a ait mektubun baş kısmındaki;

“Hayri Bey Efendi'ye takdim ettiğim bazı âsârın mütâlaasından hasıl ettikleri intibââtı mutazammın yazılarınızı minnetle ahz ve mütâlaa eyledim.” (s. 15)

47 Nitekim bu husus, Oğuz'un ilk mektubunun içerisinde onun Rahmi Köseoğlu'nun nispet talebine verdiği cevapta «Hayri Bey tarafından şahsınız hakkınızda vâki' iş'ârâtı da nazar-ı i'tibâra alarak...» (Oğuz, *Mektuplar*, I: 337) şeklinde ifade edilmiştir. Hayri Taptık kütükte, kendi isminin yazdığı yeri noktalar (...) koyarak geçmiştir. Mustafa Bayburtlu daha sonra buradaki ismin “Hayri Bey” olduğunu mektubun kendisine yazıldığı Rahmi Köseoğlu'ndan öğrenerek noktaların olduğu yere onun ismini yazmıştır. Bu ifade Süleymanlı Cemaatinin bastığı *Mektuplar* 'da “Hayri Bey tarafından” kısmı olmadan yer almaktadır (*Mektuplar ve Bazı Mesâil-i Mühimme*, 9).

yazısından tespit ettiğimize göre Taptık'ın Oğuz ile tanışıklığı 17 Mart 1920'den öncesine dayanmaktadır. Taptık'ın kütükleri istinsah etmeye başladığı tarihi kesin olarak tespit etmemiz mümkün olmamakla birlikte, ilk mektubun Oğuz tarafından kaleme alındığı tarihin 10 Muharrem 1351/16 Mayıs 1932 olması göz önünde bulundurulursa her durumda kütüklerin yazılmaya başlandığı tarihin bu tarihten (16 Mayıs 1932) sonra olması gerekmektedir.

Hayri Taptık 1968 yılında vefat etmiştir. Onun, istinsah ettiği mektupları Rahmi Köseoğlu'na teslim ettiği tarih tam olarak tespit edilememiştir. Taptık'ın vefat tarihinin 1968 olduğu ve bu tarihten birkaç sene önce Köseoğlu'na teslim etmiş olduğu kabul edilirse yaklaşık bir tahmin yürütülebilir. Köseoğlu'nun Çubukçu'ya teslim ettiği tarih ise bir-iki senelik yanılma payı ile birlikte 1970'dir. Rahmi Köseoğlu'nun bugün hayatta akrabası kalmadığı için söz konusu mektubun asıl nüshasının akıbeti hakkında şimdilik bir bilgi sahibi değiliz. Kütükler Çubukçu'nun vefat tarihi olan 2015 yılından birkaç yıl önce Oğuz Vakfı'na intikal etmiştir.

Tunahan'a nispet edilen *Mektuplar*, tespit edebildiğimiz kadarı ile Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmış birtakım nüshalar bir araya getirilerek basılmıştır. Bizim de elimizde bulunan fotokopi nüshalar üzerine sonradan "Bu yazı babamın (Mustafa Arıkan) yazısı. Hasan Arıkan", "Lütfi Davran'dan gelen", "Biletçi Mehmet Efendi" (Mehmet Akçelioğlu) notları düşülmüştür. Adı geçen kişiler Tunahan'ın önde gelen talebeleridirler. Eğer bu notların içerdiği bilgi doğru ise eldeki kitabın, onlardan gelen nüshalara dayanılarak basıldığını söylemek mümkündür. Fakat söz konusu nüshaların onlara bizzat Süleyman Hilmi Tunahan'dan mı, yoksa bir başkasından mı intikal ettiğine dair kesin bir bilgiye ulaşmamız mümkün olmamıştır. Kanaatimize göre söz konusu el yazması notların Tunahan'dan bu kişilere intikal etmiş olması mümkün değildir. Zira bu isimlerin kendilerinden bu yönde bir nakil bulunmamaktadır. Diğer yandan Tunahan'ın diğer talebelerinden de bu şekilde bir nakil mevcut değildir.

Süleymanlı Cemaatinin bastığı *Mektuplar ve Bazı Mesâil-i Mühimme* isimli eserin üzerinde basım tarihi ve yeri bulunmamaktadır. Edindiğimiz bilgilere göre cemaat içerisinde herkese olmasa da belli kişilere 1980'lerin sonuna doğru *Mektuplar*'ın verilmeye başlandığını kesin olarak söyleyebiliyoruz. Basım tarihinin daha erken bir tarih olması da mümkün olmakla birlikte cemaat tarafından *Mektuplar ve Bazı Mesâil-i Mühimme* isimli eserin ilk defa hangi tarihte basıldığını kesin olarak tespit etmemiz mümkün olmamıştır. Buna rağmen *Ufuk* gazetesinin 6 Eylül 1978 tarihli 474. sayısında Tunahan'ın talebelerinden Mehmet Aksoy'un (Ahbap Hoca) teksir edip talebelerine dağıttığı ifade edilen, bizim de elimizde fotokopisi bulunan *Mektuplar*'ın asıl nüshasının ilk sayfasına yer verilmesi, cemaat içerisinde söz konusu mektupların -en azından belli bir kesim tarafından- bilinirliğinin 6 Eylül 1978 yılından öncesine dayandığını kesin olarak ortaya koymaktadır. *Mektuplar ve Bazı Mesâil-i Mühimme*'nin basılmasını Süleyman Hilmi Tunahan'ın vefat yılı 1959'dan 2000 yılına kadar cemaatin liderliğini yapmış olan damadı Kemal Kacar'ın (ö. 2000) istediği ve onun, içerikte bulunan bazı isimleri müstear isim olarak ifade ettiği Süleymanlı Cemaatinde *Mektuplar*'ı bas-

kıya hazırlayan kişiler tarafından belirtilmiştir. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi bu şekilde bir açıklama tatmin edici değildir. Zira Oğuz tarafında bu isimler ve eserler müsteâr/hayâlî değil, gerçek kişi ve eserlere tekabül etmektedir. Diğer taraftan Kemal Kacar'ın bu eseri Tunahan'a nispet etmeden okunmasını tavsiye ettiği, bu isnadın daha sonra başkaları tarafından yapıldığını ifade edenler de olmuştur. Dolayısıyla Kacar'a isnad edilen yukarıdaki açıklama tashihe muhtaçtır.

Bununla birlikte Süleymanlı Cemaatinin yayınevi Fazilet Neşriyat'ta Tunahan'ın *Mektuplar*'ının ya da *Kibrî-i Ahmer* isimli risâlenin bir ya da birden fazla el yazmasının bulunduğu yönünde ulaştığımız bir bilgiyi teyit edemediğimizi de belirtmemiz gerekmektedir. Konuyla ilgili görüşme talebimize Fazilet Neşriyat'tan olumlu bir cevap alınamamıştır. Şayet var ise bu nüshalar bizim elimizdeki nüshalar olabileceği gibi başka nüshalar da olabilir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Oğuz'un eserleri, bazılarını bu araştırma sırasında tespit ettiğimiz çok sayıda kişi tarafından istinsah edilmiştir. Bu açıdan Fazilet Neşriyat'ta ya da başka yerlerde bu eserlerin nüsha ya da nüshalarının bulunması çok uzak bir ihtimal değildir.

3.2. Kibrî-i Ahmer İsimli Risâle'nin Yazım ve Basım Tarihi ve İntikal Süreci

Süleymanlı Cemaati tarafından basılan *Kibrî-i Ahmer* tabir edilen risâle, Oğuz'un *Mektuplar*'ında "Muâmelât-ı Zâtiyye ve Sifâtiyye, Avâlim-i Mâddiyye ve Ma'neviyye" başlığı ile mevcuttur (*Mektuplar*, I: 368-385). *Kibrî-i Ahmer* isimli risâlenin devamında yer alan *İksîr-i Ulûm ve Ma'rîfet* risâlesi ise Oğuz Vakfı tarafından henüz basılmamıştır. Bu risâle, varislerinin ve Oğuz vakfı yöneticilerinin ifade ettiğine göre Oğuz'un baskıya hazırlanan diğer eserleri arasındadır.

İçerisinde *İksîr-i Ulûm ve Ma'rîfet* isimli bir risâlenin de bulunduğu *Risâle-i Kibrî-i Ahmer*'in basım tarihinin, *Mektuplar ve Bazı Mesâil-i Mühimme*'nin basımından daha önce olduğu bilgisine ulaşılmış bulunuyoruz. Edindiğimiz bilgilere göre bu risâle, Süleymanlı Cemaati tarafından h. 1400 yılında 1400 adet basılmıştır. Söz konusu tarih, miladi takvime göre 1980 yılına tekabül etmektedir. Görüştüğümüz başka bazı kişiler de yaklaşık olarak bu tarihlerde risâlenin basılmış olduğunu ve kendilerinin de o tarihlerde eseri gördüklerini teyit etmişlerdir.

Kibrî-i Ahmer'in üzerinde yazan tarih her ne kadar 1330'u işaret etse de eserin gerçekte bu tarihte basılmış olması imkânsızdır. Zira eserin üzerindeki tarih yaklaşık olarak 1912 yılına tekabül etmektedir. Bu tarihte Oğuz 25, Tunahan 24 yaşındadır. Her ikisinin de bu tarihte ve bu yaşlarda herhangi bir eser kaleme aldıkları bilinmemektedir. Eserin basılmış olabileceği tarihlerde ve sonrasında Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu sebebiyle Arapça ve Osmanlı Türkçesinin öğretimi üzerindeki siyasi baskı ve yasaklardan dolayı eski bir tarihin, adı geçen eserin üzerine kaydedilmiş olması mümkündür. Bu uygulamanın söz konusu dönemde resmi takibattan kurtulmak için sıkça başvurulmuş bir yöntem olduğu bilinmektedir.

Kibrî-i Ahmer isimli risâlenin basım yeri olarak Şirket-i Mürettibiyye Matbaası gösterilmiştir.⁴⁸ Bu isimde bir matbaanın bulunduğu ve burada birçok eserin ba-

48 Şirket-i Mürettibiyye Matbaası: "Üsküdar Arabzade Mahâllesi'nde sâkin Artin Asadoryan tarafından, rûmî 3 Temmuz 1305 (miladi 15 Temmuz 1889) tarihinde kurulan, Türkçe, Arapça, Fransızca, Ermeni-

sıldığı bilinmektedir. Ancak söz konusu matbaada bu isimde bir eserin gerçekten basılmış olması imkân dâhilinde gözükmemektedir. Zira eserin gerçekte 1400 tarihinde, yani 1980 yılında basıldığı bilgisi doğru ise bu tarihte bu isimde faal halde bir matbaa bulunmamaktadır. Bu durumda, eserin tarihi gibi basım yeri de resmî takibattan kurtulmak için bir önlem olarak bu şekilde kaydedilmiş olmalıdır.

Diğer taraftan Süleyman Hilmi Tunahan'dan sonra 17 Haziran 2000'e kadar cemaatin liderliğini yapmış ve aynı zamanda onun damadı olan Kemal Kacar 1977 tarihli olduğu tahmin edilen bir sohbe ait ses kaydında:

“Elâ lehu'l-halku ve'l-emru...” buyurduğu... ‘elâ lehû âlem’ul-halk’, ‘elâ lehû-âlemu’l-emr’ demek olduğu anlaşılıyor, karîne ile... ‘Elâ lehu'l-halku ve'l-emru’ dedikten sonra hemen ne buyuruyor? ‘Tebârekellâhu rabbü'l-âlemîn.’ Âlemlerin Rabbi olan Allâhü Zülcelâl Hazretleri mütebârek oldu. İşte bu karîne ile anlıyoruz ki, o ‘Halk’ ve ‘Emir Allâh’ındır’ denildiği zaman, ‘âlem-i halk’, ‘âlem-i emir’ demek... Nitekim bunun tafsilatını Üstazlarımız, bizlere mübarek fem-i saâdetlerinden naklettiler. Kitaplarda da gördük. **Risâlelerinde de yazmışlar.** En mükemmel şekilde **Hazret-i Üstazımız, Risâlesi’nde** ‘âlem-i halk’a, ‘âlem-i emr’e’ ait, malumat var. Şimdiye kadar hiçbir tasavvufî eserde görülemeyecek derecede... Demek ki zamanı gelmiş, Hazret-i Allah yazdırmış, söylettirmiş, var orda... Ama, İmâm-ı Rabbânî Müceddid-i elf-i sâni Ahmed-i Fârûki-i Serhendî Hazretleri’nin *Mektubât-ı Şerife*’sinde de, birinci cildi ve ikinci cildinin muhtelif yerlerinde, âlem-i halk’a, âlem-i emr’e ait, malumat yine hayli var. **Hazret-i Üstaz’ın Risâlesi’nde** olduğu gibi...”

demektedir. Kemal Kacar’ın bu ifadelerinden anlaşıldığına göre o, Tunahan’ın “elifbâ” dışında başka eserlerinin olduğu görüşündedir. Fakat söz konusu eserlerin bizzat Tunahan’dan mı alındığı yoksa başka birisinden alınarak daha sonra mı ona nispet edildiğine dair bir bilgiye ulaşamamıştır.⁴⁹ Ses kaydında bahsedilen konu *Kibrît-i Ahmer* isimli risâlede geçmektedir. Dolayısıyla Kemal Kacar’ın konuşmasında işaret ettiği risâle *Kibrît-i Ahmer* olmalıdır.

Değerlendirme

Mektuplar ve Bazı Mesâil-i Mühimme ismiyle Süleymanlı Cemaati tarafından basılan eserin 1980’li yılların sonlarına doğru basılmış ve belli kişilere dağıtılmış halde olduğu kesin olarak anlaşılmıştır. Bununla birlikte Ufuk gazetesinde yer alan açıklamalar ve orada *Mektuplar*’ın aslını teşkil eden nüshanın suretinin verilmesi, bu mektupların en azından bir kısım cemaat mensupları tarafından 1978’den

ce, Rumca, İtalyanca, İngilizce, Almanca neşriyat yapan ve Cağaloğlu’nda kaim bir matbaadır. Artin Asadoryan’ın, adının geçtiği birden çok matbaası mevcuttur. Artin Asadoryan ve mahdumları matbaası, Artin Asadoryan matbaası bunlardandır. Bunların, aynı matbaanın isim değişikliği mi yoksa farklı matbaalar mı olduğu malumumuz değildir” (<https://dunyasozluk.com/baslik/%C5%9Firket-i-m%C3%-BCrettibiye+matbaas%C4%B1>, erişim: 11.01.2019). Alıntıda bulunan bazı yazım hataları tarafımızdan düzeltilmiştir.

49 Ayrıca akla gelen başka bir soru da Tunahan’ın vefat tarihi olan 1959 ile sohbetin kaydedildiği tahmin edilen 1977 yılları arasında eserin neden bilinmediği ya da ortaya çıkarılmadığıdır.

Yani eserin Tunahan'a aidiyetinin kabul edilmesi durumunda onun müşşidinin es-Seyyid Ahmed el-Kürdî el-Hüseyînî olması gerekmektedir. Halbuki Tunahan'ın silsilesinde bu isimde bir müşşidi yer almamaktadır. Onun Ahmed el-Kürdî ile herhangi bir irtibatı da bulunmamaktadır. Tunahan'ın müşşidi daha önce de belirtildiği gibi Salâhuddîn İbn Mevlânâ Sirâcuddîn (ö. 1910) olarak verilmektedir. Bu durumun açığa kavuşturulması için başvurduğumuz kişilerden aldığımız cevap Ahmed el-Kürdî isminin aslında gerçek bir isim olmadığı, müsteâr/hayâlî bir isim olduğu şeklindedir. Buna göre Tunahan, yeni rejimin baskı ve takibatına maruz kalmaması için kendi müşşidinin ismini müsteâr olarak kullanmıştır. Fakat bu izah her şeyden önce tarihî gerçekliklerle uyuşmamaktadır. Zira Tunahan'ın müşşidi olan Salâhuddîn'in birkaç defa İstanbul'a geldiği⁵³ biliniyor ise de o, bugün Kırgızistan sınırları içerisinde bulunan Oş şehrinde yaşamıştır. Bu durumda Türkiye'de yeni kurulan rejimin Kırgızistan'da yaşayan birine nasıl zarar vereceği sorusunun cevaplanması gerekmektedir. Dahası Salâhuddîn henüz Cumhuriyet kurulmadan 13 sene önce, 1910 yılında vefat etmiştir.⁵⁴ Dolayısıyla ortada kendisine zarar verebilecek bir rejim de henüz mevcut değildir.

Öte yandan es-Seyyid Ahmed el-Kürdî el-Hüseyînî, Muhammed İhsan Oğuz'un müşşididir. Oğuz'un Ahmed el-Kürdî ile irtibatı ve ona intisabı, aralarındaki mektuplaşmalar vasıtası ile gerçekleşmiştir. Ahmed el-Kürdî'nin Oğuz'a gönderdiği, içerisinde icazetnamenin de bulunduğu dokuz mektup Oğuz'un *Tasavvuf Yolunda Manevî Cihad* isimli eserinde yayınlanmıştır.⁵⁵

O halde yukarıda verdiğimiz, Süleymanlı Cemaatinin bastığı *Mektuplar*'da yer alan ifade çok açık ve inkâr edilemez biçimde eserin Oğuz'a ait olduğunu ortaya koymaktadır. Bu ifade aynı zamanda mektupların Tunahan'dan ya da cemaate mensup başka bir kişiden Oğuz'a intikal etmiş olabileceği ihtimalini de ortadan kaldırmaktadır. Zira böyle bir ihtimalin kabul edilmesi durumunda Oğuz'un nasıl olup da Süleymanlı Cemaatinin bastığı *Mektuplar*'a kendi müşşidinin ismini dahil ettiği sorusuna cevap verilmesi gerekmektedir.

2. *Mektuplar ve Bazı Mesâil-i Mühimme* isimli eserde "**Rahmi Bey'e Yazılan Mektubun Bazı Kısımları**" başlığı yer almaktadır (s.119).

Bu başlığa göre söz konusu mektubun "Rahmi Bey" isimli birine yazılmış olması gerekmektedir. Süleyman Hilmi Tunahan'ın "Rahmi Bey" adında birisine mektup yazdığına dair hiçbir bilgiye ulaşamamıştır. Söz konusu ismin de müsteâr bir isim olduğu ya da onun bağlilarından Ramo Amca isimli bir zat olabileceğine yönelik yorumlara ulaştık. Fakat Ramo Amca'nın okuma yazma bilmemesi ve Tu-

[C3%A7uri-hz-2735](#), erişim: 04.02.2019.

53 Fazilet Neşriyatın yayımladığı *Silsiletü'z-Zeheb Silsile-i Sâdât-ı Nakşibendiyye* isimli eserde yer alan, Salâhuddîn'in 1908 yılında İstanbul'a geldiğini bildiren ve herhangi bir kaynağa dayandırılmayan bilgi tashihe muhtaktır. Fazilet Neşriyat Araştırma Heyeti, *Silsiletü'z-Zeheb Silsile-i Sâdât-ı Nakşibendiyye*, 5. bs., İstanbul: Fazilet Neşriyat, 2017, 332-333. Zira Salâhuddîn'in torunun torunu Madinabonu Mo-dinova, onun bu tarihte İstanbul'a geldiğine dair ellerinde bir delil bulunmadığını ifade etmiştir.

54 Necdet Tosun, "Selâhaddîn Sâkib", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yay., 2016) Ek-2: 498.

55 Oğuz, M. İhsan, *Tasavvuf Yolunda Manevî Cihad*, İstanbul: Oğuz Yayınları, 1993, 186-243.

nahan'ın kendisine mektup yazdığına dair hayatında iken kendisinin bir beyanının bulunmaması bu yorumu da geçersiz kılmaktadır.

Diğer taraftan Muhammed İhsan Oğuz'un ihvânı içerisinde, *Mektuplar*'ın aslını teşkil eden kütüklerin de bir müddet kendisinde bulunduğu, Rahmi Köseoğlu isminde birisi bulunmaktadır. Üstelik Oğuz'un Rahmi Bey'e çok sayıda mektup yazdığı bilinmektedir. Her iki eserde yer alan bir numaralı mektup da Oğuz'un Rahmi Bey'in nispet talebine cevap olarak kaleme aldığı bir mektuptur. Nitekim mektubun muhtevasında yer alan ifadelerden de nispet talebinde bulunduğu açık bir biçimde anlaşılmaktadır.⁵⁶

Buna göre yine Süleymanlı Cemaatinin bastığı *Mektuplar*'da yer alan "Rahmi Bey'e Yazılan Mektubun Bazı Kısımları" ifadesi de *Mektuplar*'ın Oğuz'a aidiyetini kat'i surette ortaya koymaktadır.

3. *Mektuplar ve Bazı Mesâil-i Mühimme* isimli eserde yer alan "Akreb-i Turuk-i Vusûl: Sohbet" başlıklı mektubun ikinci paragrafının son cümlesi

**"Bu husûsât, tarz-ı diğerde bizim Kitâbü Âdâbi'l-Mürîd'imizde mezkûr-
dur. Ona da mürâcaatla tafsîlât alınabilir."**

şekindedir (s. 54).

Tunahan'ın *Kitâbü Âdâbi'l-Mürîd* isimli bir eseri bilinmezken Oğuz'un *Kitâbü Âdâbi'l-Mürîdîn* adlı bir eseri mevcuttur. Bu eserin 1971 tarihli daktilo nüshası elimizdedir. Söz konusu eserin Oğuz'a ait başka nüshalarının da bulunduğu ve bir kısmını diğer eserleri gibi ihvanından bazı kişilere gönderdiği tahmin edilmektedir.⁵⁷ Aslında bu eser, Tunahan'ın *Mektuplar*'ında da "Âdâb-ı Zarûriyye" başlığı taşıyan bölümde mefhum ve mana itibarı ile bulunmaktadır. Tunahan'ın hiçbir talebesinden onun bu isimde bir kitap yazdığı da tarafımızca tespit edilememiştir. O halde yukarıdaki ifade de *Mektuplar*'ın Oğuz'a aidiyetini ortaya koymaktadır.

4. *Mektuplar ve Bazı Mesâil-i Mühimme* isimli eserde

"Bu mebhasda kaderi ve cebrîlik yapmamalıdır. Eserlerimizde bu umûra müteallik maârifi okuyup anlamalı, mezheb-i vasat ve necât olan Ehl-i sünnet mezhebi dairesi dahilinde mu'tekid ve âmil olmalıdır."

ifadeleri mevcuttur (s. 127).

56 "Mademki siz rızâullâh için mahabbet esâsına müsteniden benim ile arkadaşlığı talep ediyorsunuz ve geri çevrilmemenizi istiyorsunuz, ben de sizden benim için bu arkadaşlığa terettüb eden vazâif ve vecâibin mukaddimât-ı esâsiyesini bildiriyorum. Bunları hüsn-ü telakkî ve idrâke muvaffakiyetinizi Mevlâ'dan dilerim" (*Mektuplar ve Bazı Mesâil-i Mühimme*, 12); "Mademki sizinle aramızda nisbet-i mahabbet teessüs edecektir; benden göreceğiniz mukâbele ve hizmet, dâimâ hayât-ı ebediyye ve sermediyye nâiliyyetinizin mevkûfun ileyhi olan ümûr ve husûsun ifade ve edâsı olacaktır (*Mektuplar ve Bazı Mesâil-i Mühimme*, 19) vb. bazı ifadeler Oğuz'un takipçilerinin ifade ettiği gibi karşı taraftan (Rahmi Bey'den) gelen bir intisap talebine cevap niteliği taşımaktadır. Ayrıca Tunahan'ın *Mektuplar*'ında yer alan "Vâlîde-i muhteremenizin dâr-ı âhirete intikali haberini müş'ir olan mektubunuzu bu sabah kemâl-i hüzn ile aldım" (s. 109) cümlesi ile başlayan mektubun, Rahmi Köseoğlu'nun annesinin vefatı üzerine Oğuz'un ona gönderdiği taziye mektubu olduğunu 36 numaralı dipnotta belirtmiştik.

57 Bu eserin sadeleştirilmemiş asıl nüshasının Taptık'ın kaleme aldığı kütüklerde de mevcut olduğunu Mustafa Bayburtlu bildirmektedir.

Süleymanlı Cemaatinin bastığı *Mektuplar*'da yer alan yukarıdaki konuya dair Tunahan'ın herhangi bir eseri bulunmamasına rağmen Oğuz'un ilgili konudan bahsedilen birkaç eseri bulunmaktadır. *Kazâ ve Kader Kitabı* ismiyle basılan *Kitâbu'l-Kazâ ve'l-Kader* ile *İslâm Düşüncesinde 7 Önemli Konu* ismiyle basılan *Fusûl-i Seb'a* bunlardan bazılarıdır.⁵⁸ Bu ifadeler de eserin Oğuz'a aidiyetini ispatlamaktadır.

5. Süleymanlı Cemaati tarafından *Risâle-i Kibrî-i Ahmer* ismiyle basılan eserde

“Arş- a'lâ ile arş-ı kalbînin siaları, yekdiğerine nispetle olan efdaliyyet ve eşrefiyyetleri meselesi mesâil-i azîme ve gâmizadandır. Burada onların bahsi gayr-i maksud olmakla tahkîk ve tafsîli diğەر eserlerimiz mutâlaasına havale edilmiştir.”

ifadeleri yer almaktadır (s. 10).

Tunahan'ın yukarıdaki alıntıda bahsedilen konuya ilişkin herhangi bir eseri bilinmezken⁵⁹ Oğuz'un *İslâm Tasavvufunda Vahdet-i Vücûd*,⁶⁰ *Seyru's-Sâlikîn fi Menâzili'l-Ârifîn*, *Şerh-i Makamât ve Istilâhât-ı Sûfiyye*⁶¹ gibi eserlerinde ise konuya ilişkin tafsîlât mevcuttur. O halde bu ifadeler, *Risâle-i Kibrî-i Ahmer* ismiyle basılan eserin de Oğuz'a aidiyetini ortaya koymaktadır.

6. *Risâle-i Kibrî-i Ahmer* ismiyle basılan eserde

“Vasî-ı uryân, Kitâb-ı Mir'ât'da yazılıdır” (s. 19)

Her ne kadar bu ifadelerde iyelik zamiri kullanılmamış olsa da Oğuz'un *Mir'ât-ı İmâm-ı Rabbânî* isimli bir eserinin mevcut olması ve içerisinde “vasî-ı uryân”dan bahsedilmesi, yine eserin Tunahan'a değil, Oğuz'a ait olduğunu göstermektedir.⁶² Zira Tunahan'ın bu isimde bir eseri mevcut değildir.

Metinlerin muhtevasından hareketle tespit edilen bu şahıs ve eser isimlerinin bir tarafta “müstear isim” olarak takdim edilmesi ya da açıklanamaması, diğer tarafta ise söz konusu şahıs ve eser isimlerinin gerçek kişilere ve eserlere tetâbuk etmesi, *Mektuplar* ve *Bazı Mesâil-i Mühimme* isimli eserin ve *İksîr-i Ulûm ve Ma'rîfet* ile birlikte basılan *Risâle-i Kibrî-i Ahmer*'in Oğuz'a aidiyetini şüpheye mahal bırakmayacak kesinlikte ispat etmektedir.

58 Bkz. Oğuz, M. İhsan, *Kazâ ve Kader Kitabı*, İstanbul: Oğuz Yayınları, ts.; Oğuz, M. İhsan, *İslâm Düşüncesinde 7 Önemli Konu*, Sadeleştirilmiş 2. bs., İstanbul: Oğuz Yayınları, 1993.

59 Burada göz önünde bulundurulması gereken bir husus da Tunahan'ın, tadrîsi, yani dînî ilimleri okutarak ülkenin o dönemde acil olarak ihtiyaç duyduğu dînî hizmetleri ifa edecek hocalar yetiştirmeyi öncelleyen metodudur. Sürekli tadrîs ile meşgul olmak, doğal olarak telifi, yani kitap yazma imkanını kısıtlayan bir durumdur. O, dönemin acil ihtiyacını göz önünde bulundurarak bunu “...yazılan ilmî eserleri anlayarak anlatacak ve ilmi satırdan sadra intikal ettirip yaşatacak talebe, yani canlı kitap yetiştirmek...” şeklinde ifade ediyordu.

60 *İslâm Tasavvufunda Vahdet-i Vücûd* isimli eser ilk defa 1976'da basılmıştır. 1995 yılında sadeleştirilerek ikinci baskısı yapılmıştır.

61 Oğuz'un *Seyru's-Sâlikîn fi Menâzili'l-Ârifîn* ve *Şerh-i Makamât ve Istilâhât-ı Sûfiyye* isimli eserleri henüz basılmamıştır.

62 Oğuz'un varislerinde bulunan nüsha dışında İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Demirbaş no: O.E.1174'te bu eserin Osman Ergin tarafından müellif nüshasından istinsah edilen bir nüshası mevcuttur. Bu konu hakkında 23 numaralı dipnotta bilgi verilmiştir.

Burada sorulması gereken en önemli soru, söz konusu eserlerin “Nasıl, kim tarafından, ne zaman ve hangi amaçlarla Tunahan’a nispet edildiği ve Oğuz’dan Süleymanlı Cemaatine bu eserlerin nasıl intikal ettiği”dir. Ulaşabildiğimiz bilgiler ışığında şimdi bu sorunun muhtemel cevaplarına geçebiliriz.

5. *Mektuplar ve Kibrî-i Ahmer* Süleymanlı Cemaatine Nasıl İntikal Etmiştir?

Burada öncelikle belirtilmesi gereken, *Mektuplar* ve *Kibrî-i Ahmer* isimli eserlerin Süleymanlı Cemaatine nasıl, kim vasıtasıyla ve ne zaman intikal ettiğine dair kesin bir bilgiye ulaşamadığımızdır. Zira cemaat içerisinde bu konu ile ilgili araştırma yapan ve metni tenkit gözü ile okuyan; dolayısıyla metnin Tunahan’a ait olduğunu kabul etmeyen bazı kişiler hariç tutulursa cemaat mensupları genel olarak metinlerin ona ait olduğuna inanmaktadırlar. Başka bir ifade ile müntesipler bu meseleyi ilmin konusu olarak değil, inancın konusu olarak görmektedirler. Bundan dolayı da bu meselenin araştırılmasını ve incelenmesini hoş karşılamamakta, konuya ilişkin bilgi taleplerine olumsuz yaklaşmaktadırlar. Eserlerin basımında görev almış cemaat mensubu bazı kişilerin, yukarıda bahsettiğimiz metinlere yönelik sorulara verdikleri tek cevap, cemaatin eski lideri Kemal Kacar’ın kendilerine bu eserlerin Süleyman Hilmi Tunahan’a ait olduğunu söylediği ve onun bu konudaki tanıklığının kendileri için yeterli olduğudur.⁶³ Oysa sadece bizim bu makalede göstermeye çalıştığımız metin ve muhtevaya ilişkin bazı unsurların bile göz önünde bulundurulması, üç eserin de Süleyman Hilmi Tunahan’a ait olamayacağını, tam tersine Muhammed İhsan Oğuz’a ait olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Kaldı ki söz konusu eserlerin Tunahan’dan kime/kimlere intikal ettiğine ve basılıncaya kadar nasıl bir seyir izlediğine dair bir sened de ortaya konamamaktadır.⁶⁴ Bunların

63 Burada belirtmemiz gerekmektedir ki söz konusu kişilerin *Mektuplar*’ın Tunahan’a aidiyetini Kemal Kacar’ın bizzat ifade ettiğine yönelik iddialarını doğrulama imkânımız olmamıştır. Kacar’ın yakınında uzun süre bulunmuş bazı isimler, onun bu yönde bir ifadesini kendilerinin duymadıklarını, tam tersine onun, *Mektuplar*’ın içerisinde Ehl-i sünnet itikadına uygun, faydalı bilgiler bulunduğu gerekçesi ile sadece okunmasını tavsiye ettiğini, *Mektuplar*’ın daha sonra Tunahan’a nispet edildiğini ifade etmişlerdir. Yukarıda metnini verdiğimiz ses kaydında Kemal Kacar’ın bahsettiği risâlelerin *Kibrî-i Ahmer* ve *İksîr-i Ulûm* olması kuvvetle muhtemeldir. Bu yüzden onun, *Mektuplar*’ı olmasa da bu iki eseri Tunahan’ın kaleme almış olduğunu düşündüğünü rahatlıkla söyleyebiliriz. Ancak *Kibrî-i Ahmer* ismiyle basılan risâlenin de Oğuz’un *Mektuplar*’ı içerisinde bulunması ve muhtevasında Oğuz’un başka eserlerine atıflar yapılması, bu eserin de Oğuz’a ait olduğu noktasında bizce hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak niteliktedir. Üstelik Taptık’ın istinsah ettiği kütüklerin, cemaat içerisinde *Mektuplar*’ın ve *Kibrî-i Ahmer*’in bilindiğini kesin olarak bildiğimiz 1977 ya da 1978 tarihlerinden çok eski tarihli olması da (1930’lu yıllar) bu hususu destekleyen başka bir delildir. Bunun yanı sıra Süleyman Hilmi Tunahan’ın bizzat kendisinden söz konusu eserlerin kendisine ait olduğunu bildiren hiçbir nakle de ulaşılamamıştır. İfade edilmesi gereken bir başka husus ise Süleyman Hilmi Tunahan’ın önde gelen ve bugün hayatta olan bazı talebelerinin, söz konusu eserlerin ona aidiyetini kabul etmedikleri, ancak cemaat içerisinde uzun yıllardır yerleşik olan bu durumu reddetmelerinin, kendilerinin cemaatten dışlanmasına sebep olacağı için bu hususu yakın dostları hariç kimse ile paylaş(a)madıklarıdır. Bu durum, gruptan dışlanma korkusunun ve psikolojisinin cemaat(ler) içerisinde ne kadar etkin olduğunu göstermesi açısından kayda değerdir.

64 Konuya ilişkin bizim, makale yayımlanmadan önce eserler ile ilgili ortaya attığımız sorulara cevap vermeye çalışan bazı kişiler, makaleye reddiye yazacaklarını, ellerinde eserlerin Süleyman Hilmi Tunahan’a ait olduğunu gösteren delillerin bulunduğunu ifade etmelerine rağmen ortaya attığımız sorulara cevap verememişlerdir.

yanı sıra Tunahan'ın bizzat kendisinden, söz konusu eserleri kendisinin kaleme aldığına dair bir nakil de bulunmamaktadır.

Oğuz'un mektuplarını baskıya hazırlayan Mustafa Bayburtlu'nun ve Oğuz'un varislerinin bildirdiğine göre *Mektuplar* ve *Kibrît-i Ahmer* isimli risâle, çok yüksek ihtimalle önceden onun bağlularından olan Vehbi Bilimer vasıtasıyla Süleymanlı Cemaatine intikal etmiş olmalıdır. Zira Oğuz'un, *Mektuplar ve Bazı Mesâil-i Mü-himme* ismiyle cemaatin bastığı eserde de ismi geçen Rahmi Köseoğlu'nun iş ortağı olan Vehbi Bilimer'e mektuplar gönderdiği bilinmektedir. Daha sonra Oğuz'un, içerisinde Hz. Muâviye ile ilgili bazı görüşleri bulunan *Miftâhu's-Seâde* isimli kitabındaki bazı görüşlerine muttali olunca, Bilimer, cemaatine devam ettiği caminin imamına onun Hz. Muâviye hakkındaki görüşlerinden bahseder. Süleyman Hilmi Tunahan ile bir irtibatı bulunduğu tahmin edilen cami imamı, bu mesele hakkında Ehl-i sünnet alimlerinin çoğunluğunun görüşünün aksi istikamette olduğu konusunda Bilimer'i ikna eder. Onu başka bazı hocalar ile de görüştürür. Neticede Vehbi Bilimer, Oğuz ile yıllar süren irtibatını ve ona olan intisabını sonlandırır.⁶⁵ Hatta Vehbi Bilimer Oğuz'a «Sizi Ehl-i sünnet itikadına davet ediyorum!» diye bir mektup da yazar. Vehbi Bilimer irtibatı kesme de Oğuz, ona birkaç mektup daha yazar, ancak o irtibatı kesmede ısrar edince «Alakayı kesseniz de uhuvvet-i diniyyemiz bakidir» dediği bir mektup daha gönderir. Bayburtlu ve Oğuz'un varislerinin kanaatlerine göre Bilimer'de gerek kendisine gerek ortağı Rahmi Köseoğlu'na gönderilmiş Oğuz'un çok sayıda mektubu bulunmaktadır. İşte Süleymanlı Cemaatine intikal eden mektuplar ve risâleler Vehbi Bilimer'in elinde bulunanlar

65 Nitekim bu konuya dair Recep Kabakçı tarafından Emin Saraç ile yapılan ve *İlim Yayma Cemiyeti Bülteni* 'nde yayımlanan bir röportaj şu şekildedir:

«Recep Kabakçı: Hocam Ali Haydar Efendi'nin evinde de Cemiyet'imizin ileri gelenleri bir araya gelmişler. Onların hangileri olduklarını biliyor musunuz?»

Emin Saraç: Mesela Vehbi Bilimer. Vehbi Bey çok gözü yaşlı bir insandı. Allahu Ekber. Öyle bir insandı. Erzurumludur, Narmanlıların damadıdır. Kendisi kurmay subaylıktan tekaüd bir vaziyetteydi. Abimle aralarında vuku bulan şu hadiseyi de anlatmak isterim. Vehbi Bilimer Kastamonu'da bir şeyh varmış, ona tabii olmuş [Muhammed İhsan Oğuz'u kastediyor] ve yıllarca evrad-u ezkarı çekmiş. Vehbi Bey bazı dini hassasiyetlerinden dolayı oraya alakasını kesmiş. (Hocasının Hz. Muaviye hakkındaki fikirleri bu kopmaya sebep olmuş.) [Parantez içindeki kısım bültende bulunmamakta fakat internet kaynağında bulunmaktadır] Ama daha sonra içine vesvese-i şeytani düşmüş. «Bu kadar evrad-u ezkarın var, bunlar n'olacak» diye. O sıradalar abim, Karaköy ... Camiisi imamı, bir rüya görmüş. Namazı kılıyor, yatıyor ve bu rüyayı görüyor. Vehbi Bey'in Maslak'taki evine gidiyor, bakıyor ki eşyası arabada taşınacak vaziyette. Abim neden taşıdığını sormuş. Abime, Vehbi Bey'in sahabe efendilerimizin birinin akrabası olduğunu, sahabe efendimize ait bir yalının Vehbi Bey'e miras kaldığını, Vehbi Bey'in de şimdi o yalya taşıdığını söylemişler. Neyse Abim uyanıyor ve Vehbi Bey'i tanıdığı için hemen Vehbi Bey'e telefon açıyor. Vehbi Bey'e gördüğü rüyayı olduğu gibi anlatıyor. Vehbi Bey çok şaşırıyor. Evin adresini istiyor. «Evden ayrılma hemen geliyorum» diyor. Gidiyor abimin evine gözyaşları içinde hem teşekkür ediyor hem sarılıyor. Öylece gönlü de rahata eriyor. [Hz. Muaviye radiyallahu anh uğruna şeyhinden ayrılmakta isabet ettiğini anlıyor.] (Köşeli parantez içi internet kaynağında mevcut) Vehbi Bey hastalanmıştı, zaten kanser vardı kendisinde. Ama bize o zaman bile hep ümitle konuşmuştu. Bizim göremediğimiz güzel ve hayırlı günleri siz göreceksiniz derdi. Yatağa düşmesinden kısa bir süre sonra da zaten ahirete irtihal etti.

Ahmet Çiftçi [İnternet kaynağında Çıkrıkçı] de onlardan birisidir. O da Balıkesirli. Bu zat da bize hep ümitvar konuşurdu. Bu batıl zail olucudur derdi. «Biz gittiğimiz zaman siz döndüğünüzde Türkiye daha iyi olacak» derdi. Dedigi gibi de her zaman daha iyiye gidiyor. Sizin de İlim Yayma Cemiyeti olarak bu gidişatta iyi bir hizmetesiniz. Böyle devam edersiniz inşallah.» Kabakçı, Recep, *İlim Yayma Cemiyeti Bülteni*, (Emin Saraç ile röportaj) Bahar 2011, sayı 23, 16; <https://www.dunyabizim.com/alinti/emin-sarac-hocaefendi-ile-hasbihl-h7065.html>, erişim: 11.01.2019.

olmalıdır. Bayburtlu'nun kanaatine göre Bilimer 1970 yılında vefat ettiğine göre mektupların intikal vakti de bu yıldan öncedir. Mektupların intikal tarihi büyük ihtimalle de 1965-70 yılları arasındadır.⁶⁶ Nitekim bu tarih, bizim Süleymanlı Cemaati içerisinde mektupların bilindiğini tespit ettiğimiz en eski tarih olan 1977-1978 yıllarına yakın bir tarihtir. Araştırmamız boyunca Süleyman Hilmi Tunahan'ın vefat tarihi olan 1959 senesi ile 1977 senesi arasında mektupların cemaat içindeki seyir ve intikaline ilişkin hiçbir bilgiye ulaşamadık.⁶⁷

Mektuplar'ın ve *Kibrî-i Ahmer*'in Süleymanlı Cemaatine intikaline dair yukarıda bahsettiğimiz hadisenin ve tarihin güçlü bir tahmin olduğunu söylemekle birlikte kesinliğinden söz etmemizin mümkün olmadığını bir kere daha hatırlatmakta fayda vardır. Ancak Oğuz'un varisleri ve sevenleri, söz konusu eserlerin intikaline ilişkin başka hiçbir ihtimal bilmemektedirler. Rahmi Köseoğlu'nun Vehbi Bilimer'in iş ortağı olduğu akılda tutulursa Süleymanlı Cemaatinin bastığı *Mektuplar*'da "Rahmi Bey'e Yazılan Mektubun Bazı Kısımları" başlığı ile verilen mektubun da Vehbi Bilimer'e nasıl intikal ettiği izah edilebilir. Yani Rahmi Bey'e yazılan mektuplara iş ortağı olmaları itibarı ile Vehbi Bilimer'in de vakıf olduğu, hatta bir nüshasını almış olabileceği kolaylıkla söylenebilir. Zira elimizdeki bilgilere göre Rahmi Bey'e yazılan mektubun cemaate intikali hakkında başka bir açıklama yapmak mümkün değildir.

Öte yandan Bilimer'in ve bazıları Oğuz'un müntesiplerinden olan İlim Yayma Cemiyeti kurucularından birçoğunun Tunahan ve Süleymanlı Cemaati ile yakın ilişki içerisinde oldukları da bilinmektedir. Cemaatin çıkardığı *Ufuk* gazetesinin 1978 tarihli 462. sayısında Tunahan'ın talebelerinden Mehmed Bozkurt ile yapılan bir röportajda "O senelerde vuku bulan bir hatıranızı da anlatır mısınız?" sorusuna şöyle cevap vermiştir:

"1954 senesi Haziran ayı idi. Bir gün merhum Ali Dayı geldi. Bana Efendi Hz. seni istiyor dedi. Beraber misafirhaneye gittik. Efendi Hz. Bana dedi ki:"

"Oğlum Hafız Mehmed! İlim Yayma Cemiyeti yöneticileri gelecekler. Derslerine iyi çalışsınlar, temizliğe de dikkat etsinler"

Bu ifadelerle göre Süleyman Hilmi Tunahan, henüz birkaç yıl önce, 1951'de kurulmuş olan, aralarında Vehbi Bilimer'in de bulunduğu İlim Yayma Cemiyeti'nin yöneticileri ile tanışmaktadır ve onlarla yakın ilişki içerisindeydi.⁶⁸ Kendisini ziyarete gelen kişilerin içerisinde İlim Yayma Cemiyeti'nin kurulmasında aktif rolü bulunan Vehbi Bilimer'in de bulunması kuvvetle muhtemeldir. Bu durum, *Mektuplar*'ın ve *Kibrî-i Ahmer*'in Tunahan'ın hayatında iken ona intikal etmiş olabileceği ihtimalini akla getirirse de bu ihtimali destekleyen herhangi bir veriye ulaşılmış

66 Zira Vehbi Bilimer'in Oğuz ile alakayı kesmesine neden olan *Miftâhu's-seâde* isimli eseri 1964 yılında yazılmış ve ilk baskısı 1968 yılında yapılmıştır.

67 Araştırmamız sırasında her iki taraftan çok sayıda kişi ile mülakatlar gerçekleştirilmiş olup ayrıca çok sayıda belgeye ulaşılmıştır. Hacmi artırmamak için makalede yer verilemeyen bütün bilgi ve belgeleri detaylı bir kitap çalışmasına ertelediğimizi bildirmek isteriz.

68 Nitekim gazetede yer alan röportaj dışında o dönemi müşahade etmiş çok sayıda kaynaktan da Tunahan'ın İlim Yayma Cemiyeti kurucuları ile olan yakın dostluğunu ve irtibatını teyit etmiş bulunuyoruz.

değiliz. Vehbi Bilimer'in cemaatle yakın ilişkisini gösteren bir başka husus da şudur: Bilimer 1964 yılında yani Tunahan'ın vefatından 5 yıl sonra, onun torunları Mehmet Beyazıt Denizolgun⁶⁹ ve Arif Ahmet Denizolgun'un⁷⁰ Çamlıca'daki köşkte düzenlenen sünnet merasimlerine katılmıştır.⁷¹ Söz konusu hadise Bilimer'in cemaat ile olan yakın ilişkisini göstermesi bakımından önemlidir. Bu tarih aynı zamanda Bilimer'in Oğuz ile olan irtibat ve intisabını sonlandırmasına sebep olan *Miftâhu's-Seâde* isimli eserin yazıldığı tarihtir.

Elimizdeki bilgilere göre Süleymanlı Cemaati ile Muhammed İhsan Oğuz arasında irtibat noktası olabilecek en kuvvetli kişilerden biri Vehbi Bilimer'dir. Ancak Tunahan'ın, Oğuz'un ihvânından başka kişiler ile de irtibatı bulunmaktadır. Örneğin, Tunahan'ın talebe okutma hizmetlerine maddi destek sağlayan, hatta bir ara Çamlıca'da bulunan köşkünü de talebelerin okuması için tahsis ettiği belirtilen⁷² Konya -Lezzet- Lokantası sahibi Mustafa Doğanbey de bu isimlerden biridir.⁷³ Doğanbey, Oğuz'a intisabı bulunan ve Süleymanlı Cemaati tarafından da yardımları sebebiyle yakından tanınan biridir. Onun, okumaya ve kitaplara çok düşkün olduğu ve içinde el yazmaları da bulunan geniş kütüphanesini cemaate bağışladığı ve bu kitapların bir müddet cemaatin İstanbul Bakırköy'de bulunan Kartaltepe Yurdu'nda kaldığı bilinmektedir.⁷⁴ Oğuz'a ait eserlerin, Doğanbey'in kitapları arasında cemaate intikal etmiş olması da muhtemeldir. Ancak bu ihtimali destekleyecek bir bilgiye de ulaşamadığımızı belirtmemiz gerekmektedir.

Süleyman Hilmi Tunahan'ın Beyazıt ve Arpacılar camiinde verdiği vaazlardan sonra zaman zaman Sirkeci ve Eminönü'nde bulunan bazı dostlarının iş yerine uğrayıp sohbet ettiği bilinmektedir. Refik Bürüngüz, Mustafa Doğanbey, Süleyman Kuşçulu, Mehmet Üretmen bu kişilerden bazılarıdır.⁷⁵ Sayılan bütün isimler hem İlim Yayma Cemiyeti ve Vehbi Bilimer ile hem de İhsan Oğuz ile yakın irtibatı bulunan kişilerdir.

69 Mehmet Beyazıt Denizolgun, Adalet ve Kalkınma Partisi Kurucular Kurulu Üyesidir. TBMM 22. ve 23. dönem İstanbul milletvekilliği yapmıştır.

70 Arif Ahmet Denizolgun, 4 Ağustos 1998-11 Ocak 1999 tarihleri arasında Ulaştırma Bakanlığı ve 20. dönem Antalya milletvekilliği yapmıştır. Önceki lider Kemal Kacar'ın 17 Haziran 2000'de vefatından sonra kendisinin vefat tarihi olan 8 Eylül 2016 tarihine kadar cemaatin liderliğini sürdürmüştür.

71 Bu bilgi, söz konusu merasimde Denizolgun kardeşlerin kirvelliğini yapan Mustafa Akkoca'dan alınmıştır.

72 Reşat Öngören, "Tunahan, Süleyman Hilmi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yay., 2012), 41: 376.

73 Mustafa Doğanbey'in aktif bir kişiliğe sahip olduğu ve lokantasının o dönemde pek çok kesimi bir araya getiren bir merkez işlevi gördüğü anlaşılmaktadır. Nitekim Emin Saraç'ın bildirdiğine göre İlim Yayma Cemiyeti'nin kurulmasını o teklif etmiştir. "Mustafa Doğanbey Konya Lokantasının sahibidir. Hatta İmam Hatip Mektebi kurulunca, bunu takviye edecek bir de kurumumuz olsun diye teklif eden olmuştur. İlim Yayma Cemiyeti'nin toplantıları, daha kendi merkezi yokken, onun lokantasının üstünde yapılırdı. Daha sonra İbnül Emin Mahmut Kemal'in konağına geçti" Kabakçı, Recep, *İlim Yayma Cemiyeti Bülteni*, (Emin Saraç ile röportaj) Bahar 2011, sayı 23, 18. *Ufuk* gazetesinde Mehmed Bozkurt ile yapılan röportajda belirtildiğine göre Süleyman Hilmi Tunahan'ı ziyarete gelen İlim Yayma Cemiyeti yöneticilerinden biri de Mustafa Doğanbey'dir.

74 Bu kitapların akıbeti hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığımızdır.

75 Tayyar Altıkulaç'ın Prof. Dr. Bekir Topaloğlu'na dayandırarak naklettiğine göre Süleyman Hilmi Tunahan, Kastamonulu iş adamı Ata Kulaksızoğlu'nun Sultanhamam'daki mağazasında Prof. Dr. Numan Kurtulmuş'un babası İsmail Niyazi Kurtulmuş ve yanındaki heyet ile de görüşmüştür. Altıkulaç, Tayyar, *Zorlukları Aşarken II*. 2. bs., İstanbul: Ufuk Yayınları, 2012, 734.

SONUÇ

Mektuplar ve Bazı Mesâili Mühimme, Risâle-i Kibrît-i Ahmer, Risâle-i İksîr-i Ulûm ve Ma'rîfet isimleriyle Süleymanlı Cemaati tarafından basılan ve okunan eserlerin hem muhtevasında bulunan bazı ifadeler, hem de eserlerin intikal süreci ile ilgili ulaşılan metin dışı bilgiler, üç eserin de Muhammed İhsan Oğuz'a ait olduğunu kesin surette ortaya koymaktadır. Yaşadığı dönemde söz konusu eserlerin kendisine ait olduğuna yönelik Süleyman Hilmi Tunahan'ın hiçbir ifadesi bulunmazken sonraki süreçte eserlerin ona nispet edildiği anlaşılmaktadır.

Bu eserlerin Süleyman Hilmi Tunahan'a ait olmadığı halde ona kasten mi yoksa sehven mi isnad edildiği yahut isnad edilme sebebi ile ilgili pek çok yorum yapılması mümkün olmakla birlikte bu konuda şimdilik kesinlik arz edecek bir bilgiye sahip değiliz. Ancak en azından bundan sonra söz konusu isnadın düzeltilmesi hem ilmî emanete, hem de bu iki mühim ismin hukukuna riayet adına önemlidir. Zira Muhammed İhsan Oğuz'un oğlu Abdülhalik Muhammed Oğuz, eserlerin muhtevasına vâkıf olunmasının memnuniyet verici olduğunu, fakat hakikatin de bilinmesini arzu ettiklerini ifade etmişlerdir.

İlginç olan, *Mektuplar ve Bazı Mesâili Mühimme* ile *Kibrît-i Ahmer* ismiyle basılan eserlerin muhtevasında Süleyman Hilmi Tunahan'a ait olamayacağını açıkça ortaya koyan ve bir kısmını göstermeye çalıştığımız ifadelere, cemaat içerisinden hiçbir itirazın gelmemiş olmasıdır. Gerçi son yıllarda cemaat içerisinde, eserlerin Süleyman Hilmi Tunahan'a değil, Muhammed İhsan Oğuz'a ait olduğunu fark eden bazı kimseler olmuştur. Fakat söz konusu kişiler çeşitli sebeplerden dolayı bu duruma ya itiraz edememişler ya da itirazları dikkate alınmamıştır.⁷⁶ Aslında Tunahan'ın bugün hayatta olan talebelerinden birçoğunun, eserlerin ona nispet edilmesini kabul etmedikleri, fakat uzun yıllardır cemaat içerisinde yerleşik olan bu durumu reddetmelerinin, kendilerinin cemaatten dışlanmalarına sebep olacağını düşündükleri için bu kanaatlerini yüksek sesle ifade etmekten kaçındıkları gözlemlenmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdurrahman Memiş, "Oğuz, Muhammed İhsan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yay., 2007), 33: 321-322.
- Abdülmeccid b. Muhammed Hânî, *el-Hadâiku'l-verdiyye fi hakâ'iki ecillâ'i'n-Nakşibendiyye*, 2. bs., (Erbil: Dâru ârâs li't-tıbbâ'a ve'n-Neşr, ts.) Nşr: Şâhvân Kerkûki.
- Akgündüz, Ahmed. *Arşiv Belgeleri Işığında Silistre'li Süleyman Hilmi Tunahan*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, , 1997.
- Akgündüz, Ahmed. *Tabular Yıkılıyor-2*. 7. bs., İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2007.
- Altıkulaç, Tayyar. *Zorlukları Aşarken II*. 2. bs., İstanbul: Ufuk Yayınları, 2012.

76 Eserlerin Süleyman Hilmi Tunahan'a ait olmadığını fark eden ve ona nispet edilmesine itiraz yöneltenlerden biri Ağustos 2018'de geçirdiği kalp krizi sonucu vefat eden ve cemaatte çeşitli görevler yapan Ali Ak'tır. 1977-1980 arasında 16. yasama dönemi milletvekilliği ve müftülük görevlerinde bulunmuştur.

- Bayram Kusursuz, *Ahmet Avni Konuk'un Vahdet-i Vücûd Müdâfaası*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2003.
- Dedeoğlu, Abdülkadir. *Silsile-i sâdât-ı Nakşibendiyye-i aliyye*, 2. bs., İstanbul: Osmanlı Yayınevi. ts.
- Emre, Mehmed. *Üstâdim Süleyman Hilmi Tunahan ve Hâtıralarım*. 3. bs., İstanbul: Erhan Yayınları, 2003.
- Fazilet Neşriyat Araştırma Heyeti. *Silsiletü'z-Zehab Silsile-i Sâdât-ı Nakşibendiyye*, 5. bs., İstanbul: Fazilet Neşriyat, 2017.
- Hocazâde Ahmed Hilmi. *Hadikatü'l-evliyâ (Veliler Bahçesi, Tercüme)*. İstanbul: Osmanlı Yayınevi, 1979.
- Hocazâde Ahmed Hilmi. *Hadikatü'l-evliyâ*. İstanbul: 1318.
- İmâm Rabbânî, Ebü'l-Berekât Ahmed b. Abdilehad b. Zeynilâbidin el-Fârûkî es-Sirhindî, *Mektûbât*. İstanbul: İhlâs Vakfı, 1423/2002.
- Kabakçı, Recep. *İlim Yayma Cemiyeti Bülteni*. (Emin Saraç ile röportaj) Bahar 2011, sayı 23.
- Mektuplar ve bazı mesâil-i mühimme*. (Süleyman Hilmi Tunahan'a nispet ediliyor). yy., ts.
- Moidınova, Madınabonu. *Sâkıb Salahaddîn'in Divân'ı ve Tasavvufî Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, 2018.
- Mustafa Kara, "Hocazâde Ahmed Hilmi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yay., 1998), 18: 207.
- Mustafa Şevkî Binbin-Mustafa Tübâ. *Mu'cemü mustalâhâti'l-mahtûti'l-Arabî*, 3. bs., Merakeş: el-Hizânetü 'l-Haseniyyeti'r-Ribât, 2005.
- Necdet Tosun, "Selâhaddîn Sâkıb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yay., 2016) Ek-2: 498.
- Oğuz, M. İhsan. (Müstensih: Osman Nuri Ergin). İstinsâh Tarihi: 20 Kânûn-ı Evvel 1932, "İhsan Bey'in İzmirli İsmail Hakkı Bey'e Bir Mektubu", İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Demirbaş no: O.E.824, s. 60.
- Oğuz, M. İhsan. *İslâm Düşüncesinde 7 Önemli Konu*. Sadeleştirilmiş 2. bs., İstanbul: Oğuz Yayınları, 1993.
- Oğuz, M. İhsan. *İslâm Tasavvufunda Vahdet-i Vücûd*. İstanbul: 1976.
- Oğuz, M. İhsan. *Kazâ ve Kader Kitabı*. İstanbul: Oğuz Yayınları, ts.
- Oğuz, M. İhsan. *Kitâbü Âdâbi'l-Mürîdin*. (Henüz basılmamış daktiloda yazılmış nüsha). Kastamonu: 1971.
- Oğuz, M. İhsan. *Mir'ât-ı İmâm-ı Rabbânî*. (Müstensih: Osman Nuri Ergin). İstinsâh Tarihi: 1 Şubat 1932, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Demirbaş no: O.E.1174.
- Oğuz, M. İhsan. *Muhammed İhsan Oğuz'dan Mektuplar-I*. 2. bs., İstanbul: Oğuz Yayınları, 1994.
- Oğuz, M. İhsan. *Muhammed İhsan Oğuz'dan Mektuplar-II*. 2. bs., İstanbul: Oğuz Yayınları, 1994.
- Oğuz, M. İhsan. *Saadet Anahtarı*. (Orijinal ismi: *Miftâhu's-seâde*), İstanbul: Oğuz Yayınları, 2017.
- Oğuz, M. İhsan. *Seyru's-sâlikin fi menâzili'l-ârifin*. (Henüz basılmamış).
- Oğuz, M. İhsan. *Şerh-i makamât ve ıstılâhât-ı sûfiyye*. (Henüz basılmamış).

- Oğuz, M. İhsan. *Tasavvuf Yolunda Manevî Cihad*. İstanbul: Oğuz Yayınları, 1993.
- Osman Türer, “Hâni, Abdülmecid b. Muhammed”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yay., 1997), 16: 29-30
- Reşat Öngören, “Tunahan, Süleyman Hilmi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yay., 2012), 41: 375-377.
- Risâle-i iksir-i ulûm ve ma’rifet*. (İsimsiz, Süleyman Hilmi Tunahan’a nispet ediliyor), Şirket-i Mürettibiyye Matbaası, 1330. (*Risâle-i kibrit-i ahmer* ile birlikte basılmış, Kapakta yer alan basım yeri ve yılı gerçek değil).
- Risâle-i kibrit-i ahmer*. (İsimsiz, Süleyman Hilmi Tunahan’a nispet ediliyor). Şirket-i Mürettibiyye Matbaası, 1330 (Kapakta yer alan basım yeri ve yılı gerçek değil).
- Şaban Sitem Bölükbaşı, “Süleyman Efendi Cemaati”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yay., 2012), 41: 377.
- Taptık, Hayri. (Muhammed İhsan Oğuz’un mektuplarının ve bazı eserlerinin kaydedildiği “Kütük” tabir edilen defterler). Muhammed İhsan Oğuz Vakfı’nda, Kastamonu.
- Târik Abdülcelil es-Seyyid. *el-Harekâtü’l-İslâmiyye fi Türkiye el-muâsıra*. Mısır: Cevâdü’s-sark li’n-neşr ve’t-tevzi’, ts.
- Tunahan, Süleyman Hilmi, *Kur’ân Harf ve Harekeleri*. İstanbul: Fazilet Neşriyat, ts.
- Ufuk*, (Haftalık Siyasî Gazete), 15 Haziran 1979, sayı: 508.
- Ufuk*, (Haftalık Siyasî Gazete), 6 Eylül 1978, sayı: 474.
- Ufuk*, (Haftalık Siyasî Gazete), 9 Kasım 1977, sayı: 431.
- Vahdet-i Vücûd ve Vahdet-i Şühûd Münakaşaları*. (Müstensih bilinmiyor, kapağında İsmail Fenni Ertuğrul yazısı var), Osman Ergin yazmaları Demirbaş no: O.E.1813, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı.
- Yeğin, Öner. *Süleyman Hilmi Tunahan ve Tasavvufî Şahsiyeti*. Lisans Bitirme Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 1996.

İNTERNET KAYNAKLARI

- (<https://dunyasozluk.com/baslik/%C5%9Firket-i+m%C3%BCrettibiye+matbaas%C4%B1>), (erişim: 11.01.2019).
- (<http://www.mared.org.tr/Icerik/seyyid-ahmet-%C3%A7apak%C3%A7uri-hz-2735>), (erişim: 04.02.2019).
- (<https://iyc.org.tr/kurucularimiz>), (erişim: 11.01.2019).

Kâhin Vanga'nın Din Felsefesi Üzerine¹

Rıfat Atay²

Süleyman Pingov³

Özet

Belki Bulgaristan tarihinin tamamında önemli şahsiyetler sıralamasında en başlarda olan Kâhin Vanga, 31 Ocak 1911'de bugün Makedonya sınırları içerisinde, o tarihte Osmanlı toprağı durumundaki Strumitsa kasabasında doğmuştur. Normal bir bebek olarak dünyaya gelmiş ve çok güzel bir kız olan Vanga, hayatının dönüm noktası olan bir olaydan sonra kör kalır. Geçen zamanla birlikte de paranormal güçlere sahip olan Vanga, kâhinlik özelliğıyle zamanla bir dünya fenomeni olmayı başarır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi lideri Adolf Hitler tarafından bizzat ziyaret edilen, Rus gizli servisi KGB'nin bile tavsiyeler aldığı Vanga, 1996 yılında 84 yaşındayken vefat eder.

Çalışma, giriş ve dört alt başlık ve sonuçtan müteşekkildir. Girişte konunun kapsamı ve önemi ortaya konduktan sonra kaynak değerlendirmesi yapılmıştır. Alt başlıklarda ise sırasıyla, Vanga'nın hayatı, Tanrı tasavvuru, ölüm ve sonrası hakkındaki değerlendirmeleri ve son olarak kötülük problemine yaklaşımı ele alınmıştır. Bulguların özeti ve değerlendirme ise sonuçta yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Vanga, kehanet, din felsefesi, Tanrı, ölüm ötesi, kötülük problemi

On Baba Vanga's Philosophy of Religion

Abstract

Baba Vanga, who probably occupies atop in all of the history of Bulgaria among the significant people list, was born on January 31st 1911 in the town of Strumitsa, situated today in Macedonia then part of the Ottoman soils. Vanga, normal as a baby and a beautiful girl, was blinded as a result of an event that happened to

1 Bu makale, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Yüksek Lisans Programı çerçevesinde hazırlanıp sunulan "Seminer" çalışmasının geliştirilmiş ve düzeltilmiş halinden üretilmiştir.

2 Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, rifatay@akdeniz.edu.tr

3 Yüksek Lisans Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, suleymanpingov2006@hotmail.com

be a turning point in her life. Through the passage of time, she gains paranormal forces and succeeds in becoming a World phenomenon in time as a result of her prophetic characters. She was visited by the Nazi leader Adolf Hitler in person during WW II and also consulted by the Russian KGB in some matters. Vanga passed away in 1996, aged 84.

The study comprises of an introduction and four subheadings. In introduction, having set out the limits of the subject and of its importance, the existing resources have been evaluated. In the subheadings, respectively, Baba Vanga's life, her conception of God, her evaluations of life after death and finally, her approach to the problem of evil have been examined. A brief summary of the findings and an evaluation can be found in conclusion.

Keywords: Baba Vanga, prophecy, philosophy of religion, God, life after death, problem of evil

Giriş

Daha çok Doğu Avrupa ve Rusya'da olmak üzere, bir dünya fenomeni olan Vanga, Türkiye'de çok az tanınmaktadır. Az tanınmasının sonucu da hakkında yazılan akademik bir çalışmanın olmamasıdır. Ülkemizde onun hakkında sadece gerçekleşmiş ya da gerçekleşecek olan ile ilgili birkaç kehanet, kısa bir hayat bilgisi ve akademik olmayan bir kitap dışında hemen hemen hiçbir çalışma bulunmamaktadır. Bu yüzden Vanga'nın hayatı ve din felsefesi hakkında düşüncelerini incelemenin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Biz Vanga'nın kâhinlikle ilgili tarafını değil, daha çok din felsefesi ile ilgili tarafını incelemeye çalıştık.

Bunu yaparken de Bulgarca, Rusça, İngilizce ve Türkçe kaynakları taradık. Ancak çalışmamızda, bu taramadan sonra tespit ettiğimiz ana kaynakları kullanmış olduk. Farklı dillerdeki kaynakları genel olarak değerlendirecek olursak, Rusça olarak oldukça fazla kaynak olduğu gözden kaçmamakla beraber, genelde sanal ortamda olan kaynaklar daha çok onun kâhinlik özelliğiyle ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Çok fazla olmayan İngilizce kaynakların da aynı özellikte olduğu söylenebilir. Türkçe kaynaklara gelecek olursak, sanal olarak Vanga ile ilgili birçok haber bulunsa da kayda değer bir kaynak yok denebilir. Kitap olarak ise tek kaynak Renan Seçkin'in hazırladığı *Kâhin Vanga* kitabıdır. Bu kitabı araştırdığımızda ise, hayatına dair kısmının Bulgarca ana kaynaklardan birebir tercüme olduğunu tespit ettik. Diğer bölümlerdeki alıntılar da aynı tarzda olmakla beraber burada alıntılar arasında yazarın kendi yorumlarına da rastlanmaktadır. Biz, Bulgarca ana kaynakları kullanıp zaman zaman Renan Seçkin'in tercümesinden faydalandık.

Vanga ile ilgili ana kaynak, Bulgarca yayınlanan, en kapsamlı ve herkes tarafından kullanılan, Vanga'nın yeğeni olan Krasimira Stoyanova'nın yazdığı kitaptır. Kitabın orijinal adı БАИГА (VANGA)'dır. Bu eser Vanga hayattayken ve kendisine danışılarak yazıldığı için içindeki bilgiler diğer kaynaklara nazaran güvenilir görünmektedir. Bir başka kaynak Petır Bakov'un НА КОЛЕНЕ ПРЕД ВАИГА (Na Kolene Pred Vanga) *Vanga'nın Önünde Saygıyla* adlı eseridir. Bu eser daha çok

bir röportaj şeklinde olup kaynaklar arasında önemli bir yere sahiptir. Bir başka önemli kaynak ise, Vanga'nın gelini olan Dr. Zdravka Metodieva'nın *BAHGA Kakvato ya Poznavah* (Vanga Kakvato ya Poznavah) – *Vanga Tanıdığım Gibi* eseridir. Felsefi açıdan belki de en önemli kaynaklardan biri de Kilise görüşlerini barındıran ve akademik bir çalışma olan *OTЗВУКЪТ* (Otzvukıt) - *Yansıma* adlı kitaptır. Akademisyen bir rahip olan Visarion, bu çalışmasıyla Bulgaristan'da büyük yankı uyandırmıştır. Kilisenin görüşlerini bu eserde anlatılanlarla yorumlamaya çalışacağız.

1. Hayatı

Vangelia Pandeva Gushterova (Vanga) 31 Ocak 1911'de bugünkü Makedonya sınırları içerisindeki, o tarihte Osmanlı toprağı olan *Strumitsa* kasabasında doğdu. Bugün hala bölgede 5000 Müslüman – Türk ve Roman nüfus varlığını sürdürmektedir.⁴

Babası Pande Surçev genç yaşlarındayken, o dönem Osmanlılara karşı savaşmak için kurulan çetelere katılmıştır. Çok geçmeden yakalanır ve müebbet olarak *Yedi Kule* hapisanesine gönderilir. Çıkma ümidi kalmadığı o dönemde, 1908 yılında *İttihat ve Terakki* tarafından serbest bırakılmıştır. Pande doğduğu köy olan Novo Selo'ya (Yeniköy) vardığında orada kimseyi bulamamıştır. Günlerce dolaşmış ve bir gün kulağına çok makul bir haber gelmiştir: Strumitsa Belediyesi, göçen Türklere kalan evleri ve toprakları dağıtmaktadır. Pande şehrin kenarında küçük bahçeli eski bir ev alabilmiştir. Sonra birazcık toprak da alır ve ilk önce tek başına daha sonra da âşık olduğu ve evlendiği eşi Paraskeva ile beraber çalışmaya başlar.⁵

Vanga'nın doğum tarihi de hayatındaki birçok şey gibi gizemlidir. Akrabalarının gösterdiği tarih 31 Ocak'tır, Vanga Vakfı⁶ ise resmi evraklarına dayanarak doğum tarihini 3 Ekim olarak göstermektedir. Bazı yerlerde doğum yılı 1913 olarak gösteriliyorsa da dayandıkları bir kaynak yoktur. Neyse ki, iki taraf da doğum yılını 1911 olarak göstermektedir.⁷

Yoksulluk ve imkânsızlık içinde büyüyen çocuk, ateşli ve inatçı bir karakterle dikkatleri çekmektedir.⁸ Bu huyunu hayatının sonuna kadar içinde taşımıştır.⁹ Bunun sebebi de hem yaşadığı zor dönemler hem de anne sevgisi eksikliği olabilir. Nitekim araştırmalar anne yokluğunun psikolojik problemlere neden olabileceği-

4 Renan Seçkin, *Kâhin Vanga*, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul 2009, s. 11.

5 Krasimira Stoyanova, *Vanga*, ABG Yayınları, Sofia 2006, s. 31.

6 Vanga Vakfı: 4 Aralık 1994 yılında Vanga'nın Rupite'deki evinde kurulmuştur. Bulgaristan'da tanınan bazı akademisyenler, avukatlar vb. kişiler vakfın kurucularındandır. Vakfın amaçlarından bazıları, kâhin Vanga'nın hayatını ve yaptıklarını tanıtmak, milli ve dini kültür ve gelenekleri yeniden geliştirmek ve yaymak konusunda faaliyetler oluşturmaktır. Daha fazla bilgi için bkz. <http://fondacia-vanga.com/> (E.T. 27.04.2016).

7 Zdravka Metodieva, *VANGA Kakvato Ya Poznavah*, Fakel Yayınları, Sofia 2015, s. 15.

8 Seçkin, *a.g.e.*, s. 11.

9 Vanga, kendi seçtiği bir yerde bir kilise yaptırıyor. Ancak Bulgar kilisesinden beklediği desteği göremiyordur. Buna karşın çok yaşlı olmasına rağmen, ateşli ve inatçı bir şekilde Kilisenin bölge sorumlusu ile nasıl tartıştığını görebilirsiniz. <https://www.24chasa.bg/Article/815531> (E.T. 27.04.2016).

ni göstermektedir.¹⁰ Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Strumitsa Sırpların toprağı olmuştur. Yeni yöneticiler, yeni ve çok sert hükümler ve kısıtlamalar getirmişlerdir. Vanga için zor olan hayat daha da zorlaşmaya başlar. Buna rağmen o çok mutlu, neşeli ve hayat dolu bir çocuktur, babası için ise aynı şeyler geçerli değildir. Hem iş hem çocuk hem ev işleri onu yıpratmaktadır. Bu sebeplerden dolayı tekrar evlenmeye karar verir. Ancak işi hiç kolay değildir. İyi bir işi olmayan, yoksul, dul ve çocuklu bir adamın eş bulması oldukça zordur. Bütün bunlara rağmen kısmeti yüzüne gülmüştür. Köydeki en güzel kızlardan biri olan Tanka Georgieva, Bulgar bir komutanla nişanlıdır. Ancak bazı sebeplerden dolayı nişan bozulur ve aile bu utanç verici durumdan kurtulmak için onu hemen Vanga'nın babası Pande ile evlendirmeye karar verir.¹¹ Pande'nin kardeşi Kostadin, baba ocağı olan Novo Selo'da varlıklı biri olmayı başarmıştır. Kardeşinin ailesinin durumunu öğrenince onlara acımış ve yanına çağırmıştır. Bu şekilde hem onları zor durumdan kurtarmış hem de çiftlikte onlara iş vermiştir. Aile bu teklifi kabul ederek 1923 civarında Novo Selo'ya taşınmıştır.

Kardeşinin bakımı ve ev işleri ile uğraşan Vanga'nın o zamanlar en sevdiği oyun başka bir odaya bir cisim yerleştirip, sonra da onu bulmaya çalışmaktan ibarettir. Bunu defalarca tekrarlamaktadır. Gözlerini kapatıp, kör taklidi yaparak cisme ulaşmaya çalışan küçük Vangelia, bu oyunuyla çevresinde endişe ve tepkilere yol açmaktadır.¹²

Evin büyük çocuğı olan Vanga on iki yaşına varmıştır. Onun görevi her gün eşekle köyün dışındaki ahırlara gidip iki güğüm süt getirmektir. Bu sıralarda çok önemli ve Vanga hakkında yazılan bütün kitaplarda da yer alan bir olay gerçekleşir. Bu olay, onun, dünyadaki çoğı insan için görünmez olan bir dünyayı görmesini sağlamıştır.

Bir yaz günü Vangelia ve iki kuzeni ahırlardan köye dönüş yolunda ilerlerken, tam yol üzerinde bulunan Han çeşmesine uğradıkları sırada aniden korkunç bir fırtına kopar. Hava kararır, güçlü bir rüzgâr çıkar. Rüzgâr, ağaçların dallarını kırıp savurur; fidanları kökünden söküp atar. Toz, toprak, ağaçların dalları ve yapraklar havada uçuşup oluşan hortumun içinde havalanır. Fırtınanın şiddetiyle çeşmenin yanına düşen iki kuzenin şaşkın bakışları arasında, hortum küçük kızı yerden alıp havalandırarak iki kilometre ötedeki *Tırnaka* denen araziye savurur. İlginçtir ki hiçbir resmi kayıta o günler hatta haftaları kapsayan zaman diliminde bir fırtına, hortum veya benzeri bir hava durumu raporuna rastlanmamıştır. Uzun süre kızı arayan köylüler, onu korkudan delirmiş, taş toprak ve kırık dalların altında gömülmüş vaziyette bulurlar.¹³

Eve getirilen Vanga'nın toprakla dolmuş olan gözlerini yıkamaya başlarlar, ancak bunun hiçbir faydası olmamıştır. Daha gece çökmeden gözleri kanla dolar ve göz

10 Orhan Gürsu, "Değişen Dünyada Aile ve Psikolojik Problemler," *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17 (1) (2015), s. 103.

11 Stoyanova, *a.g.e.*, s. 32.

12 Seçkin, *a.g.e.*, s. 11.

13 Seçkin, *a.g.e.*, s. 12.

bebekleri beyazlaşır. Gözleri iyice iltihaplanan küçük kıza Üsküp'te üst üste başarısız iki ameliyat yapılır. Ne yazık ki Vanga'nın gözlerine perde inmesine engel olamazlar. Vanga'nın babasına Belgrad'da üçüncü bir ameliyat tavsiye edilir, fakat bu ameliyat Pande'nin maddi gücünü fazlasıyla aşar. Çok yoksul olan baba, evdeki eşyaları ve tek koyununu satar. Bu şekilde parasının ancak yarısını denkleştirebilen baba, fazladan yol masrafı olmaması için kızının yanında gitmek yerine onu Belgrad'a gidecek olan komşusunun refakatinde gönderir. Komşusu varlıklı biridir ve oğlunun ziyaretine gitmektedir. İyi giyimli komşuyu babası sanan doktor, dışarıdan görüldüğü gibi onu fakir kızdan kurtulmak isteyen bir zengin akraba sanmıştır. Parasının da gereken ücretin sadece yarısı olduğunu görünce kızgınlıkla "yarı paraya yarım ameliyat" yapacağını ifade etmiştir. Eve döndüğünde az da olsa görme yetisine kavuşan kızın doktorun da tavsiyesiyle güçlü gıdayla beslenmesi, steril ve temiz ortamda ve en önemlisi özel bakım altında olması gerekmektedir. Tüm parası tükenen ve zaten fakir olan aile için bu imkânsız bir durumdur. Vanga'nın ihtiyacı olan şeyler temin edilemez, gerekli olan bakımı göremez.¹⁴

1924 yılında Vanga'nın bir erkek kardeşi daha olmuştur. Babası komşu köylerde hizmetçilik yaparken, üvey annesi tarlada çalışır, Vanga da iki küçük kardeşinin bakımıyla ilgilenir. Bu ağır şartlar altında sağlığına gereken özeni gösteremeyen Vanga'nın gözlerine tekrar perde iner. Başka bir ameliyat söz konusu olamayacağından dolayı da Vanga görme yetisini bu defa tamamen ve hayatının sonuna kadar kaybeder.¹⁵

Kaynaklarda onun daha sonra görünmeyen şeyleri görebilme yeteneğinin bu olayda geçirdiği stresten dolayı mı yoksa daha sonra mı başladığına dair kesin bir bilgi geçmemektedir. Yakınları ise onun bu kabiliyetini 1929 yılında fark eder ve bunun hakkında konuşmaya başlarlar.¹⁶

Bir gün komşulardan biri Vanga'nın babasına Vanga'yı Sırbistan'ın Zemun şehrinde körler okuluna gönderip hem eğitim alması hem de iyi bir bakım almasını tavsiye etmiştir. Baba başvurur ve çok geçmeden de olumlu cevap alır.¹⁷

Vanga on beş yaşındayken, Belgrad'a yakın olan Zemun'daki körler okuluna yatılı olarak gönderilir. Körler alfabetini öğrenen Vanga aynı zamanda piyano çalmaya da başlar. Belki doğuştan bu konuda yetenekli olduğu için en sevdiği ders müziktir. Körler okulunda üç yıl kalan Vanga diğer derslerin yanında temizlik, açıcılık, örme ve diğer ev işlerini de kendi kendine yeterli olacak şekilde yapmayı öğrenir. Okuldaki öğrencilerden biri olan Dimitir varlıklı bir ailenin oğludur. Vanga ile yaklaşır ve çok geçmeden ona evlenme teklifi eder. On sekiz yaşındayken evlenmek için babasından onay bekleyen Vanga, memleketinden farklı bir haber alır. 1926 yılında doğan Lübka adındaki kız kardeşinden sonra dördüncü çocuğuna hamile kalan üvey annesi, doğum sırasında ölmüştür. Vanga'nın aşkına, okuluna, daha iyi bir yaşam hayallerine veda etmesi ve eve dönmesi gerekmiştir.

14 Stoyanova, *a.g.e.*, s. 33.

15 Seçkin, *a.g.e.*, s. 13.

16 Svetla Teodorova, *Vanga: Otvid Predela*, İztok-Zapad Yayınları, Sofia 2011, s. 38.

17 Stoyanova, *a.g.e.*, s. 34.

Strumitsa bölgesinin ilginç bir göreneği bulunmaktadır. *Gergövdən* denilen bayram öncesi akşam, köyün kızları toplanıp çil sürahinin içini *nişan* denilen bir şey atarlar ve bayram olan bir sonraki gün ise bu nişanlarına bakarak kısmetlerini tahmin ederlermiş. Gelecekleri tahmin etmesi için kendi aralarında bir kâhin seçerlermiş. Kör olduğu için sevindirmek amacıyla genelde Vanga'yı seçerlermiş. Ama son zamanlarda bu iş herkesin çok garibine gitmeye başlamıştır, çünkü Vanga'nın çektiği ve yakın zamanla ilgili bulunduğu tahminlerin hepsi tutmaktadır. Herkes hayran kalmıştır ama kimse Vanga'nın gerçek bir kâhin olabileceğini aklının ucundan bile geçirmemiştir.¹⁸

Bir gün babası güttüğü koyunlardan tekini kaybedip öfkeli bir şekilde eve döner. Kara kara bunun hesabını sürü sahibine nasıl vereceğini düşünüp durur. Kızı, "Kızma, koyunun Monuspitovo köyündeki Atanas'tadır" diyerek onu teselli etmeye çalışır. Babası, öyle birini tanımadığından dolayı şaşırıp, köyün dışına bile çıkmayan kızına bunu nerden bildiğini sorar. Vanga, babasına bunu rüyasında gördüğünü açıklamaya çalışır. Babası hakikaten o köye gidip koyununu söz konusu adamın sürüsünün içinde bulur. Bu, Vanga'nın yeteneğinin ortaya çıktığı olaylardan biridir.

1939 yılında genç kız ciddi bir akciğer hastalığına yakalanıp 8 ay boyunca ölüm kalım mücadelesi verir. Durumu tamamen ümitsiz hale gelince eve doktor çağırılır. Gelen doktor, kızın zayıf ve uzun süre yatmaktan dolayı yaralarla kaplanmış vücudunu görünce tiksintiyle sağlık ocağından dezenfeksiyon ilaçları ve pudra ister. Kız kardeşi Lübka'ya ise, ablasının durumunun çok kötü olduğunu ve yakında öleceğini söyler. Lübka bundan iki gün sonra çeşmeden doldurduğu sularla eve gelince tam bir şok geçirir, çünkü evin önünde ablasını dimdik ayakta etrafı süpürürken bulur. Vanga sadece iyileşmiş olmakla kalmamış, garip bir güçle dolmuştur. O artık başka bir insan gibidir, yeni, alışılmadık güçlere ve diğer insanlardan farklı bir kadere sahiptir. Kız kardeşinin geldiğini anlayan Vanga onu "Hadi hemen başla! Temiz olması için her yeri süpürmeliyiz, çünkü yakında buraya birçok insan gelmeye başlayacak" sözleriyle şaşırtmıştır.¹⁹

Bilim, günümüzde bile böyle bir fenomeni açıklayamaz. Bitmiş olan hayati gücün tekrar geri gelmesi mümkün olabilir ancak ciddi bir tedavi ile mümkündür. Bu da rehabilitasyon, özel prosedürler, sağlıklı beslenme, fizik tedavi vb. metotları gerektirmektedir. Bugünkü tıp mucizeler gerçekleştirilmektedir diyebiliriz ancak Vanga'nın yaşadığı dönem ve yoksul şartları düşününce öyle bir şey mümkün değildir. Yani böyle bir *canlanma* tıbbi ve biyolojik açıdan mümkün değildir. Okültizm inanışına göre ise böyle ani ve mucizevi canlanmalar mümkün olabilir, o da sadece ruhun bedeni terk ettiğinde onun yerine yeni bir ruh girmesiyle mümkün olabilir.²⁰

1940 yılının yazında Vanga'nın babası çalışırken kötü bir şekilde düşer. Eli kırılır ve elinde çok derin bir yara açılır. Zamanla yara enfeksiyon kapar ve çok geçme-

18 Stoyanova, *a.g.e.*, s. 35.

19 Seçkin, *a.g.e.*, s. 14-15.

20 Teodorova, *a.g.e.*, s. 46. Yazar kitabında bu konuyu oldukça geniş bir şekilde açıklamaktadır.

den kangren olur. Pande'nin durumu gün geçtikçe kötüleşir. Birkaç ay sonra baba Pande vefat eder ve arkasında dört öksüz bırakır. Vanga'nın bundan sonraki hayatını çaresiz ve ıstırap dolu günler takip etmiştir. Onun tükenmez sabrı ve güçlü karakteri diğer çocuklara örnek olmuş ve ayakta durmalarını sağlamıştır.

Bu zamanlarda Vanga'nın hayatında gerçekleşmiş olan en önemli olaylardan biri daha meydana gelmiştir. Vanga, kardeşi Lübka ile köyün dışındaki bir kuyudan su doldurmaya gitmiştir. O gün, Vanga'nın üzerine garip bir hal çöker ve Lübka onun uzun süre suskun ve etrafa son derece ilgisiz kaldığını görünce korkudan ağlamaya başlar. Dalgınlıktan bir anda çıkan Vanga ona şu şekilde seslenmiştir:

“Korkma, korkacak bir şey yok, sadece biriyle konuşuyordum. O bir atlıydı ve atına su içirmek için gelmişti. Atına yer vermediğin için kızmamasını söyledim, çünkü sen onu göremiyorsun. Atlı bana ‘Kuyunun etrafındaki beyaz çiçekli küçük bitkileri görüyor musun? Bu şifalı yıldız otudur ve birçok hastalığa iyi gelir’ diye söyledi.”²¹ Ablasının bu söylediklerinden sonra etrafına bakan Lübka o ana kadar hiç görmediği ve bir daha da hiçbir zaman göremeyeceği bu ilginç olan otu fark eder. İlk anda bu ot dikkatini çektiyse de hemen kendine gelir ve ablasını elinden tutup evlerine giderler.

Bu şekilde Vanga'nın hayatında kilit rolü oynayacak ve hayatının sonuna kadar da devam edecek olan bu atlı ile görüşmeler başlamış olur. Ama burada atlının ona bir ot göstermesi dikkat çekicidir. Vanga daha sonra her ne kadar kehanetleriyle ve kimsenin göremediği şeyleri görmesiyle meşhur olsa da onun otlarla ve çeşitli şekillerde hasta iyileştirme yeteneğiyle de meşhur olduğu bilinmektedir. Yanına gelen birçok hastayı farklı yerlerde yetişen otlara yönlendirmiştir. Hayatında hiç botanik ve fitoterapi bilgisi almayan Vanga, bu yeteneğini atlıya atfetmektedir.

Atlının ikinci gelişini Dr. Zdravka şöyle anlatmaktadır:

“Atlının ikinci gelişi ise, annemin evinde çok hasta bir vaziyetteyken olmuştu. O zaman ona, bundan sonra insanların geleceğini bilebileceğini, İkinci Dünya Savaşı'nın başlayacağını ve artık geriye dönüş olmadığını belirtmiştir. Vanga'nın burada kalıp ona gelen insanların akraba ve yakınlarının hayatta olup olmadıklarını veya nerede olduklarını yanan bir muma bakarak söyleyeceğini açıklamıştır. Vanga annem bu ağır göreviyle nasıl başa çıkacağını sorunca, atlı ona sürekli yanında olacağını ve insanlara söyleyeceklerini ona haber vereceğini söylemiştir. Ayrılmadan önce de Vanga'nın hiç kendi çocuğu olmayacağını da haber vermiştir.”²²

Vanga'nın anlattıklarına göre bu atlı, uzun boylu, sarışın ve *tanrısal* bir güzelliğe sahiptir. Eski savaşçılar gibi ay ışığında parlayan metal giysiler giyiyor ve o kadar çok ışık saçıyormuş ki, küçük karanlık odası gündüz gibi aydınlanırmış. Vanga bu anları şu şekilde anlatır: “Ona bakıyorum, bakıyorum, sanki artık kör değilmişim gibi, fakat hiçbir şey anlamıyorum. Ben de ona hayretle ve merakla bakıyorum ve

21 Stoyanova, *a.g.e.*, s. 38.

22 Metodieva, *a.g.e.*, s. 22.

kendisine aşıkımışım gibi de seviniyorum. Tanrım! Ondan nasıl bir güzellik yayıldığını tahmin bile edemezsin.”²³

Bellidir ki, Vanga'nın yeteneği, görünmez dünyalardan gelen bu varlığa bağlıdır. Vanga hayatı boyunca her şeyin ona bir Ses tarafından haber verildiğini söyler. Bu atlının bir aziz mi yoksa daha önce bu topraklarda yaşamış olan bir din adamı mı olduğu hiçbir zaman netleştirilemeyecekse de Vanga birçok kez duyduğu bu sesin Aziz İoann Zlatoust olduğunu söylemiştir.

İoann Zlatoust (345-407), Ortodoks kilisesinin en önemli zatlarından biridir. Antiochia (Antakya) şehrinin ileri gelen ailelerinden birinde dünyaya gelmiştir. Sofist Libanius ve filozof Andragafius'tan ders almıştır; 381 ve 386 yıllarında sırayla diyakoz ve kilisede yönetim kurulu üyeliği yapmıştır. Zamanla Konstantinopolis'in başpiskoposu ve çok önemli bir Kilise babası olmuştur. Ölümünden 31 sene sonra Ortodoks, Katolik, İskenderiye Kıpti, Anglikan ve Lüteryan kilisesi onu aziz ilan etmiştir. Pagan sembollerin ve Efes'te bulunan Artemis tapınma yerlerinin yok edilmesinde aktif olarak öncülük etmiştir.²⁴ İkonografiden öğrendiğimiz kadarıyla, bu aziz atlı değil, ayakta duran biri olarak gösterilmiştir. Peki, Vanga'nın anlattığı Atlı-Ses-İoann Zlatoust nasıl açıklanabilir? Teodorova'ya göre, hayattayken çok önemli bir din adamı olan Zlatoust'un, öte dünyada da önemli biri olma ihtimali yüksektir. O, bu büyük görevi için Vanga'yı seçip ona kendini tanıtmış olabilir. Vanga onu ilk gördüğünde atlı ve parlak askeri kıyafette olmasına bakılırsa, o topraklarda çok eskiden yaşamış olan Trakyalı veya Bulgar azizlerden biri olabilme ihtimali de vardır. Vanga onu görmeye başladığı ilk yıllarında hep atlı, ses ve Zlatoust olarak belirtiyorsa da daha sonraki yıllarında onu sadece bir ses olarak belirtmeye başlamıştır.²⁵

Mucizeler dini olarak bilinen Hıristiyanlıkta gayet normal olarak kabul edilen bu şeyler inanmayanlar için belki abartı veya uydurma gibi gelebilir. Ancak bu tür anlatılar sadece Hıristiyanlıkla sınırlı değildir, başta İslam olmak üzere diğer dinlerde de benzerleri mevcuttur. Bu konudaki en ilginç örneklerden biri Konya velilerinden olan Lâdikli Ahmet Ağa'nın hikâyesidir. Onun misali Vanga'ninkine çok benzemektedir. Birinci Dünya Savaşı'nda ümmi bir Osmanlı askeri iken Mısır çöllerinde yaşamış olduğu olaylardan sonra çok sevilen bir veli haline gelmiştir. Osmanlı ordusu çok zor şartlarda Mısır'da İngilizlere karşı savaşmaya başlar. Ordu bozguna uğrar ve hayatta kalan çok az asker geri çekilir. Lâdikli Ahmet çok ağır yaralı olarak yerde yatmaktadır, ancak arkadaşları ölmüş sandıkları için onu orda terk ederler. Uzun süre bu vaziyette kalan asker, çok fazla kan kaybeder. Sekerat halindeyken gökte yıldız gibi parlayan bir atlı görür. Mustafa Özdamar'ın *Lâdikli Ahmet Ağa* kitabında olay şu şekilde anlatılmaktadır:

23 Seçkin, *a.g.e.*, s. 16.

24 Daha fazla bilgi için bkz.: https://en.wikipedia.org/wiki/John_Chrysostom (28.04.2016); <http://www.holytrinityorthodox.com/calendar/los/November/13-01.htm> (28.04.2016).

25 Teodorova, *a.g.e.*, s. 52.

“Bir atlı geliyordu ufuklardan.
 Derken bir atlı geldi şimşek hızıyla.
 Kara kuru bir insandı atlı. Uzun boylu, çevik bir insandı.
 Şunu söyledi Lâdikli Ahmed’e, atından inmeden:
*Garip garip bakan Tih ve Tur’a,
 Hakka kavuşturdu seni bu yara..*
 Kırbasını uzattı bu arada:
 Yanmışsın iç! Dedi.
 Sonra da yine bir şimşek hızıyla Lâdikli Ahmed’i terkisine alarak:
 Yum gözünü! Dedi..
 Aç gözünü! Dedi, açtı gözlerini Lâdikli Ahmet..
 Kudüs’te bir hastanenin önüne inmişlerdi.
 Burası Kudüs! Diye ekledi atlı: Aha burası da hastane! Burada tedavi göreceksin!
 Her şey o denli hızla gelişti ki, neyin nasıl olduğunun farkına bile varmadı
 Lâdikli Ahmet.”²⁶

Lâdikli Ahmet, okuma yazma bilmediği halde bu olaydan sonra zaman ve mekân duvarını aşan, bilginin ötelere ulaşan bir *ğayb adamı*²⁷ olmuştur. Hz. Hızır olduğu söylenen atlı ile de hayatı boyunca görüşmeyi devam ettirmiştir.

Ne Lâdikli Ahmet Ağa’nın gördüğü ve Hz. Hızır olarak belirttiği, ne de Vanga’nın gördüğü ve İoann Zlatoust olarak belirttiği ve hayatı boyunca onu terk etmeyen atlının tam olarak kim olduğu muhtemelen hiçbir zaman bilinmeyecektir.

6 Nisan 1941 yılında Alman Nazi ordusu Yugoslav sınırından içeri girer. Aynı gün Vanga ve kız kardeşi dışında herkes evlerini terk edip saklanır. Askerler tek tek evleri dolaşır yumurta, tavuk ve yiyecek ne varsa toplamaya başlarlar. Çok geçmeden askerlerden biri onların kapısını da bir ayak darbesiyle kırıp içeri girer. Önce odanın ortasında duran çocuklara bakar, sonra da fakir eve bir göz gezdirir ama hiçbir şey olmadığını gördükten sonra dönüp oradan ayrılır. Köylüler geri geldiğinde Vanga’daki inanılmaz değişimi görerek avlunun içinde toplanmaya başlarlar. Vanga köşedeki kandil ışığında durur ve siması tanınmayacak bir şekilde değişmiş, ifadesi bomboş fakat heyecanlı görünür. Hiç durmadan garip ve farklı bir sesle konuşur. Savaşa katılıp sağ salim geri gelecek veya bir daha dönemeyecek kişilerle, yer ve olayları inanılmaz ayrıntılarla art arda sıralar. Vanga’nın bu mistik hali böyle günlerce devam eder. Bundan sonra, Vanga insanlara her türlü problemleriyle ilgili bilgi vermeye başlamıştır. O, kaybolan bir eşya veya evcil hayvanın yerini söylemekte, hastalıklarla ilgili şifalı otlar tavsiye etmekte, insanlara o zor günlerde ihtiyaç duydukları optimizmi ve inancı aşılamaktadır.²⁸

26 Mustafa Özdamar, *Ladikli Ahmed Ağa*, Kırk Kandil Yayınları, İstanbul 2012, s. 27-28.

27 *Ğayb Adamı*, tasavvuf literatüründe *ğayb ricâli* diye geçen, işlerine güçlerine akıl sır ermeyen has kullara denilmektedir. Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz.: Ahmet Ögke, “Bir Tasavvuf Terimi Olarak Ricâlü’l-Ğayb -İbn Arabî’nin Görüşleri-”, *Tasavvuf (İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi)*, Yıl: 2, sayı: 5, ss. 161-201.

28 Stoyanova, *a.g.e.*, s. 39.

1942 yılında Bulgaristan sınırları açılır ve Vanga'nın yanına Petrich şehri ve çevresinden olmak üzere birçok yerden kalabalıklar halinde insanlar gelmeye başlar. Gelecek hayatlarıyla ilgilenenler, kaybedilmiş yakınlarıyla ilgilenenler veya çok hasta ve ancak Vanga'nın onları kurtarabileceğine inananlar durmadan gelmektedirler. Bir gün Petrich şehrine bağlı bir alay asker gelmiştir. Aralarında biri, 23 yaşındaki Dimitar Gushterov, öldürülen kardeşi ile ilgili bilgi almak ister. Vanga kapının dışına çıkarak kendisine ismiyle seslenir: "Neden geldiğini biliyorum, kardeşinin katillerini öğrenmek istiyorsun. İntikam almayacağına dair söz verirsen belli süre sonra sana söyleyebilirim. Çünkü intikam alma gerek yok. Onların sonlarına kendin şahit olacaksın." Genç, şaşkın ve etkilenmiş bir şekilde dışarı çıkar, çünkü Vanga'nın ismini ve aile dramını nasıl bilebildiğine anlam verememektedir. Bu olaydan sonra Gushterov birkaç kez daha ziyaretine gelir. Her seferinde Vanga ile odasında uzun uzun sohbet ederler. 20 Nisan 1942'de Vanga kız kardeşine gencin kendisine evlenme teklif edeceğini ve ikisinin de Petrich'e taşınacağını söyler. Erkek kardeşlerinin biri askerde diğeri de çalışmak amacıyla Almanya'ya gittiği için evde tek başına yaşayan iki kız kardeş 22 Nisan'da Strumitsa'yı terk ederek, Vanga'nın yirmi yıllık bir evlilik hayatı geçireceği müstakbel kocasının yanına taşınırlar.²⁹ 10 Mayıs 1942 yılında iki genç evlenir. Yeni gelinin işi hiç kolay değildir, Magdalena anne avam insanlara has olan bir samimiyetle üzülerek oğluna: "Oğulcuğum, bu muymuş senin kısmetin" der. Şüphesiz oğlunun ev işlerini sahiplenecek genç ve güzel bir köylü kızı getirmesini hayal eden anne Vanga'yı görünce hayal kırıklığına uğramıştır.

1942 ilkbaharından 1970'e kadar Petrich'te yaşayan Vanga, burada polislerle başı derde girmesine rağmen insanlara yardım etmeye devam etmiştir. Vanga'nın eşi ağır bir hastalığa yakalanıp 1962'de, 42 yaşındayken vefat eder. Kendi çocukları olmayan aile, 3 yaşındaki Veneta adında bir kız çocuğunu evlat edinir. Eşinin ölümünden sonra Vanga, Dimitar Valtchev adında bir erkek çocuğunu daha himayesi altına alıp büyütür.

Vanga'nın yaptıkları ve konuştukları Bulgaristan'daki yeni siyasi oluşum olan Komünistler için pek uygun sayılmaz. O, bir devlet düşmanı olarak kabul edilir, basında ve radyolarda hakkında kötü haberler yapılır, polisler tarafından birçok kez gözaltına alınır ve bazen dövülür. Bu durum daha sonra gerçekleşecek birkaç olayla değişmektedir. Bu olaylardan biri ise onun infazı için görevlendirilen askerle ilgilidir. Asker Petrich, gidip parti için engel oluşturan her şeyi temizlemesi için emir almıştır. Oraya giderken yanında bulunan ve içinde çok önemli evraklar bulunan çantayı kaybeder. Asker ne yapacağını şaşırır. Komutanına anlatınca gözaltına alınır ve çantayı geri veremediği için ölümle cezalandırılır. Evrakları bulması için bir gün müsaade isteyen asker serbest bırakılınca koşarak Vanga'ya gider ve evrakları sorar. Vanga çantayı ormanda düşürdüğü yeri ona gösterir ve o ölümden kurtulur. Bu ve benzeri birkaç önemli olay daha gerçekleştikten sonra Vanga devlet için zarar değil yararlı biri olmaya başlar ve sürekli üst düzey siyasetçiler, generaller ve gizli ajanlar tarafından ziyaret edilen bir kimse olur. Bunun

29 Stoyanova, *a.g.e.*, s. 41.

devamında ise Vanga'nın kâhinliği 1967 yılında devlet tarafından meşrulaştırılır ve kendisi belediye hizmetine alınır. Vanga'nın kalabalıkla başa çıkması ve rahatsız edilmemesi için, özel görevliler tayin edilir. Belediyece her görüşmek isteyenine sıra verilip kişi başı yerliler için 10 leva yabancılar için de 50 leva ücret alınmasına karar verilir. Bu şekilde Bulgar hazinesine de büyük miktarda para girmiş olmaktadır. Oysa Vanga'nın kişisel olarak insanlardan hiçbir zaman bir para talebi veya beklentisi olmamıştır. Komünist Devlet Başkanı Todor Jivkov'un kızı Lüdmila Jivkova'nın lüks villa teklifi de dâhil, onun gibi birçok maddi teklifi geri çevirmektedir. Batılı devlet adamlarının da hatta Çin siyasetçilerinin de yardım önerilerini reddeder. Görüşmelerden elde edilen gelirlerin tamamı Belediye'ye aktarılmıştır.

Belediye tarafından kazancın bir bölümüyle, Vanga'nın özel olarak seçtiği yerde, ayrı bir ev inşa edilir. Petrich'teki evinden on beş kilometre mesafede, Rupî denen bölgede inşa edilen bu küçük ev, bundan sonra ziyaretçilerin kabul yeri haline gelmiştir. Yirmi yılı aşkın bir süre haftanın yedi günü yüzlerce insan, tam geliş saatini bilerek bu evin önünde sabırla bekler, acılarına problemlerine çare bulma ümidini taşır.

Rupî denen bu yer Vanga için çok önem taşımaktadır. Eşinin genç yaşta vefatından sonra yalnızlık ve sessizlik arayan Vanga, manastıra kapanmaya karar verir. Samokov, Vracesh ve Bansko manastırlarından, insanları yardımlarından mahrum bırakmaması gerektiği gerekçesiyle geri çevrilen kâhin, tekrar Petrich'e döner. Ama çok fazla bunalıma girmeye başladığı bir sırada ses ona huzur bulması için Rupî denilen bir bölgeye gitmesine söyler. Vanga huzura ihtiyaç duyduğu zaman tek başına kalabilmesi için oraya küçük bir ev inşa ettirmeye karar verir. Yemyeşil ormanlık bir alan, insanlardan uzak ve huzur içinde güneşin doğuşunu ve batışını hissettirebilen bu yer Vanga'ya fazlasıyla istediğini verir. İlk başta sadece hafta sonları gelir ama daha sonra bu gelişler sıklaşır. Onun gösterdiği yerde sondaj yapıp su çıkarılır, güzel bir bahçe oluşturur ve burada yaşamaya başlar.

Bu yer özel enerji barındıran bir yerdir onun için. Bu yer Vanga'yı Vanga yapan kehanetleri gerçekleştirmesini sağlar. Ses tarafından özellikle seçilen bu yerde o, ölümlerle ve gökten gelen varlıklarla³⁰ görüşmeye başlar. Bu yerde geçmişin ve geleceğin birleştiği köprü olacak olan, dünyayı ahiretle birleştirecek olan, dünya güçleri ile gök güçlerini birleştirecek olan, *Azize Petka Bilgarska* adında bir Kilise inşa ettirmeye başlar.

Bu kilise çok büyük tartışmalara yol açar. Halk tarafından bir azize, bazılarının göre bir peygamber olarak bile kabul edilen Vanga, Kilise tarafından kötü ruhlarla, cin ve iblislerle çalışan bir sahtekâr olarak kabul edilmektedir. Kilise İl Yönetimi yeni yapılan kiliseyi açtırmak istememiştir. Bu da medyanın da yardımıyla halkı Kilise yönetimine karşı ayaklandırmaya sebep olur. Ama ne olursa olsun belki de devletin işine geldiği için bir şekilde Vanga'nın kilisesi açılır ve orada emekli olan ve Bulgar Kilisesine bağlılığı kalmayan yerel bir papaz çalışmaya başlar.³¹

30 Bazı kaynaklarda *uzaylı* olarak, başka kaynaklarda *melek* olarak belirtilen bu varlıklar, başka kaynaklarda özellikle de Kilisenin kaynaklarında ise İblis olarak gösterilmektedir.

31 Vanga ve inşa ettirdiği kilisesi ile ilgili kilisenin değerlendirmeleri için, akademisyen olan rahip Visari-

Vanga'nın ölümünden sonra ise Vanga Vakfı tarafından bu kilise çevresinde bir manastır inşa ettirilir.

Her ne olursa olsun Vanga bütün dünyaya adını duyurmayı başarmıştır. Devletin izin verdiği kadar (Komünist Bulgar hükümeti Rusya'ya bağlı olduğu için oradan gelenleri geri çevirememektedir) yurt dışından da ünlü ya da ünlü olmayan yüzlerce insan gelmeye devam etmektedir. Vanga halkın içinden olanların sorunlarını dinlemeyi tercih etmektedir. Politik ve sanat dünyasından ünlü kişiler de kâhine büyük ilgi göstermektedirler. Toplumsal ölçekteki olaylar hakkında konuşmayı çok daha az yeğler ve bu tarz bilgileri yakın çevresiyle paylaşır.

Vanga 11 Ağustos 1996'da seksen beş yaşındayken kansere yenilip vefat eder. Tüm hayatı gibi, ölümü de garip şartlar altında olmuştur. Son dakikalarında, tam nefes yolunun açılması gerektiği anda hastanede bir elektrik arızası çıkar ve doktor tıbbi müdahaleyi yapamaz. Daha sonra arızanın nereden kaynaklandığı araştırılır ama böyle bir arızaya neden olabilecek en küçük bir sebep dahi bulunamaz.³²

Bazı kaynaklarda Vanga'nın kendi ölümünün sebebini, zamanını ve mekânını önceden söylediği rivayet edilse de bu konuyla ilgili net bir bilgi hiçbir yerde geçmemektedir. Yeğeni Krasimira Stoyanova'nın kitabında da açıkladığı gibi, Vanga'nın son isteği, öldüğü zaman sadece en yakınları tarafından sade bir törenle defnedilmesidir. Ama bu isteğinin yerine getirilmesi mümkün olmamıştır. Sofya'da öldüğü hastaneden evine getirilinceye kadar haber yayılmıştır. Kilisedeki töreni için binlerce insan toplanmıştır. Bulgar medyasının yanında Reuters, Frans Press, BBC canlı yayın yapmıştır. O dönemin artık Demokrat olan parlamentosunun neredeyse tamamı cenazeye katılmıştır. Bir kâhin, peygamber, azize veya kötü ruhlarla iş birliği yapan bir yalancı da olsa Vanga, Bulgaristan ulusu için unutulmaz bir fenomen olarak tarihe geçmiştir.

Vanga'nın hayatı ile ilgili verdiğimiz bu kısa bilgilerden sonra, asıl konumuz olan Vanga'nın din felsefesini sırasıyla, Tanrı anlayışı, ölüm ve ölüm ötesi ve kötülük problemi çerçevesinde örnekleme çalışacağız

2. Vanga'nın Tanrı Tasavvuru

Vanga, din ve Tanrı hakkında pek çok şey konuşmuş olmasına rağmen, onun Tanrı ve din anlayışının tam olarak net olmaması çok büyük tartışmalara yol açmıştır. Yakınları, onun bazı söz ve davranışlarına bakarak, onu çok dindar biri olarak tanımlasalar da Kilise ve bazı organizasyonlar onun amacının dini kullanıp, öğretileriyle Ortodoks dinini bozmak ve insanları farklı inanışlara yönlendirmek olduğunu savunmuşlardır. Aslında kaynaklar dikkatli incelendiği zaman onun Tanrı hakkında o kadar da çok şey söylemediği fark edilmektedir. Din hakkında söylediği şeyler daha çok insanın ölümden sonraki haliyle ilgilidir ki bunu da bir sonraki bölümde ele alacağız.

on'nun yazdığı *Otvukut*'a bakılabilir. Bkz.: *Otvukut*, y.y., Sofia, 2011.

32 Seçkin, a.g.e., s. 21.

Onun Tanrı hakkında söylediklerini daha iyi mukayese edebilme ve daha doğru anlayabilmemiz için ilk önce Hıristiyanlığın Tanrı anlayışı ile ilgili kısa bir bilgi sunmaya çalışalım.

Hristiyan dininin Yahudilik ve İslâm'la paylaştığı temel inancı, Allah'ın tek oluşudur. Hristiyanlar Allah'ın ebedi, her şeye muktedir, her şeyi bilen, evreni ve evrenin içerdiği her şeyi yaratan, her yerde hazır ve nazır, hayatı ihsan eden, merhametli ve bağışlayıcı, yüce ve fakat içkin, her şeye üstün Rab, kıyamette tüm insanlığın adil yargıcı, ebedi mükâfatı veya cezayı veren tek varlık olduğuna inanırlar.

Hristiyanlar Allah'a *Baba* adını verir. Bu Allah'a Baba, Yahudi Kavmine de Allah oğulları diyen Yahudilerden geçmiş bir tabirdir. Hristiyanlığın bir başka temel inancı ise *Tenleşme* olgusudur. Tanrının yaratılmamış olan ezeli mesajının tenleştiğine ve İsa olarak insanların arasında yaşadığına inanılır. Yani İsa açıklanmış bir kitap iletmedi, Tanrı açıklamasına vücut verdi, Tanrı açıklamasının kendisidir. Hristiyanlıkla İslâm arasındaki temel fark budur.³³

Hristiyanlar İsa'nın Tanrı gücü ile kendini Tanrı'ya adanmış bir bakire olan Meryem'den doğduğuna inanırlar. İsa'nın herhangi bir bedensel eylemle Tanrı tarafından tevlit edildiğine, ya da Tanrı'nın insanlarda olduğu gibi veya eski Yunanlıların, Romalıların ve Cahiliye devrinde Arapların tanrılarına yakıştırdıkları şekilde bir oğlu olduğuna inanmadıkları gibi, Meryem'in Tanrı'nın zevcesi olduğuna, ya da bir tanrısal *tohumun* Meryem'de döllendiğine de inanmazlar. Hristiyanlar için İsa Tanrı gücü sayesinde rahime düşmüş ve Bakire Meryem'den doğmuştur.³⁴

Hristiyanların, Hz. İsa ile ilgili görüşlerini de daha iyi anlayabilmemiz amacıyla, onun hakkında İncillerin anlattıklarına burada kısaca değinmek yerinde olacaktır.

İsa, kendinden bin yıl önce Davud'un doğup büyüdüğü Betlehem kentinde doğmuştur. Doğum yılı ve günü kesin bir şekilde bilinmemekle birlikte, sıfır yılı civarında, yani Miladi tarihin başlangıcında yer aldığı kabul edilir. Annesi Nasıra şehrinde dülgerlik yapan Yusuf ile nişanlı bir bakiredir. İsa'nın doğum öyküsü Matta İncili'nin ve Luka İncili'nin birinci ve ikinci bölümlerinde anlatılmıştır. İnciller İsa'nın erkek ve kız kardeşlerinden bahseder.

Katoliklerle Ortodokslar Meryem'in tüm hayatı boyunca bakire kaldığına inanırlar. Bu nedenle, İsa'nın bedensel anlamda kız veya erkek kardeşlerinin olması imkânsız görüldüğünden, İncil'de kullanılan sözcüğe *akraba* yani Meryem'le Yusuf'un genişletilmiş ailesi anlamını verirler. Aile sözcüğünü gerçek anlamında kabul etme eğiliminde olan birçok Protestan'a göre ise, İsa Bakire Meryem'den doğmuştur, ancak İsa doğduktan sonra Meryem ile Yusuf'un başka çocukları olmuş olabilir.

Kur'an'da çocuk İsa'nın bazı mucizelerinden, örneğin yemlikte söylediği sözlerden veya kilden şekillendirdiği ve canlandırdığı kuşlardan bahsedilir.³⁵ Hristiyanlar, Kutsal Kitap'ın söz etmediği bu mucizelerin doğruluğunu hiçbir zaman ne id-

33 Ömer Faruk Teber, *Bektaşî Erkânâmelerinde Mezhebi Unsurlar*, Ankara 2008, s.62-63.

34 Thomas Michel, *Hristiyan Tanrıbilimine Giriş*, Orhan Basımevi, İstanbul 1992, s. 55-57.

35 Bilgi için bkz.: *Kur'an-ı Kerim*, Ali İmran, 3:45-49.

dia ne de inkâr etmişlerdir. İlk yüzyıllara dayanan bazı dinsel içerikli kitaplar Kur'an'ınkilere benzer öyküler içerir.

Yaşamının son gecesi, İsa Havarileri ile birlikte yediği son yemekte onlara, kendi vücudu olarak yemeleri için ekmek, kendileri ve dünya için dökülecek kanı olarak içmeleri için de şarap vermiştir. Bu son yemekten sonra İsa Romalı yetkililerce tutuklanarak, yargılanmış ve ölüme mahkûm edilmiştir. İnciller İsa'nın çarmıha gerilerek öldüğünü ve defnedildiğini yazar. Üç gün sonra Tanrı, İsa'yı ölümlerden diriltmiştir. İsa şakirtlerine birçok kez görünmüş ve göklere yükselmiştir. Şakirtler Pentekost'te Kutsal Ruhla donatılmışlar ve Kutsal Ruh onları tarih boyunca İsa'nın mesajını taşıyacak bir topluluk haline getirmiştir.³⁶

Hıristiyanlığın Tanrı ve İsa görüşünden sonra onlar hakkında Vanga'nın söylediklerine göz atabiliriz. Vanga'nın Tanrı hakkında söylediklerine bakmak için gelini Dr. Zdravka Metodieva'nın kitabından faydalanacağız. Onun bu konu hakkında yazdıkları şöyledir:

“Vanga annemin hayatındaki en önemli şey imanıydı. Hayatı boyunca uğraştığı ve yaptığı her şey, insanları imana, Tanrı kanunlarına ve mabetlere döndürmek, daha iyi ve temiz kalpli olmaları içindi. ‘İmansız insan canlı bir iblistir. En doğru din Ortodoksluktur. Tanrı ise birdir ve içimizdedir. Herkes O’nu içinde taşımaktadır. Tanrı bizi yönlendiren bir ruhtur. En önemli şey ise insanların kalben inanmalarıdır.

Şimdiki bütün dinlerin tek amacı faydalanmaktır, her şeyden faydalanmaya çalışıyorlar ancak onların da zamanı tükendi, onlar için de son geldi. İnsanlık bu prangalardan kurtulacaktır. Dinler yenedünya düzenine ayak uydurmak zorunda kalacak ve amaçları bambaşka olacaktır.

İncil’de her şey gayet açık yazılmış ama ne yazık ki okumasını bilmiyorsunuz. İstavroz çıkarıyorsunuz, saygıyla eğilip kalkıyorsunuz ama aynı zamanda da kötülük işliyorsunuz, işte bu kabul edilemez bir durumdur. İnsanları öldürmek, çalmak ve bunca kötü davranışlarda bulduktan sonra saygıyla eğilip istavroz çıkarmanın hiçbir anlamı yoktur.

Artık buğdayı sapından, iyiliği kötülükten ayırma vakti gelmiştir. Bu ayırma, temizleme ve değişme ahirette değil burada, bu dünyada olmalıdır. Sınay yeri, Cennet ve Cehennem buradadır. Tanrı’ya inanmayanlar gelip benden yardım istemesinler. Yardımı size ben değil, Tanrı vermektedir. Ben sadece onun bir aracuyum.

Kötülükleri ve Şeytanı kaçırmak için çocuklarınızı Vaftiz edin. Tanrı birdir, Onu kimin ne adla adlandırdığı hiç önemli değildir, bu hiçbir şeyi değiştiremez. Onun katında hepimiz aynıyız...

Çok yakında zor zamanlar gelecek, insanlar dini gruplara ayrılacaklar. Ama insanları ayıran din değil kalplerdir. İki çeşit insan vardır, iyi ve kötü. Hiçbir din kötülüğü önermez, bu yüzdendir ki, dinler arasında hoşgörü olmalıdır. Kimin iyi kimin kötü olduğuna biz değil Tanrı karar verir, hâkim olan O’dur. Günahsız insan olmadığı için hepimiz günahkârız. Biz hepimiz altta,

36 Michel, *a.g.e.*, s. 58-60.

alçaktayız, Tanrı ise yukarıdan bizi izlemektedir. Bu yüzdendir ki, kimin ne olduğunu o daha iyi bilir. O'nun katında hepimiz günahkârız, yüce insan yoktur.”³⁷

Vanga'nın yakın arkadaşı şair ve besteci Peter Bakov, 1975 senesinde bir sohbet sırasında kendisine İsa peygamberle ilgili sorular yöneltir. Şimdi de Vanga'nın verdiği ilginç cevapları özetlemeye çalışalım:

“Hz. Musa'nın tam bir kopyası gibiymiş. Tekrardan gelen bir Musa... Dışın içle, içteki ateşten vücut ile ruh ile tamamen alakasız olduğunu biliyorsun değil mi? O, Çar oğludur. Geri kalanlar da boş laflardır. Ve Pleadların (Ülker Yıldız Kümesi) oğludur, biliyorsun değil mi? Mavi ikiz yıldızlardan olan uzaylıların, Pleadların oğlu. O bir plead melezidir. Onlar her tür beden formuna girebilirler.

Yirmi üç – yirmi dört yaşlarına geldiğinde, onu yanlarına alıyorlar ve sonra belli bir zaman için Ölüler Vadisi'ne bırakıyorlar, Himalayalar'da bir yerlerde. Buda'nın da, daha sonraları Hz. Muhammed'in de olduğu yer orasıdır. Ve tüm bu melez-uzaylıların... Kısaca dünyalı anne ve dünya dışı baba, çünkü onlar bazen, birkaç bin yılda bir dünyamızdaki seçilmiş kadınlarla birleşiyorlar...

Ölümler vadisinde İsa, matakmaların (mahatma) öğretisini görmüştür. Matakmalar bizim dünyamızdaki öğretmenlerimizdir. Yaklaşık sekiz yıllık bir eğitimden geçtikten sonra, birçok yeteneği geliştirmiştir: Levitasyon, iyileştirme gücü, çünkü dünya dışındakiler hasta olmamalarına rağmen, her hastalığı tedavi edebilirler. Onlar biliyorlar ve İsa da hemen hemen onlar gibi oldu. İstedığı kadar meditasyon yapıp Nirvana'ya ulaşıyor, kendi isteği ile bedeninden çıkabiliyor. Tamamen kendi isteği ile ve istediği süre için.”³⁸

Vanga daha sonra Hz. İsa'nın çarmıha gerilmeden önce bedeninden çıktığı için, ne çivilerin ne kanlı yaraların acısını hissetmediğini anlatır. Aslında bu olaydaki her şeyin kozmik bir plan olduğunu ve her şeyin Ülker Yıldız Kümesi tarafından bilindiğini açıklar.

Ülker Topluluğundan, dünyadaki hemen tüm antik kültürler haberdardır. Avustralya'nın Aborjinlerinde, Persler, Mayalar ve Aztekler'in kültürlerinde farklı isimlerle yer edindiğini görüyoruz. Ülker Yıldız Topluluğundan İncil'de ve Homeros'un İlyada ve Odisseia yapıtlarında bahsedilir. Hint mitolojisi ve Kur'an'da da önemli bir yere sahiptir. Vanga'ya göre, İsa işte bu yıldız topluluğundan olanlarla, İngilizce ismiyle Pleadles'ten gelenlerle aynı ırktandır. İnsanoğlu ile Pleadların bir melezidir.³⁹

“Haç, en az milyon yaşındadır. Sadece Hristiyanlara ait değildir... Haç'ı tasarlayanlar, dünyalı değildir...”⁴⁰ der Vanga ve Hz. İsa'nın haçtan indirilişinden sonrasını ayrıntılı bir şekilde anlatmaya devam eder: İsa bedenine ancak haçtan indirildikten sonra geri döner ve bilinci yerine gelir gelmez annesine yaralarının

37 Metodieva, a.g.e., s. 38-39.

38 Peter Bakov, *Na Kolene Pred Vanga*, Sofia 2003, s. 118.

39 Seçkin, a.g.e., s. 84.

40 Bakov, a.g.e., s. 119.

iyileşmesi ve acılarının dinmesi için hazırlaması gereken ilaçları tarif eder. Yavaş yavaş vücudundaki acıları hissetmeye başlamıştır. Sonra onu mağara-mezara, taş yatağa yatırır ve mağara girişini taşlarla iyice kapattıktan sonra önüne Romalı askerleri dikerler. Yattığı yerin hemen altı Nikodim'in aile mezarının girişine açılır. Gizlice aşağıya götürülen İsa'ya gereken tedaviler uygulanır, midesi yıkanır, ölü gibi görünmesi için verilmiş zehre karşı hazırlanmış serum içirilir. Ayağa kalkacak hale gelince de pleadların yardımıyla gizli bir çıkıştan kaçar.⁴¹ "İsa aslında hiç ölmemiştir. İşte bak, bana ölmüşler bunu söylüyor... Bunun dışında bir gerçek yok, bunun dışındakiler, St. Paul'un gerçeği değiştirmeleridir..."⁴² diye ekler Vanga. Ona göre Hz. İsa seksen altı yaşına kadar yaşar; Hz. Meryem de bir daha onun yanından ayrılmaz. Tekrar Vanga'yı dinlersek:

"...Bugün, Ölüler vadisinde matakmlar yeni Mesih'i eğitiyorlar. Daha bebekken aldılar ve onu çok uzun süre eğitecekler. Mesih bir sonraki yüzyılın yirminci senesinden sonra ortaya çıkacaktır. Yeni milenyumda... Eski dinler dünya dışı varlıklara büyük bir engel ve yük teşkil edecekler ve insanlar artık eskilere ihtiyaç duymayacaklar. Bundan dolayı ayak bağı olan bu dinler dünyadan yok olacaklardır. Kalacak olan tek din, Beyaz Kardeşliğin öğretisidir..."⁴³

Vanga ile ilgili yazılan kaynakların çoğunda onun dindarlığından bahsedilmiştir. Yaşadığı evinin küçük bir odasını ibadet için ayırdığı, en sevdiği ikonları orada bulundurduğu ve her gün huzura ihtiyaç duyduğunda oraya gittiği, daha sonra ise bir kilise yaptırdığı bilinmektedir. Akrabalarının, tanıdıklarının ve halkın çoğu onun Tanrı'nın bir elçisi olduğuna inanır, kiliseye onu Azize ilan etmesi için baskı yaparlar.

Ancak Vanga'nın Tanrı anlayışı, diğer birçok kavram gibi klasik Hristiyan öğretilerinden farklılık arz etmektedir. Aslında Vanga, yaratıcı için tam olarak bir isim de seçmemiştir. Tarif etmeye çalıştığında onu en çok ışığa benzetir. O kadar parlak bir ışık ki, ışığından dolayı aslında ne olduğunu görmenin imkânsız olduğunu söylemiştir. Ona göre biz insanlar, ruhsal gelişimimizi yükseltmek yükümlülüğünü taşıyan Tanrı'nın bir parçası ve prototipiyiz, gelişmekte olan Tanrıyı ve gelişmemizi tamamladığımızda onunla birleşiriz. Tanrı, devasa bir kalp organının benzer şekilde sürekli olarak kasılarak ruhsal evrimini tamamlamış varlıkları kendisine çeker. Onlarla birleşir. Böylece de sürekli gençleşir, yenilenir.

Vanga'nın bu söylediklerinden dolayı Kilisenin görüşü akrabaları kadar olumlu olmamıştır. Vanga'nın Tanrı ve İsa ile ilgili görüşlerinin, Hristiyanlığınki ile uyuşmadığı çok net görülmektedir. Vanga'nın "Tanrı içimizdedir, Tanrı aslında biziz" ve "İsa'nın Pleadların oğlu" olduğu görüşlerinin, bütün Hristiyan görüşlerine ters olduğunu söylersek abartılı olmaz. Kilise, Vanga'nın bu ve daha birçok benzer görüşünü öne sürerek ona karşı çıkıp onu kiliseden aforoz etme eyleminde bulunmuştur. Kiliseye göre,⁴⁴ Vanga kehanetlerde bulunduğu anlarda ölülerle,

41 Seçkin, *a.g.e.*, s.84-85.

42 Bakov, *a.g.e.*, s. 120.

43 Bakov, *a.g.e.*, s. 120.

44 Bulgar Ortodoks Kilisenin Vanga ile ilgili görüşlerinin değerlendirmesi akademisyen olan Rahip Visari-

uzaylılarla veya bir azizle değil, İblislerle ve kötü cinlerle irtibata geçmektedir. Vanga'nın yaşamış olduğu dönemde Dünya Savaşları, daha sonra ise din karşıtı olan Komünist rejim ister istemez insanları dinden uzaklaştırmıştır. Vanga bu durumdan faydalanarak kendine dindar bir imaj çizerek Ortodoks dininde olmayan şeyleri sinsice dine sokup perişan olan millete yeni bir öğreti satmaya çalışmıştır. Kiliseyi bu sonuca götürenler sadece söz ve görüşleri değil, Vanga'nın dine uygun olmayan davranışlarıdır.

Mesela, Lom şehrinden Vanga'nın ziyaretine gelen Borislav Borisov'un dediğine göre, kendisi Vanga'nın yanında bulunduğu gün kasaba kilisesine yeni Meryem İkonu getirilmiştir. Kasabanın din adamları Vanga'nın da gidip bu ikona saygısını göstermesi için ısrar ettilerse de O, şiddetli bir şekilde bunu reddetmiştir. Bu olayı anlatan Borislav, Vanga'nın dehşetli bir şekilde bağırarak oraya gidemeyeceğini ve eğer giderse güçlerinin onu bırakacaklarını söylediğini nakletmiştir.

Kilisenin gösterdiği bir başka örnek ise Vanga'nın yaptırdığı kilisesindeki resim motifleridir. Ressam Svetlan Rusev'in çizmiş olduğu resimler hiçbir şekilde Ortodoks kanunlarına uygun olmadığı gibi bu ressamın genelde çizdikleri Ölüler Sanatı olarak tanımlanmaktadır.

Hıristiyan tarihinde Tanrı hakkında çok fazla olmasa da birçok kez Hz. İsa hakkında farklı yorumlar getirilmiştir. Bunlardan bazıları kabul edilebilir şekilde olsa da çoğu şiddetli itirazlarla reddedilip aforozla sonuçlanmıştır.

Son dönemin batılı düşünürlerinden olan John Hick buna örnek gösterilebilir. İnançların Gökkuşağı kitabında Hz. İsa'nın Tanrı'nın oğlu olmadığını ve bu yanlış anlayışa götüren sebepleri açıklamaktadır.

Vanga'nın bu görüşlerinin çok büyük tartışmalara yol açtığını konunun başında zikretmiştik. Bu tartışmaların taraflarını kısaca açıklamaya çalıştık, şimdi de onun ölüm ve ölümden sonraki hayatla ilgili görüşlerine bakalım.

3. Vanga'nın Ölüm ve Ölüm Ötesi Görüşü

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Vanga kendisini dindar biri olarak tanımlamaktadır. Hem akrabaları hem de ona yakın olan bazı ünlü isimler onun Tanrı ve İsa önündeki saygısının tartışılmaz olduğunu savunmuşlardır. Ancak O, ölümden sonra yeniden doğuşa kesin bir şekilde inanmıştır. Ancak ibaresini kullandık çünkü bilindiği gibi Kilise ölümden sonra yeniden doğumun varlığını kesin bir şekilde reddetmektedir. Onun bu konu hakkındaki görüşlerine geçmeden önce bu konu ile ilgili kısa bir bilgi sunmakta fayda vardır.

Tarihin bilinen en eski kavimlerinden itibaren tekrar doğuş ya da tenasüh inancının değişik şekillerde mevcut olduğu bilinmektedir. Ancak hemen belirtilmeli ki, bu inancın ilk defa nerede ve ne zaman başladığı ve kim ya da kimler tarafından ortaya atıldığı hususunda çok sağlam ve yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ama her şeyden önce, tekrar doğuş inancının tipik Hint düşüncesi ürünü olduğu şeklinde-

on'un *Otzvukit* adlı çalışmasında detaylı bir şekilde görülebilir. Bkz.: *Otzvukit*, y.y., Sofia, 2011.

ki yaygın kanaatin, özellikle bu inancı benimseyenler arasında rağbet bulmadığı görülmektedir. Onlara göre, tekrar doğuş inancı, insanlık tarihi kadar eskidir ve hemen hemen dünyadaki bütün geçmiş ve mevcut kültürlerde, farklı tezahürlerde de olsa, vardır. Onlar, söz konusu inancın, Hint Vedanta mezhebine, eski Mısır dininde, Yunan ve Roma çok-tanrıcılığında; Budizm, Taoizm, Zerdüştlük, Sihizm, gnostisizm ve Şamanizm'de; sufizmde; Amerikan yerlileri ve Afrika kabilelerinin inançlarında bulunduğu gibi, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam gibi dinlerin gelişiminde de, tarihi öneme sahip olduğunu düşünürler.⁴⁵

İranlı yazar Muhammed Kâzım Mekki'ye göre, tenasüh inancının kökeni, eski Mısırlılara dayanır. Bu teoriye göre, Mısırlılarla ilişki içerisinde olan Kenanlılar ve Finikeliler de onlardan tenasüh anlayışını almışlardır. Milattan önce yayılan Zerdüştlük dininde de tenasüh inancının bulunduğu ifade eden Mekki, Yunan felsefesinin, Hint dinlerinin ve Zerdüştlüğün tekrar doğuş anlayışlarının detaylarında bile ortak noktaların mevcut olduğunu söylemektedir.⁴⁶

Hinduizm başta olmak üzere, Hint dinlerinin hepsinde tekrar doğuş inancı vardır. Bu dinlerde, tekrar doğuşa inanmayan kimse, dinin dışında kabul edilir. Bu dinlerde tekrar doğuşa inanma, İslam'daki kelime-i şahadet, Hıristiyanlıktaki teslis ve Yahudilikteki Şabat gibi, dinin olmazsa olmaz hükmünde bir rükündür. Hinduizm, ruhun evrendeki yolculuğu esnasında, nihai hedefine ulaşmaya kadar çeşitli bedenlerde ikamet ettiği şeklindeki inancı savunan Doğu dinlerinin en eskisidir. Hindu anlayışına göre, bütün canlı varlıklar bir ruha sahiptir ve bu ruhlar temelde birbirleri ile eşit olup yalnızca karmalarında, yani önceki hayatlarında işlemiş oldukları amellerin sonucuna göre farklılık arz ederler. Böylece, Hindu düşüncesinin ve felsefesinin en temel vasfı olan samsara, yani tekrar doğuş doktriniyle, kişi önceki amellerinin neticesine göre, bir sonraki hayatta insan, hayvan, bitki çeşitlerinin farklı türlerinde doğabilmektedir.

Hinduizm'de hedef, *mutlak iyi* kabul edilen mokşa, jivanmukti ve Nirvana gibi isimlerle anılan en yüksek amaca ulaşmaktır. Kişi, ancak egosunu tamamen yok ettiğinde buraya ulaşabilir. Dolayısıyla, ölüm bir kurtuluş değil, yalnızca bilinçli varlık dönemleri arasında bir fasiladır. Kelime olarak, *ameller* anlamına gelen karma, Hinduizm'deki tekrar doğuş inancının odak noktasıdır. Hindu anlayışına göre, karma her şeyde geçerli bir kanun olup ondan kaçış mümkün değildir. Bir sebep-sonuç ilişkisi olarak formüle edilen karma, bir bumeranga da benzetilir ve bu şekliyle geçmişte ekilenin gelecekte biçilmesi olarak anlaşılır. Bütün insanlar, sahip oldukları tabiatları itibarıyla, daimi surette bir hareket ve faaliyet halindedirler.

En geniş anlamıyla karma, ruha yapılan her zihinsel ve fiziksel darbedir, yani insanın fiziksel ve zihinsel olarak yaptığı her şeydir. Dolayısıyla, insanın hayatta yaptığı her şey, karmadır. İnsanın konuşması, yemesi, içmesi, nefes alması, yürümesi vb.

45 Adnan Bülent Baloğlu, İslam'a Göre Tekrar Doğuş *Reenkarnasyon*, Kitâbiyât Yayınları, Ankara 2001, s. 35-36.

46 Baloğlu, a.g.e, s. 37.

her şey karmanın içindedir. Karmasının sonucuna göre, kişi daha üst bir kastta doğabileceği gibi, daha düşük bir kastta da doğabilir.⁴⁷

Hinduizm ve Budizm'de geçen ölüm ve karma etapların bazıları, Amerikan psikolog Dr. Raymond Moody'nın klinik ölümü geçiren insanlar üzerine yaptığı çalışmalarla uyumaktadır. Onun, hastalara yaşadıkları halleri sorduktan sonra özetlediği etaplar şu şekildedir: 1) Huzur ve sakinlik hissi; 2) Ses duyma; 3) Karanlık tünel fikri; 4) Bedenden ayrılma hissi; 5) Fizik dünyasını terk etmiş olan başka varlıklarla buluşma; 6) Nurdan yaratılmış bir varlıkla buluşma; 7) Geriye dönüş (Retrospektif); 8) Sınır veya Son çizgi hissi; Altıncı noktaya ilgili çok soruşturma yapan Moody'nin hastaları, soruları genelde kendi mensup oldukları dine göre cevaplamışlardır, Hıristiyanlar bu ışığın Hz. İsa olduğunu, Yahudiler ise büyük melek olduğunu savunmuşlardır.⁴⁸

Dr. Moody hastalarına hipnotik regresyon metodu ile tedavi uyguladığında onlardan çoğu eski hayatlarını hatırlamayı başarmışlar. Bilim, şimdilik bu tip sonuçlara açık bir cevap veremese de bu, onların bir saçmalık olduklarına kanaat getirilmesine sebep olmamalıdır.⁴⁹

Karmayı savunan Teosofiye⁵⁰ göre ise, gök krallığına göçmüş tanıdıklarımızın arkasından çok ağlayıp sızlamamak gerekmektedir, çünkü bu onların yeni ortama alışmalarına engel olmakta ve bu nedenle de onların bir sonraki ruhsal gelişmelerini yavaşlatmaktadır.⁵¹

Günümüzün ünlü Batılı okültisti Ted Andrews ise ruhun reenkarnasyon sürecini şu şekilde açıklamaktadır: Bizim ruhsal doğamızın oldukça yoğun enerjisinden dolayı ölümden sonra ani bir fiziki birleşme yapması imkânsızdır. Bu süreç, dokuz ay süren hamilelik esnasında aşamalı bir şekilde olmaktadır. Ruhun çevresinde oluşan narin enerji kabuklanmakta, onun fiziki taşıyıcıya etkisini filtrelemekte ve doğum esnasında ya da öncesinde onunla birleşmesini kolaylaştırmaktadır.⁵²

Vanga'ya dönecek olursak, onun en önemli özelliklerinden biri, ruhlarla irtibata geçmesidir. Bütün bu bilgileri onlardan öğrendiğini savunmaktadır. Hem akrabaları hem de yanına gelen binlerce kişi buna tanıklık etmişlerdir. Yanına biri girdiği anda o hemen onun ölmüş olan akrabasının ağzıyla konuşmaya başlamış. Bu durum zaten onun ölüm ötesi hayatıyla ilgili görüşlerini şekillendirmiştir.

Vanga'nın gelini Dr. Zdravka Metodieva'nın yazdığına göre, Vanga'nın konuşmalarından, ruhsal varlıkların buldukları öte hayatta görme, duyma, tat alma gibi duyularını muhafaza ettikleri sonucuna ulaşabiliriz. Vanga, ölümlerin dünyasına

47 Baloğlu, a.g.e., s. 49-50.

48 Teodorova, a.g.e., s. 102.

49 Baloğlu a.g.e., s. 49-50.

50 Teosofi, türlü yollarla ve mistik bir şekilde Tanrı hakkında bilgi edinilebileceğini iddia eden bir felsefe ve din görüşüdür. O, insanın iç hayatına dönerek Tanrı'yı ve mutlak olanı bulmaya çalışır ve bu yoldan ilahi kuvvetlerle temasa geçerek onlardan istifade eder. Batı teosofisinin kurucusu, daha doğrusu teosofiyi Batı'da kurumsallaştıran kişi H. P. Blavatsky'dir. Daha fazla bilgi için bkz. Ali Rafet Öskan, *Teosofi ve Yeni Çağ Hareketi*, Dinler Tarihi Yayınları Derneği, Sempozyum: 08-09 Kasım 1996, Ankara.

51 Teodorova, a.g.e., s. 102.

52 Teodorova, a.g.e., s. 105.

geçtiğinde “Tanrım, Tanrım, benim gördüklerimi siz de görebilseydiniz canlı canlı bir an önce, Tanrının yanına gitmek isterdiniz.”⁵³ diye haykırır. O, ölüleri İsa'nın yaşında yani otuz üç yaşlarında görürmüş ve herkes sevdikleriyle beraber grup halinde dolaşmış. Vanga bu konuda şöyle demektedir: “Yerden iki adım yüksekte yürürmüş gibi uçarlar. Yeryüzü kirli olduğu için bu şekilde davranırlar. Her yerdeler ve inanılmaz hızla hareket ederler, o kadar ki, ben bir diyene kadar dünyayı dokuz kere dolaşabilirler.”⁵⁴ Onun dediğine göre, ölümler sözle değil düşünce ile irtibat sağlarlar, bu yüzden de Vanga yabancı ruhlarla çok kolay irtibata geçebilirmiş. Ruhlar dünyada geçirdikleri süreyle ilgili anılarını muhafaza ederler, onlarla ilgili soru sorup, öğüt verirler. Bu şekilde dünyadaki tanıdıklarının hayatlarına Vanga aracılığıyla müdahale edebilirlermiş. Anlaşılan o ki, dünyadaki hayatla ilgili bağları tam olarak kopmamıştır. Vanga'nın anlattığına göre, ruhlar sırada bekleyen tanıdıklarının etrafında dolaşırlar, kimin ilk olacağına karar verirler ve Vanga'ya onun hakkında bilgi verirlermiş.

Vanga'nın ölüm ve ötesi görüşü *karma/reenkarnasyon* inancı üzerine kuruludur. Ona göre beden ölümlüdür ve ölümden sonra çürür, geride ancak küçük bir kısmı kalır ve mükemmelleşmeye çalışır. Bu parça veya daha doğrusu parçacığın ne olduğunu Vanga tam olarak bilmediğini açıklamaktadır. Tam olarak ne olduğunu bilmese de bu parçacığın ruh olduğuna kanaat getirmiştir. Ölümden ve beden çürümesinden sonra, o kısım canlıların etrafında dolaşmaya devam eder. “Eğer etrafınıza dikkatli bakarsanız, etrafınızda dolaşmakta olan ölümlerin ruhlarını görebilirsiniz. Onları görebilen kimse, küçücük birer parlayan nokta olduklarını göreceklerdir. Ama tabii ki siz göremezsiniz, size izin verilmemiştir.”⁵⁵ Vanga'ya göre ruhun etrafta kalmasının sebebi, kendini mükemmelleştirme çabasıdır. “Ruh kendini geliştirdikçe, nasıl öğrenciler bir sınıftan üst sınıfa geçiyorlarsa aynı şekilde o da bir üst seviyeye geçmektedir. Ancak en üst seviyenin ne olduğunu biz bilemeyiz.”⁵⁶

Vanga'ya göre deneyim kazanmak adına tekrar tekrar bedenlenen ruhsal varlık, minimum yüz elli kez reenkarne olur. Ona göre Dünya'da en az on iki bin yıl süre geçiren insan, yeterli bir gelişme aşamasına ulaştığında başka gezegenlere gider. Orda eğitimin bir üst safhasına tabi tutulur.

Vanga, ölen annesi hakkında neden konuştuğunu soran bir ziyaretçiye “Onu sen getirmedi, onlar (ruhlar) kendileri gelirler, çünkü ben onlar için bir kapıyım.”⁵⁷ şeklinde cevap verir.

Petir Bakov'un yanında iken trans sırasında Vanga şöyle der:

“Genç ruhların ışığı turuncu, daha yaşlı olanların eflatun, en yaşlılar ise koyu mor renkte ışırlarlar. Beyaz ve siyah ruhlar vardır. Siyahlar asla beyaza dönüşmezler, hatta o kapkara renkleri solmaz bile. Onların cezası ağırdır ve

53 Metodieva, *a.g.e.*, s. 62.

54 Metodieva, *a.g.e.*, s. 62.

55 Metodieva, *a.g.e.*, s. 71.

56 Metodieva, *a.g.e.*, s. 71.

57 Stoyanova, *a.g.e.*, s. 53.

sonsuz dek devam eder. Dünyadayken her birimizin ikişer ruhani öğretmeni vardır. Bu yol göstericiler görünmezdir ve karmaya müdahale etmelerine kesinlikle izin verilmez. Kaderi değiştiremezler, sadece bizi inceden yönlendirirler. Başka bir şey yapmalarına izin yoktur... Cennet ve cehennem diye bir şey yoktur, sadece çeşitli kademelerde eğitim vardır. Ölüm bir düzeltmedir. Dünyadaki görevini tamamladığı zaman ya üst seviyeye çıkıyorsun ya da vazifeni tam olarak yerine getiremediysen aynı seviyede kalıyorsun. Dünyaya her yeni gelişimde belleğimizi siliyorlar. Karma tarafından yazılan yeni kaderimizi yaşarken belleğimizi alıyorlar. Biz ailemizi kendi tercihimizle seçiyoruz daha doğmadan evvel. Ve asla onlarla aynı seviyede olmuyoruz. Böylece kendi çocuklarımız ile de... Reenkarne olmayan en alt seviyeden başlıyoruz, bu süreç yaratıcı güçle birleşmemize kadar devam ediyor.”⁵⁸

Kimlerin yeniden doğacağı ve dünyaya tekrar kaç kez gelindiği konularıyla ilgili farklı çevrelerde farklı görüşler belirtilir. Bir kısım düşünür, ruhun bir kez dünyaya gelmesiyle, en üst seviyeye ulaşana kadar yüzlerce kez tekrar doğabileceği görüşünü savunur. Vanga’ya göre, ruhsal gelişimini tamamlamak için varlık en az yüz elli kez reenkarne olmak zorundadır. Diğer bir görüş ise, canın son derece kıymetli bir hediye olduğunu ve onu geliştirme şansını kaçıran ruhların (kötülüğü yenemeyenler) reenkarne olma şansını da yitirdikleridir. Böylece sonsuz kadar gelişme şansını kaybeden ruhlar irade ve benlikten yoksun kalırlar. Vanga, bu ikinci görüşü savunmaktadır. Kötü ruhların yeniden doğma fırsatını elde edemeyeceklerine dikkat çeker.⁵⁹ Buna örnek aşağıdaki cümleler verilebilir.

“Çok kişi ona gelip sorardı: ‘Bana önceki hayatımda nasıl biri olduğumu söyle.’ O da cevap verirdi: ‘Sana önceki hayatının olduğunu kim söyledi?’ Bazıları da şunu sorardı: ‘Bir sonraki hayatımda ne olacağım?’ O da: ‘Sana sonraki hayatının olacağını kim söyledi? Sen şimdiki hayatına bak ve daha iyi biri olmaya özen göster.’ Grigoriy Grabavoy’un bir önceki hayatında ne olduğu sorusuna da Vanga hamal olduğunu ve çok çalıştığını cevabı verdi.”⁶⁰

Vanga, evvelki yaşamında bir kadın firavunun kızı olduğunu, annesinin de rüyasında görünüp şu an yaşadığı Paris’e onu görmek için çağırdığını paylaşmıştır. Ancak o zamanki komünist yönetim olası ajanlık suçlamalarını bertaraf etmek için onun ülke dışına çıkmasına izin vermemiştir.

Kuşkusuz Vanga’nın kehanet yeteneği, fiziki olmayan dünyayla sürekli iletişiminden beslenmektedir. Kendisine en fazla enformasyon bu kanalla ulaşmaktadır. Vanga’nın söylediklerinden ruhların iki türlü, iyi ve kötü olduğunu, iyi olanları beyaz renklerinden ve yerin hemen az üstünde süzülmelerinden, kötü olanları ise kayganlıklarından ayırt ettiğini öğreniriz. Daha büyük ölçekte, toplumu ilgilendiren kehanetler söz konusu olduğunda ise farklı bir ses duyar ve genellikle transa geçer. Vanga’nın söylediğine göre, ölmüşlerin ruhları gelir ve canları ne isterse onu yaparlarmış. Ziyaretçi de geldiğinde, gözlerinin önünde soldan sağa hareket eden resimler belirirmiş. İnsanlara, mekânlara, kazalara ve hatta bütün bir olaya

58 Bakov, *a.g.e.*, s. 32.

59 Seçkin, *a.g.e.*, s. 46-47.

60 Metodieva, *a.g.e.*, s. 71-72.

ve reenkarnasyon gibi şeylerden haberi olmayan biriydi. Ailemizde hiç kimsenin bunun hakkında en küçük bir bilgisi olmadığı için de bizden duyması da mümkün değildi. 1989 yılına kadar, yani Komünizmin düşüşüne kadar ruhun yeniden doğması gibi konularla ilgili konuşmak mümkün olmayan bir tabu idi. Bu yüzden bütün söyledikleri kendi uydurması değil, ona gökten söylenirdi o da bizlere aktarırdı.”⁶¹

Vanga'nın gelininin de vurguladığı gibi, o dönemlerde din hakkında konuşmak pek mümkün gibi görünmese de imkânsız değildir, özellikle de eğer partinin içinde yüksek statülü biri tanıdığımız ise bu daha da kolaylaşabilmektedir. Vanga'nın ziyaretine gelen biri de Komünist Partisinin ve Bulgaristan'ın devlet başkanı Todor Jivkov'un kızı Lüdmila Jivkova'dır. İkisinin yakınlığı bilinen ve hemen hemen bütün kaynaklarda geçen bir şeydir. Yazımızın başlarında da bahsettiğimiz gibi Svetoslava Tadarkova'nın *Gizemler ve Gerçekler* adlı belgeselindeki hem Vanga ile ilgili hem Lüdmila Jivkova ile ilgili bilgileri hem de ikisinin ilişkilerini ele almaktadır. O belgeselde, o dönemdeki önemli devlet adamlarından ve resmi evraklarından bilgi toplayarak Lüdmila ile ilgili inanılmaz bilgiler sunmaktadır. Bizi ilgilendiren en önemli bilgilerden biri, Lüdmila'nın birçok kez yurt dışına çıkıp ki, o dönemde bu neredeyse imkânsız bir şeydir, Hindistan, Çin, Meksika gibi ülkeleri gezmesidir. Belgeselde Onun, Hindistan'dayken birçok guru ile tanışıp bir dönem oradaki mağara tapınaklarında kalıp eğitim aldığı bile gösterilmiştir. O dönemin Meksika konsolosu röportajında, kendisine hediye olarak gelen Hinduizm felsefesi ile ilgili bir kitabını, Lüdmila'nın amansız ricaları karşısında dayanamayıp ona verdiğini açıklamaktadır. Lüdmila Jivkova'nın kendisini bu öğretilere aşırı kaptırdığı, babasının bir dönem onu evde kilitli olarak tuttuğu da bilinmektedir. O kadar çok kaptırmış ki, kendini Tanrı ve yeryüzündeki Tanrısal Nur (burada Tanrı, İlahi dinlerdeki Tanrı değil Hinduizm'deki Tanrı olarak anlaşılmalı) olarak görmeye başlamış. Daha sonra da insanlık için kendini öldürmüştür. Bu bağlamda da Vanga'nın bu konularla ilgili bilgi edinmesi mümkün olarak görünmektedir.

Vanga'nın ölüm ve ölüm ötesi görüşleri ile ilgili yazdıklarımızı noktalayıp onun, kötülük problemiyle ilgili söylediklerini analiz etmeye çalışacağız.

4. Vanga'nın Kötülük Problemine Bakışı

Vanga'nın hayatı ve Tanrı ile ilgili görüşlerini incelerken, aslında onun kötülük problemiyle ilgili düşündüklerini de az çok sezmiş oluyoruz. Aslında, Vanga'nın kötülük problemiyle ilgili doğrudan bir görüşü yoktur.

Vanga'nın Tanrı anlayışı, klasik Hristiyan öğretilerinden farklılık arz etmektedir. Onun bu anlayışı, ister istemez diğer konularda da farklılık yaratmaktadır. Tanrı'nın insanların içinde olduğu, bütün insanların gelişmekte olan birer Tanrı prototipi oldukları düşüncesi bunun en bariz örneğidir. Başka bir yerde ise Vanga şöyle der:

61 Metodieva, a.g.e., s. 71-72.

"... Biz daimiyiz ve de yalnız değiliz. Evrensel bütünlüğün bir parçasıyız. Şunu bilin ki, Tanrı her şey değildir. Çünkü her şey çok fazladır, her şey ondan bile fazladır. Tahmin bile edemezsiniz... Her birimiz bir gizemiz, çünkü Hakikat üretiyoruz... Biz hepimiz Tanrı'yız ve Tanrı içerisinde tüm ruhları barındırır. Başka bir deyişle biz gelişmekte olan Tanrı'yız ve yürümemiz gereken yoldan gidiyoruz... Kaderimizden..."

Bizi üstün yapan bedenimizle yaptıklarımız değil, beynimizle yaptıklarımızdır. Gelecekte olacağın varlığın gözleriyle kendine bir bak, Mutlak Gözetici'nin gözleriyle. O zaman kendine ne kadar güleceksin, bir bilsen!

Biz ve çevremizdeki her şey bir bütünü parçasıyız, ayrı değiliz. Bütünü bağlantılıyız, yalnız değiliz..."⁶²

Vanga, tüm varlıkların ortak bir Kozmik Zekâ oluşturduğundan söz eder. Bundan dolayı her birimiz kendi zekâmızı, yaratıcılığımızı geliştirmek sorumluluğunu taşıyoruz. Var olanın temel vazifesi dünyasal, maddesel yaratıcılık değildir, kendi zihinsel gelişimini ilerleterek, Ortak Zekânın gelişmesine katkı sağlamaktır.

"İleride daha zengin olma mücadelesi sona erecek. Çünkü önemli olan, daha akıllı olmaktır, zira Bilinç (Zekâ) ortaktır, kolektiftir. Parçalara ayrılmaz. Ve en önemlisi, evrendeki her şeyin oluşturduğu Ortak Bilinç, şu anki bilgisayar gibi şeylere karşı mücadele verecektir.

Her birimiz evrenin mikroskobik bir parçasıyız ve hepimiz biriz. Her birimiz benzersiz olmamıza karşın bir bütünü oluşturuyoruz.

Her insan, kim olursa olsun, dünyaya belirli bir görev ile gelmiştir: Hayatı her alanda yaşatmak ve onun, şu anda bilemeyeceğimiz bir takım kozmik hedefler doğrultusunda gelişimine katkıda bulunmak.

Burada bulunma sebebimiz, yaratıcı olma vazifemizdir. Mekânı fikirlerle ve bilgelikle doldurmak için yaratılmışız. Varoluşun temeli bilinçtir ve bir gün düşüncenin avatarları olan Budalara ve İsalara erişeceğiz..."⁶³

Vanga için realite, normal anlayışın ötesindedir. O kör olmasına rağmen insanların algı sınırlarının ötesini duyumsayabilmektedir. Ve herkesin gerçek diye bildiğinin yanılgı olduğunu, lakin bunları kelimelere dökemeyeceğini izah etmeye çalışmıştır. En basit dille, insanlar kendilerini sevgiye açma yoluyla ruhsal varlıklarını geliştirmeli, aksi takdirde bu yükselişin, ruhsal temizliğin gecikerek, sonra çok daha fazla ıstıraba neden olacağını söylemektedir. Çünkü insanlar, gerçek sandıklarının aslında hiç de öyle olmadığını anladıklarında buna hazırlıklı olmayan varlıkları nasıl bir şaşkınlık, panik ve belki de hayal kırıklığı beklediğini ve bu bilinçli kaos aşamasını atlatmanın ne kadar güç olacağını göreceklerdir.

Vanga, son nefesine kadar insanlara öğretilerini anlatmaya devam etmiştir. İnanıldığı şeyleri herkese anlatıp insanları ve dünyayı daha iyi bir hale getirmeye çalışmış gibi görünmektedir. Söylediklerinin birçok yerinde pozitif olmaktan bahsederek, her şeyin iyiye gittiğini söylemektedir. Gözlerini hayata açtığı andan itibaren son nefesine kadar, fakirliğin en şiddetlisi, gözlerini kaybetme, ağır hastalıklar, küçük

62 Seçkin, *a.g.e.*, s. 57.

63 Seçkin, *a.g.e.*, s. 57.

yaşta annesiz kalma, iki dünya savaşı, komünizm rejimi ve nice zorluklar içerisinde yaşayan Vanga'nın bu kadar pozitif kalabilmesi hayranlık uyandıran bir şeydir. O, şöyle der:

“...Korkmayın! Korkuyla yaşanmaz. Birbirinize yardım edin! Şu anda kötülük iyilikten fazla gibi görünse de çok yakında bu değişecek. Şu anda herkes para ve altın için yaşar, bu değersiz şeyler için kendilerini satar ve bu böyle devam ederse insanlığı yeryüzünden silecektir. Her şey sizin elinizdedir. Tekrar söylüyorum, korkmayın, korkuyla yaşanmaz. Çok yakında kötülük ve iyilik yerlerini değiştirecektir...”⁶⁴

Vanga felsefesinin merkezinde duran şey insandır. Evreni oluşturan, onu ayakta tutan, düzenleyen, yok edebilen ve sonsuza kadar idare edebilen varlık insandır. İnsan yok olmaz, o buradaki görevini tamamladıktan sonra Tanrı ile birleşip evrendeki etkisini devam ettirmektedir. Eğer dünya üzerinde savaşlar, ölümler vb. kötü şey varsa bu insanın kötülüğünden çıkmaktadır. Doğal afetler dediğimiz şeyler de insanın kötü düşüncelerinden çıkan ve evrende sonsuza kadar kalan, negatif enerjiden kaynaklanmaktadır. Yani, insan kendisi Tanrı olduğu için evrende olan biten bütün olaylar onun etkisinden kaynaklanmaktadır. Kısacası, Vanga'nın da dediği gibi, her şey insanın elindedir.

Sonuç

Genel anlamda, Vanga hakkındaki görüşler iki ana ve zıt kutupta toplanmaktadır; Vanga'yı sevenler ve Kilise. Bu iki grup onun hakkında halen çetin bir tartışma içerisinde. Vanga'yı azize, Tanrı elçisi vb. şekilde sayanlar onun hakkında yapılan olumsuz yorumları duymak bile istemezler. Bunun en büyük nedeni zorlu savaş günleriyle birlikte komünist rejimden sığınabilecekleri, güvenebilecekleri tek insanın o olmasıdır.

Kilise ise, ne kadar gerekçe sunsa da onu afaret edemiyordur. Bunun en büyük nedeni ise Bulgar halkının Vanga'ya olan desteğidir. Komünizmden sonra, dine daha yeni yeni dönmeye çalışan halkı karşısına almak hiçbir din adamın göze alabileceği bir şey değildir. Ne zaman Vanga aleyhine bir söz söylenirse, halk hemen ayaklanıp onu savunmaya başladığı için, bu tartışma bir neticeye ulaşmadan devam etmektedir.

Vanga'nın Tanrı anlayışı ise başka bir tartışma konusudur. Hayattayken kendisi, ölümünden sonra ise akrabaları ne kadar onu bir Ortodoks Hristiyan olarak göstermeye çalışsa da yaptıkları ve söylediklerinin Hristiyanlığın ana kanunlarına çok ters olduğu kolaylıkla görülebilir. Evinde ikonlar ve İncil bulundurup insanlara da onları tavsiye eden Vanga'nın, Tanrı ve İsa hakkındaki görüşleri, Kilise inancının tam tersidir. Tanrı hakkında uyuşan tek nokta belki de Tanrı'nın tek olması görüşüdür. Ancak o, Tanrı'ya bir isim bile koyamamaktadır ve O'nu bir ışık olarak tanımlamaktadır. Vanga'nın görüşüne göre bütün varlıklar Tanrı'nın bir parçasıdır

64 Metodieva, *a.g.e.*, s. 108.

ve mükemmele ulaşınca Tanrı ile tekrar birleşme gerçekleşecektir.⁶⁵ Ona göre bütün dinler aslında aynı güce inanmaktadırlar ve onu ne adla adlandırdıklarının hiçbir önemi yoktur, çünkü herkes Tanrı'nın bir parçasıdır ve nihayetinde ona dönecektir. Bu yönüyle onu neredeyse tipik bir dini çoğulcu gibi görmek mümkündür.

Tanrı hakkındaki görüşlerinde bazı noktaları Hristiyanlıkla uyuşuyorsa da ölüm ve ölüm ötesi görüşlerinde aynı şey söylemek güçtür. Vanga'nın yakınları onun uzak doğu dinleri ile ilgili hiç bilgisi olmadığını ve bu dinler hakkında haber alma imkânının da olmadığını savunuyorlarsa da onun ölüm sonrası görüşlerinin Hinduizm ve Budizm'le büyük oranda örtüştüğünü görmekteyiz. Ruhun ebediliğini ve onun her bir ölümle daha yüksek bir mertebeye ulaşma şansı bulduğunu savunan Vanga, *nihayetinde ruh en yüksek mertebeye ulaşır ve Tanrıyla birleşir* görüşünü savunmaktadır. Onun ölüm ötesi görüşleri tam olarak *Karma* inancı üzerine kuruludur.

Genel olarak Vanga'nın din felsefesi anlayışı, klasik Hristiyan öğretilerinden farklılık arz etmektedir. Kötülük problemi ile ilgili söyledikleri de bu şekildedir. Vanga, tüm varlıkların ortak bir Kozmik Zekâ oluşturduğundan söz etmektedir. Bundan dolayı her birimiz kendi zekâmızı, yaratıcılığımızı geliştirmek sorumluluğunu taşıyoruz. Var olanın temel vazifesi dünyasal, maddesel yaratıcılık değildir, kendi zihinsel gelişimini ilerleterek, Ortak Zekânın gelişmesine katkı sağlamaktır. Ona göre her şeyin merkezi insan olduğu için, evrenimizde olan biten her şey insana bağlıdır. Eğer etrafımızda kötü bir şey oluyorsa bu kesinlikle insanların yaptıklarından ya da yaydıkları negatif enerjiden kaynaklanmaktadır.

Kaynakça

- Bakov, Petır, *Na Kolene Pred Vanga*, Sofia, 2003.
- Baloğlu, Adnan Bülent, *İslam'a Göre Tekrar Doğuş Reenkarnasyon*, Kitâbiyât Yay., Ankara, 2001.
- Hick, John, *İnançların Gökkuşağı*, (çev.: Mahmut Aydın), Ankara Okulu Yay., Ankara, 2002.
- Gürsu, Orhan. "Değişen Dünyada Aile ve Psikolojik Problemler." *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17 (1) (2015): 99-130.
- Metodieva, Zdravka, *VANGA Kakvato Ya Poznavah*, Fakel Yay., Sofia, 2015.
- Michel, Thomas, *Hristiyan Tanrıbilimine Giriş*, Orhan Basımevi, İstanbul, 1992.
- Ögke, Ahmet, "Bir Tasavvuf Terimi Olarak Ricalü'l-Gayb -İbn Arabî'nin Görüşleri-", *Tasavvuf (İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi)*, Yıl: 2, sayı: 5, ss. 161-201.
- Özdamar, Mustafa, *Ladikli Ahmed Ağa*, Kırk Kandil Yay., İstanbul, 2012.
- Seçkin, Renan, *Kâhin Vanga*, Sınır Ötesi Yay., İstanbul, 2009.
- Stoyanova, Krasimira, *VANGA*, ABG Yay., Sofia, 2006.
- Teber, Ömer Faruk, *Bektaşî Erkannâmelerinde Mezhebi Unsurlar*, Ankara 2008.

65 Ömer Faruk Teber, "Bektâşîlikte Otorite," *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür, ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 2017, C. XIV, S.1, s. 86.

- Teber, Ömer Faruk, "Bektâşilikte Otorite," *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür, ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 2017, cilt: XIV, sayı: 1, s. 78-95.
- Teodorova, Svetla, *VANGA Otvid Predela*, İztok-Zapad Yay., Sofia, 2011.
- Visarion, Rahip, *Otvukit*, y.y., Sofia, 2011.
- <http://fondacia-vanga.com/> (27.04.2016).
- <http://www.holytrinityorthodox.com/calendar/los/November/13-01.htm> (28.04.2016).
- https://en.wikipedia.org/wiki/John_Chrysostom (28.04.2016).
- <https://www.24chasa.bg/Article/815531> (10.05.2016).
- <https://www.youtube.com/watch?v=dlyBlmWO3CU> (15.05.2016).

Bosna'da Dini Çoğulculuk

Ayşe Ambaroğlu¹

Özet

Bu çalışmanın ana çerçevesini, Bosna Hersek Müslümanlarının, özellikle 1991 yılındaki Sırbistan ile aralarındaki savaş yıllarındaki gerilimli dönemde, Mart 1991 nüfus sayımında kendilerini ifade etmede Müslüman tanımlamasını kullanmalarının önemini değerlendirmek oluşturmaktadır. Yugoslavya içindeki Hırvat, Sırp gibi diğer nüfus unsurları aynı nüfus sayımında kendilerini etnik kökenleri ile belirtmişlerdir. Bosnalı Müslümanlar ise kendilerini Boşnak olarak nitelendirmek de mümkün iken Müslüman vurgusunu tercih etmişlerdir. O dönem koşullarına baktığımızda sadece bağımsızlık ve rejim karşıtlığı vurgusu bize yeterli veri sağlamamaktadır. Avrupa'nın Doğusunda, sosyalist bir rejimin son döneminde bağımsızlığı ve dini, bağımsızlık ile özdeş hale getiren; ya da bağımsızlık vurgusunu dini kimlik olmaksızın laik; ya da liberal bir arayışa sığınmadan ifade etmenin önemi kuşkusuz dikkate değerdir. Kültürün unsuru olarak din, devlet biçimi olarak din veya bireyin tercihi durumu birbirinden farklıdır. Bosna örneği ise, toplumsal bir tercihi daha derin bir incelemeyi bize zorunlu kılmaktadır. Bosna, Hıristiyanların ve Müslümanların uzun zamandan beri birlikte yaşadıkları bir toplumdur. Boşnakça Sırpçadan da konuşulan bir dildir. Fakat İslami ibadet ve dair öğeler Arapça olarak korunmuştu. Bir toplumun en canlı unsuru olan dil, gündelik hayatın paylaşılan kısmı için geçerli iken, ibadet dilinin korunması, dinin toplum üzerindeki belirleyiciliğini ifade eder. Bu İbranicenin Grekçenin Latincenin de ritüel boyutundaki devamlılığına benzemektedir. Aynı dili konuşmak, aynı coğrafyada yaşamak fakat dini farklılığını bağımsızlık tercihinde ön plana çıkarmak dini çoğulculuğa önemli bir adım atılmasını sağlamıştır. Bosna tecrübesi, Avrupa da dini çoğulculuk tartışmaları açısından önemli bir örnektir.

Anahtar Kelimeler: Bosna, Dini Çeşitlilik, Dini Çoğulculuk, Bosna Müslümanları, Bogomiller, Saraybosna Agadası

Religious Pluralism In Bosnia

Abstract

The main framework of this notification the Muslims of Bosnia and Herzegovina, particularly tense period in 1991, with Serbia during the war years between them,

1 Dr., T.C. MEB Öğretmen, ayseambaroglu@gmail.com

population census in March 1991, evaluate the importance of using from the definition of a Muslim is to express themselves. Yugoslavia Croats and Serbs in Yugoslavia, as the other elements of the population with the same census reported their ethnic origin. Was also possible to characterize themselves as Bosnian Muslims, Bosnian Muslims have preferred emphasis. Looking at the conditions of that period, only the emphasis on independence and opposition to the regime does not provide sufficient data to us. At the east of Europe, last period of a socialist regime, independence to be identical to that of religious independence in another words emphasis on independence from the secular or liberal religious identity without doubt the importance of a search expression is remarkable asylum. Religion as an element of culture, religion or individual preference of the state as a form of status as a religion different from each other. Bosnia is an example, because it contains a social choice requires us to examine more deeply Bosnia, a society of Christians and Muslims lived together for a long time. Bosnian, a language is also spoken by the Serbs. However, elements of Islamic worship and religion law preserved in Arabic. Element of a society which is the most vivid language, while it is in everyday life for many of them shared, the protection of the language of worship, of religion on society refers to decisiveness. This is similiar to the size of the continuity of the ritual in Hebrew, in Latin, and Greek. Speaking the same language, live in the same region, but the choice of independence to gain prominence in the religious diversity helped to take an important step in religious pluralism. Experience in Bosnia, in Europe in terms of the debate is an important example of religious pluralism.

Key words: Bosnia, Religious Diversity, Religious Pluralism, Bosnian Muslims. Bogomils, Sarajevo Haggada.

Giriş

Balkanlar, Doğu Avrupa ile Batı Asya olarak tanımlanan bir bölgede yer almaktadır. Buna bağlı olarak dil, din, etnik kimlik ve kültürel çeşitliliğin özel bir örneğini yaşatmaktadır. Avrupa'nın Doğusu ve Asya'nın Batısı'nda yer alan, coğrafi konum olarak küçük olsa da kültürel özellikleri ile zengin bir mirasa sahiptir. Keltler'in M.ö 4, ve 3. asırda bu bölgede yaşamış oldukları tahmin edilmektedir. İllirya Krallığı ise M.ö. 2. asırda kurulmuş, bölgede bilinen ilk yerleşmedir. Roma İmparatorluğu dönemi ve imparatorluğun ikiye ayrılma sürecini yaşayan Bosna-Hersek, kuzey batısı ile Roma, doğusu ile Bizans'a bağlandı. 12. yüzyılda kurulan Bağımsız Bosna kilisesi resmi olarak Bogomil kimliğinin kurumsallaşmasıdır. Önce Ortodoks Rumlara ve daha sonra Roma Katolikliği'ne karşı olan bu direniş 14. yüzyılda Papa XVII. John tarafından heretik ilan edilmiş sonrasında gelen sürgün dönemi ve Osmanlı hakimiyetine kadar süren bir dışlanmışlıkla cezalandırılmışlardır (Albayrak, 2005, s. 266).

Bogomillerin Osmanlı Devleti'ne itaati ile Katolik Kilisesi ve bağlı olduğu Roma ve devamındaki Bizans hakimiyetinden uzak oluşları sadece otorite baskısı ile açıklanamamaktadır. Bosna Kilisesi'nin sufi karakteri ile İslam sufizmi arasında

organizasyon benzerliği görülmektedir (Albayrak, 2005, s. 268). Bu dönemde Macar Kralı vasıtasıyla Roma yönetiminin Bosna Kilisesi üzerinde Katolikliği kabul ettirmeye yönelik çabaları vardır (Albayrak, 2005, s. 271). Bağımsız Bosna Krallığı sonrasında ise Bosna, 15.yy da Osmanlı'nın fethi ile, Osmanlı'nın eyaleti statüsü takip etti. 1875 yılında başlayan Sırp isyanı, hem Osmanlı'dan kopuşun, hem de büyük göçler nedeniyle Müslüman nüfusun azalmasına neden olmuştur. Bu dönemde Bosna, Osmanlı toprağı olmasına rağmen Avusturya-Macaristan'ın idaresine verilmişti. 1.Dünya Savaşı'nın sonunda Avusturya-Macaristan parçalandı. Boşnaklar, Hırvatlar, Slovenler ve Sırp lar Yugoslavya'yı kurmuştu. Osmanlı'nın fethinden sonra bölgenin Müslümanlığı hızlı bir şekilde kabul etmesinin yanı sıra, Yahudi ve Hıristiyan dini mensupları da varlıklarını devam ettirmiştir.

Dini Çoğulculuk Üzerine

Dini çoğulculuğun epistemolojik-teorik ve ahlaki-pratik gerekçelendirmesi bu çalışmanın sınırlarını aşmaktadır. Ancak temel olarak bireyin dini seçimleri konusunda doğru seçim yapıp yapamayacağı sorunundan yola çıkarak kişinin sadece kendi inancını doğru kabul etmesiyle dini dışlayıcılık; dini öğretinin temelinde olan vahyin Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam açısından ortak ilkeleri içerdiğini dolayısıyla dinlerin temel öğretisinin birbirinden üstünlük içermediğini kabul etmek de dini çoğulculuk şeklinde isimlendirilmektedir. (Acar, 2007, s. 30). Sosyal bilimler alanında ortaya çıkan yeni fikir, düşünce ve duyarlılıkların getirdiği mecburi değişim veya gelişmeler ile Dinler Tarihi'ni çoğu kez doğrudan etkileyebilecek yerel ve küresel dini, seküler, sosyo-politik ve kurumsal değişimler (Alicı, Dinler Tarihinde Çağdaş Metodolojik Problemler, 2005, s. 1301) Dini Çoğulculuk açısından bu gelişmelerin değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır. II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında Dinler Tarihi disiplinin kendi sağlamlaştırıcı teorilerin yanı sıra mukayeseli ve fenomenolojik metot konusundaki yaklaşımları ve son safha olarak ise bilhassa 1970'lerden itibaren dinin modern toplum içindeki mahiyeti ve özü, dinin her alandaki anlamı ve fonksiyonu gibi konularla birlikte modern ve postmodern meseleler işlenmeye başlamıştır. (Alicı, Dinler Tarihinde Çağdaş Metodolojik Problemler, 2005, s. 1303) Modernizmin hayatın daima rasyonel unsurlarını ön plana çıkarmak isteyişi ve metafizik alanı dışlayarak fizik ilgelerine vurgu yapmak istemesi, tüm dinleri bazen pozitivist bir yaklaşım altında bazen ortak bir din altında toplamak istemesi, dinin temellerini sarsacak kadar önemli değiştirci unsurlardır. Modernizm, dinin kurumlarına alternatif olmak üzere, ondan daha anlamlı ve karizmatik bir yapı kuracağını vaat etmesi, dünya ile din alanlarının aynı oluşunu vurgulayarak dini dünya hayatında doldurduğu alanlardan çekilmeye zorlaması (Alicı, Dinler Tarihinde Çağdaş Metodolojik Problemler, 2005, s. 1333) seküler kurumsal bir yapı olan devlet ve devletin varoluşunu oluşturan koşullar açısından da dikkat çekmektedir. Devlet içindeki çeşitli dini kimliklerin hangi dinamiklerle birlikte yaşama/çatışma tecrübeleri yerel, uluslararası, dini ve hukuki birçok açıdan değerlendirilmeyi hak etmektedir. Batı toplumlarında etnik farklılıkların da önüne geçerek gittikçe din merkezli yeni bir toplum ortaya çıkarmaktadır. Avrupa'ya uygun onunla uzlaşabilen bir İslam tipi (Euro-Islam)

anlayış, Avrupa'da doğup büyüyen ikinci ve üçüncü nesil Müslümanlar, yeni bir İslam anlayışı geliştirmişlerdir. Bu İslam anlayışı, daha liberal, her iki taraf için de daha entegral yaklaşım tarzı sunabilmektedir. (Alıcı, Diasporada Diyalog? Batıda Müslüman Grupların Dinlerarası Diyalog Perspektifleri, 2008, s. 148) Günümüzde ve doğal olarak gelecekte Batı, büyük ölçüde Hıristiyanlık, İslam ve Sekülerizm üçlemesinin karşılıklı ilişki içindeki durumlarıyla şekillenecektir. (Alıcı, Diasporada Diyalog? Batıda Müslüman Grupların Dinlerarası Diyalog Perspektifleri, 2008, s. 147) Bosna özelinde savaş koşullarının devleti şekillendirirken, toplumsal dini varlıklar ile etkileşimi ve Müslüman kimliğinin kendi varlığının yokedilme politikasına direnişi dikkat çekmektedir.

Bosna'da Dini Çeşitlilik ve İslam Kimliği

Roma dönemine ait küçük bir yerleşim yeri olan ve daha sonra Slavlar'ın yaşadığı arkeolojik olarak anlaşılan Brodec ve Vrhbosna yakınlarında bulunan Bosna, uzun süre Osmanlı akınlarının hedefi olmuştur. Fakat bugünkü Saraybosna, Osmanlı döneminde kurulmuştur. 1463 yılında Osmanlı hakimiyetine katılan Bosna bölgesinde dört vilayetten oluşan Bosna Sancağı'nda başlangıçta beş Müslüman, altmış beş Hıristiyan ailenin bulunduğu, Müslüman nüfusun zamanla arttığı bilinmektedir. Bu dönemde Hıristiyan nüfusta gerileme ile yeni bazı Yahudi yerleşimleri de görülmüştür (Aruçi, 2009, s. 128). Bölgede Hırvatların Katolik, Sırpaların Ortodoks, Boşnakların ise İslam ile din ile etnik unsurların ayırddedilmesini mümkün kılmamaktadır (Albayrak, 2005, s. 234).

20.yüzyılın sonunda, bölgesel problemlerin küresel sonuçları açısından değerlendirme yaptığımızda, Bosna halkının verdiği mücadeleyi çok çeşitli yönleriyle değerlendirebiliriz. Wagner'e göre 'Çok-kültürlülük, şiddet içeren ırkçılık ve milliyetçilik, sınıfsal yapıların çözülüşü ve yeni toplumsal engellerin ortaya çıkması ve homojenleştirici küreselleşme ve heterojenleştirici kabileleşme karşısında kanımca, günümüz sosyolojisinin temel görevi, toplumsal kimlikler, pratikler ve siyasal sınırlar arasında mevcut ilişkinin analizi olarak görülebilir (Wagner, 2008, s. 13).' Balkanlar'da farklı etnik kimliklerin varlığı, yaşayan dilleri ve dinin kültür üzerindeki etkisini topluca göz önüne alarak, tarihi seyir ve siyasal gelişmelerin Bosna örneğinde ortaya çıkardığı çatışmayı görebiliriz. Komünizm döneminde din, desteklenen bir kurum değilken, belirleyici ve etken bir rolü olmamasına rağmen, komünizmin çözülüşü döneminde dinin bağımsızlıkla özdeşleşecek bir sosyal çözülüş ve yeniden yapılanmanın simgesi haline gelmesi, Bosna'daki durumu yansıtmaktadır. Dini ayrıştırıcı ve birleştirici yönü üzerinde ayırım yapmak ile bu durumun mağduru ve aktörü olma durumu birbirinden ayrı ele alınmalıdır. Bosna'nın 1990'lı yılların ilk yıllarında Hıristiyan olmayan ve Müslüman olarak ötekileştirildiğini, Bosna-Hersek Parlamentosu'nun da bu durumu bağımsızlık ile özdeş bir mücadelede ifade ettiğini söylemek gerekir. Dini tecrübenin siyasal ve modern dışavurumu olarak Bosnalılar İslam kimliğini kendi istekleriyle bir kez daha güçlü bir şekilde vurgulamışlardır. Bu bağımsız tercih aslında Avrupalılar'ın Bosna'nın neden Müslümanlığı tercih ettiği ile ilgili sorgulamalarında

haklı olduklarını da göstermektedir. Osmanlı Devleti'nin en güçlü döneminde Bosnalılar'ın Müslümanlığa yönelme sürecinde olmaları sadece ordu unsuru ile gerçekleşmiş olsaydı, yirminci yüzyılın sonunda böyle bir Müslümanlık vurgusu ile karşılaşmak muhtemeldir ki mümkün olmayacaktı. Öte yandan Bosna halkının müslümanlaşması Osmanlı Devleti içindeki mistisizm temsilcileri ile gerçekleştiği için dünyanın diğer bölgelerindeki aksine İslamlaşma olarak değil, Türkleşme olarak isimlendirilmektedir (Albayrak, 2005, s. 237).

'1991 yılındaki nüfus sayımına göre, Yugoslavya'nın yaklaşık beş milyonluk nüfusu içinde kendisini Yugoslav olarak tanımlayanlar %6, Hırvatlar %17, Sırlar %31 oranında iken, Müslümanlar %44 tür (Halilović, 2011, s. 14)'. Bu nüfus sayımında Bosna bölgesi halkının kendisini müslüman olarak ifade etmesi, başkaca bir etnik köken belirtmemesi dikkat çekmektedir. Bosnalılar'ın dini özgürlük ile bağımsızlık arayışını açıkça ifade ettikleri görülmektedir. Toplumların devamlılığı salt özgürlükle değil, siyasi, dini, kültürel bağımsızlık ile ilişkilidir. Bağımsızlık bir topluluğun varlığını devam ettirebilmesinin temel koşuludur. Eşitliği bozacak her türlü paylaşım Bosnalıların geleceği ile ilgili tehdit anlamına gelmektedir. İşte ölüm kalım mücadelesinin açıkça ortaya çıktığı dönemde, Stranka Demokratske Akcije (Demokratik Eylem Partisi), Aliya İzzetbegović tarafından kurulmuştur. 27 Mart 1990'da, SDA'nın Kırklar Açıklaması olarak bilinen, parti kurucularının imzalarını taşıyan Basın Açıklaması'nın 6. Maddesinde, 'Bosna -Hersek Müslümanlarının, Bosna'nın yerli unsurları olduklarını ve bu itibarla da kendi tarihsel isimleri, kendi toprakları, kendi kültürleri, kendi dinleri, kendi şair ve yazarları, kısacası kendi geçmişleri ve gelecekleri ile Yugoslavya'nın altı tarihsel halkından birini oluşturduklarını beyan ederiz (İzzetbegović, 2011, s. 79)'. Burada İzzetbegović farklı etnik kökenlere olan saygılarını açık ve bağlayıcı bir şekilde ifade etmiştir. Bosna-Hersek Parlamentosu'nun, 3 Mart 1992'deki bağımsızlık ilanı, başta Sırlar olmak üzere tepki çekmiştir. Çünkü sosyalist rejim öncesinde, birlikte yaşama konusunda sıkıntıları olmasa da Hırvatlar ve Sırlar, Müslüman kimliğin kendilerini yönetebileceği ihtimaline karşı çıktılar. BM, ABD, NATO başta olmak üzere küresel ölçekteki güçlerin bu bölgedeki Müslüman varlığın mücadelesine ilişkin çelişkili tavırlarına rağmen, ağırlıklı olarak, Avrupa'nın ve Yugoslav Federal Ordusu'nun Bosna'nın karşısında olduğu bir süreç yaşandı. Bağımsız Bosna'nın din farklılığının, Avrupa'da yok edilmesine yönelik birliktelikteki direnç, kısmen NATO ve İslam ülkelerinin çabalarıyla kırılmaya çalışıldı. Silahsız ve aç bırakılmanın ötesinde, Bosna'da kadın-çocuk demeden vahşi bir katliam yaşatıldı. Sırlar, Federal Ordu ve Avrupa'yı bir araya getiren en önemli faktör, ötekileştirilenlere karşı olma idi.

Bosna halkı tek bir etnik kimlikten oluşmamaktadır. Bu durum Osmanlı dönemindeki iskan politikaları göz önüne alındığında da, tek bir milliyetten bahsetmenin zorluğu daha kolay kabul anlaşılabilir. Birbirine çok yakın kültürleri taşıyan bu toplumlar arasındaki siyasi bölünme daha demokratik ve insani koşullarda olamadıysa bu karşılıklı şiddetten doğan bir durum değildi. Ne yazık ki bu adaletsizliğin bedelini Bosnalı Müslümanlar ödemek zorunda bırakıldı. Halbuki Yugoslavya'nın kaderi ile ilgili farklı görüşlerin olduğu dönemde, Bosna Parla-

mentosu'ndan diğer halklara yönelik bir tehdit yoktur. Aliya İzzetbegoviç, bu dönemi değerlendirirken 'Balkanlar'ın sorunu bir demokrasi sorunu idi ve bugün de öyledir. Daha önceki zamanların tarihini bir kenara bırakacak ve dikkatimizi henüz sonlanmamış olan yüzyıla çevirecek olursak; dünyanın bu kısmındaki tüm ülkelerin yüzyılın ilk yarısı boyunca çoğu otoriter olan monarşik yönetimler altında, ikinci yarısında ise -Yunanistan hariç tutulmak kaydıyla-komünist rejimler altında olduğu görülecektir. Kısacası, Balkanlar'ın demokrasi konusunda ya da demokrasinin Balkanlar konusunda fazla şansı olmamıştır' demektedir (İzzetbegoviç, 2011, s. 34).

Kültürün unsuru olarak din, devlet biçimi olarak din veya bireyin tercihi durumu birbirinden farklıdır. Bosna örneği ise, toplumsal bir tercihi daha derin bir incelemeyi bize zorunlu kılmaktadır. Bosna, Hıristiyanların ve Müslümanların uzun zamandan beri birlikte yaşadıkları bir toplumdur. Boşnakça Sırpça tarafından da konuşulan bir dil idi. Fakat İslami ibadet ve şaire dair öğeler Arapça olarak korunmuştu. Bir toplumun en canlı unsuru olan dil, gündelik hayatın paylaşılan kısmı için geçerli iken, ibadet dilinin korunması, dinin toplum üzerindeki belirleyiciliğini ifade eder. Bu İbranicenin, Grekçenin ve Latincenin de ritüel boyutundaki devamlılığına benzemektedir. Aynı dili konuşmak, aynı coğrafyada yaşamak fakat dini farklılığını bağımsızlık tercihinde ön plana çıkarmak dini çoğulculuğa önemli bir göstergesidir.

Dini çeşitliliğin örneklerinin tarih boyunca görüldüğü Bosna, 1992-1995 yılları arasında yoğun bir şekilde dini dışlayıcılıkla karşı karşıya bırakılmak istendi. Bosna halkının kendi kimliğine ve varoluşuna ilişkin bu tehdide karşı verdiği mücadeleyi birçok açıdan değerlendirmek gerekir. Bu değerlendirmeler, siyasi ve askeri açıdan önem taşıdığı gibi, kültürel ve sosyal açıdan da önem taşımaktadır. Bosna halkı tek bir etnik kimlikten oluşmamaktadır. Müslüman Hırvatlar'ın da kendilerini Boşnak olarak nitelendirmeleri söz konusudur. Osmanlı dönemindeki iskan politikaları göz önüne alındığında, tek bir milliyetten bahsetmenin zorluğu daha kolay kabul edilebilir.

Bosnalılar'ın 1991'de savaş öncesi Yugoslavya'nın parçalanma sürecinde bir bütün haline gelebilmiş olmalarındaki temel dinamiklere baktığımızda temel faktör dindir. Çünkü bu durum etnik kimlik ile açıklanamaz. Dini çeşitliliğin açıklanması ile ilgili olarak dışlayıcılık, kapsayıcılık ve çoğulculuk yaklaşımlarından bahsedebiliriz. Yahudilik ve Hıristiyanlık tarih boyunca dışlayıcılığı öne çıkaran bir rol üstlenmiştir. Yahudilikteki İsrailoğulları'nın seçilmişliği kavramının doktriner olarak temel belirleyici olduğunu bunun açık bir dışlayıcılık olduğunu belirtmiyiz. Hıristiyanlık'ta ise, dışlayıcılığın mezheplerarası boyutuna baktığımızda bile ne kadar belirgin olduğunu görürüz. Dini çoğulculuk salt doktriner bir tartışma değildir. Çünkü pratikte, birey ve toplumun inançlarını, felsefe ve iman boyutunda sorgulamaktan çok kamusal düzlemdeki görünürlüğü ile de ilişkili olarak değerlendirmemiz gerekir. Bir din mensubu olmak, gereklerini yerine getirmek, başkaca dinlere karşı da inanç ve ibadet hürriyetini göz önünde bulundurmaya gerektirir.

Her dinin kendine özgü kutsal ve ritüel anlayışı farklı olsa da, dinin evrenselliği ile ilgili açıklama çabaları anlamlıdır. Hıristiyanlığın kilisenin etkisi dışında yeniden değerlendirilmesi ihtiyacı dini tecrübe kavramı ile açıklamayı sonuçlandırmıştır. Dini tecrübe ise, sadece Hıristiyanlık için değil, Hinduizm'den İslam'a kadar diğer dinlerin de dikkatle incelenmesini gerektirmiştir. İkinci Vatikan Konsili'nde, Katolik Kilise'nin, diğer dinlerdeki Kutsal kavramların hiçbirini reddetmediği, bu dinlere inanan kişilerin inanç ve yaşantılarının dini değer taşıdığı ifade edilmiştir (Flannery, 1992, s. 392). Aslında İkinci Vatikan Konsili Hıristiyanlıkla diğer dinlerin ilişkisine yönelik ayrıntılı bir tavır ortaya koymasa dahi Katolik dünya-sındaki birçok teolog tarafından kapsayıcı bir görüş benimsenmiştir. Katolikler, kurtuluşun kilise dışında mümkün olmadığını kabul ediyorlardı. Fakat insanların kurtuluşa ulaşmak için resmen kiliseye bağlı olmasının artık gerekmediği kabul görmüştür. Kilise merkezli din anlayışı yerini Tanrı merkezli bir anlayışa bırakmıştır (Acar, 2007, s. 27). İslam'ın geçmiş peygamber, Kutsal Kitap ve din hakkındaki prensipleri, temel olarak dinin sahibinin Allah oluşu, diğer dinlerle temel bir uzlaşma zeminini kesin olarak ortaya çıkarmaktadır. Fakat dinler arası farklılık ve çelişkilerin dini doktrin ve tarihi bir problem olarak değerlendirilmesi ayrı bir sorundur. Bilginin kaynağı açısından bakıldığında, vahiy epistemolojik olarak tartışılırken, rasyonalist olarak Hıristiyanlık'ın İsa'nın vahyini kabul edip diğer dinlerin vahyini reddetmeleri mümkün olamamaktadır. Buna rağmen Bosna Katliamı (1992-1995) sırasında Sırp Ortodoks Kilisesi'nin Müslüman Boşnakların öldürülmesi ve işkencelerin desteklenmesi yönünde görüş açıklaması yakın zamanda Hıristiyanlık adına işlenen pek çok cinayetin (Kalın, 2016, s. 417) çoğulculuk ile ilgili teorik tartışmalar ile birlikte değerlendirilmesinin önemini açıklamaktadır.

1992-1995 savaşı öncesi Bosna'da Hıristiyan ve Müslüman nüfus yanında, az sayıda da Yahudi nüfus yaşamaktaydı. Çünkü Bosna, tarih boyunca Hıristiyanlık ve İslam karakteri taşıyan yönetim biçimleriyle yönetilmiştir. Sosyalizm, herhangi bir din ayrımı yapmaksızın dini gereksiz ilan eder. Yönetim biçimleri, toplumların genel karakterini her zaman tam yansıtamayabilir fakat bu göz ardı edilmemesi gereken bir noktadır. Sosyalizm bir dönem sonra, aslında tam da yıkılacağını hissettiği bir dönemde, İslam unsurunun yaşamasını tehdit ilan ederek saldırıya geçmiştir. Stalinist dönemde Yugoslavya komünist olduğunu kanıtlamak durumundaydı ve bunun en kolay yolunu Müslümanları kurban haline getirmekte buldu. Bosna'ya saldırmak, kendisinin sadık bir uydu ve Sovyet yönetimlerinin örnek bir şakirdi ve uygulayıcısı olduğunu Moskova'ya kanıtlanmanın yollarından biriydi (İzzetbegoviç, 2011). Sovyetler Birliği'nin yeni arayışları küresel platformlarda dile getirdiği, rejimin reformu, yenilenmesi, yeniliklerle güçlendirilmesinin açık açık konuşulduğu bir dönem aynı zamanda Yugoslavya ve diğer benzer yönetimdeki ülkelerin halkları açısından oldukça belirsiz bir dönemdi. Aliya İzzetbegoviç'in tesbitine göre 'Rejimin bu denli sert davranmasının hiçbir rasyonel açıklaması yok. Bu çoktan çöküşe geçmiş bir yönetimin umutsuz hamlesi miydi? Güçlü rejimler insanları söyledikleri sözler nedeniyle mahkum etmezler; zayıf olanlar korkarlar ve varoluş sürelerini uzatabilme çabası içinde şiddete başvururlar (İzzetbegoviç, 2011).' Aliya İzzetbegoviç ve arkadaşlarının

daha 2. Dünya Savaşı sonrasında yönetime yönelik, sivil ve İslam kökenli bir refleks içine girmeleri bir var olma kaygısının yanı sıra önemli bir iddiayı da içerir. Genç Müslümanlar Hareketinin daha 1940 ve sonrasındaki yıllardaki eylemleri, Müslüman varlığının bölgenin kendisine ait oluşunun en güçlü kanıtıdır. Çünkü bir hareketin yerelliği ile güçlülüğü, yerelliği ile samimiyeti arasında güçlü bir bağ kurulabilir. Bosna'da 1990'lı yıllarda aniden bir farkındalık ve sonucunda kamplaşma meydana gelmiştir diyemeyiz. İkinci Dünya Savaşı yıllarında komünizme karşı tepkilerin Genç Müslümanlar Teşkilatı aracılığı ile yaygınlık kazandığını biliyoruz. Bosna'daki Müslüman toplumun varoluşu, dinamik, canlı aynı zamanda agresif olmayan bir sabır örneğidir. Çünkü, Bosna Müslümanlarının yaşadıklarını yanı başlarındaki Hıristiyan ve Musevilerin de kısmen paylaştıklarının farkındaydılar. Fakat bir yol ayrımına gelindiğinde Sırp'ların kendi reflekslerini İslam ve Bosna'daki çoğulculuğu dikkate almaksızın gösterdiklerini ve sırası gelince Avrupa'dan güç alarak, kendi komşularına acımasızca saldırdıklarını bir vakta olarak yaşadık. Aliya İzzetbegoviç bu konuyu 'Bütün toplumlarda şiddet ve adaletsizlik vardır. Komünist zulmün kendisine özgü doğası ise, yasa ve biçim kılıfı altına gizlenmiş olan hukuksuzluğudur. Bu ikiyüzlülük yaygın bir kafa karışıklığına yol açmıştır. Bazı insanlar, bu tür sistemler altında neyin doğru neyin yanlış olduğunu hiç bilmeden yaşar ve ölürlür. Diktatörler ile cahil, aptallaştırılmış kitleler birbirlerini besleyerek el ele giderler' yorumuyla anlatmaktadır (İzzetbegoviç, 2011, s. 48).

Bosna'da Dini Çoğulculuk Örnekleri

Bosna'daki farklı dinlerin ortak yaşama realitesi, İslam, Hıristiyanlık ve Yahudilik için önemli örnekler içermektedir. Nisan 1994'te Pesah Bayramı nedeniyle Aliya İzzetbegoviç'in Yahudiler'e hitap ettiği konuşmasında, Yahudiler ile aynı ülke vatandaşlığını, Kuran-ı Kerim'deki Mısır'dan Çıkış ile ilgili anlatımlarını ve özgürlüğün değerini ifade eder. İzzetbegoviç, Yahudi halkının Bosna'yı terk etmemesini, farklı ulus ve inançların birlikte yaşamasının önemini vurgular (İzzetbegoviç, 2011). Bu konuşmada ayrıca farklı inanç mensublarının birarada barış içinde yaşayabilmesini aşırıktan uzak ve insanca bir yol olduğunu vurgulamakta ve bunun bir ütopya olmadığını ifade etmektedir (İzzetbegoviç, 2011). Yahudiler, İspanya Engizisyonu'ndan Osmanlılar'a sığınınca ilk kez Bosna'da yerleşmiştir. Bosna, İkinci Dünya Savaşı'na kadar Seferad Yahudileri yanında Aşkenaz Yahudilerinin de rahatça dinlerini yaşadıkları bir ortamdır. Holokost İsrail'e göçü hızlandırmıştır.

Bosna'da kalmayı tercih eden Yahudiler'in ise, Katolik ve Ortodoks Hıristiyanlar ve Müslümanlarla birlikte yaşama sorunu olmamıştır. Derviş Korkut, Müslümanlar ile Yahudiler'in Saraybosna'da güçlü bağlar kurduğunun kanıtıdır. Saraybosna Agadası olarak bilinen, İspanya'dan gelirken Bosna'ya getirilen eser, Derviş Korkut tarafından 2. Dünya Savaşı sırasında korunmak üzere teslim alınmış ve Kuran'lar arasında muhafaza edilmiştir. Şalom Gazetesi'nin 13.Nisan.2011 tarihli basımında Z. Galiko imzasıyla verilen haberde (Galiko, 2011) bu konu ayrıntılı olarak

ele alınmakta ve savaş şartları sonunda eserin teslim edilmiş olmasının, karşılıklı güven ve saygının devamlılığının da belirtisi olduğu vurgulanmaktadır.

Saraybosna Agadası Yahudi sanatı açısından günümüze kadar gelebilen el yazımı tezhiplerin en önemlisidir. On dördüncü yüzyılda İspanya'da yapılmış, yaklaşık 700 yıllık bir eserdir. 142 sahifelik, yazı ve tezhip sanatının en güzel örneklerinden olan bu eser, deri ile ciltlenmiş; sahifeler ise bakır ve altın yazmalarla bezenmiştir. Barselona'da yapıldığı düşünülüyor, 1492 yılında, Yahudilerin İspanya'dan göçü sırasında birlikte götürdükleri şaheser, bir görüşe göre ise, 1609 yıllarında İtalya'da bulunuyordu. Daha sonra ise nedeni bilinmeyen bir şekilde Split ve Dubrovnik'ten geçerek Balkan bölgesine ulaşmıştır. 2001 yılında ise André Pataki tarafından restore edilmiştir. Bu eser Bosna Hersek Müzesi'nin en önemli medarı iftiharıdır. Derviş Korkut, Müslümanlığın emanete hıyanet etmeme prensibini en güzel şekilde temsil eden din eğitimi de almış olan Müslüman bir kütüphanecidir. Agada'nın günümüzdeki varlığı Yahudi ve Müslümanlar arasındaki bağın bir ifadesidir (Galiko, 2011; Galiko, 2011).

Miladi 7.yy da Hırvatlar Roma Katolikliğini, Sırlar ise Ortodoksluğu seçmişti. Bosna ve çevresinde her iki mezhepten farklı olarak Bogomiller de varlık göstermiştir. Ortaçağ Hıristiyanlığı, heretik olarak kabul etse de, Bogomilizm Balkanlar'a özgü bir mezhep olarak değerlendirilmektedir. Bogomilizm, yoksulluk ve alçakgönüllülüğe dayanır. Hıristiyanlık tarafından heretik kabul edilen ve Bosna'da etkin olan bir akımdır. 1463'te Osmanlılar'ın Bosna'yı fethetmesinin ardından, Bogomiller 'in çoğu kendi inançlarına yakın buldukları için İslam'a geçmişlerdi (Halilović, 2011, s. 10). Bogomiller, hem Ortodoks hem de Katolikler tarafından bir tehdit olarak algılanmaktaydı. Balkanlar'ın Doğu ve Batı, Roma ile Bizans arasında coğrafi, siyasi, dini ve kültürel bir kavşak konumunda olmasından dolayı bölgeyi ele geçirme mücadeleleri tarih boyunca yapılmıştır.

Dini açıdan baktığımızda Roma Katolik kilisesi Hırvatistan ve Dalmaçya'ya kendi doktrinini aşılama çabasıyla çalışırken aynı zamanda Bizans da Sırlar'ı kendi tarafına çekmeye çaba göstermiştir. İşte bu çetin çekişmenin ortasında, yani Hırvatistan ile Sırbistan arasında kalan Bosna her zaman tarafların kazanmak için mücadele ettikleri bir bölge olmuştur. Ayrıca Bosna'nın dağlarla çevrili doğal yapısı, ülkelerin ilgisini çeken önemli bir faktördü. Bu yüzden Bosna'yı ele geçiren taraf, stratejik bir üstünlük kazanacak ve dinsel yönden de büyük bir ilerleme kaydedecektir. Bosna ile ilgili tartışmalar en çok Bosna Kilisesi üzerinde yoğunlaşmış ve bazı görüşler ortaya atılmıştır. Bosna Bogomillerinin heretik düalist bir mezhep olduğunu, bunun da iyi ile kötünün mücadelesine dayandığı bu görüşler içinde yer alır. Bogomiller'in Papa benzeri bir lideri olmamıştır. Bosna halkının Katolikliğe karşı direnç gösterdiği bilinmektedir. 1222 yılında Bosna'yı barış yoluyla Katolik yapamayacağını anlayan ve Albigenlere karşı girişilen Haçlı seferinin başarısından cesaret alan Papa, Macar Kralını Bosna'ya saldırması için kışkırttı ve bunda başarılı oldu. Ancak Macarlar da Bosna'yı işgal etmiş olmalarına rağmen halkının Katolik yapamadılar. 1291'de Papa'nın emriyle Bosna'da engizisyon mahkemesi kuruldu. İşkence ve ölüm ile Bosnalılar'ın gözü korkutulmaya çalışıldı. 1319 yı-

lında Papa John XXI. Hırvatistan Dükü Mladen Subic' den heretiklere karşı bir Haçlı seferi düzenlenmesini istiyor ve O'na şöyle diyordu. 'Bütün Bosna hereetiklerin pençesi altında, kiliseler yok edildi, papaz kalmadı ve kutsal ayinler icra edilemiyor (Albayrak, 2005, s. 262)'. Hıristiyanlık için dini barışın Osmanlılar'ın fethinden sonra Fatih fermanı ile teminat altına alındığını, Müslümanların kendi inanç ve ibadetleri kadar Hıristiyanların dinlerine saygılı olduğu bir gerçektir. Saygının belirtisi ise varlığın devamlılığıdır. Miladi 8.asırda Balkanlar'da Bulgar, Hazar, Oğuz, Peçenek ve Kuman Türkleri İslam'ın ilk temsilcileri oldu. Slavlar'ın da İslam ile tanışması bu dönemdedir. Bosna, İslam'ı kabul eden Slavlar ile İslam'ı kabul etmeyenler arasında çatışmalar yaşandı. Osmanlılar ilk kez 1386 da Bosna'ya geldi. Bosna'da bu tarihten sonra Bogomillere rastlanmaz. Kendi dinlerine yakın gördükleri için İslam'ı kabul ettikleri kabul edilmektedir. Ortodoks, Katolik ve Musevi varlığı ise devam etmiştir. İbadethanelerin ve ibadet dilinin korunması da dini özgürlüğün bir belirtisi olarak kabul edilebilir.

Osmanlı'nın Balkan topraklarında dini özgürlüğü koruması Arnavutluk ve Bosna'nın müslümanlaştırılması, diğer bölgelerde ise Katolikliğe karşı Ortodoks inancın korunması ile zıtlık içermemektedir. Bosna halkının barış içinde Müslümanlığı benimsemesi 1463 yılında Fatih Sultan Mehmet'in bölgenin büyük bir kısmını Osmanlı topraklarına katmasından sonraki yüz elli yıllık bir döneme yayılmıştır.

Sonuç

Dini çoğulculuk konusundaki modern felsefi tartışmalar Protestanlık sonrası ile ilişkilendirilse de, İslam sufi yorumunun İbn-i Arabi, Yunus Emre, Mevlana gibi önemli temsilcilerinin eserlerinde bu konuyu çağrıştıran ifadelerle karşılaşmaktayız. Seyyid Hüseyin Nasr çağımızın çoğulculuğu temsil eden düşünürleri arasında kabul edilmektedir (Acar, 2007, s. 11).

Bosna, savaş sonrası çok uluslu ve kantonlara ayrılmış bir yapıda olduğu için, etnik çeşitliliğin sonucu olarak uluslararası himaye yönetimi sürdürülmektedir. Bu durum siyasi anlamda parçalı bir sonuç ortaya çıkarmaktadır. Avrupalılar'ın kendi içlerindeki Müslümanların siyasi, kültürel anlamda bağımsızlıklarına tahammül edebilirlikleri Bosna'da, küresel etkinliği olan kuruluşlar, büyük dünya devletleri, İslam ülkeleri, Avrupa ülkeleri, kamu vicdanı ve komşu ülkeler nezdinde ayrı ayrı test edilmiştir. Savaşın bitmiş olmasına rağmen, Avrupa'nın farklı yerlerindeki İslam-Hıristiyan varlığının karşılıklı sorunlarının ışığında, Bosna'daki yanlış tutumun sorgulanmasını da devamlı kılmaktadır. Fakat Avrupalı Müslüman varlığının kabulünün, Bosna kadar acı bir süreç sonucu olmamasının gerekliliği bir temeniden öte, küresel barış için bir zorunluluktur. Kitlesele tepkiler, belirli bir tarihi, sosyal, kültürel birikimin sonucu ortaya çıkarlar ve çok çeşitli dinamiklerden beslenirler. Etnik kimlik, dil ve din farklılıklarının düşmanlık nedeni olmamasının anlaşılması, teorik olarak çoğulculuk ile çözümlenebilirse de, İslam ve şiddet sözcüklerinin çok sık bir arada kullanıldığı bir dünyada, Bosna çok yeni ve zor bir süreç olarak Avrupa tarihinde yerini almıştır. İslam, Avrupa'da dini çeşitlilik anlamında artık açık tartışma konusu haline gelmiştir. Siyasi anlamda dinin belir-

ginleştiriciliğinin Avrupa üzerinde oluşturduğu kaygı göz önünde bulundurulmalıdır. Fakat din özgürlüğü bağlamında ele alındığı zaman, dışlayıcılık, Avrupa'yı oldukça tartışmalı bir duruma getirmektedir. Çokuluslu halk ve çokuluslu mevcut yönetimin gereği olarak farklı bir konumda olan Saraybosna şehri de, çokkültürlülüğün gerektirdiği dil ve din çeşitliliğine, dini çoğulculuğun gerektirdiği hoşgörü ve saygı birikimine sahip özel bir örnektir.

Kaynakça

- Acar, R. (2007). Dini Çoğulculuk, İdealler ve Gerçekler. Ankara.
- Alıcı, M. (2005). Dinler Tarihinde Çağdaş Metodolojik Problemler. *İslami İlimlerde Metodoloji, Usul Meselesi 2* (s. 1301). içinde İstanbul: Ensar.
- Alıcı, M. (2008). Diasporada Diyalog? Batıda Müslüman Grupların Dinlerarası Diyalog Perspektifleri. *Milel ve Nihal*, 5(3).
- Albayrak, K. (2005). *Bogomilizm ve Bosna Kilisesi*. İstanbul: Emre.
- Aruçi, M. (2009). *Bosna, Türkiye Diyanet Ansiklopedisi* (Cilt 36). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Flannery, O. P. (1992). The Counciliar and Post-Counciliar Documents. *Vatican Concil. Indiana*.
- Galiko, Z. (2011, Nisan 13). *Saraybosna Agadası*.
<http://www.salom.com.tr/news/detail/19288-Saraybosna-Agadası.aspx>. adresinden alındı
- Haliloviç, C. T. (2011). *Bosna Devleti 1991-2011*. Konya: Çizgi .
- İzzetbegoviç, A. (2011). *Tarihe Tanıklığı*. İstanbul: Klasik.
- Kalın, İ. (2016). Ben, Öteki, Ötekisi. İstanbul: İnsan.
- Wagner, P. (2008). *Modernitenin Krizleri, Tarihsel Bağlamda Siyasal Sosyoloji*. İstanbul.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur Romanında Biten Korkular¹

Ali Algül²

“(…) insanlar da kuyuya benzer. İçlerinde boğulabiliriz.” (s. 352).

Öz

Türk edebiyat tarihinde Ahmet Hamdi Tanpınar bilim adamı, şair; deneme, makale, roman ve hikâye yazarı olarak bilinir. *Huzur* adlı romanı 1948'de *Cumhuriyet* gazetesinde tefrika edilir. Gerek kurgusu gerekse içeriği bakımından büyük yenilikler getiren yapıt, kronolojik zaman çizgisinden uzak olması ve barındırdığı bilinç akışı tekniği yönünden de dikkat çekmiştir. Çalışmada, *Huzur*'da huzursuzluğun sembolü olarak karşımıza çıkan korku teması ele alınacaktır. Korku romanda iki şekilde kullanılmıştır: Genel ve özel. Genel korku kavramını yaratan savaşlardır. Bu savaşların biri Mümtaz'ın çocukluk çağında tanıklık ettiği Kurtuluş Savaşı'yken diğeri ise II. Dünya Savaşı'dır. II. Dünya Savaşı'nın her an başlayacak olması romanın başından sonuna kadar görülen bir korkuya neden olur. Romanda geçen özel korku ise başta Mümtaz, Nuran ve Fatma olmak üzere roman kişilerinin benliklerinden ve özel yaşamlarından doğar. Romanın başat kahramanı olan Mümtaz, korkularıyla birlikte yaşar. Kendisinin savunmasız biri olduğunu vurgulayan Mümtaz'ın korkuları babasının ölümüyle başlar ve yaşamı boyu devam eder. Kurtuluş Savaşı yıllarında çocukluğunu yaşayan Mümtaz, savaşın insanlar üzerinde bıraktığı korkulara ve yitimlere küçük yaşlarında tanıklık eder. İlerleyen yaşlarında hasta İhsan'ın her an öleceği korkusunu yaşar. Mümtaz âşık olduğu Nuran'la en iyi olduğu zamanlarda bile onu yitirme korkusunu en derinden yaşar. Romanın önde gelen kahramanlarından Nuran da hem kızı Fatma için hem de Mümtaz için korku içindedir.

Anahtar sözcükler: Roman, Tanpınar, *Huzur*, korku, zayıflık

1 Bu makale 1-3 Şubat 2019 tarihleri arasında Ankara'da gerçekleştirilen Taras Şevçenko II. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sözel bildiri olarak sunulmuştur.

2 Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. Eposta: alialguller@hotmail.com, Orcid: 0000-0003-3657-7111

Ending Fears In Ahmet Hamdi Tanpınar's Novel Of Peace

Abstract

Ahmet Hamdi Tanpınar is known as a scientist, poet; essay, article, novel and story writer in Turkish literature history. His novel *Peace* was published in the Cumhuriyet newspaper in 1948. The work, which brought great innovations both in terms of fiction and content, drew attention to the fact that it is far from the chronological timeline and the consciousness flow technique it contains. In this study, the theme of fear will be discussed in *Peace* as a symbol of unrest. Fear is used in the novel in two ways: general and special. Wars are the points that create the concept of general fear. One of these wars was the Liberation War, which Mumtaz witnessed in his childhood, and the other was the World War II. The possibility that the World War II could start at any moment is the leading a fear from the beginning to the end of the novel. The special fear in the novel arises from the characters in the novel and their private lives, especially Mumtaz, Nuran and Fatima. Mumtaz, the main hero of the novel, lives with his fears. Emphasizing that he is vulnerable, Mumtaz's fears begin with the death of his father and continue throughout his life. Mumtaz, who lived his childhood during the War of Independence, witnessed the fears and costs of wars on people at a young age. In their later years, he lives with the fear that the sick İhsan could die at any moment. Mumtaz lives in deeply fear of losing him even when he was in love with Nuran. Nuran, the leading hero of the novel, is in fear for both her daughter Fatma and Mumtaz.

Keywords: Novel, Tanpınar, *Peace*, fear, weakness

Giriş

Ahmet Hamdi Tanpınar, Cumhuriyet döneminde birden çok alanda yapıt veren yazarlar arasında yer alır. Öykü, roman, deneme, makale olmak üzere düzyazının geniş bir alanında ses getiren eserler yazar. *Mahur Beste*¹ adlı yapıtıyla ilk romanını yazan Tanpınar, sırasıyla *Huzur*, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, *Sahnenin Dışındaki* adlı romanlarını kaleme alır. *Aydaki Kadın* adıyla yarım kalan bir romanı da bulunmaktadır. Tanpınar'ın romanlarında "(...) yaşamı, eski ve değişimin doğal sürecine girmiş olan İstanbul; insanları İstanbullular temsil eder."² Bu nedenle Tanpınar için bir İstanbul romancısı denilebilir. Romanlarında mekân olarak seçilen İstanbul, sokaklarında konuşulan Türkçesi, boğazı ve tarihiyle gözüktür. Tanpınar yapıtlarında kahramanları üzerinden Tanzimat'tan 1940'ların sonuna kadar yaşananları irdeler. Bunları ele alırken de "(...) batılılaşma sorunlarını deşmek isteyen bir düşün adamı olarak (...) "³ karşımıza çıkar. Bu nedenle Tanpınar, "(...) meseleleri olan bir romancıdır (...) "⁴ Kendi tezli roman yazmak istemese de temalaştırdığı konular, onun bir iletiyle de meşgul olduğunu ister istemez ortaya çıkarır.

Bu çalışmanın asıl kaynağı olan *Huzur*, 1949'da yayımlanır. Tanpınar'ın Doğu-Batı sanatı üzerinde de genişçe durduğu yapıtın özeti şöyledir: *Huzur* başkışilerinden olan Mümtaz, Nuran, Suat ve İhsan'ın etrafında şekillenir. Bu kahramanlar içinde de Mümtaz merkez durumundadır. Çocukluğunda yaşadığı bazı olayların etkisiyle karakteri gelişen Mümtaz, babasını erken yaşlarında yitirince amcasının oğlu İhsan'ın yanına yerleşir. İhsan'ın da tarih öğretmenliği yaptığı Galatasaray Lisesi'ni bitirir. Romanda edebiyat bölümünde bir asistan olarak okurun karşısına çıkarılır. Şeyh Galip üzerine çalışma yapmaktadır. Mümtaz kocasından ayrı yaşayan Nuran'a âşık olur; fakat gerek çocukluğundan gelen korkuları, gerek İhsan'ın hastalığı ve başka nedenlerden ötürü mutlu olamaz. Romanda gel gitler yaşayan kişilerden biri olarak gösterilen Nuran, bir taraftan kızı için kaygılanırken öbür taraftan da kendisine âşık olan Suat'ın ne yapabileceğini bilememenin verdiği sıkıntılarla yaşar. *Huzur*'da öne çıkan kahramanların başında olan Suat, intihar ederek romanın gidişini değiştirir. Mümtaz'la Nuran'ın evlilikleri onun yaşamına son vermesi nedeniyle gerçekleşemez. Korkular üzerine kurulan *Huzur*, kahramanların yarım kalmış hevesleri ve II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla biter. Kısacası *Huzur*'da evrensel anlamda savaşın vermiş olduğu korkuyla zayıf, güçsüz çaresiz düşen; yerel anlamda da Tanzimat'tan bu yana ortaya çıkan kültürel değişim sonucunda şaşkınlık yaşayan, Doğulu mu Batılı mı olduğunu anlamaya çalışan ve bunun da ezikliğini duyan Mümtaz'ın ve diğer kahramanların öyküsü anlatılır.

Huzur'da kahramanları en çok meşgul eden korkularıdır. Tanpınar da roman içerisinde "Düşünce vardır, küçük hesaplar vardır ve korku vardır. Bilhassa korku vardır. İnsanoğlu korkan mahluktur. Hangi büyük mucize bizi bu korkudan kurtarabilir?"⁵ vurgusunu yaparak korkunun yaşamın bir parçası olduğunu belirtir. Araştırmacı İnci Enginün'le Zeynep Kerman'ın birlikte yazdıkları *Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Baş Başa* adlı yapıtta korkunun Tanpınar'ın yaşamının bir parçası olduğu vurgulanır. "İhtiyarlık çöktü. Baudelaire'in, Nerval'in, Mallerme'in yaşlarını geçtikten sonra, şimdi Flaubert'in yaşını da geçtim. Mühim bir şey! Hala kendimi genç ve işe yeni başlamış sayıyorum. İçimde acayip korkular var. Kendim için ve herkes için korkuyorum. Eserim için korkuyorum."⁶ Burada olduğu gibi gerçek yaşamında yapıtının yarım kalmasından korkan Tanpınar'ın yarattığı bir kahraman olan Mümtaz'ın da Şeyh Galip üzerine yazacağı kitap yarım kalır.⁷ Tanpınar'ın öğrencilerinden Mehmet Kaplan, "Eserinde ortaya koyduğu bütün ıztırapları, zevkleri, ümitleri, aşkları, hayalleri ve özleyişleri bizzat yaşamıştır"⁸ dedikten sonra sözlerine *Huzur*'da "(...) Mümtaz'ın amcasının oğlu olarak gösterilen, fikirlerinin kuvvetle tesiri altında kaldığı İhsan, dünya görüşü, rind mizacı ve daha birçok cephesi ile Tanpınar'ın çok yakından tanıdığı Yahya Kemal'dir"⁹ vurgusunu yaparak yapıtın otobiyografik özellikte olduğunu vurgular. Hem İnci Enginün'le Zeynep Kerman'ın Tanpınar'ın gerçek yaşamından verdikleri örnekler hem de Kaplan'ın açıklamalarına birlikte bakınca *Huzur*'un otobiyografik bir roman olduğu ortaya çıkmaktadır.¹⁰ *Huzur*'un otobiyografik özellikler taşıması yapıtın modernist olmasına engel değildir. Çünkü, *Huzur*, roman türünün gelişiminde ikinci aşama olan modernist romanın Türk edebiyatındaki başarılı ilk örneklerindedir. Barındırmış olduğu bilinç akışı tekniğiyle; zamanının çizgisellikten uzak olmasıyla; rüya, alkol, cinsellik, yabancılaşma gibi unsurların dışında *Huzur*, "ele aldığı problemler, başkarakter olarak seçilen Mümtaz'ın işleniş, sanatçının kendisi ve çevresiyle olan benzerlikleri nedeniyle romanımız için bir sıçrama tahtası (...)"¹¹ olmuştur.

1. Huzur'da Biten Korkular

Korku ve kaygı insanların atalarından miras olarak aldığı unsurların başında gelmektedir. İnsanlığın tarihsel gelişimi içerisinde bilgi birikiminin artmasıyla birlik-

Rüyalarının bir tarafını dolduran hayaller, o garip tereddütleri, korkuları, hayatının zenginliğini ve ıstırabını yapan bir yığın ruh hali hep bu ikiz tesadüfe bağlıdır.¹⁷ Mümtaz'daki korkunun çocukluk yıllarında ona yerleştiği romanın başka sayfalarında da yinelenir.¹⁸ İhsan Mümtaz'daki korkuyu yok etmek için çalışır, "(...) daha o çocukken içine çöreklenen bu yılanı, kökü kalbinde ağacı ondan sökebilmek için çok uğraşmıştı."¹⁹ Bu çabalar işe yaramaz. Çünkü Mümtaz'daki nevroz başkalarının yardımıyla yok edilecek bir hastalık değildir. "Erken bunama (dementia praecox) başlığı altında toplanan olgularda rastlandığı gibi, nevroz, başkasının yardımından uzaklaşıyorsa, bu olgular bizim için, tedavi edilemez niteliktedir."²⁰ Mümtaz'ın durumu da Freud'un vurguladığı gibi tedavi edilemez özellik taşır. Yaşamını nevroza dayalı korku yönlendirir: "Onun için benliğini, o sular altında uyuyan, fakat her şeyi idare eden kesif tabakayı biraz da bu korku yapardı."²¹ Freud'a göre ileri yaşlarda yaşanan sorunların temelinde çocukluk yıllarındaki olaylar belirleyici olur. Bu durum aynı zamanda psikanevrotik hastalıklardandır.²² Mümtaz'ın nevrozlu yapısı tüm yaşamını etkiler. Bu etkilerin en yoğununu da Nuran'la olan ilişkisinde ortaya çıkar. Hiç yoktan korkulara kapılır. Beklenmedik bir anda Nuran'ın kendisinden bıktığını düşünen Mümtaz'ın kuruntusu zamanla büyür ve Nuran'ı yitirme korkusu içine yerleşince "Çocukluğundan tanıdığı, o acayip yalnızlık ve talih böylece bir hiç yüzünden canlandı."²³ Bu canlanma roman boyunca sürekli tekrar eder. Aklından Nuran'ı yitirme kaygısı, korkusu çıkmaz. Öyle ki yaşadığı mutluluk bile korkuya neden olur: "Mümtaz, saadetini kendi gibi bir faniye çok bulur, delice ihtimallerden korkardı."²⁴ Bu olasılıklar arasında; "(...) mesela büyük deniz ejderlerinin çektiği arabasında, etrafa köpük saçarak gelen bir deniz tanrısının, Nuran'ı elinden alıp (...) Anderson'un masallarından aldığımız o deniz altı saraylarından birine götürebileceğine pekâlâ inanabilirdi."²⁵ Nuran'a; Fahir, Suat mektup gönderirler. Bu mektuplar Mümtaz'da korkuya neden olur. Özellikle Suat'ın mektubu onu daha çok korkutur: "Mektup ancak o cins hastalarda görülen sabırsızlık, bedbinlik ve şikâyetle dolu idi. Onun için bu mektuptan daha fazla korkmuştu."²⁷ Mektuplar Mümtaz'da ikinci bir korkuya daha neden olur: "O da, Nuran'ın etrafına karşı bu kadar müdafaasız oluşuydu."²⁸ Nuran'la birlikte olduğu zamanlarda hayaller, düşler içinde yaşayan Mümtaz'da Nuran'ı yitirme korkularından biri de geçmişte mutluyken şimdi sıkıntı çeken insanların yaşamıdır. "Hapishanelere bakın, (...) gazete kolleksiyonlarını karıştırın, daima bir gün kendi saadet yükünü taşımaktan bıktığı için bir tarafa atılvermiş biçareleri görürsünüz."²⁹ Bu örnekte gösteriyor ki, Mümtaz attığı her adımda Nuran'ı yitirme kaygısı yaşamaktadır. Beraber oldukları bir yaz günü Nuran: "Bu yaz, bizimdir Mümtaz, her deliliği yaparız- demişti."³⁰ Bu söz de Mümtaz'ın kafasında "Nuran'ı kaybetmek korkusu ile bin bir kılığa girmişti."³¹ Çünkü Mümtaz o yaz bittikten sonra onu göremeyeceğini düşünür ve Nuran'ın tümcesi onda korku nedeni olur. Nuran'ın sessiz kalması bile Mümtaz'da korku, kuşku yaratır: "(...) o da mesut muydu? İstiyor muydu? Yoksa sadece tahammül mü ediyordu? Bu korku, bu şüphe, Mümtaz'ı bedbaht etti. Niçin konuşmuyordu?"³² Mümtaz, Nuran'la buluşacağı zaman kendisini uzaktan selamlamasından bile korkar.³³ Mümtaz için Nuran'la bir daha buluşmamak bile bir korku nedenidir: "Mümtaz bir daha buluşup buluşmayacaklarını sormadığına pişmandı. İçinde onu bir daha görmemek ihtimalinin verdiği korku vardı."³⁴ Mümtaz'daki Nuran'ı yitirme korkusu ney dinlerken de ortaya çıkar. Birlikte otururken "Mümtaz hiç duymadığı cinsten bir kendinden geçişle bu güneşe ve etrafa bakıyordu. İki adım ötesinde oturan Nuran'ı ebediyen kaybedecekmiş gibi korkuyordu;"³⁵ Bazen korkuyu Mümtaz ve Nuran aynı anda yaşarlar: "-Hiçbir şeyden yahut sen neden korkuyorsan, ben de ondan korkuyorum. Emirgan'a geldikleri günden beri bu korku içlerindeydi."³⁶ Burada da görüldüğü gibi korku her ikisinin de hayatlarının bir parçasıdır. Çünkü çocukluk yıllarından gelen korkularının yanında güvende de hissetmezler kendilerini. "Belirli bir ortam içinde kendisini güven altında ve huzurlu hisseden bireyde korku, ya da kaygı olmaz."³⁷ Onların ortamı güven verici değildir. Romanın sonunda da korkuları ete kemiğe bürünerek gerçeğe dönüşür. Böylece korkularının boşuna olmadığı da ortaya çıkar.³⁸

Mümtaz, Nuran'dan kaynaklanan korkuların dışında başka korkular da yaşar. Bu korkulara neden olanların başında ise İhsan, Suat ve İclal gelir. Mümtaz'ı büyüten İhsan'ın hastalığı onda korkuya neden olur: "(...) ölümden başka türlü ölmeğe hazır bu vücut, yaklaştığı her şeyi adeta nefesinde yumuşak bir maden gibi eriten bu nefes, bu acayip ve gergin yüz onu korkutuyor, (...)"³⁹ Mümtaz, İhsan'a bir

şey olmasından korkar: “Evden uzaklaştığı andan beri vehimleri artmıştı. Her an, biraz daha gecikirse felaketin sakınılmaz hale geleceğinden korkuyordu.”⁴⁰ Bu alıntılarda da görüldüğü gibi İhsan'ın hastalığının doğurduğu korku, Mümtaz'ı derinden etkiler.

Mümtaz için Nuran yüzünden karşı karşıya geldikleri Suat da korku nedenidir. Çünkü Suat evli olduğu halde Nuran'a mektup yazar. Onun etrafında dolaşır: “Mümtaz tembel tembel kapıya doğru yürüdü. Fakat Suat'ın düşüncesi kafasından çıkmadı. -Niçin Nuran'ın bu kadar peşinde? (...) Ve onun için korkuyordu.”⁴¹ Yapıtta vurgulanan Suat'ın bu ısrarı bazen ikisinde de aynı anda korkuya neden olur: “Mümtaz Nuran'la bu anda göz göze gelmemek için başını yana çevirdi. Hakikatte istemeden, belki onun telkinleriyle belki içlerindeki korku yüzünden, (...)”⁴² Mümtaz zaman zaman Suat'la karşılaşmaktan, onu görmekten bile korkar: “Kaçmak, bir yerlere gizlenmek istiyordu. Kapının önünde kendi kendine: -Bir, iki, üç... bir, iki, üç...- diye saydı. Suat'ı görmekten korkuyordu.”⁴³ Suat'ın elini tutmak bile Mümtaz'ı korkutur: “Elinin bu iri, kemikli ve ter içinde avuçların mengenesinden kurtulduğuna memnundu. Nedense bu acayip gecede kendi elini onun avuçları içinde görmek Mümtaz'ı korkutmuştu.”⁴⁴ Tanpınar bu korkunun nedenini de açıklar: “Bu yapışkan cendere ona adeta ruhuna kadar giden bir tasarrufun vehmini vermişti; belki gözlerini ondan kaçırması da bu yüzdendi.”⁴⁵ Kendi yaşamını bitiren Suat, yapıtın son sayfalarında Mümtaz'ın kafasında canlanır. Mümtaz onu somut bir varlık olarak algılar ve karşılıklı bir konuşma başlar. Mümtaz önce ondan korkmadığını söyler; “-Niçin korkayım? Artık hiçbir şeyden korkmuyorum. Fakat ellerini ona doğru uzatmaktan çekindi; -ne olur ne olmaz!- der gibi cebine soktu.”⁴⁶ Mümtaz'ın korktuğunu Suat, “Korkacağımı biliyordum...”⁴⁷ diyerek açığa vurur. Zaten konuşmanın ilerleyen bölümünde Mümtaz “Demin sana yalan söyledim. Senden korkuyorum”⁴⁸ sözleriyle korktuğunu kabul eder.

Mümtaz boş durduğu zamanlarda bile bir korku duygusu yaşar: “Bazen de evi sarsan, camlardan temellere kadar her şeyi çıldırtan bir korku olur ve Mümtaz, melekelerinin azami hadde varmış çılgınlığı içinde her şeyden adeta korkarak yaşardı.”⁴⁹ Ses de Mümtaz'da korkuya neden olur. Tren sesleri, şimendifer sesleri onu korkutur. İhsan'ın hastalığının verdiği üzüntünün egemen olduğu zamanlarda “(...) tren düdüklelerinin büsbütün başka korkularla kanattığı uykusundan, (...)”⁵⁰ Mümtaz şimendifer sesini kendine tehdit olarak algılar. “Kaç gündür hadiseler üzerinde düşünüyordu. Geceleri birdenbire artan şimendifer düdüklelerinin sesi onun için kâfi bir tehditti.”⁵¹ İnsan uykudayken huzurludur. Öte taraftan gece de sakinliğiyle insana huzur verir. Mümtaz'ı korkutan bu tren sesleri ise uykuda ve geceleri ortaya çıkar. Bu sesleri çıkaran trenin sanayileşme ve kentleşme sonrasında ortaya çıkan makina olduğunu düşünecek olursak teknolojinin insanı sadece kontrolü altına almadığını aynı zamanda da huzursuz ettiği de ortaya çıkar. Zaten modernist romanda da teknoloji karşısında yaşadığı çağa, çevreye yabancılaşan, bunların sonucunda da zayıf duruma düşen insan ele alınmaktadır.⁵²

Mümtaz'ın diğer korkularını özetleyecek olursak, o sürekli kullandığı yoldan korkar: “Küçük yol, meydanın ve etrafın her yaz kendiliğinden peydahlandığı bütün

kokuların dar koridoru idi.”⁵³ Mümtaz’da yolun yarattığı korku başka sayfalarda da yinelenir.⁵⁴ Mümtaz büyük işlerden korkar. “-Büyük işe, hayır... Fakat bir işim olduğunu biliyorsunuz. Bunu yapıyorum, o kadar. Büyükten korkuyordu.”⁵⁵ Nedeni ise “O tehlikeli bir şeydi. Çünkü çok defa hayatın dışına çıkmakla oluyordu. Yahut insan serbest düşünceyi kaybediyor, hadiselerin oyuncağı oluyordu.”⁵⁶ Mümtaz yazgıdan da korkar: “(...) belki en mühimi, talihten en çok korkan, düşüncesini gizlemeğe en fazla çalışanı;”⁵⁷ Mümtaz’ın yaşadığı korkulardan biri de babası gibi öleceği korkusudur. Nuran’la bir konuşmasında “Babam gibi olacağım korkusu. Nihayet, ne yapsam bir türlü ölümden kurtulamayacağım.”⁵⁸ diyerek bu korkuyu açığa vurur. Sonra ölümü kabullendiğini, “Hiç olmazsa beni bir uçta, bir kutup yolculuğunda bulsun. Yahut toplu bir halde enternasyonal söylerken yahut, kaz ayağı adım atarken...”⁵⁹ sözleriyle kabullenirken öbür taraftan da ölüm korkusuna teslim olduğunu da vurgular. Mümtaz ayrıca kadın roman kişilerinden İclal’in gevezeliğinden⁶⁰, kadınların elbiselerinin kirlenmesinden⁶¹, bir tanıdıkla karşılaşmaktan⁶² da korkar.

1.2. Nuran’ın Korkuları

Romanın Mümtaz’dan sonra gelen kahramanı durumunda olan Nuran’ın fobik düzeydeki korku anlayışı da aileden, çocukluk döneminden gelir. Küçük yaşlarında annesi “-Kadın her şeyden evvel kendisini gizlemeği bilmelidir; yavrum! – Nuran’ın ilk duyduğu anne nasihati buydu.”⁶³ Annesinin etkisiyle Nuran “(...) korku içinde büyümüştü.”⁶⁴ Bu baskının dışında büyük annesi ve diğerlerini ihtirasları yüzünden Nuran’ın ailesi sorunlar da yaşar. Ailesi içinde Nuran, sürekli yanlışlar yapan büyük anneye benzetilir. Nuran bu nedenle dikkatli yaşar: “(...) onun için büyük annemi çok düşündüm. Belki de bu yüzden hislerimden ziyade aklımla yaşamak istedim.”⁶⁵ İlerleyen yaşlarında Nuran’ın yaşamaktan korktuğu bazı şeyler başına gelir. “Sevebileceği o kadar genç arkadaşı arasında hiçbir suretle sevmeyeceğini bildiği, yalnız iyi arkadaş olacaklarını sandığı Fahir’le evlenmişti.”⁶⁶ Görüldüğü gibi erkeklere karşı önyargıyla yetiştirilen Nuran, sevmediği insanla evlenir. Kızının kendisi gibi problemlili hayat yaşamasından korkar. Dikkatli davranır; fakat sakındığı korkuları yaşar. Bunlardan birini de Nuran, “Çocuğum yine bedbaht oldu”⁶⁷ diyerek somutlaştırır. Kızıyla ilgili korkularının gerçeğe dönüşmesi onu derinden yaralar. Fatma’nın psikolojik durumu da Nuran’ı korkutur. Bir yemek sırasında Adile Hanım’ın sözleri karşısında Fatma’nın ağlayacak olmasından korkar: “Fatma’nın kaşları, kendisine acıdiklarını fark ettikçe, iyiden iyiye çatılıyor, Nuran gelecek sağanağın korkusu ile şaşkın - yapmayın!..- der gibi bakıyordu.”⁶⁸ Görüldüğü gibi Fatma annesinin duygularını hissediyor. Çünkü büyüklerin “(...) sinirliliği, korkuları, reddedişleri (...)”⁶⁹ yakın ilişkiden ötürü çocuğa geçer. Nuran’ın kızından sonra yaşadığı ikinci korku ise Mümtaz’dan doğar. Onunla birlikte gözükme Nuran’ı korkutur. Nuran, “-Beni onunla beraber görenler, kim bilir ne derler? Benden küçük olduğu o kadar belli ki... Onun için Fahir’den ayrıldığımı zannedecekler”⁷⁰ diyerek sevdiği adamla olmaktan, onun kendisinden küçük olmasından korkar. Nuran, Mümtaz’ı aşırı sevmesinden ötürü de korku yaşar. “(...) sevgilisine olan hayranlığına, ömrünü bir yıldız kasırgası yapan o tapınma hissine bir nevi korku karışmıştı.”⁷¹ Nuran’ın yaşadığı korkular gelecekle ilgili planların-

da da sorun yaratır. Mümtaz gizli evlenmek ister. Böylece Nuran'ın kızı da annesi de oldubittiye evet diyeceklerdir; fakat Nuran buna hayır der. Çünkü sorun çıkarabilecek biri olan annesinden korkar: “-Hele habersiz... Dünyada olmaz, o gün ölür, diyordu. Evde kendisine sorulmadan bir sandalyenin yerinden kalkmasına razı değil, yüreğine iner.”⁷² Gelecek tepkinin verdiği korku ve Fatma'nın ne yapacağını belirsizliği nedeniyle Nuran gizli evliliği kabullenemez.

Yapıtta intihar eden ve Nuran'a aşk mektupları yazan Suat da Nuran'da korkuya neden olur. Nuran Suat'la aynı ortamda bulunmak istemez; fakat aynı ortamda olmaktan da kurtulamadığı zamanlar olur. Böyle bir zamanda yemek sırasında Nuran Suat'tan korkar: “Korkuyla Suat'ın tekrar ve bir yudumda boşalttığı kadehine baktı.”⁷³ Mümtaz'a Suat'la konuşmak zorunda kalmaktan korktuğunu söyler: “Her an, vaziyet üzerinde konuşmağa mecbur olmaktan korkuyordum.”⁷⁴ Nuran'daki bu sakınma, çekinme ondaki korkunun fobik düzeyde olduğunu da kanıtlar. Çünkü bu durum Christophe Andre'nin *Korkunun Psikolojisi* adlı kitabında vurgulanan fobik korkudur: “(...)yoğun ve çoğu zaman denetlenemeyen bir korku, fobi oluşturan objelerden ya da durumlardan mümkün olduğunca sakınma, karşı karşıya gelmek kaçınılmaz olduğunda – çoğu zaman tercih durumu söz konusu değildir- yaşanan çok büyük sıkıntı, (...)”⁷⁵ Burada sayılan özellikler de Nuran'ın yaşamında görülmektedir.

Evlenecekleri gün Suat korkusu doruk noktasına çıkar. Nuran evin anahtarını kaybetmiştir. Anahtarı “Suat'ın bulmuş olmasından korkuyorum”⁷⁶ diyerek Mümtaz'a iç dünyasını açıklar. Zaten evlenecekleri sıralarda romanın 336. sayfasında “Hakikatte genç kadın, son günlerde garip bir korkuya düşmüştü” denilerek içinde bulunduğu yoğun korkulara dikkat çekilir. Evlenme dairesine gitmeden önce Beylerbeyi'ne uğrarlar:

“Beylerbeyi'nin önünde Nuran birdenbire Mümtaz'ın elini tuttu:

-Ben korkuyorum... dedi.

-Ama neden, anlamıyorum. Daha bir saat evvel Bursa ile konuştuk.

Hepsi iyiler, her şey yolunda.

-Hayır, onları düşünmüyorum. Başka şeyden korkuyorum. Bu gece rüyada Suat'ı gördüm.”⁷⁷

Bu konuşmadan biraz sonra eve girerler. Karşılarında intihar etmiş Suat'ı görürler. Bu tablo Nuran'ın korkularının boşuna olmadığını gösterir.

Nuran aynalardan da korkar. Ayna imgesi modernist romanın özelliklerinden de biridir. Nuran bu korkusunu, “Hiçbir elbise ve hüviyet değiştirmeye hevesim yok. Hiçbir ümitsizlik içinde değilim ve bu aynalar beni korkutuyor”⁷⁸ sözleriyle açıklar. Nuran'ın korkuları için şunlar söylenebilir: Korkuyu beklersen korkarsın: “Bir şeyden korkmak, biraz da onun geleceğini beklemektir. Nuran belki de içindeki korku ile bu mirasın kendisinde uyanmasını hazırlamıştı”⁷⁹ diyen Tanpınar, başkilerinden biri olan Nuran'ın korkularını tek tek yaşadığını bu sözlerle belirtmiş de olur. Fobik korku bireyin yaşamını yönlendirir “(...) korku, elverişsiz bir durumu tetikler. Fobiler hayatı tehlikeye atmazlar ama yaşam kalitesini yok edebilirler.”⁸⁰ Bu alıntıda geçen ifadeler de Nuran'ın yaşamında görülür.

1.3. Savaş Korkusu

Romanda savaş korkusu Kurtuluş Savaşı'ndan ve II. Dünya Savaşı'ndan kaynaklanır. Korkuya neden olan bu savaşlar kişilerin bilinçaltlarından değil, dışarıdan gelen korkulardır. C. G. Jung bilinçaltını bireysel bilinçaltı ve kollektif bilinçaltı olarak ikiye ayırır. Bireysel bilinçaltı insanların kendilerine ait psikolojik özelliklerinin doğurduğu alt benlikleriyken kollektif bilinçaltı ise ilk insanlardan günümüze kadar gelen korku, savaş, tehlike, hayatta kalma mücadelesi, ölüm ve aşk gibi her yerde ve her zaman görülebilen ulusların, insanoğlunun ortak alt benlikleridir. Örneğin, yılandan veya karanlıktan korkma eğilimleri, atalarımızın kuşaklar boyu yaşantıları sonucu bize aktarılmış ve beyin dokumuza işlenmiştir.⁸¹ Romanda geçen savaşların verdiği korkular bu örnekte olduğu gibi ortak alt benliklerin bir sonucudur.

Savaşların doğurduğu korkuları *Huzur*'a yansıtan Tanpınar, Kurtuluş Savaşı yıllarını yapıtında fazla geliştirmezken daha çok II. Dünya Savaşı'nın doğurduğu korkuları konu edinmeyi yeğlemiştir. Milli Mücadele'yle ilgili olarak eserinde Mümtaz'ın ilk gençlik yıllarında, babasını yitirdikten sonra, taşındıkları yerdeki savaş atmosferini ele alınır: "S...de hayatlarının bir tarafını yakan humma burada da vardı. Her gün şehir yeni bir havadisle çalkalanıyor, bugün yukarılarda büyük bir isyandan korku ile bahsediliyor, ertesi gün, akşamüstü unutulacak bir zaferin müjdesi sokakları neşe ile dolduruyordu."⁸² Kurtuluş Savaşı ilerleyen sayfalarda yerini II. Dünya Savaşı'na bırakır. Romanın henüz 19 ve 20. sayfalarında Mümtaz'la İhsan'ın konuşmalarında ortaya çıkar: "–Daha gazeteleri okumadım. Zannetmem ki korkulacak bir şey olsun... dedi. Hakikatte harbin patlamak üzere olduğuna emindi."⁸³ Albert Sorel'den yapılan "–Dünya gömlek değiştireceği zaman hadiseler sakınılmaz olur"⁸⁴ sözüyle zamanı geldiğinde savaşın kaçınılmaz olduğu vurgulanır. Tanpınar, II. Dünya Savaşı'nın insanlık tarihindeki yerini "İşte senelerdir, konuşmuşlardı. Herkes, her yerde, her fırsatla, senelerdir bunu konuşmuştu. Her türlü fikir söylenmiş, her ihtimal yoklanmıştı. Şimdi bütün insanlık en korkunç realite ile karşı karşıyaydı"⁸⁵ diye açıklar; fakat benzer korku Birinci Dünya Savaşı'ndan önce de yaşanmıştır: "Geçen harp de kazaen çıkmadı. (...) yine bütün dünyayı gafil avlamıştı. Herkes birbirinden korkuyor, herkes birbirine karşı az çok silahlanıyordu."⁸⁶ Bu alıntılar her iki dünya savaşı öncesinde de insanlığın ortak korkular yaşadığını gösterir. Suat'la yaptığı konuşmada çıkacak bir savaşın korkunçluğu üzerinde duran İhsan, "–İnsanlıktan ümit kesilir mi? Yalnız harpten iyi şey ummuyorum"⁸⁷ dedikten sonra "Medeniyetin yıkımı olacaktır. Harp Avrupa'nın, belki dünyanın mutlak felaketi olacaktır"⁸⁸ diye devam eder. Sözlerini "–İnsanlıktan ümit kesmedim, fakat insana güvenmiyorum"⁸⁹ vurgusuyla bitirerek insanoğluna güvenmediğini belli eder. Yapıtın sondan ikinci sayfasında "Harp başlamış..."⁹⁰ ifadesi kullanılarak II. Dünya Savaşı korkusunun gerçeğe döndüğü belirtilir.

1.4. Diğer Korkular

Huzur'da yukarıda açıklanan korkuların dışında başka korkular da söz konusudur. Tanpınar hayvanların bile korkusuna yer verir. Hatta, korku İhsan'ın kafasından

geçirdiği şiirde bile yer alır. Şair olsaydım diyen İhsan, kitabının özelliklerini sayarken korkuyu da ekler: “İki ayağı üstüne kalkan ilk ceddimizden bugüne kadar insanlığın macerasını anlatırdım. İlk düşünceler, ilk korkular, ilk sevgi, (...)”⁹¹ Yapıtta İhsan'ın yaydığı korkular da önemli yer tutar. Bunlardan birincisi on birinci sayfada görülür. Hastalığının ilerlemesi ev halkını korkuya boğar: “İhsan iki gün kadar ateşten, halsizlikten, arka ağrılarından şikâyet etmiş, sonra birdenbire zatürree fevkaladelik halini ilan etmiş, evin içinde korkudan, telaştan, üzüntüden, bir türlü ağızlarından düşmeyen ve bakışlardan eksilmeyen temennilerden saltanatını, o yıkım psikolojisini kurmuştu.”⁹² İhsan'ın durumu geceleri daha da korkutucu olur: “Yalnız, geceden korkuyorum. Tek günler daima mühim imiş.”⁹³ Macide, Mümtaz'dan doktor çağırmasını ister. Çünkü korkmaktadır: “-Bir doktor getirsek Mümtaz. Ben korkuyorum. Mümtaz bu gecenin sayılı gecelerden biri olduğunu biliyordu. Fakat krizin bu kadar kuvvetli olacağını tahmin etmemişti.”⁹⁴ İhsan merkezli korku II. Dünya Savaşı korkusu gibi romanın başından sonuna kadar aralıklarla kendini gösterir.

Suat'ın korku algısı da eserde yerini bulur. Hırsızlar, katiller bana içlerini açıyorlar diyen Suat, kendi korkusu yerine onların korkularını yaşar: “(...) fark etmeden içime yerleşiyorlar, elimi, kolumu, düşüncemi zapt ediyorlar, korkuları, vehimleri, benim korkularım, vehimlerim oluyor, geceleyin onların rüyasını görüyorum.”⁹⁵ Romanda korkudan çekinmeyen tek kahraman olarak karşımıza çıkan Suat, intihar eder. Suat'ın intiharı makalenin konusuyla dolaylı şekilde ilgili olduğu için açıklaması dipnotta yapılmıştır.⁹⁶ Farklı tanımları bulunan intiharın E. Durkheim tarafından yapılan tanımı Suat'ın yaşamına da yakın bulunmaktadır: “İntihar, bir insanın, doğuracağı sonucu bilerek olumlu ya da olumsuz bir eylemle doğrudan doğruya veya araçlı olarak kendi kendini ölüme sürüklemesidir.”⁹⁷ Suat'ın intihara gitmesi de belirli süreçlerden geçer; geride kalanlar üzerinde sonuçlar da doğurur. Nuran'ı korkutur. Bu nedenle Mümtaz'la düşündüğü evlilikten vazgeçer.

Romanda yardımcı kahramanlar arasında yer alan Adile Hanım, unutulmuş olmaktan korkar: “Adile Hanım'ın sesi, unutulmuş olmanın korkuları içinde silkin-di, (...)”⁹⁸ Çağın kendisi de korku yaratır. “(...) içimizdeki ruh darlığı ve dışımızdaki sefalet, insanı bir malzeme gibi kullanmak itiyadımız ve bunun doğurduğu korku.”⁹⁹ Nuran'ın kocası Fahir, birlikte olduğu hayat kadını Emma'nın dişlerinden korkar: “Emma'nın dişleri Fahir'i İstanbul'a dönüşünden beri korkutmuştu.”¹⁰⁰ Yapıtta İhsan'ın hastalığı dışında genel olarak hastalık korkusu da mevcuttur. Bulaşıcı hastalıklar korku yayar. Sabih Bey bu korkuyu “Bizim taraflardaki boğmacadan korkuyoruz”¹⁰¹ sözleriyle açıklar. Nuran'ın kızı olan Fatma'nın korkuları da yapıtta kendine yer bulur. “(...) babasının kendilerini bıraktığı günden beri insanlara karşı emniyetsizlik, kendisine ait her şeyi kaybetmek korkusu tabii hal olmuştu.”¹⁰² Çocuklardaki “en büyük korku ise terk edilme korkusudur.”¹⁰³ Bu nedenle Fatma annesinin ikinci evliliğine karşı çıkar. Romanda isimleri verilmeyen kahramanlar bile korkuyu yaşarlar. Mümtaz'ın gittiği birahane de bir kadın ve adam tartışır: “-Olmaz, anlıyor musun? Olmaz, korkuyorum, bunu yapamam...”¹⁰⁴ Huzur'da güvercinlerin ve bir kedinin korkusuna da yer verilir. Mümtaz'ın yem verdiği güvercin korkar: “Yalnız bir tanesi geçerken, belki de in-

sanla bu kadar yakından karşılaşmanın korkusu içinde şaşırmış, adeta alnını sıyırmıştı.”¹⁰⁵ Kedi de korkar: “Komşu kapının eşiğine sığınmış bir kedi yavrusu, insan tecrübesini henüz geçirmemiş hayvanların ani korkusu ile birdenbire adımlarının hemen ucundan geriledi ve üzerine atılacakmış gibi pufladı.”¹⁰⁶ Bu son alıntılarda da görüldüğü gibi hayvanlar da *Huzur*’da huzursuzluğun göstergesi olan korkunun bir parçasına dönüşmüştür.

Sonuç

XX. yüzyılın başlarında Franz Kafka, James Joyce gibi yazarlarla başlayan modernist roman, gerçekleşen teknolojik devrimle; Freud, Bergson, Einstein gibi bilim adamı ve düşünürlerin etkisiyle ortaya çıkan modern insanın psikolojik dünyasını yansıtır. Bu dünyaya yakından baktığımızda karşımıza içinde yaşadığı topluma yabancılaşan, zayıf ve güçsüz bireyler çıkmaktadır. Daha çok kendi iç dünyalarında yaşayan bu güçsüz kahramanlar bilinçaltıları, alkole olan bağımlılıkları, rüyaları, yalnızlıkları, cinsel yaşamları ve korku gibi özellikleriyle önceki dönemlerin güçlü, hakkını alan roman kişilerinden uzaklaşırlar.

Türk edebiyatında modernist roman Batı’dan daha geç olmak üzere 1940’ların başında ilk belirtilerini gösterir. Kemal Bilbaşar ve Abdülhak Şinasi Hisar’ın romanları gelenekçi-gerçekçi romandan modernist romana geçişin habercileri durumundadır. Bu yazarlardan bir iki yıl sonra romanlarıyla sahneye çıkan Ahmet Hamdi Tanpınar’ın önde gelen yapıtlarından olan *Huzur*, Türk romanında modernist romanların ilk ciddi örneğidir. Çünkü, Tanpınar başta korku olmak üzere, düş, yabancılaşma, alkol, çocukluğa dönüş gibi unsurları yapıtında bilinç akışı tekniğinden de yararlanarak vermesini bilmiştir.

Huzur’da başat kişilerin korkuları romanın kurmaca dünyasına uygun olarak verilirken öte yandan da bir genel bir korku olan savaş korkusu da temalaştırılır. Korku kavramının çift başlı olması da onun hem Freud hem de Jung’un Psikanalitik düşüncelerine göre okunmasını sağlamıştır. Mümtaz’la Nuran küçük yaşlarında yaşadıkları olayların etkisiyle korku sahibi olurlar ve kendileriyle birlikte korkularını da büyütürler. Bu korkuları da hayatlarının akışını belirler. Ne Mümtaz ne de Nuran yaşadıkları hayatı korkularının dışında düşünemezler. Bu nedenle de yaşam mücadelesinde başarısız olurlar. Mümtaz’ın kitabı yarım kalır. Nuran kızının mutlu olması için çok çırpırır; fakat bunu başaramaz. Suat’ın intihar etmesi nedeniyle Mümtaz’la Nuran’ın evlilikleri de gerçekleşmez. Yapıtta ele alınan II. Dünya Savaşı korkusu da kahramanların serbest düşünmesine engel olur. Doğacak olan bir savaşın vermiş olduğu ürperti ve kaygıyla yaşarlar.

Dipnotlar

- 1 1944-1945 yılları arasında Ülkü dergisinde tefrika edilen yapıt, kitap olarak ise 1975’te Dergâh Yayınları’nda basılır.
- 2 Şükran Kurdakul, (1987). *Çağdaş Türk Edebiyatı-II Cumhuriyet Dönemi (1923-1950)*. İstanbul: Broy Yayınları.1987, s. 457.
- 3 a.g.e., s. 457.
- 4 Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış-I*. İstanbul: İletişim Yayınları.2001, 269.

- 5 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*, Ankara: Dergâh Yayınları, 2017, s. 144.
- 6 İnci Enginün, Zeynep Kerman, *Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Baş Başa*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2007, 311.
- 7 Ecem Kıran da Tanpınar'daki korkuya dikkat çeker: "Huzursuzluk hissi ve bölünmüşlük Tanpınar'ın hem hayatını hem de eserlerini ele geçirmiş gibidir. Tanpınar Batı'lı kaynaklardan beslenmiş, Fransız yazarları ustası kabul etmiştir fakat eserlerinin hiçbir zaman öykündüğü yazarlarınkı kadar iyi olamayacağı korkusu da peşini bırakmamıştır." (Kıran 2016: 4).
- 8 Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2006, 317.
- 9 a.g.e., s. 317.
- 10 *Huzur*'un otobiyografik roman olup olmaması konusunda Sevim Kantarcıoğlu ilginç bir tespitte bulunur: "*Huzur* otobiyografik bir roman olduğu halde, otobiyografik değildir, çünkü eserin bütünlüğünü, içindeki mantık dokusuna zarar vermeksizin, yazarın dünya görüşünü ve sosyal gerçeğini bir bütün içinde sunabilen hayal gücü sağlamaktadır." (Kantarcıoğlu 2008: 394). Burada belirtilen düşüncelere karşın *Huzur*'da otobiyografik özellikler ağır basmaktadır.
- 11 Mehmet Törenek, *Başka Hayatlar Peşinde*, Erzurum: Eser Ofset Matbaacılık, 2006, s. 121.
- 12 Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1990, s. 277.
- 13 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*, Ankara: Dergâh Yayınları, 2017, s. 29.
- 14 a.g.e., ss. 29-30.
- 15 a.g.e., s. 32.
- 16 a.g.e., s. 32.
- 17 a.g.e., s. 32.
- 18 Bkz. s. 45.
- 19 a.g.e., s. 25.
- 20 Sigmund Freud, *Psikanaliz ve Uygulama*, (Çev. Muammer Sencer), İstanbul: Say Yayınları, 1995, 165.
- 21 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*, Ankara: Dergâh Yayınları, 2017, s. 25.
- 22 Sigmund Freud, *Psikanaliz ve Uygulama*, (Çev. Muammer Sencer), İstanbul: Say Yayınları, 1995, s. 183.
- 23 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*, Ankara: Dergâh Yayınları, 2017, s. 186.
- 24 a.g.e., s. 217.
- 25 a.g.e., ss. 217-218.
- 26 Tanpınar kitabın başka sayfalarında da benzer örnekler verir. Bkz. s. 177.
- 27 a.g.e., s. 234.
- 28 a.g.e., s. 234.
- 29 a.g.e., s. 222.
- 30 a.g.e., s. 222.
- 31 a.g.e., s. 222.
- 32 a.g.e., s. 121.
- 33 a.g.e., s. 154.
- 34 a.g.e., s. 128.
- 35 a.g.e., s. 285.
- 36 a.g.e., s. 346.
- 37 Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1990, s. 277.
- 38 Jung ise Mümtaz'ın aşkı yaşadığı korkularını farklı nedenlerle açıklar. Mümtaz romanda bir aydın olarak karşımıza çıkar. Aydınların yaşadığı aşkı ve korkuyu ele alan Jung "Aydın bir tipi ele alın; âşık olmaktan ödü patlar; size kalsa, korkulan yersizdir, oysa haklıdır o; çünkü sevdalanmak çılgınlıklar yapmasına yol açabilir" (Jung, 1996: 89) diyerek aydınların yaşadığı aşk korkusunun nedenini de ortaya koysa da Mümtaz'daki korkunun temeli çocukluk yıllarına dayanır.
- 39 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*, Ankara: Dergâh Yayınları, 2017, s. 29.
- 40 a.g.e., s. 382.
- 41 a.g.e., s. 345.
- 42 a.g.e., s. 301.
- 43 a.g.e., s. 296.
- 44 a.g.e., s. 315.
- 45 a.g.e., s. 315.
- 46 a.g.e., s. 410.

- 47 a.g.e., s. 410
 48 a.g.e., s. 411.
 49 a.g.e., s. 64.
 50 a.g.e., s. 11-12.
 51 a.g.e., s. 50.
 52 Bkz. Yıldız Ecevit, *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, ss. 35-37.
 53 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*, Ankara: Dergâh Yayınları, 2017, s. 50.
 54 Bkz.,69.
 55 a.g.e., s. 137.
 56 a.g.e., s. 137.
 57 a.g.e., s. 50.
 58 a.g.e., s. 134.
 59 a.g.e., s. 134.
 60 Bkz., 82.
 61 Bkz., 129.
 62 Bkz., 241.
 63 a.g.e., s. 148.
 64 a.g.e., s. 148.
 65 a.g.e., s. 116.
 66 a.g.e., s. 148.
 67 a.g.e., s. 116.
 68 a.g.e., s. 92.
 69 Gisela Preuschoff, *Çocukların İçindeki Korkular*. (Çev. Özkan Schulze), İstanbul: Beyaz Yayınları, 1998, s. 27
 70 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*, Ankara: Dergâh Yayınları, 2017, s. 122.
 71 a.g.e., s. 148.
 72 a.g.e., s. 231.
 73 a.g.e., s. 298.
 74 a.g.e., s. 336.
 75 Christophe Andre, *Korkunun Psikolojisi*, (Çev. İ. Yerguz) İstanbul: Say Yayınları, 2016, s. 21.
 76 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*, Ankara: Dergâh Yayınları, 2017, s. 337.
 77 a.g.e., s. 347.
 78 a.g.e., s. 136.
 79 a.g.e., s. 146.
 80 Christophe Andre, *Korkunun Psikolojisi*, (Çev. İ. Yerguz) İstanbul: Say Yayınları, 2016, s. 21.
 81 Engin Geçtan, *Psikanaliz ve Sonrası*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1998, s. 176.
 82 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*, Ankara: Dergâh Yayınları, 2017, s. s. 33.
 83 a.g.e., s. 19.
 84 a.g.e., s. 19.
 85 a.g.e., s. 57.
 86 a.g.e., s. 369.
 87 a.g.e., s. 100.
 88 a.g.e., s. 100.
 89 a.g.e., s. 100.
 90 a.g.e., s. 412.
 91 a.g.e., s. 101.
 92 a.g.e., s. 11.
 93 a.g.e., s. 367.
 94 a.g.e., s. 376.
 95 a.g.e., s. 309.
 96 Suat'ın intihar etmesinin birden çok nedeni bulunmaktadır: Başta gelen nedenlerden biri inançsız olmasıdır. İhsan'la giriştikleri bir tartışmada Suat inançsız olduğunu söylemeden önce Tanrı'ya karşı tepkisini (...) Bir tanesinin hayatını yirmi dört saat yaşa! Pek bedbahtına gitmene lüzum yok. Sen ki yararı-

cısın, bilmemen, anlamaman kabil olmaz. Onun için herhangi birinin derisine gir. Ve kendi yalanını bir an bizimle beraber yaşa; bizim gibi yaşa. Yirmi dört saat bu bataklıkta küçük susuzlukların kurbağası ol!" (s. 311) sözleriyle ortaya koyar. İhsan Suat'ın bu ifadelerinden yola çıkarak şöyle der: "-İyi ama, bütün bunları ancak inanan söyleyebilir. Sen pekala inanıyorsun!.. Hem hepimizden fazla!" (s. 311). Suat İhsan'a daha da sert bir cevap verir: "-Hayır, inanmıyorum. Yalnız hakikaten inananın kafasıyla düşünüyorum. Başını salladı ve hiçbir zaman inanmayacağım da. Ben yerde romatizmadan ölmeği tercih ederim." (s. 311). Suat'ın bu düşünceleri zaman zaman İhsan'la yaptığı tartışmalara katılan Nuran ve Mümtaz tarafından da ciddiye alınmaz. Fakat Suat kararlı duruşunu sonraki gelen sayfada da "Fakat benim için hakikat budur. Anlıyor musunuz? Benim için Allah ölmüştür. Ben hürriyetimi tadıyorum. Ben Allah'ı kendimde öldürdüm" (s. 311) vurgusuyla sürdürür. Artık onların yanında kalmanın gereksizliğini düşünen Suat, gecenin geç saatleri olmasına karşın onlardan ayrılır. Görüldüğü gibi Suat içinde yaşadığı topluma yabancılaşmıştır. Bu yabancılaşmada her ne kadar Suat'ın psikolojik özellikleri ve çektiği hastalık etkili olsa da toplumun farklılıkları yok sayması geleneği de bir başka nedendir. Çünkü yukarıda geçen alıntılarda da görüldüğü gibi Suat inançsız olduğunu söylemesine karşın İhsan, Suat'ın bu özelliğini kabullenmek istemez. Zorlamayla onun ateist olmadığını kanıtlamaya çalışır. Diğer kahramanlar da yaptıkları davranışlar bakımından İhsan gibi hareket ederler. Suat da inançsızlığını vurgulamak için daha sert konuşmak zorunda kalır. Özetle bu tutumuyla Suat, egemen anlayışa meydan okur. Bu özelliği de toplumla çatışmasına neden olur. Suat'ın intihara gitmesinde bir başka neden de sevdiği kadın olan Nuran'a kavuşamamasıdır. Öte yandan da hastadır. Tüm bu sıkıntıları, acıları yaşarken ölüm onun için bir kurtuluştur. Çünkü "(...) egonun artık incinmeyeceği mutlu, hareketsiz duruma dönüştür ölüm." (Eagleton, 2004, s. 199). Suat intihar ederek aslında diğer insanları acıya, şaşkınlığa, ürpermeye ve korkuya yönlendirirken kendisi beğenmediği hayattan da kurtulmuş oluyordu.

97 Nurettin Şazi Kösemihal, *Durkheim Sosyolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1968, s. 80.

98 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*, Ankara: Dergâh Yayınları, 2017, s. 86.

99 a.g.e., s. 102.

100 a.g.e., ss. 104-105.

101 a.g.e., s. 114.

102 a.g.e., s. 171.

103 Gisela Preuschoff, *Çocukların İçindeki Korkular*. (Çev. Ö. Schulze), İstanbul: Beyaz Yayınları, 1998, s. 66.

104 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*, Ankara: Dergâh Yayınları, 2017, s. 141.

105 a.g.e., s. 49.

106 a.g.e., s. 381.

KAYNAKÇA

Andre, C. (2016). *Korkunun Psikolojisi*, (Çev. İ. Yerguz), İstanbul: Say Yayınları.

Cüceloğlu, D. (1990). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Eagleton, T. (2004). *Edebiyat Kuramına Giriş*. (Çev. T. Birkan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ecevit, Y. (2009). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Enginün, İ. – Kerman, Z. (2007). *Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Baş Başa*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Freud, S. (1995). *Psikanaliz ve Uygulama*. (Çev. M. Sencer), İstanbul: Say Yayınları.

Geçtan, E. (1998). *Psikanaliz ve Sonrası* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Jung, C. G. (1996). *Bilinç ve Bilinçaltının İşlevi*. (Çev. E. Büyükinal). Ankara: Say Yayınları.

Kaplan, M. (2006). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kantarcıoğlu, S. (2008). *Yakınçağ Tarihimizde Roman*, İstanbul: Paradigma Yayınları.

Kıran, E. (2016). "Modernleşme ve Modernizm Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Okuma: Tanpınar ve Benjamin", Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kösemihal, K., Ş. (1968). *Durkheim Sosyolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kurdakul, Ş. (1987). *Çağdaş Türk Edebiyatı-II Cumhuriyet Dönemi (1923-1950)*. İstanbul: Broy Yayınları.

Moran, B. (2011). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış-I*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Preuschoff, G. (1998). *Çocukların İçindeki Korkular*. (Çev. Ö. Schulze), İstanbul: Beyaz Yayınları.

Tanpınar, A., H. (2017). *Huzur*. Ankara: Dergâh Yayınları, 28. baskı.

Törenek, M. (2006). *Başka Hayatlar Peşinde*, Erzurum: Eser Ofset Matbaacılık.

Öğretmen Adaylarının Müzik Dinleme Alışkanlıklarının Değerlendirilmesi (Kütahya İli Örneği)

Mustafa Ulaş Atasoy¹

Özet

Toplumun yaşam kalitesinin arttırılmasının, bireylerin, kendi öz kültürü ve dinamikler ile dünyaya uyum sağlamasının en kestirme yolunun sanat ve alt dallarından müzik ile gerçekleşebileceği düşünülmektedir. Müzik, bireysel, toplumsal, kültürel, ekonomik ve eğitimsel işlevleri bünyesinde barındıran evrensel bir değerdir. Müziğin aile, yaş, eğitim, maddi manevi kültürel değerler vb. birbiriyle ilişkili değişkenler sonucu önce bireyler, sonrasında toplum ve ülkeler genelinde birleştirici benzer, farklı estetik beğenileri geliştirdiği bilinmektedir.

Müzik dinleme alışkanlığı aile ile başlayıp özellikle yakın arkadaş çevresi ve popüler bazı unsurlar ile şekillenen bir etkinliktir. Eğitim ve içeriğinin bu alışkanlığın oluşum, değişim ve gelişiminde önemli etkisi olduğu düşünülmektedir. Bu bakımdan geleceğin öğretmenlerinin “öğretmen adaylarının” müzik dinleme alışkanlıklarının incelenmesi gelecek kuşakların nasıl bir müziksel yaşantıya yöneleceğine ışık tutacaktır.

Ülkemizin farklı bölgelerinden gelip üniversitelerin eğitim fakültelerinde hayatlarının belli dönemini geçirmekte olan öğretmen adaylarının müziksel yaşantılarını incelemek aynı zamanda genç nüfusun belli bir yaş grubunun da müzik yaşantısı hakkında fikir sahibi olunmasına imkân sağlayacaktır. Araştırma, 2015-16 eğitim yılı güz dönemi Kütahya DPÜ eğitim fakültesi öğrencilerini kapsamaktadır. Araştırma sonucuna göre; adaylar yerli pop müziği dinlemeyi tercih etmekte, bunu THM ve TSM izlemektedir. Adaylar, günlerini çoğu zaman interneti kullanarak müzik dinleyerek geçirdiği, THM bilgilerinin ise orta düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Müzik Eğitimi, Öğretmen Adayları, Müzik Dinleme Alışkanlıkları

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Eğitimi ABD, mustafaulas.atasoy@dpu.edu.tr

Evaluating Student Teachers Music Listening Habits: Simple of Kütahya

Abstract

Art and music as a sub-branch of art are being considered as an important way for individuals to comply the world around them with their culture and a way for increasing the life quality of a society. Music is a universal language which has social, cultural, economical and educational aspects. Music helps individuals, societies and countries to develop different aesthetics which is effected by other variables such as family, age, education and cultural values.

Music listening habits are formed by family, friends and other popular variables as well as education life. Student-teachers music listening habits are important to be investigated because their habits will influence the prosperity's music listening habits.

The purpose of this study to investigate music listening habits of student-teacher. The results of this study will shed light on the music listening habits of education faculty students who have different background and hometowns. Moreover, the results will help us to understand the music listening habits of a certain age group which is 18-22. The participants of this study are the students who were studying in Kutahya Dumlupınar University in 2015-2016 education year. The results showed that the participants prefer Turkish Pop Music followed by Turkish Folk Music and Turkish Art Music. In addition, the internet is being used as primary music listening source and their knowledge of Turkish Folk Music is average.

Giriş

Müzik, insanoğlunun her evresinde yer alan, geçmişten günümüze sosyal, kültürel, ekonomik ve eğitimsel izleri taşıyan ve bireylerin yaşayış şekillerine yön veren sanatsal bir ifade tarzıdır. Bir toplumun kültürel mirasına kattığı, kendi ve çağının yaşayışı ile özdeşleştirdiği bir kültür dalıdır (Köroğlu, 2014, Sun, 1968).

Müziğin insan hayatını kapsamlı bir şekilde etkilemesi, toplum olma olgusundaki kaliteyi de yakından ilgilendirmektedir. O coğrafyanın folklorik özellikleri, sosyal çevresi, medya ve müzik teknolojisi, yorumcuları vb. toplumun duygu, düşünce ve becerilerini etkilemekte ve müziksel gereksinimlerini şekillendirmektedir (Şenocak, 2005, s. 278, Çevik, vd., 2002, Köroğlu, 2014, s.129).

İnsan seslerle örülü bir çevre içerisinde doğar ve bu çevreyle ilişkisinde müzik önemli bir yer kaplar. Çocuğun kendisiyle ve çevresiyle ilişki, iletişim ve etkileşiminde ses ve müzik başta gelen öğelerdir” (Uçan, 2005, s: 6). İnsan yaşantısı boyunca bilerek veya bilmeden müzik sürecinin içerisinde yer alır. Bebeklik ve çocukluğun ilk dönemlerinde ailenin müziksel yaşantısı ile sınırlı olan bu eğitimi, plansız bir şekilde aile çevresi ve çevrenin müzik kültürü şekillendirir. Aile içinde ve çevrenin etkisi ile bebek ve çocukluk döneminde temellenen müzik eğitim sü-

reci, kişinin müziksel kimlik gelişiminin de ilk safhalarını oluşturmaktadır. Çocuğun aile ve çevresinde yaşadığı her türlü müziksel olaylar, gelecekteki müzik kimliğinin oluşumuna etki etmektedir. Bireyin, ömrü boyunca karşılaşması muhtemel sorunları aşabilmesinde, ona yardımcı olacak her türlü maddi manevi donanım ile olaylar karşısında sergileyeceği doğru tutum ve davranışları bir arada düzenlemeyi amaçlayan örüntüye müzik eğitimi demek doğru olacaktır. Bu bağlamda eğitim; kişinin yaşantısında kalıcı izler bırakmasının yanı sıra sosyal ve kültürel yaşantısına da doğrudan veya dolaylı etki edebilmekte, kişinin özel yaşantısının da ötesinde bir toplumun, hatta ülkenin yaşam kalitesi üzerinde derin değişim ve gelişimlere sebep olabilmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı'nca müzik öğretimi ile ilgili öğretim programları hazırlanmakta ve sınıflarda müzik kültürünün kazandırılmasına çalışılmaktadır. Bu programlarla ülkemizde yaşayan belli başlı müzik türlerinin hepsine yer veren, milli birlik ve beraberliğimizi koruyan bir ortak müzik kültürü oluşturmak esas olarak alınmıştır. Müzik dersi ile amaçlanan, öğrencilerin ve toplumun daha zevkli ve verimli öğrenmelerini sağlamak, yetenekleri doğrultusunda meslek seçmelerine, bilinçli müzik dinlemelerine ve müzik yapmalarına yardımcı olmaktır. Müzik eğitimi, toplumların sağlıklı, becerikli, çalışkan, üretken ve uyumlu olabilmeleri için gerçekleştirilen düşünce ve davranış eğitimidir. Yapararak ve yaşayarak öğrenmeyi gerektirir (MEB, 2006, Şahin ve Aksüt, s.106, Kırmızıbayrak, 2012, s. 92, Kutluk, 2010, s. 291, Dünder ve Akpınar, 2010, s. 1062, Umuzdaş ve Levent, 2012, s. 57).

Eğitim amacıyla yapılan müzik öğretimine eğitsel müzik eğitimi adı verilir ve bütün okulları kapsar. Okullarında verilen müzik eğitimi ile çocukların müziksel düşünme, davranma, müzik yapma, müziksel beğenileri vb. gerçekleştirilmeye çalışılır. İlköğretim ilk kademesinde sınıf öğretmenlerince, ikinci kademesinde ise branş öğretmenlerince gerçekleştirilmeye çalışılan bu süreç beraberinde birçok sorunu da içerebilmektedir. Bu sorunların en başında müzik eğitimi veren öğretmenlerin müziği algılama biçimleri ve müzik eğitim becerileri yer alır. Eğitim fakültelerinde müzik eğitimi sınıf öğretmenliği ve okulöncesi eğitimi bölümleri ile sınırlıdır. Halbuki gelecek neslin eğitimini üstlenen öğretmenlerin hangi branş olursa olsun müzik eğitimi almaları toplumsal bir kültür aktarımı olarak zorunluluk içermektedir. Müziği bütün hayata dahil etmek, bireyin dolayısıyla o toplumun bir çok yönden gelişmesini sağlar. Öğretmen adaylarının bu konudaki bilinç düzeyleri ve eğitim süreçlerindeki bilişsel, duyuşsal ve becerisel kazanımları büyük önem taşımaktadır (Kurtaslan ve Koca, 2013, s. 146, Barış ve Özata, 2009, s. 31, Eldemir, vd., 2013, s. 775, Yokuş ve Avşar, 2014, s. 52, Kurtaslan ve Köksoy, 2011, s.449, Şeker ve Saygı, 2013, s. 1239).

Öğretmen adaylarının müzik algıları, etkili müzik eğitiminin gerçekleştirilemesinin temel nedenlerinden birisi olabilmektedir. Adayların müzik ve müzik öğretimi konusundaki bilgi ve beceri eksikliği, bir rol model olarak sahip oldukları müzik kültürü ve birikimleri topluma yansımaları kaçınılmaz birer eğitimsel davranıştır. Kurtuldu (2009)'un araştırma sonucuna göre ilköğretimde müzik

dersine giren öğretmenlerin müzik dersine ilişkin görüşleri değerlendirilmiştir. Araştırma sonucuna göre, adayların derslerde kullandıkları kaynakları yetersiz buldukları, blokflüt dışında bir enstrüman öğretilmediği ve müzik dersi kapsamının ileriki hayatlarında daha işe yarayacak şekilde işlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu nedenle öğretmen adaylarının öğrencilerin doğrudan ya da dolaylı olarak ihtiyaç duydukları müzik eğitim sürecini sürdürebilecek temel müzik bilgisine sahip olması, müzik öğretim yöntem ve tekniklerine hakim olması ve nitelikli bir müzik kültürüne sahip olması gerekmektedir. Popüler kültürle şekillenen müzik kültürünün, postmodern çağın dinamikleri ile yeniden değerlendirilmesi ve toplumsal kabul değerlerine göre yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Popüler müziğin eğitim alanına yansımaları iyi görülmeli, çözümlenmeli ve müziğin okul ortamında nasıl algılandığı ortaya konulmalıdır (Yünlü ve Sağlam, 2004, s. 213, Çevik, 2011, s. 148, Kurtuldu, 2009, s. 511, Uygun, 2015, s.2, Sevim ve Güler-yüz, 2012, s.202).

Bireyin eğitim ve içeriğinden sorumlu gereksinimlerini karşılayabilmesi ilk önce aile ve sonrasında öğretmenlere düşmektedir. Öğrencilerinin bir bütün olarak eğitim ve öğretimi ile sorumlu olan sınıf öğretmeni sanat ve içeriğindeki her şey ile ilgili en azından öğrencilerine temel bazı bilgi ve alışkanlıkları kazandırmak gibi önemli bir sorumluluğu da taşıdıkları düşünülmektedir. Araştırmanın temel amacı; öğretmen adaylarının müzik dinleme alışkanlıklarının değerlendirilmesidir. Araştırma, toplumun müzik kültürünün en yakın etkileyicisi olan öğretmenlerin müziksel kazanımlarını, beğenilerini ve beklentilerini belirlemek açısından önem taşımaktadır.

Yöntem

Öğretmen adaylarının müzik dinleme alışkanlıklarını belirlemek üzere yapılan araştırmada betimsel tarama yöntemi kullanılmıştır. Tarama modelleri geçmişte ve günümüzde halen var olan durumu var olduğu şekliyle betimleyen yaklaşımlardır. Araştırma, 2015-16 eğitim öğretim yılı, Kütahya DPÜ eğitim fakültesinde öğrenim gören, Sınıf, Okulöncesi, Fen, Matematik, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarından 94 adaya uygulanmıştır. Araştırma kolay ulaşılabilirlik yolu ile ulaşılan örneklem grubun araştırma verileri ile sınırlıdır. Araştırmada, araştırmacılar tarafından hazırlanmış tek boyutlu 21 sorudan oluşan 'müzik dinleme alışkanlıkları' anketi kullanılmış ve öğretmen adaylarının maddelere katılım düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Veri toplama aracı anket, araştırmacılar tarafından ilgili literatür taranarak geliştirilmiştir. Anketin oluşturulmasında alan uzmanlarına, öğrencilere danışılmış ve bir madde havuzu oluşturulmuştur. Başlangıç itibarı ile 40 soru olan anket, 10 kişilik bir öğretmen aday grubuna 3 hafta arayla uygulanıp kararlılık göstermeyen maddeler elenmiştir. Anketin iç tutarlık katsayısı, madde benzeşikleri ve madde toplam korelasyonu incelenmiş ve elde edilen veriler anket için yeterli bulunmuştur. Elde edilen verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistik teknikleri kullanılmış, istatistiki yorumlarda anlamlılık yüzde olarak %50'lik dilim üzerinden yapılmıştır.

Bulgular

Öğretmen adaylarının müzik dinleme alışkanlıklarını belirlemek için yapılan araştırma bulguları aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 1- Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının cinsiyeti

	fr	y
bay	26	27,7
bayan	68	72,3
Toplam	94	100,0

Adayların %72,3'ü bayan, %27,7'si ise erkektir.

Tablo 2-Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının yaşı

	fr	y
18 yaş ve altı	3	3,2
20	25	26,6
21	59	62,8
22 ve üstü	7	7,4
Toplam	94	100,0

Öğretmen adaylarının yaşı %89,4 oranında 20-21 yaş arasındadır.

Tablo 3- Araştırmaya katılan öğretmenlerin bölümü

	fr	y
Sınıf Öğretmenliği	34	36,2
Okul Öncesi	10	10,6
Sosyal	34	36,2
Fen	5	5,3
Matematik	11	11,7
Toplam	94	100,0

Araştırmaya %36,2 sınıf öğretmeni, %10,6 okulöncesi, %36,2 sosyal, %5,3 fen, %11,7 matematik öğretmenliği adayı katılmıştır.

Tablo 4-Adayların müzik tanımı

	fr	y
m1	34	36,2
m2	33	35,1
m3	26	27,7
Toplam	94	100,0

Adayların %36,2'si müziği hoş giden melodi ve ritm ile birlikteliği olarak, %35,1'i hoş giden sözler ve ritm ile birlikteliği olarak %27,7'si ise hoş giden ritmin melodi ve sözlerle birlikteliği olarak tanımlamaktadır.

Tablo 5-Adayların müzik dinleme sıklığı

	fr	y
Her zaman	29	30,9
Çoğu Zaman	39	41,5
Arada sırada	24	25,5
Çok az	1	1,1
Hiçbir Zaman	1	1,1
Toplam	94	100,0

Adayların %41,5' çoğu zaman müzik dinlemektedir.

Tablo 6-Müzik dinleme saati

	fr	y
0-1	45	47,9
2-3	37	39,4
4-5	7	7,4
5+	4	4,3
Toplam	94	100,0

Adayların %47,9'u gündü 2-3 saat müzik dinlemektedir.

Tablo 7-Müzik dinleme amacı

	fr	y
m1	23	24,5
m2	18	19,1
m3	1	1,1
m4	10	10,6
m5	3	3,2
m6	33	35,1
m7	6	6,4
Toplam	94	100,0

Adayların %35,1'i sıkıntılarında uzaklaşmak için müzik dinlemektedir.

Tablo 8-Nerede müzik dinledikleri

	fr	y
m1	13	13,8
m2	40	42,6
m3	4	4,3
m4	24	25,5
m5	11	11,7
m6	2	2,1
Toplam	94	100,0

Adayların %42,6'sı yolculuk esnasında müzik dinlemektedir.

Tablo 9- Adayların tercih ettikleri müzik türü

	fr	y
Yerli	76	80,9
Yabancı	8	8,5
Enstrümantal	2	2,1
Diğer	8	8,5
Toplam	94	100,0

Adayların %80,9'u yerli müziği dinlemeyi tercih etmektedir.

Tablo 10-Dinlenen yabancı müzik türü

	fr	y
Rock	20	21,3
Rap	3	3,2
Yabancı Pop	48	51,1
Klasik batı müz	6	6,4
Jazz	1	1,1
Tekno Müz	1	1,1
Diğer	10	10,6
Toplam	94	100,0

Adayların %51,1'i yabancı pop müziği dinlemekten hoşlanmaktadır.

Tablo 11- Dinlenen yerli müzik türü

	fr	y
sanat	11	11,7
pop	45	47,9
halk	21	22,3
dini musiki	6	6,4
arabesk	4	4,3
diğer	6	6,4
Toplam	94	100,0

Adayların %47,9'u pop müzik dinlemektedir. Bunu THM ve TSM izlemektedir.

Tablo 12-Dinlenen müziği tercih nedeni

	fr	y
ritm yapısı	16	17,0
sözel içeriği	18	19,1
melodik yapısı	15	16,0
Hepsi	43	45,7
diğer	1	1,1
Toplam	94	100,0

Adayların %45,7'si müziği hem ritm, hem sözleri hem de melodik yapısı için dinlemektedir.

Tablo 13- Türk halk müziği hakkındaki bilgi birikimi

	fr	y
iyi	11	11,7
orta	57	60,6
kötü	26	27,7
Toplam	94	100,0

Adayların %60,6'sı Türk halk müziği hakkındaki bilgisi orta düzeydedir.

Tablo 14- Türk halk müziği çalgısını bilme durumları

	fr	y
m1	34	36,2
m2	3	3,2
m3	2	2,1
m4	6	6,4
m5	11	11,7
m6	26	27,7
m7	7	7,4
Toplam	94	100,0

Adayların sadece %3,2'si bir THM çalgısı olan meyi bilmıştır.

Tablo 15-THM dinlememe nedenleri

	fr	y
m1	5	5,3
m2	1	1,1
m3	1	1,1
m4	4	4,3
m5	17	18,1
m6	5	5,3
m7	17	18,1
Toplam	94	100,0

Adayların %18,1'i sıkıcı olduğu için THM dinlememektedir.

Tablo 16- Türkünün tercih edilen hali

	fr	y
orjinal	65	69,1
futurist	25	26,6
Toplam	94	100,0

Adayların %69,1'i türkünün orijinal halini dinlemek istemektedir.

Tablo 17-Yorumlanmış dinleyeceği türkü türü

	fr	y
m1	22	23,4
m2	10	10,6
m3	15	16,0
m4	19	20,2
m5	2	2,1
m7	1	1,1
m8	13	13,8
Toplam	94	100,0

Adaylar rock, jazz, filarmonik, pop, rap, tekno vd. yorumlanmış türkü dinlemek istemektedirler.

Tablo 18-Kütahya türkülerini bilme durumları

	fr	y
evet	61	64,9
hayır	32	34,0
Toplam	94	100,0

Adayların %64,9'u Kütahya türkülerini bilmektedir.

Tablo 19-Türküyü dinleme aracı

	fr	y
m1	12	12,8
m2	50	53,2
m3	3	3,2
m4	10	10,6
m5	6	6,4
m6	11	11,7
Toplam	94	100,0

Adayların %53,2'si türküleri internetten dinlemektedir.

Tablo 20-Türkü konserine gitme durumları

	fr	y
evet	30	31,9
hayır	64	68,1
Toplam	94	100,0

Adayların %68,1'i herhangi bir türkü konserine gitmemiştir.

Tablo 21-Müziğin eğitimin parçası olmayı düşünme durumları

	fr	y
evet	82	87,2
hayır	12	12,8
Toplam	94	100,0

Adayların %87,2'si müziğin eğitimin bir parçası olduğunu düşünmektedirler.

Tablo 22-Türkülerin eğitimdeki rolü

	fr	y
evet	78	83,0
hayır	15	16,0
Toplam	94	100,0

Adayların %83,0'ı türkülerin eğitimde bir rolü olduğunu düşünmektedir.

Tablo 23-Türkü kültürüne ilişkin ders alma durumu

	fr	y
evet	22	23,4
hayır	69	73,4
Toplam	94	100,0

Adayların %3,4'ü türkü kültürüne ilişkin herhangi bir ders almamıştır.

Tablo 24-Üniversite bünyesinde türkü etkinliklerini yeterli bulma durumları

	fr	y
evet	14	14,9
hayır	78	83,0
Toplam	94	100,0

Adayların %83,0'ı türkü etkinliklerinin yeterli olmadığını düşünmektedir.

Sonuç ve Öneriler

- Öğretmen adaylarının müzik dinleme alışkanlıklarını belirlemeye çalışan araştırma sonuçlarına göre; adayların her gün 2-3 saat müzik dinledikleri, en çok pop müzik dinlemeyi tercih ettikleri, bunu azalan oranlarda THM ve TSM takip ettiği anlaşılmaktadır.
- Adayların %47,9'u günde 2-3 saat müzik dinlemektedir. Elde edilen bu veri öğretmen adaylarının günün önemli bir zaman dilimini müzik dinleme etkinliğine ayırdıklarını ortaya koymakla beraber adayların %35,1'i gibi önemli bir bölümünün bu etkinliği hayatlarındaki bazı sıkıntılarından uzaklaşmak, zihnen ve psikolojik olarak rahatlamak için dinledikleri sonucunu ortaya koymaktadır.
- Adayların müzikleri büyük oranda internetten dinledikleri, THM hakkındaki bilgilerinin orta düzeyde olarak tanımladıkları ancak bir THM çalgısı olan meyi bilmedikleri, büyük oranda bir türkü konserine gitmedikleri ancak türkülerin eğitimde önemli bir rolü olduğunu düşünmektedirler.
- Müziğin tanımına ilişkin hazırlanan anket sorusu ile verilen alternatif tanımlamalardan öğretmen adaylarının %36,2'si "müziği hoş giden melodi ve ritm ile birlikteliği" olarak, %35,1' i hoş giden sözler ve ritm ile birlikteliği olarak %27,7'si ise hoş giden ritmin melodi ve sözlerle birlikteliği olarak tanımlamaktadır. Bu durum müzik ile ilgili yapılan müzik tanımının ne olduğuna ilişkin ortak bir açısı oluşturulamadığı sonucunu ortaya koymaktadır.
- Bu sonuç ışığında öğretmen adaylarının müzik dinleme alışkanlıkları ile ruhsal durumları arasındaki ilişkiyi konu alabilecek çalışmalar araştırmacılara önerilmektedir.
- İnternet ve bilişim teknolojilerinin, bir müzik kaydına çabuk ve zahmetsizce erişiminin, THM unsurlarının içeriğinin korunması ve kültürel bu öğelerin gelecek nesillere aktarılmasına olumlu ya da olumsuz etkilerine yönelik araştırmaların önemli olduğu düşünülmektedir.
- Araştırmadan elde edilen öğretmen adaylarının %87,2'si müziğin eğitimin bir parçası olduğunu düşünmektedirler. %83,0'ı ise türkü etkinliklerinin yeterli olmadığını düşünmektedir. İstatistiksel verileri göz önüne alındığında;
 1. Eğitim fakültelerinde bütün anabilim dallarına müzik kültürü ile ilgili zorunlu ve seçmeli derslerin konması,
 2. Farklı müzik dallarının tanıtılması, adayların eğitim hayatları boyunca koro, solo ve çalgı toplulukları gibi etkinliklere katılımlarının sağlanması,
 3. Müzik kültürlerini zenginleştirecek etkinliklere yer verilmesi,
 4. Nitelikli müzikler dinlemelerinin sağlanması,
 5. THM ve TSM eserlerini dinleyecekleri formlarda yeniden yorumlanması,
 6. Adayların müzikal özgüvenlerinin güçlendirilmesi,
 7. Müzik öğretim elemanlarının ek çalışmalar ve etkinlikler düzenlemesi, Adayların müziğin kullanıldığı ortamlara yönlendirilmesi ve müzik türleri ile ilgili projelerin yapılması önerilmektedir.

Kaynakça

- Aras, T, (2010). 2006 İlköğretim Müzik Dersi 6. Sınıf Öğretim Programı İçerisinde Yer Alan Müziksel Algı Ve Bilgilenme İle Müziksel Yaratıcılık Öğrenme Alanları Arasındaki İlişkisel Durumun Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Barış, A, D, Ve Özata, E, (2009). Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalında Alınan Müzik-Müzik Öğretimi Derslerinin Öğretmenlik Uygulamalarına Yansımaları, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9(18), 27-42.
- Çevik, S, Sağer, T, Cafoğlu, Z, (2002). *Üst Düzey Kamu Ve Özel Sektör Yöneticilerinin Yaşamlarında Müziğin Etkileri*, 21. Yı Başında Türkiye’de Müzik Sempozyumu, Ankara, 15 16 Mart.
- Çevik, B,D, (2011). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Müzik Öğretimi Özyeterlik Düzeylerinin İncelenmesi, Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12(1), 145-168.
- Dündar, M, Ve Akpınar, M, (2010). Müzik Öğretmenliği Anabilim Dalı 4. Sınıf Öğretmen Adaylarının İlköğretim Müzik Dersi 4. Sınıf Öğretim Programı Üzerine Görüşleri, GÜ, Eğitim Fakültesi Dergisi, 30(3), 1059-1073.
- Eldemir, C, Umuzdaş, S, Ve Umuzdaş, S, (2013). Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dallarında Öğrenim Gören Öğretmen Adaylarının İlköğretimde Müziğin Eğitsel (2amaçlı Kullanıma Yönelik Görüşlerinin Değerlendirilmesi, International Journal Of Social Science, 6(3), 773-784.
- Kırmızıbayrak, N, (2012). İlköğretim Okullarındaki Müzik Ders Programının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 10.91-105.
- Kutluk, Ö, (2010). Sınıf Öğretmeni Adaylarının İlköğretim Müzik Eğitim Hakkındaki Görüşleri Ve Müzik Dersi Verme Konusunda Kendilerine Güvenmeleri, Selçuk Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi, 29,289-302..
- Kurtaslan, H, Ve Koca, Ş, (2013). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Müzik Dersleri Kapsamında Aldıkları Blokflüt Eğitimine Yönelik Bakış Açıları, Eğitim Ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 2(4). 145-151.
- Kurtaslan, H, Ve Köksoy, M, A, (2011). Sınıf Öğretmenlerinin Müzik Öğretimine Yönelik Hazır Bulunuşluk Ve Uygulamalarının İncelenmesi: Niğde İli Örneği, E-Journal Of New World Sciences Academy, 6(4), 448-462.
- Kurtuldu, M, K, (2009). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Müzik Öğretimi Dersine Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi, İlköğretim Online, 8(2), 510-519.
- Koroğlu, N, G, (2014). İlköğretim İkinci Kademe Müzik Öğretmenlerinin 2006 Müzik Dersi Öğretim Programına Yönelik Görüşleri, Sanat Eğitimi Dergisi, 2(1), 127-141.
- MEB, (2006). İlköğretim Müzik Dersi Öğretim Programı, Ankara, 2006, [Http://Ttkb.Meb.Gov.Tr/Program2.aspx?İslem=1&Kno=35](http://Ttkb.Meb.Gov.Tr/Program2.aspx?İslem=1&Kno=35),
- Sevim, O, Ve Güteryüz, Ş, (2012). Öğretmen Adaylarının Popüler Müziğe İlişkin Görüşleri, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(1), 199-210.
- Sun, M, (1968). Türkiye’nin Kültür, Müzik, Tiyatro Sorunları, Kültür Yayınları, Ankara.
- Şahin, K Ve Aksüt, M, (2002). I. Kademedeki Müzik Derslerine İlişkin Öğretmen Görüşleri, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(2), 105-118.
- Şenocak, E, (2005). ; Müziğin İnsan Yaşamındaki Yeri, Müzik Sempozyumu, E. Ü. Kayseri 270- 279, Nisan.

- Şeker, S, S, Ve Saygı, C, (2013). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Müzik Öğretimine İlişkin Tutumlarını Ölçmeye Yönelik Ölçek Geliştirme Çalışması, Turkish Studies: International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic, 8(8), 1237-1246.
- Uçan, A. (2005). Müzik Eğitimi Temel Kavramlar-İlkeler-Yaklaşımlar Ve Türkiye'deki Durum. (3. Baskı). Evrensel Müzik Evi, Ankara.
- Uçan, A, (2005). Müzik Eğitimi, Temel Kavramlar, İlkeler, Yaklaşımlar Ve Türkiye'deki Durum, Ankara: Evrensel Müzik Evi.
- Umuzdaş, S, Ve Levent, A, (2012). Müzik Öğretmenlerinin İlköğretim Müzik Dersi İşleyişine Yönelik Görüşleri, Yü Eğitim Fakültesi Dergisi. 9(1), 56-73.
- Uygun, A, M, (2015). Öğretmen Adaylarının Geleneksel Müzik Türlerine İlişkin Algılarının Metaforlar Aracılığıyla İncelenmesi, AKÜ, AMADER, 1(1), 59-76.
- Yokuş, H, Ve Avşar, Ö, S, (2014). Müzik Öğretmeni Ve Sınıf Öğretmeni Adaylarının Müzik Dağarına İlişkin Yeterlikleri, Sanat Eğitimi Dergisi, 2(1), 51-63.
- Yokuş, H, Ve Yokuş, T, (2010). Müzik Ve Çalgı Öğrenimi İçin Strateji Rehberi, Ankara: Pegem Akademi.
- Yünlü, F, Ve Sağlam, M, (2004). Sınıf Öğretmenlerinin Müzik Dersine İlişkin Görüşleri, İçerikle İlgili Güçlükleri Ve Eğitim Gereksinimleri, Eğitim Bilimleri Ve Uygulama Dergisi, 3(6), 211-226.

